

P-ISSN : 2287-0962
E-ISSN : 2539-6765

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2562)
Vol. 7 No. 1 (January – February 2019)

• วัตถุประสงค์

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร กำหนดเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์, ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน, ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม, ฉบับที่ 5 กันยายน - ตุลาคม, ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัดรวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies published twice a year (1st issue January - February, 2nd issue March - April, 3rd issue May - June, 4th issue July - August, 5th issue September - October, 6th issue November- December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students.

The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Multidisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **เจ้าของ**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
<http://www.journal-peace.mcu.ac.th>

- **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

- **บรรณาธิการบริหาร**

พระมหาดวงเด่น รัฐญาโณ, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Master of Arts Program in Peace Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Zone D, D423 4th floor, School Building,
79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, 13170,
Thailand.
Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528
Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
<http://www.journal-peace.mcu.ac.th>

- **Advisors**

The Rector
Vice-Rector for Academic Affairs
Dean, Faculty of Buddhism
Dean, Graduate School
The Secretary-General of King Prajadhipok's
Institute
The Secretary-General of the Office of the Judiciary

- **Executive Editor**

Phramaha Duangden Thitañño,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **Editor in Chief**

Ven. Dr. Phrapalad Somchai Payogo,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- กองบรรณาธิการ

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK

Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam

Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea

Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India

H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary

ศ.ดร. จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร. ปราโมทย์ ยอดแก้ว,
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผศ.ดร. รัตนะ ปัญญาภา,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผศ.ดร. ไกรฤกษ์ ศีลาคม,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผศ.ดร. เตโชพล เหมนาไลอย,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดร. ถวิลวดี บุรีกุล,
สถาบันพระปกเกล้า

ดร. พูนสุข มาศรังสรรค์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร. ทิมพรรณ รักแต่غام,
มหาวิทยาลัยมหิดล

ดร. ชันทอง วัฒนประดิษฐ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- Editorial Board

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK

Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam

Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea

Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India

H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary

Prof.Dr. Chamnong Adivadhanasit,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Asst.Prof.Dr. Pramote Yotkaew,
Suan Dusit University

Asst.Prof.Dr. Rattana Panyapa,
Ubon Ratchathani Rajabhat University

Asst.Prof.Dr. Krairoek Silakom,
Udon Thani Rajabhat University

Asst.Prof.Dr. Dechopol Hemnalai,
Thammasat University

Dr. Thawilwadee Bureekul,
King Prajadhipok's Institute

Dr. Poonsuk Masrungson,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr. Himapan Ruktaengam,
Mahidol University

Dr. Khantong Wattanapradith,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

พระมหาดนัย อุปวตฺตโน : Phramaha Danai Upawattano
 พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี : Phramaha Polkrish Thitamedhi
 สิรินาถ พิมเสนาะ : Sirinad Pimsanoa

- ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

คชาภรณ์ คำสอนทา : Kachaporn Kumsonta

- ออกแบบปก (Cover Designed)

จุฬารัตน์ วิชานาติ : Jularatana Vichanati

- จัดรูปเล่ม (Content Designed)

บุศกรณ์ สรรพกิจจานนท์ : Busakorn Subpakijjanone

- กำหนดออกเผยแพร่

- ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
- ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
- ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
- ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
- ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
- ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม
- วารสารเผยแพร่ ฉบับเพิ่มเติม (supplemental issues) เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่บทความตามนโยบายของมหาวิทยาลัยในโอกาสเฉลิมฉลองวิสาขบูชา ประจำปี จำนวน 20 บทความ
- วารสารกำหนดระบบการอ้างอิงเป็น APA เอกสารอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายบทความผู้เขียนจะต้องปรับเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อพัฒนาวารสารในการเตรียมเพื่อเข้าสู่ฐาน ACI และ Scopus ต่อไป

กบรณการ

วารสารสันตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2562) วารสารได้รับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index-TCI) และจัดกลุ่มคุณภาพวารสาร ประจำปี พ.ศ. 2559 (ระหว่างเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์) วารสารสันตศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้รับความจัดเข้าในกลุ่มวารสารกลุ่มที่ 1 : วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป และวารสารได้ผ่านการประเมินการตรวจรูปแบบตามเงื่อนไขของ TCI (1 - 28 กุมภาพันธ์ 2560) เพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปเงื่อนไข และกตกาสาทต่อไป ทั้งนี้ตั้งแต่ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 2562 วารสารจะยกเลิกการเผยแพร่ในลักษณะรูปเล่ม โดยจะเน้นการเผยแพร่ในระบบออนไลน์ สามารถดาวน์โหลดบทความฉบับเต็มได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/index>

บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ กองบรรณาธิการขอแนะนำบทความในฉบับนี้ที่น่าสนใจ ดังนี้

วิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดด้วยทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล โดย **อำนาจ ยอดทอง** บทความวิจัยชิ้นนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดด้วยทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติของสังคมไทยยังมีการนำหลักการไปประยุกต์ใช้ทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้างอีกด้วย ซึ่งถือว่าเกินขอบเขตฐานคิดและหลักการเดิมของแนวคิด

การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา โดย **พระมงคลธีรคุณ** การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทของอุบาสกอุบาสิกา และ เพื่อพัฒนาและนำเสนอโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมพุทธจิตวิทยาสามารถเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ได้เป็นอย่างดี

การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยปณณกปฏิปทา โดย **วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน, พระปลัดสมชาย ปโยโค, พระมหาทวี มหาปัญญา, และ** **จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์** บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และปัญหาสุขภาวะในตำบลคลองคู อำเภอดะพานหิน จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อศึกษาปณณกปฏิปทากับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักอณณกปฏิปทา งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธี

วิจัยแบบผสมผสาน ผลการวิจัย นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะด้วยหลักอภินิหารปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ผลจากการปฏิบัติ ทำให้มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตที่ดี มีครอบครัว สังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี มีปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง สามารถแก้ปัญหาให้ตนเองและสังคมส่วนรวมได้อย่างเหมาะสม

พฤติกรรมการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ โดย **นริศรา จันทระประเทศ, รจกิติ โชติกาวิรินทร์, กุหลาบ รัตนจักรธรรม และ วันดี นิลสำราญจิต** บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบพฤติกรรมการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา คณะผู้วิจัยวิจัยนำเสนอ รูปแบบพฤติกรรมการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ โดยการบูรณาการนำหลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน การบริการที่ดี การพัฒนาตนเอง และการยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม

“SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในสังคม 4.0 โดย **เพชรรัตน์ อันโต, กุหลาบ รัตนจักรธรรม, วสุธร ตันวัฒนกุล และ สุนิศา แสงจันทร์** การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันเพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ โดยประเมินความสมดุลการฉันทาอาหารและการเคลื่อนไหวพัฒนาเว็บแอปพลิเคชัน ภายใต้ชื่อ “SUKPRA” บนระบบคลาวด์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็น ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และพระสงฆ์ จำนวน 72 รูป ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประเมินประสิทธิภาพความสมบูรณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า แอปพลิเคชันการดูแลสุขภาพยุค Thailand 4.0 ประกอบไปด้วยฟังก์ชันในการทำงาน 4 ลักษณะคือ 1. คำนวณพลังงานที่ได้รับจากอาหารที่รับประทานและการเคลื่อนไหวอริยาบถ โดยแสดงเป็นตัวเลขและแผนภาพในแต่ละวัน และย้อนหลังไปได้ 30 วัน 2. ประเมินค่าดัชนีมวลกายและค่าความต้องการพลังงานที่ต้องใช้ โดยแสดงเป็นตัวเลขและภาพความอ้วนของร่างกาย 3. วิเคราะห์ความสมดุลของการได้รับพลังงานจากอาหารและการเคลื่อนไหวอริยาบถ โดยแสดงเป็นภาพกราฟในแต่ละวัน และย้อนหลังไปได้ 30 วัน 4. ให้ข้อเสนอแนะการปฏิบัติตัวเพื่อปรับสมดุลของร่างกายให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ ประสิทธิภาพโดยรวม ความสมบูรณ์ของระบบอยู่ในระดับดีมาก ความพึงพอใจของผู้ใช้งาน อยู่ในระดับดี

การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร โดย กมลพร กัลยาณมิตร บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร และ 3) เพื่อศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร 4) เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

ยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทย โดย ณัฐณารักษ์ เอกนราจินดาวัฒน์ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเพื่อความยั่งยืน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก มีจำนวนผู้ให้ข้อมูล 24 คน และการสนทนากลุ่มย่อย โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนให้เจริญเติบโตและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนในพื้นที่พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้แก่เมืองชายแดนไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ปิดท้ายด้วยบททวิจาร์ณหนังสือเรื่อง **Buddhist Philosophy of Language in India : Jñānaśrīmitra on Exclusion** เขียนโดย Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil. โดย อรรถพรณ สุชาติกุลวิทย์ ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือภาษาของพุทธปรัชญาในประเทศอินเดีย : ทฤษฎีการจำแนกตามมโนทัศน์ของพระชญาณศรีมิตร (Buddhist Philosophy of Language in India: Jñānaśrīmitra on Exclusion) มีประโยชน์ในการเข้าใจพัฒนาการปรัชญาภาษาในพระพุทธศาสนาซึ่งจะช่วยให้เข้าใจรูปแบบการเขียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในช่วงยุคสมัยนั้นว่ามีปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้เข้าใจตัวคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ดีขึ้น

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านทุกท่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี

พระมหาดวงเด่น รัฐญาโณ, ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	v
บทความวิจัย : Research Articles	
วิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดว่าด้วยทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือธรรมาภิบาล: A Critical Analysis of the View that the Buddhist Tenfold Virtue of the King is Good Governance	1-19
<i>อำนาจ ยอดทอง: Amnat Yodthong</i>	
วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา: Method of Happiness Access in Buddhist Principle	20-32
<i>พระมหาคมสัน วิสุทธธยาโณ: PhramahaKhomsan Visutthayano</i>	
โคม: แนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรม พระพุทธศาสนาแบบล้านนา: Khoms: The Concept, History and Buddhist Cultural Identification-Process in Lan Na	33-45
<i>พระปลัดจตุพร วชิรธยาโณ: Phra Palad Jatuporn Vajiraṅano</i>	
การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัท สำหรับอุบาสกอุบาสิกา: The Development of a Buddhist Psychological Program to Forge the Identity of Buddhist Assembles for Lay Followers	46-56
<i>พระมงคโลธีรคุณ: Phramongkoltheeragun</i>	
การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยปณณกปฏิปทา: The Enhancement of Community Well-Being through Apanṇakapaṭipada	57-69
<i>วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน, พระปลัดสมชาย ปโยโค, พระมหาทวี มหาลาภุญ, และ จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์: Wilaipon Aunchaobani, Phrapalad Somchai Payogo, Phramaha Tawee Mahapanno and Chamnong Adivadhanasit</i>	

เรื่อง	หน้า
<p>โมเดลทำนายปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายและการขนส่ง มลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในกลุ่มจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร): Predictive Model of Supporting Factors Influencing to Moving and Transportation of Infectious Waste in Tambon Health Promoting Hospital in Upper North Eastern Region of Thailand (Sakonnakhon, Nakhonpanom and Mukdahan Province)</p>	70-82
<p><i>จรินทร์ทิพย์ ชมชายผล, วันดี นิลสำราญจิต, กุหลาบ รัตน์ลัจธรรม และ รงฤดี โชติกาวิรินทร์: Jarinthip Chomchaipon, Wandee Nilsumranchit, Kulab Rattanasajjatham and Rotruedee Chotigawin</i></p>	
<p>พฤติกรรมการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบลแบบบูรณาการ: Airborne Bacterial Reduction Behavior of Health Workers in Integrated Tambon Health Promoting Hospital</p>	83-95
<p><i>นริศรา จันทร์ประเทศ, รงฤดี โชติกาวิรินทร์, กุหลาบ รัตน์ลัจธรรม และ วันดี นิลสำราญจิต: Narissara Chantarapraphet, Rotruedee Chotigawin, Koolarb Rudtanasadjatam and Wandee Nilsumranchit</i></p>	
<p>“SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในสังคม 4.0: Web Application “SUKPRA” for the Monk Self Care in 4.0 Society</p>	96-110
<p><i>เพชรรัตน์ อนันต์, กุหลาบ รัตน์ลัจธรรม, วสุธร ตันวัฒน์กุล และ สุนิศา แสงจันทร์: Patcharuch Onto, Koolarb Rudtanasadjatam, Vasuton Tanvatanakul and Sunisa Sangjun</i></p>	
<p>แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย: Thai Farmer Debt Management</p>	111-125
<p><i>กวิณ มุสิกกา, สุขชนี่ เมธิโยธิน และ บรรพต วีรณราช: Kawin Musika, Suchonnee Methiyothin and Banpot Wiroonrat</i></p>	
<p>การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครอง เด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร: Treat Children and Youth Policy Implementation in the Observation and Protection Center for Children and Youth, Samutsakorn Province</p>	126-140
<p><i>กมลพร กัลยาณมิตร: Kamolporn Kalyanamitra</i></p>	

รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย: A Buddhism's Based Model of Almshouse in Thai Society	141-152
วรินทร์ ทวีโชติชัยกุล และ พระปลัดสมชาย ปโยโค: <i>Warinthorn Thawichotichaikul and Phrapalad Somchai Payogo</i>	
การประยุกต์การประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย: An Application of Brahmacaraya for Moral Development in Thai Society	153-165
พระมหาบุญแสง บุญลสม โพระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, และ สมธิพิล เนตรนิมิตร: <i>Phramaha Boonsang, Phramaha Somboon Uddhikaro and Samiddhipol Netnimit</i>	
แนวทางการประยุกต์หลักธรรมเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคม: The Application Guidelines of Dhamma Principle of Cakkavatti for Social Development	166-178
พระมหาสมชาย ฒมวโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, พระมหาทวี มหาปญโญ และสมธิพิล เนตรนิมิตร: <i>Phramaha Somchai Dhammavaro, Phramaha Khwanchai Kittimethi, Phramaha Tawee Mahapanno and Samiddhipol Netnimit</i>	
ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทย: Strategic Sustainable Development for the Special Economic Zone at Border Frontier of Thailand	179-192
ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์: <i>Natnaporn Aeknarajindawat</i>	
หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย: Principle and Methods of Buddhist Integration that Lead to Success in Mediation	193-212
ชลัท ประเทืองรัตนนา: <i>Chalat Pratheuangrattana</i>	
ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2556: Representation of Nature and Environment with Dynamic of Ecological Consciousness in Thai Novels between B.E. 2475-2556 (1932-2013)	213-223
ทนองค์ จันทะมาตย์ และ ธัญญา สังขพันธานนท์: <i>Thanong Chanthamat and Thanya Sangkhaphanthanon</i>	

เรื่อง	หน้า
การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานปลา: Public Policy Drives To Increase the Effectiveness Chain Management of Tilapia Business	224-241
<i>ปัญชรส์มี วัฒณาไพบุลย์, สุชนนี เมธิโยธิน, อิศระ สุวรรณบล:</i> <i>Puncharas Wattanaphaiboon, Suchonnee Methiyothin, Issara Suwannabon</i>	
ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่ง ความเป็นเลิศ : กรณีศึกษาบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ออยุธยา: Positive Organizational Psychology Variables Influencing a High Performance Organization: Case Study of Company of Plants at the Hi-Tech Industrial Estate, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province	242-253
<i>สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล: Sompoch Srivichitvorakul</i>	
บทความวิชาการ : Articles	
Revisiting the Dichotomy of Educational Research Paradigms: English Language Teaching Underpinning	254-265
<i>Sureepong Phothongsunan</i>	
สติสู่สันติ: ปลูกต้นไม้แห่งสติเพื่อสันติภาพของโลก: Mindfulness Brought Peacefulness: Grow Mindfulness Tree for World Peace	266-278
<i>ประทีป พีชทองกลาง และญาตาวิมินทร์ พีชทองกลาง:</i> <i>Prateep Peuchthonglang and Yathaweemintr Peuchthonglang</i>	
บทวิจารณ์หนังสือ: Book Review	
Buddhist Philosophy of Language in India : Jñānaśrīmitra on Exclusion By Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil	279-286
<i>อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์: Oraphan Suchartkullawit</i>	

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

วิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดที่ว่าด้วยทศพิธราชธรรม ในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล*

A Critical Analysis of the View that the Buddhist Tenfold Virtue of the King is Good Governance

อำนาจ ยอดทอง
Amnat Yodthong
มหาวิทยาลัยมหิดล
Mahidol University, Thailand.
Email: amchinjang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดที่ว่าด้วย ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล จากการศึกษาพบว่า ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนามี ฐานคิดแบบทฤษฎีคุณธรรมให้ความสำคัญกับการเป็นคนดีและผู้นำที่ดี ส่วนธรรมาภิบาลมีฐานคิดแบบ ทฤษฎีหน้าที่ให้ความสำคัญกับกฎ ระบบ หรือโครงสร้างที่ดี ด้วยเหตุนี้ในแง่หลักการแม้จะสามารถอธิบาย และขยายความให้หลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนามีความหมายตรง สอดคล้อง และครอบคลุมถึง หลักธรรมาภิบาลได้ก็ตาม แต่ก็มีปัญหาในแง่ฐานคิด เพราะทศพิธราชธรรมหมายถึงคน ส่วนธรรมาภิบาล หมายถึงระบบหรือโครงสร้าง และที่สำคัญยังมีหลักการบางข้อของทั้ง 2 แนวคิดที่ไม่สามารถมีความหมาย สอดคล้องเชื่อมโยงถึงกันได้อีกด้วย การกล่าววาทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาลจึงไม่ถูก ต้องทั้งในแง่ฐานคิดและหลักการ ส่วนธรรมาภิบาลที่ใช้ในสังคมไทยได้มีการเพิ่ม “หลักคุณธรรม” ให้เป็น

*Received October 19, 2018; Revised October 28, 2018; Accepted January 17, 2019
MU-SSIRB No.: 2018/241(B1), งานวิจัยชิ้นนี้ปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมจากบทความนำเสนอเรื่อง “ธรรมาภิบาล ในพระพุทธศาสนาคือทศพิธราชธรรม?” ของอำนาจ ยอดทอง (Yodthong, 2017).

หลักการหนึ่งในระบบธรรมาภิบาล เพื่อเปิดพื้นที่ให้คุณธรรมทางศาสนามีศัพิธาธรรมเป็นต้นเข้ามาอยู่รวมอยู่ในระบบธรรมาภิบาล จึงทำให้หลักธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบทั้ง 2 ส่วน คือ คนหรือผู้นำ และระบบหรือโครงสร้าง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีองค์รวมถึงกระนั้นศัพิธาธรรมเป็นเพียงหลักการหนึ่งของธรรมาภิบาลเท่านั้น นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติของสังคมไทยยังมีการนำหลักการทั้ง 2 ไปประยุกต์ใช้ทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้างอีกด้วย ซึ่งถือว่าเกินขอบเขตฐานคิดและหลักการเดิมของทั้ง 2 แนวคิด

คำสำคัญ: ศัพิธาธรรม; ธรรมาภิบาล; พระพุทธศาสนา

Abstract

This research paper is a documentary study using a method of content analysis of the Pali Canon, its Commentaries and other related documents. Its objective is to critically analyze the view that the Buddhist Tenfold Virtue of the King is Good Governance. Findings show that the Buddhist Tenfold Virtue of the King presupposes virtue theory, which focuses on good character and good leadership, while Good Governance presupposes duty theory, which focuses on good rules, regulations or structures. Therefore, although one may in principle explain the Buddhist Tenfold Virtue of the King to be identical, congruent or inclusive of Good Governance, a problem still arises because of the conflicting presuppositions. The Buddhist Tenfold Virtue of the King focuses on the person while Good Governance focuses on system or structure. Importantly, some of the principles of the Buddhist Tenfold Virtue of the King and Good Governance are incompatible. Therefore, the view that equates the Buddhist Tenfold Virtue of the King with Good Governance is not correct in terms of both presuppositions and principles. In Thai society, integrity is included as a principle of Good Governance in order to allow religious virtues such as the Buddhist Tenfold Virtue of the King to be a part of it. As a result, Good Governance covers both person or leader and system or structure, which agrees with Total Theory. However, the Buddhist Tenfold Virtue of the King is only a part of Good Governance. Moreover, in practice, Thai society applies both of them in the personal and structural levels, which oversteps their original presuppositions and principles.

Keywords: Tenfold Virtue of the King; Good Governance; Buddhism

บทนำ

โลกตะวันตกนับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ในแวดวงรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และพัฒนาบริหารศาสตร์ได้เกิดแนวคิด “กูด กอฟเวอร์แนนซ์” (Good Governance) (ธรรมาภิบาล) ขึ้น โดยมักปรากฏควบคู่ไปกับแนวคิดประชาสังคม ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน (Agere, 2002) แนวคิดนี้เริ่มต้นจาก ธนาคารโลก (World Bank) ได้นำมาใช้เป็นมาตรการสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดนโยบายการให้กู้เงินสำหรับประเทศทางซีกโลกใต้ ละตินอเมริกา และแอฟริกา เพื่อแก้ปัญหาการคอร์รัปชันและการบริหารจัดการของรัฐที่ไร้ประสิทธิภาพ จนไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้คืนธนาคารโลกได้ (Bangmo, 2009) นับตั้งแต่ต้นมา องค์กรต่างๆ ทั่วโลกจึงเริ่มหันมาสนใจและให้ความสำคัญกับแนวคิดธรรมาภิบาลมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าธนาคารโลกและองค์กรต่างๆ จะได้กำหนดองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้แตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปมักมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญใกล้เคียงกัน ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส ความสำนึกรับผิดชอบ และประสิทธิภาพประสิทธิผล (Bureekul, 2003) จากนั้นจึงได้แพร่หลายเข้าไปในแวดวงของการบริหารจัดการในภาครัฐและในภาคธุรกิจเอกชน (Suwanmongkol, 2015) จึงถือว่าธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับและมีการนำไปใช้เป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วในสังคมตะวันตก แต่ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพิ่งเริ่มมีการนำมาศึกษาและปรับใช้กันอย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ทศวรรษที่ผ่านมา (Thanawask, 2011)

สำหรับสังคมไทย แนวคิดธรรมาภิบาลเริ่มต้นขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2539-2540 โดยองค์กรพัฒนาทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งนักวิชาการที่ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการที่ดีเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Bureekul, 2003) จนกระทั่งภาครัฐได้เริ่มดำเนินอย่างเป็นทางการ โดยสำนักนายกรัฐมนตรีได้ออก “ระเบียบว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542” กำหนดให้ทุกหน่วยงานของรัฐ ดำเนินการบริหารจัดการโดยยึดหลักธรรมาภิบาลการ 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม และหลักความคุ้มค่า (Satiman, 2013) ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 มีการออก “พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534” ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 มาตรา 3/1 มุ่งเน้นให้ส่วนราชการใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ จนกระทั่งในปัจจุบันภาครัฐและเอกชนยังคงมีการรณรงค์และมีการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารจัดการที่ดีในองค์กรทุกระดับ (Secretariat of the Cabinet, n.p.) ดังนั้น ธรรมาภิบาลจึงถือเป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการและการปกครองในสังคมไทย ซึ่งทุกหน่วยงานและทุกองค์กร ไม่ว่าภาครัฐและเอกชน ต่างก็นำหลักการนี้ไปปรับใช้ในการบริหารจัดการในองค์กรของตน แม้กระทั่งในแวดวงพระพุทธศาสนาก็มีนักวิชาการและนักวิจัยจำนวนมากได้พยายามศึกษาในมิติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (Uwanno, 1999) มองว่า พระพุทธศาสนาเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม หรือธรรมราชาของพระมหากษัตริย์ ผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ เป็นต้น เพื่อกำกับการใช้อำนาจในการปกครอง ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้จัดเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา

ถวิลวดี บุรีกุล (Bureekul, 2003) มองว่า หลักการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ตามหลักธรรมาภิบาลนี้ ไม่ใช่เรื่องใหม่ มีปรากฏอยู่แล้วในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 ทศพิธราชธรรม 10 และหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่ดีอีกมากมาย

อภิญา ทองสะอาด ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ และโสธร ตูทองคำ (Thongsaad, Serirangsan, and Tuthongkham, 2013) มองว่า หลักธรรมาภิบาลในพระไตรปิฎกได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ เป็นต้น จัดเป็นหลักคำสอนที่ส่งเสริมและพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไทย

อุทัย สติมัน (Satiman, 2013) มองว่า แนวคิดธรรมราชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าด้วยอัครคุณุยสูตรและจักกวัตตสูตร ได้แก่ พระราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร นับว่าเป็นที่มาของหลักธรรมาภิบาลที่แท้จริงในทางพระพุทธศาสนา

จากผลงานวิชาการข้างต้น แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นแนวคิด “การบริหารจัดการที่ดี” หรือสอดคล้องกับ “หลักธรรมาภิบาล” ได้แก่ ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร เป็นต้น โดยเฉพาะหลักธรรมที่มีจะถูกยกขึ้นว่าเป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา คือ “ทศพิธราชธรรม” ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์หลักธรรมนี้ในฐานะที่มักถูกกล่าวอ้างว่าเป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา ซึ่ง อำนาจ ยอดทอง (Yodthong, 2014) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “การกล่าวเช่นนี้ย่อมมีนัยยะแสดงว่าหลักการทั้ง 2 เป็นหลักการเดียวกัน มีฐานคิดแบบเดียวกัน หรือมีความหมายสอดคล้องในลักษณะที่ทศพิธราชธรรมทุกข้อมีความหมายตรงกับธรรมาภิบาลทุกข้อเท่านั้น” ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะพิจารณาเฉพาะหลักธรรมที่นักวิชาการและผลงานวิจัยต่างๆ มักจะมองว่าเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา คือ ทศพิธราชธรรมนี้เท่านั้น เนื่องจากถือว่า หลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีสถานะเดียวกันทั้งหมด คือ เป็นคุณธรรม หรือกุศลธรรม (ธรรมที่ดีงาม) อันเป็นคุณสมบัติประจำจิตใจของมนุษย์เหมือนกัน ในที่นี้จึงเลือกหลักทศพิธราชธรรมเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ดังนั้นการกล่าววว่าหลักทศพิธราชธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล ย่อมก่อให้เกิดประเด็นตามมา ได้แก่ หลักธรรมเหล่านี้เป็นธรรมาภิบาลอย่างไร ข้อไหน หรือหากกล่าวว่าสอดคล้อง คือ สอดคล้องกับธรรมาภิบาลข้อใด เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหรือแม้กระทั่งงานวิจัยต่างๆ มักจะไม่กล่าวถึง ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งพิจารณาและศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเหล่านี้เป็นหลักในเชิงวิพากษ์ เพื่อที่จะชี้แจงและทำความเข้าใจแนวคิดทั้ง 2 ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า แท้ที่จริงแล้ว ทศพิธราชธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นธรรมาภิบาลได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อวิเคราะห์เชิงวิพากษ์แนวคิดที่ว่าด้วยทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีวิธีการศึกษา ดังนี้

- 1) ขั้นรวบรวมข้อมูล ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของ ทศพิธราชธรรมและธรรมาภิบาล และประเด็นว่าด้วยทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) ขั้นวิเคราะห์ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์เชิง วิพากษ์ และอภิปรายในประเด็นที่เกี่ยวข้อง และ
- 3) ขั้นสรุป สรุปผลจากการศึกษาและนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

การที่จะพิจารณาว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล” ได้หรือไม่ นั้น อันดับแรกจะต้องพิจารณาในแง่ “ฐานคิด” ของหลักการทั้ง 2 เสียก่อน กล่าวคือ

1. หลักการในแง่ฐานคิด

ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ คุณสมบัติของนักปกครองที่ดี เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง (P. A. Payutto, 2015) ในความหมายนี้สิ่งสำคัญคือ การเป็น “ธรรม” ที่คอยกำกับจิตใจ และการใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์หรือนักปกครอง โดยที่ “ธรรม” ในที่นี้ หมายถึง “คุณธรรม” (ธรรมที่เป็นคุณหรือความดีงาม) (Thai Tripitakas 25/1/23) เป็นคุณสมบัติที่ดีงามภายในจิตใจของผู้ปกครอง ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่า คนที่มีใจดี ย่อมกระทำการที่ดีงาม ส่วนคนที่มีจิตใจชั่วร้าย ย่อมกระทำการที่เลวร้าย คุณธรรมจึงเป็นคุณสมบัติที่ดีงามภายในจิตใจ เช่น ทาน เมตตา จาคะ ขันติ เป็นต้น ผู้ปกครองที่มีคุณธรรมเท่านั้นจึงจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะนักปกครองที่ดีได้ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า “กรรมดี คนดีทำได้ง่าย และกรรมดี คนชั่วทำได้ยาก” (Thai Tripitakas 25/28/276) คนดีนี้เรียกว่า “บัณฑิต” (ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา) “สัตบุรุษ” (คนมีศีลธรรม) (Thai Tripitakas 25/76/437) หรือ “วิญญูชน” (ผู้รู้ผิดชอบชั่วดี) (Thai Tripitakas 10/296/229) โดยภาพรวม คือ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดี มีคุณธรรม เป็นผู้ทรงธรรม โดยเรียกว่า “ธรรมราชา” โดยเฉพาะคำว่า “ราชา” นี้มีความหมายกว้างขวางมาก ไม่ใช่หมายถึงพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ยังมีความหมายครอบคลุมถึงผู้ปกครองหรือผู้นำในทุกระดับชั้นอีกด้วย เพราะ “ราชา” แปลว่า “บุคคลผู้ทำให้คนอื่นมีความสุข” (P.A. Payutto, 2015) ในแง่ของการปกครองหมายถึง ผู้ปกครองหรือผู้นำที่ทำหน้าที่ให้ประชาชนหรือผู้อยู่ใต้การปกครองมีความสุขมีความ

พึงพอใจนั่นเอง (Phramaha Hansa Dhammhaso, 2013) แนวคิดนี้สอดคล้องกับฐานคิดจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม (virtue ethics) หรือทฤษฎีคุณธรรม (virtue theory) ที่มุ่งพิจารณาคุณค่าการกระทำโดยอ้างอิงถึงคุณลักษณะภายในของผู้กระทำ (Singsuriya, 2011) ให้ความสำคัญกับคำถามที่ว่า “เราควรเป็นคนเช่นไร?” มากกว่า “เราควรทำอะไร?” จึงมองว่า บุคลิกภาพ หรืออุปนิสัยที่มีคุณธรรม เป็นแรงจูงใจภายในที่กำหนดให้บุคคลมีการกระทำที่ถูกต้อง ดีงาม เป็นไปตามครรลองจริยธรรม อีกทั้งยังเป็นภาพสะท้อนการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์อีกด้วย จึงมีเป้าหมายอยู่ที่การหาและการสร้าง “คนดี” (Intharat et al., 2009) เมื่อพิจารณาในแง่การปกครอง ทฤษฎีคุณธรรมจึงมุ่งไปที่คุณลักษณะของตัวผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ อย่างที่เพลโต (Plato) มองว่า รัฐที่ดีคือรัฐที่อำนาจทั้งหมดอยู่ในมือผู้ปกครองที่มีคุณธรรม (คือปัญญาหรือเหตุผล) เรียกว่า “กษัตริย์นักปรัชญา” (Phrarachavaramunee (Prayoon Dhammajitto), 2001)

ส่วน “ธรรมาภิบาล”(Good Governance) นั้น จากการอธิบายของ องค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Program, UNDP) ในเอกสารนโยบายเรื่อง “Governance for Sustainable Human Development” ตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “Governance ตามที่ธนาคารโลกนิยามข้างต้นหมายถึง ระบบ โครงสร้าง และกระบวนการต่างๆ ที่วางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ เพื่อที่ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมจะพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข” (Sobchokchai, 1997; cited in Uwanno, 1999) จากฐานคิดนี้ ระบบ โครงสร้าง และกระบวนการ ที่จะก่อให้เกิดธรรมาภิบาลได้นั้นต้องมี “กฎ” หรือ “กฎเกณฑ์” เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วนในระบบหรือโครงสร้างทั้งหมด กฎเกณฑ์นี้อาจมีส่วนประกอบหลายๆ ด้าน ได้แก่ รัฐธรรมนูญ กฎหมาย กฎและข้อบังคับต่างๆ ในสังคม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะสร้าง “สิทธิ” และ “การยอมรับ” ในส่วนรวมของแต่ละภาคส่วนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน แม้ในสังคมไทยก็ปรากฏใน ราชกิจจานุเบกษา ว่าด้วยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ระบุไว้ว่า “มุ่งสร้างกฎเกณฑ์และกลไกที่ดีในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม” (The Office of the Prime Minister on Good Governance and Society 1999, August 10, 1999) แนวคิดนี้สอดคล้องกับฐานคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ หรือทฤษฎีหน้าที่ ที่มุ่งประเมินคุณค่าการกระทำ โดยไม่คำนึงถึงลักษณะของตัวผู้กระทำว่า เขามีคุณลักษณะหรืออุปนิสัยเป็นคนเช่นไร แต่มุ่งพิจารณาลักษณะของตัวการกระทำ (action-based) เองเป็นหลัก (Singsuriya, 2011) ว่า การกระทำของบุคคลในกรณีหรือในสถานการณ์เฉพาะนั้นๆ เป็นอย่างไร ทฤษฎีนี้จึงมีจุดมุ่งเน้นอยู่ที่ “กฎ” หรือ “หลักการ” พื้นฐานของพันธะทางจริยธรรมของมนุษย์ ที่มนุษย์ทุกคนจะมีและจะพึงปฏิบัติต่อกันเป็นสำคัญ (Intharat et al., 2009) อันเป็นส่วนหนึ่งของระบบหรือโครงสร้างในภาพรวมของสังคม “กฎ” หรือ “หลักการ” ที่ถูกต้องตามทฤษฎีดังกล่าวนี้ จึงหมายถึง “หลักจริยธรรมสากล” (universal ethic) ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการปกป้องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ (Thaveesak, 2009)

เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้ก็จะเห็นว่า ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนาและธรรมาภิบาลนั้น มีฐานคิดที่แตกต่างและตรงข้ามกัน กล่าวคือ ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนามีฐานคิดแบบทฤษฎีคุณธรรม ที่เน้นคุณธรรมของผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญมากกว่ากฎหรือหลักการที่ดี โดยทั่วไปแนวคิดนี้จึงมักจะเชื่อว่าการหรือสังคมใดก็ตาม แม้จะมีระบบ โครงสร้าง หรือกฎที่ดีและมีความยุติธรรมเพียงใด หากคนซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในระบบ เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากระบบนั้น เป็นคนไม่ดีแล้ว ระบบนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร (ระบบที่ล้มเหลว) หากเป็นระบบที่ดีอยู่แล้วอาจถูกทำลายได้ แม้กระทั่งอาจใช้ระบบมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้องได้อีกด้วย ดังนั้นวิธีการแก้ไขที่ถูกต้องตามแนวคิดนี้จะต้องแก้ที่ “คน” นั่นคือ จะต้องเลือกคนดีมีคุณธรรมมาเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง และผู้ปกครองที่ดียังสามารถสร้างระบบที่ดีได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามอย่างที่เพลโตมองว่า “เมื่อมีการคัดเลือกนักปกครองผู้มีคุณธรรม (ปัญญา) แล้ว นักปกครองนั้นจะทำหน้าที่สร้างหรือกำหนดกฎหมายหรือระบบที่ดี เช่น ออกกฎหมาย กำหนดนโยบายของรัฐต่างๆ เป็นต้น เพื่อประโยชน์ต่อการปกครองขึ้นมา” (Phrarachavaramunee (Prayoon Dhammajitto), 2001)

ส่วนธรรมาภิบาลนั้นมีฐานคิดแบบทฤษฎีหน้าที่ เน้นกฎหรือหลักการที่ดีในทางจริยธรรมส่วนรวมมากกว่าคุณธรรมของผู้นำหรือผู้ปกครอง อันเป็นเรื่องในระดับโครงสร้างหรือระบบ ซึ่งเป็นภาพรวมของสังคมมากกว่าการเป็นคนดีในแง่ปัจเจก ในแง่นี้ อุทัย สติมัน (Satiman, 2013) จึงมองว่า ธรรมาภิบาลแบบตะวันตกให้ความสำคัญต่อระบบหรือระดับโครงสร้างมีการใช้กฎหมาย กฎบัตร หรือกติกา ร่วมเป็นเครื่องมือมากกว่าที่จะเริ่มต้นที่ภายในจิตใจของแต่ละคน ซึ่งตามหลักการนี้จึงไม่เน้นที่คุณธรรมของคนหรือผู้ปกครองว่าจะเป็นคนอย่างไร เพราะระบบโครงสร้างที่มีกฎหรือหลักการที่ดี ย่อมสามารถคัดเลือกคนที่ดีให้เข้ามาสู่ระบบได้ และเมื่อคนดีเข้ามาสู่ระบบ คนดีก็สามารถที่จะอยู่และพัฒนาระบบได้ นั่นคือ ระบบจะสนับสนุนและส่งเสริมให้คนดีพัฒนาตนและศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ หรือถึงแม้จะปรากฏว่าระบบไม่ดี หรือมีข้อบกพร่องก็ตาม คนดีก็ยังสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ระบบนั้นดีหรือสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นได้ด้วยเช่นเดียวกัน แต่หากมีคนชั่วเข้ามาสู่ระบบที่ดีแบบนี้ ระบบที่ดีจะสามารถควบคุมและตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของคนเหล่านั้น ทำให้เขาไม่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิดหรือที่มีผลกระทบต่อบุคคลอื่นและสังคมได้ ในขณะที่เดียวกันระบบที่ดีและเข้มแข็งก็สามารถถ่วงดุลและผลักดันคนไม่ดีให้ออกจากระบบได้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาแนวคิดทั้ง 2 ในแง่ฐานคิดจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า อยู่ภายใต้ฐานคิดที่ต่างกันและมีลักษณะที่ตรงกันข้ามอย่างชัดเจน เพราะทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนามีฐานคิดแบบทฤษฎีคุณธรรม ส่วนธรรมาภิบาลมีฐานคิดแบบทฤษฎีหน้าที่ อาจกล่าวสั้นๆ ได้ว่า ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนาเน้นผู้ปกครองที่ดี แต่ธรรมาภิบาลเน้นความเป็นระบบที่ดี การกล่าวว่า “ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือธรรมาภิบาล” หรือแม้กระทั่งการกล่าวว่า “ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาคือทศพิชราชธรรม” ย่อมไม่สามารถกล่าวได้อย่างนั้น เพราะแนวคิดทั้ง 2 ต่างมีฐานคิดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง การยอมรับว่า “ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือธรรมาภิบาล” หรือ “ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาคือทศพิชราชธรรม” นั้น เป็นการยอมรับหรือแสดงให้เห็นว่า “ทศพิชราชธรรมในพระพุทธศาสนา” และ “ธรรมาภิบาล” คือสิ่งเดียวกันมีความหมายเท่ากัน และมีฐานคิดเดียวกันอีกด้วย

2. หลักการในแง่หลักการ

ก่อนอื่นพึงทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) “ไม่มี” ในพระพุทธศาสนามาก่อน เพราะเป็นแนวคิดการปกครองหรือการบริหาร (องค์การหรือบ้านเมือง) ในปัจจุบัน เมื่อกล่าวว่ “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” นั้น จึงนับว่าเป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงสิ่งที่ไม่ใช่ในพระพุทธศาสนา กับ สิ่งที่มีในปัจจุบัน (ธรรมาภิบาล) ดังนั้นเมื่อกล่าวเช่นนี้ จึงหมายถึง “การเป็นหลักการเดียวกัน” นั่นเอง ต่อไปนี้จะพิจารณาประเด็นว่าด้วยความเป็นหลักการเดียวกัน ดังต่อไปนี้ ในการพิจารณา “หลักทศพิธราชธรรม” และ “หลักธรรมาภิบาล” ในแง่ความเป็นหลักการเดียวกันอันดับแรกนี้จะพิจารณาอย่างคร่าวๆ เสียก่อน กล่าวคือ หลักทศพิธราชธรรม คือ หลักคุณธรรมของผู้นำหรือผู้ปกครอง หรือหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติของนักปกครอง มี 10 ประการ คือ 1) ทาน หมายถึง เจตนาให้วัตถุ 10 ประการ มีข้าวและน้ำเป็นต้น 2) ศีล หมายถึง ศีล 5 หรือศีล 10 3) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม 4) ความซื่อตรง หมายถึง ความเป็นคนตรง 5) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน 6) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ 7) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น 8) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น 9) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น 10) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ซัดเคือง (Thai Tripitakas 28/176/112)

ส่วน หลักธรรมาภิบาล ตามที่ คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific; ESCAP) ของ องค์การสหประชาชาติ ได้เผยแพร่ มีหลักการสำคัญ 8 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เรียกว่า หลักการมีส่วนร่วม 2) การยึดหลักกฎหมายที่ถูกต้องและยุติธรรม เรียกว่า หลักนิติธรรม 3) มีความโปร่งใส ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ ข้อบังคับ และสามารถเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบได้ เรียกว่า หลักความโปร่งใส 4) สามารถตอบสนองประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายภายในระยะเวลาที่เหมาะสม เรียกว่า หลักการตอบสนองประโยชน์ของทุกฝ่าย 5) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีฉันทามติร่วมกันในสังคมและชุมชนอย่างลงตัว เรียกว่า หลักฉันทามติร่วมกัน 6) มีความเสมอภาคและให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน เรียกว่า หลักความเป็นธรรมและเสมอภาค 7) ยึดหลักความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการที่ยั่งยืน เรียกว่า หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล 8) มีความรับผิดชอบต่อนโยบายหรือแผนงานที่จะทำและต่อสาธารณชน เรียกว่า หลักความรับผิดชอบ (United Nations ESCAP, 2009)

หากพิจารณาเฉินๆ ในแง่หลักการจะเห็นว่า ทั้ง “หลักทศพิธราชธรรม” และ “หลักธรรมาภิบาล” ต่างมีหลักการที่แตกต่างกัน แต่เมื่อถืว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” ในแง่ตรรกะ จึงมีค่าเท่ากับ “A=B” กล่าวคือ “ทศพิธราชธรรมเท่ากับธรรมาภิบาล” หมายความว่า หลักทศพิธราชธรรม แต่ละข้อจะต้องมีขอบเขตความหมายตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงหลักธรรมาภิบาลข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายๆ ข้อได้ และจะต้องมีลักษณะเท่ากันพอดีอีกด้วย ซึ่ง อำนาจ ยอดทอง (Yodthong, 2014) ตั้งข้อสังเกตว่า จะเป็นอย่างนี้ได้คุณธรรมทุกข้อในทศพิธราชธรรมจะต้องมีลักษณะตรงกันหรือสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลทุกข้อเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยมองว่า การตีความแบบนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาน้อย 2 ประการ คือ

1) ปัญหาเรื่องขอบเขตของหลักการ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่คณาจารย์ข้อใดข้อหนึ่งหรือทุกข้อจะมีความหมายตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมหลักธรรมมาภิบาลได้ทุกข้อ เช่น มีการตีความว่าหลักทศพิธราชธรรมข้อ “ความซื่อตรง” มีความสอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาลข้อ “นิติธรรม” (Srivithaya, 2015) ในขณะที่หลักทศพิธราชธรรม ข้อ “อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม” คือ การวางตนเป็นหลัก หนักแน่นในธรรม มีสติตั้งมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมและนิติธรรม (P.A. Payutto, 2015) จึงมีความหมายสอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาลข้อ “หลักนิติธรรม” และอาจครอบคลุมถึง “หลักการตอบสนองประโยชน์ของทุกฝ่าย” หรือ “หลักความเป็นธรรมและเสมอภาค” ซึ่งเป็นการแสดงถึงความยุติธรรมที่เป็นความหมายหนึ่งของคณาจารย์ข้อนี้ แต่กระนั้นก็อาจมีความหมายไม่ครอบคลุมถึงหลักธรรมมาภิบาลบางข้อ เช่น “หลักการมีส่วนร่วม” หรือ “หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล” เป็นต้น หรือแม้หลักทศพิธราชธรรมบางข้อ เช่น “ความอ่อนโยน” คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีภริยาสุภาพนุ่มนวล ในความหมายนี้ไม่สามารถครอบคลุมหลักการข้อใดข้อหนึ่งในหลักธรรมมาภิบาลได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมมีปัญหาในด้านขอบเขตของหลักการ ซึ่งคณาจารย์ในหลักทศพิธราชธรรมมีความหมายไม่ตรง ไม่สอดคล้อง หรือไม่ครอบคลุมหลักธรรมมาภิบาลได้ทุกข้อ ทำให้ข้อกล่าวที่ว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล” หรือ “ทศพิธราชธรรมเท่ากับธรรมาภิบาล” ไม่เป็นจริง ไม่สมเหตุผล และไม่สามารถกล่าวได้อย่างนั้น

2) ปัญหาเรื่องการข้ามฐานคิดของหลักการ เนื่องจากหลักธรรมที่มีฐานคิดแบบปัจเจกเช่น ทศพิธราชธรรม ไม่สามารถมีความหมายครอบคลุม หรือข้ามฐานคิดแบบบุคคลไปสู่ฐานคิดแบบระบบหรือโครงสร้างได้ เช่น ถึงแม้ว่าหลักทศพิธราชธรรม ข้อ “อวิโรธนะ” จะมีความหมายสอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาลข้อ “หลักนิติธรรม” ได้ แต่ “อวิโรธนะ” เป็นเพียงคุณธรรมภายในเฉพาะตัวของผู้ปกครองหรือผู้นำเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงระบบหรือโครงสร้างในภาพรวมขององค์กรหรือประเทศชาติทั้งระบบแบบธรรมาภิบาล ทำให้เกิดช่องว่างระหว่าง “ปัจเจกบุคคล” ไปสู่ “ระบบหรือโครงสร้าง” ที่ไม่สามารถเชื่อมโยงถึงกันและกันได้ ถึงกระนั้น อาจมีบางกรณีที่ปัจเจกกับระบบอาจกลายเป็นสิ่งเดียวกันได้ โดยเฉพาะรูปแบบการปกครองที่อำนาจการปกครองทั้งหมดอยู่กับผู้ปกครองคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองสูงสุด มีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว คำสั่งและความประสงค์ของพระมหากษัตริย์จึงมีผลเทียบเท่ากฎหมาย โดยไม่ถูกจำกัดด้วยหน่วยงานใด (Chiangkhul and lamdham, 2004) หรือการปกครองแบบเผด็จการแบบต่างๆ ซึ่งผู้ปกครองคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาดสูงสุด มีอำนาจในการสร้างและกำหนดระบบหรือโครงสร้างการปกครองได้ (Ibid.) ในกรณีนี้จะเห็นว่า คุณธรรมของผู้นำก็คือระบบหรือโครงสร้างในการปกครอง หรือระบบหรือโครงสร้างของการปกครองที่ดีเกิดมาจากคุณธรรมของผู้ปกครอง จึงไม่มีช่องว่างระหว่าง “ปัจเจก” และ “ระบบ” แต่กระนั้นก็นำไปสู่ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปว่า “การปกครองแบบนี้จะก่อให้เกิดธรรมาภิบาลได้หรือไม่?” ในประเด็นนี้ดูเหมือนว่า เกษียร เตชะพีระ (Techapeera, 1998, cited in Rector Pajon Ācāro (Tanunchong), 2010) มองว่า สามารถเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะธรรมาภิบาลแบบอำนาจนิยมจากมุมมองของฝ่ายความมั่นคง และธรรมาภิบาลแบบเสรีนิยมจากมุมมองของฝ่ายนักธุรกิจและ

นักจัดการสมัยใหม่ ส่วนธรรมาภิบาลแบบชุมชนนิยมจากมุมมองของประชาชนนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะธรรมาภิบาลนี้จะเกิดขึ้นได้เฉพาะในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น จากแนวคิดนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การจะยอมรับว่า “ปัจเจก” เป็นอันเดียวกันกับ “ระบบหรือโครงสร้าง” จะมีกรณีเดียวเท่านั้น คือ ในระบอบการปกครองแบบเผด็จการ เรียกว่า ธรรมาภิบาลแบบอำนาจนิยม แต่ถึงกระนั้นกลับไม่ได้รับการยอมรับจากมุมมองแบบประชาธิปไตย (ชุมชนนิยม) เพราะกลุ่มนี้มองว่า แม้นักปกครองแบบเผด็จการจะใช้หลักธรรมาภิบาลก็เป็นเพียงเครื่องมือที่มารับรองการปกครองของตนเองให้เป็นการปกครองที่ชอบธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เป็น “ธรรมาภิบาลที่แท้จริง”

จะเห็นว่า มุมมองแบบ “A=B” หรือ “ทศพิธราชธรรมเท่ากับธรรมาภิบาล” ตามข้อสังเกตของอำนาจ ยอดทอง ข้างต้นนั้น นอกจากเป็นการมองแบบเหมารวมที่ไม่สามารถเป็นไปได้แล้ว ในแง่ตรรกะยังไม่สามารถเป็นไปได้อีกด้วย ในทางตรรกศาสตร์มีกฎอยู่ข้อหนึ่งเรียกว่า “กฎแห่งความเท่ากันทุกประการ” (The Law of Equivalence) ถือว่า “หากเราสามารถยืนยันได้ว่า ของ 2 สิ่งเท่ากันในความหมายว่า ถ้าเห็นสิ่งหนึ่ง จะต้องเห็นอีกสิ่งติดพ่วงมาด้วยเสมอ อะไรก็ตามแต่ที่เราทำกับสิ่งหนึ่งก็จะมี ความหมายเท่ากับทำสิ่งนั้นกับอีกสิ่งด้วย” (Promtha, 2008) ในแง่นี้หากยอมรับว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล” เท่ากับยอมรับว่า หลักการ 2 อย่างนี้เท่ากันในความหมายว่า ถ้ากล่าวถึงทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมต้องเป็นการกล่าวถึงธรรมาภิบาลด้วย ในขณะเดียวกันถ้าเป็นการกล่าวถึงธรรมาภิบาล ย่อมเป็นการแสดงถึงทศพิธราชธรรมด้วย ดังนั้น เมื่อกล่าวว่าผู้ปกครองมีทศพิธราชธรรมจึงเท่ากับว่าผู้ปกครองมีธรรมาภิบาลอีกด้วย ในแง่นี้มีตัวอย่างในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นไปตามกฎข้อนี้ได้ คือ “หลักไตรสิกขา” และ “หลักอริยมรรคมีองค์ 8” ซึ่งเป็นไปตามกฎความเท่ากันทุกประการ คือ 1) สील (อริสीलสิกขา) อริยมรรคที่จัดอยู่ในข้อนี้ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ 2) สมานิ (อริจิตตสิกขา) อริยมรรคที่จัดอยู่ในข้อนี้ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ และ 3) ปัญญา (อริปัญญาสิกขา) อริยมรรคที่จัดอยู่ในข้อนี้ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ (Thai Tripitakas 12/462/463) จะเห็นว่า ลักษณะที่เท่ากันนี้จะต้องมีลักษณะเท่ากันพอดีระหว่าง “ไตรสิกขา” และ “อริยมรรค” และ ไม่จำเป็นต้องเท่ากันแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (1:1) ดังนั้น กรณี “หลักทศพิธราชธรรม” และ “หลักธรรมาภิบาล” ก็เป็นเช่นเดียวกัน หากจะเป็นไปตามกฎความเท่ากันทุกประการได้จะต้องมีลักษณะสอดคล้องกันดังหลักธรรมข้างต้น

อนึ่ง เนื่องจากหลักทศพิธราชธรรมมีองค์ประกอบ 10 ประการ และ หลักธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบ 8 ประการ (องค์การสหประชาชาติ) เมื่อพิจารณาตามกฎความเท่ากันทุกประการข้างต้น ทุกกรณีที่เป็นไปได้จะต้องมีองค์ประกอบระหว่าง “หลักทศพิธราชธรรม” และ “หลักธรรมาภิบาล” ที่มีขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน ซึ่งอาจเป็นแบบหนึ่งต่อหนึ่ง และ/หรืออาจเป็นหนึ่งต่อสอง ต่อสาม หรือมากกว่านี้ก็ได้ แต่จะต้องมีลักษณะครบพอดีกับหลักการทั้ง 2 ด้วย ดังนั้น กรณีที่เป็นไปได้ว่าหลักการทั้ง 2 จะมีขอบเขตความหมายที่สอดคล้องตรงกันจึงมีจำนวนมาก (ตามหลักความน่าจะเป็น) แต่กรณีที่จะทำให้กฎนี้เป็นไปไม่ได้ ไม่ถูกต้อง หรือไม่สมเหตุผลนั้น แม้ปรากฏเพียงกรณีเดียวว่ามีหลักการ

ใดหลักการหนึ่งที่มีความหมาย “ไม่ตรง” “ไม่สอดคล้อง” หรือ “ไม่ครอบคลุมถึงกันได้” ก็แสดงว่า หลักการ ทั้ง 2 ไม่ได้เป็นไปตามทฤษฎี โปรตพิจารณาตารางต่อไปนี้

ตารางเทียบเคียงขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกันระหว่างหลักทศพิธราชธรรม และหลักธรรมาภิบาล

หลักทศพิธราชธรรม (Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto), 2015 (2))	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	หลักธรรมาภิบาล
1) ทาน การให้ คือ สละทรัพย์ สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือ ประชาราษฎร์ และบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	4) หลักการตอบสนองประโยชน์ของ ทุกฝ่าย (Responsiveness) 6) หลักความเป็นธรรมและเสมอภาค (Equity and Inclusiveness) 8) หลักความรับผิดชอบ ชอบ(Accountability)
2) ศील (กฎหมาย กฎระเบียบ) คือ ความประพฤติดีงาม รักษากติกคุณ ให้ควรเป็น ตัวอย่าง และเป็นที่เคารพ นับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	2) หลักนิติธรรม (Rule of Law)
3) การบริจาคน คือ เสียสละความ สุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจน ชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุข ของประชาชน และความสงบ เรียบร้อยของบ้านเมือง	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	4) หลักการตอบสนองประโยชน์ของ ทุกฝ่าย (Responsiveness) 6) หลักความเป็นธรรมและ เสมอภาค (Equity and Inclusiveness) 8) หลักความรับผิดชอบ ชอบ(Accountability)
4) ความซื่อตรง คือ ซื่อตรง ทรงสัตย์ไรร่มารยา ปฏิบัติ ภารกิจโดยสุจริต มีความ จริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	2) หลักนิติธรรม (Rule of Law) 3) หลักความโปร่งใส (Transparency) 8) หลักความรับผิดชอบ (Accountability)

หลักทศพิธราชธรรม (Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto), 2015 (2))	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	หลักธรรมาภิบาล
5) ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้าง ถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	ไม่มี
6) ความเพียร คือ แผลงเพิกเลศ ค้นหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยี จิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ มุ่งมั่น แต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้ บริบูรณ์	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	ไม่มี
7) ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลู่อ่านาจความโกรธ จนเป็น เหตุให้วินิจฉัยความและ กระทำกรรมต่างๆ ผิดพลาด เสียธรรม	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	2) หลักนิติธรรม (Rule of Law)
8) ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบ คั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีทุจริต ไม่หลงระเหิงอำนาจ ขาดความ กรุณาต่อประชากรชาชนูร์	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	6) หลักความเป็นธรรมและเสมอภาค (Equity and Inclusiveness)
9) ความอดทน คือ อดทนต่องาน ที่ตรากตรำ ไม่ท้อถอย ถึงจะ ถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสี ถากถางอย่างใด ก็ไม่หมด กำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่ บำเพ็ญโดยชอบธรรม	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	ไม่มี
10) ความไม่คลาดจากธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นใน ธรรม คงที่ สติมั่นในธรรม ทั้ง ส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยง- ธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบ แบบแผนหลักการปกครองก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาด วิบัติไป	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	2) หลักนิติธรรม (Rule of Law) 4) หลักการตอบสนองประโยชน์ของ ทุกฝ่าย (Responsiveness) 6) หลักความเป็นธรรมและเสมอภาค (Equity and Inclusiveness)

หลักทศพิราชธรรม (Phrapromkhunabhorn (P.A. Payutto), 2015 (2))	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	หลักธรรมาภิบาล
ไม่มี	ขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงกัน	1) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) 5) หลักฉันทามติร่วมกัน (Consensus-Oriented) 7) หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency)

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า มีหลักทศพิราชธรรมอยู่ 3 ประการ คือ “ความอ่อนโยน” “ความเพียร” และ “ความอดทน” ซึ่งไม่มีขอบเขตความหมายที่ตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงหลักธรรมาภิบาลข้อใดข้อหนึ่งได้ หรือ หลักธรรมาภิบาลข้อ “หลักการมีส่วนร่วม” “หลักฉันทามติร่วมกัน” และ “หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล” ก็ยังมีความหมายไม่สอดคล้องตรงกันกับหลักการข้อใดข้อหนึ่งของหลักทศพิราชธรรมเช่นกัน ดังนั้น จึงแสดงว่า มุมมองแบบ “A=B” หรือ “ทศพิราชธรรมเท่ากับธรรมาภิบาล” จากหลักการที่ว่า “ทศพิราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” จึงย่อมไม่ถูกต้อง และไม่สามารถกล่าวได้อย่างนั้น

นอกจากนี้ แม้พิจารณาเป็นรายข้อจากตารางข้างต้นจะพบว่า “การที่หลักทศพิราชธรรมในพระพุทธศาสนา” มีขอบเขตความหมายตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึง “หลักธรรมาภิบาล” ข้อใดข้อหนึ่งนั้นก็อาจก่อให้เกิดปัญหาในแง่การข้ามฐานคิดได้ เช่น เมื่อก้าวถึง “หลักความไม่คลาดจากธรรม” หมายถึง ผู้ปกครองหรือผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในธรรม มีสติมั่นในความยุติธรรมและนิติธรรม หรือ “หลักความไม่เบียดเบียน” หมายถึง ผู้ปกครองหรือผู้นำจะต้องปกครองและบริหารด้วยการไม่บีบบังคับกดขี่ หรือชูดริตประชาชน ในขณะที่ธรรมาภิบาลหมายเอาลักษณะของระบบหรือโครงสร้างโดยภาพรวมของประเทศหรือองค์กร ไม่ได้เจาะจงคนใดคนหนึ่ง แต่หมายถึงทุกคนที่อยู่ในระบบหรือโครงสร้างนั้นๆ เช่น เมื่อก้าวถึง “หลักนิติธรรม (Rule of Law)” หมายถึง ระบบหรือโครงสร้างการบริหารและการปกครองที่เป็นไปตามกฎหมาย ใช้อำนาจภายในกรอบของกฎหมายและความเป็นธรรม แม้กระทั่งที่มาของกฎหมายก็ต้องโปร่งใสและยุติธรรม เช่น ถ้าพูดถึงผู้ปกครองสูงสุด หรือนายกรัฐมนตรี หมายถึง ระบบทั้งหมดเกี่ยวกับการได้นายกมา ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย องค์กรอิสระที่คอยถ่วงดุลและตรวจสอบการได้มาและการใช้อำนาจของนายก เป็นต้น ดังนั้น แม้จะสามารถอธิบายขยายขอบเขตความหมายระหว่าง “หลักทศพิราชธรรม” และ “หลักธรรมาภิบาล” ให้ตรงกัน สอดคล้องกัน หรือครอบคลุมถึงกันได้ก็ตามที ถึงกระนั้นก็ยังมีปัญหาในเรื่องการข้ามฐานคิดจากปัจเจกไปสู่ระบบหรือโครงสร้าง

ประการต่อมา เมื่อไม่อาจกล่าวได้ว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาล” ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวแล้วข้างต้น หากเราไม่สนใจ “ฐานคิด” และ “หลักการ” แต่มุ่งไปที่ “แนวคิด” เพียงอย่างเดียว คือ “การบริหารหรือการปกครองที่ดี” ซึ่งจะมีผลทำให้ประเทศหรือองค์กร ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง อยู่ดีมีความสุขได้ แนวคิดแบบนี้มีปรากฏในทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งถ้าเป็นไปตามแนวคิดนี้น่าจะ “ไม่ผิด” หรือ “พอจะยอมรับได้” มากกว่าการที่หลักการทั้ง 2 เป็นหลักการเดียวกัน เพราะเมื่อเรามองหลักการบริหารจัดการและการปกครองในสังคมปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับว่า หลักธรรมาภิบาลได้ชื่อว่าเป็นหลักการบริหารและการปกครองที่ดีที่สุดในระดับสากล แม้ในสังคมไทยก็ยังได้นำหลักการนี้มาเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หันมาพิจารณาถึงคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาว่า มีหลักการใดที่สามารถเป็นหลักการสำหรับการปกครองหรือบริหารบ้านเมืองที่ดีได้บ้าง ในขั้นนี้ก็พิจารณาพบว่า ในการบริหารและการปกครองมีหลักธรรมชุดหนึ่งที่เป็นคุณสมบัติของผู้นำและเป็นหลักการปกครองของผู้นำ เรียกว่า “ทศพิธราชธรรม” เรียกว่า “ผู้นำทรงธรรม ปกครองโดยธรรม” (Thai Tripitakas 11/81/60) การบริหารหรือการปกครองที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาจึงต้องมุ่งไปที่ผู้นำที่เป็นผู้ทรงธรรมและปกครองโดยธรรม ในแง่นี้จึงควรกล่าวได้ว่า “หลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา คือ ทศพิธราชธรรม” ได้เช่นเดียวกัน ในความหมายนี้จึงไม่ใช่มีความหมายว่าเท่ากันทุกประการ แต่หมายถึงมีแนวคิดเดียวกัน คือ เป็นหลักการบริหารและการปกครองที่ดีเหมือนกัน การพิจารณาแบบนี้แม้ดูผิวเผินเหมือนจะถูกต้อง แต่ก็เกิดช่องว่างระหว่างแนวคิดทั้ง 2 ขึ้น เพราะหากแนวคิดทั้งสองมีฐานคิดอย่างเดียวกัน ก็ไม่น่ามีปัญหา แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่แนวคิดทั้ง 2 มีฐานคิดและหลักการที่แตกต่างกันต่างหาก เพราะธรรมาภิบาลอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเชิงระบบหรือโครงสร้าง ส่วนทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา กลับตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเชิงคุณธรรมอันเป็นปัจเจก เพียงเพราะว่าเป็นหลักการบริหารการปกครองที่ดีเหมือนกัน หรือมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน จึงยังไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่า “มี” หรือ “เป็น” หลักการเดียวกันได้

3. การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

จากการที่พิจารณามาตั้งแต่เบื้องต้นพบว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนา” และ “ธรรมาภิบาล” มีฐานคิดและหลักการที่แตกต่างกันอย่างมาก ในแง่หลักการจึงไม่สามารถเชื่อมโยงหรือเปิดพื้นที่ให้กับหลักธรรมในศาสนาศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม ได้เลย แต่เมื่อแนวคิดนี้มาอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมพระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม จึงได้มีความพยายามในการเพิ่มและเชื่อมโยงหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้ามารวมอยู่ในหลักธรรมาภิบาล อย่างกรณีคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ ในปี 2549 ได้กำหนดยุทธศาสตร์โดยใช้คำสำคัญคู่กันว่า “คุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล” (Secretariat of the Cabinet, n.d.) ส่วนในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (ยกเลิกระเบียบ 2542) ได้มีการเพิ่ม “หลักคุณธรรม” กล่าวคือ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชน

พัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพ สุจริตเป็นนิสัยประจำชาติ (The Office of the Prime Minister on Good Governance and Society 1999, August 10, 1999)

หลักธรรมมาภิบาลจึงถูกเพิ่มในส่วนที่ให้ความสำคัญกับคนตามทฤษฎีเชิงคุณธรรมเข้ามา ทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น ทศพิธราชธรรม เป็นต้น สามารถอยู่ในหลักการที่เน้นโครงสร้างได้ ซึ่งแนวคิดแบบนี้สอดคล้องกับ “ทฤษฎีจริยศาสตร์องค์รวม” (Total Theory) คือ เป็นการรวมแนวคิดที่เน้นการสร้างคนดีหรือคนมีคุณธรรม และแนวคิดที่เน้นการสร้างกฎหรือระบบที่ดีเข้าด้วยกัน กลายเป็นจริยศาสตร์ที่รวมเอาแนวคิดทั้ง 2 ส่วนเข้าไว้ด้วยกัน ให้ความสำคัญทั้งคนดีและระบบที่ดี (Intharat et al, 2009) ถึงแม้วิธีการนี้จะไม่สามารถกล่าวได้ว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” ได้ แต่อย่างน้อยก็ทำให้หลักการทั้ง 2 ฐานคิดที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ ในกรณีนี้ “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักธรรมาภิบาล” เท่านั้น วิธีการนี้จึงมักจะไม่เลือกหลักการใดหลักการหนึ่งในพุทธศาสนา มาศึกษาารวมกัน แต่จะพิจารณาที่องค์ประกอบแต่ละอย่างของธรรมาภิบาลว่า มีหลักการใดในทางพระพุทธศาสนาบ้าง ที่มีลักษณะตรง สอดคล้อง หรือครอบคลุมถึงหลักธรรมาภิบาลในข้อนั้นๆ ได้

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ ดูเหมือนว่าหลักธรรมาภิบาลที่มีลักษณะทั้งแนวคิดเชิงระบบและแนวคิดเชิงคุณธรรมแบบนี้ จะปรากฏและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น อาจเรียกได้ว่า “ธรรมาภิบาลแบบสังคมไทย” ซึ่งหากตรวจสอบหลักธรรมาภิบาลในระดับสากลที่ได้รับการยอมรับ เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations; UN) (United Nations ESCAP, 2009) หรือ ธนาคารพัฒนาการแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) (Bangmo, 2009) เป็นต้น จะเห็นว่า หลักธรรมาภิบาลในทางตะวันตกอาจจะมีหลักการที่ไม่เหมือนกัน ไม่เท่ากัน และแตกต่างกันออกไปตามลักษณะขององค์กร ถึงกระนั้นก็ยังอยู่ในกรอบแนวคิดในเชิงระบบ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับหลักคุณธรรมทางศาสนา ที่เป็นเรื่องปัจเจก ซึ่งที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมทางตะวันตกมีพื้นฐานการบริหารและการปกครองที่แยกกันอย่างเด็ดขาดจากศาสนา ในขณะที่วัฒนธรรมไทยไม่เป็นเช่นนั้น ศาสนาและคุณธรรมทางศาสนา กับการเมืองการปกครองมีความสัมพันธ์และมีวิวัฒนาการเคียงคู่กันมาตลอดประวัติศาสตร์ไทย จึงทำให้พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยในทุกๆ ด้าน เมื่อมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในระบบการบริหารการปกครองในสังคมไทย จึงมีการเพิ่มหลักการว่าด้วยคุณธรรมเข้ามาให้เป็นหลักการหนึ่งของหลักธรรมาภิบาล ทำให้หลักธรรมาภิบาลที่มีกำเนิดมาจากแนวคิดเชิงระบบ ถูกกำหนดให้มีหลักคุณธรรมอันเป็นเรื่องปัจเจกเข้ามาเสริมระบบ

ประเด็นต่อมา แม้จะไม่มี การเพิ่มหลักคุณธรรมเข้าไปในหลักธรรมาภิบาลก็ตาม ถึงกระนั้นในสังคมไทยก็ปรากฏมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการหรือการปกครองทั้งในเชิงระบบและในเชิงคุณธรรม เช่น หลักธรรมาภิบาลข้อ “หลักความโปร่งใส” ถูกตีความนำมาใช้ทั้งในแง่ระบบหรือโครงสร้างที่ต้องโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ได้แก่ องค์กรหรือองค์การที่โปร่งใส และในแง่คุณลักษณะเฉพาะบุคคลที่ทุกคนจะทำอะไรต้องมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ได้แก่ หัวหน้าโปร่งใส พนักงานโปร่งใส หรือ

หลักทศพิธราชธรรม (รวมทั้งหลักธรรมอื่นๆ) ก็ถูกนำมาใช้ในการบริหารจัดการหรือการปกครองทั้งในเชิงระบบและในเชิงคุณคุณธรรม เช่น ทศพิธราชธรรมข้อ “ความซื่อตรง” ถูกตีความนำมาใช้ทั้งในแง่ระบบหรือโครงสร้างที่ต้องมีนโยบายที่ซื่อตรง จริ่งใจ หรือโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ได้แก่ องค์กรหรือองค์การที่ซื่อตรงจริงใจและตอบแทนสังคมและชุมชน และในแง่คุณลักษณะเฉพาะบุคคล ที่ทุกคนจะต้องมีความซื่อตรงจริงใจต่อตนเอง หน้าที่การงาน องค์กรหรือองค์การ และประเทศชาติ เป็นต้น การนำมาใช้ในลักษณะนี้เรียกว่า “การประยุกต์” ซึ่งเน้นในแง่ของการนำไปใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (Chareonwongsak, 2011) มองว่า “การประยุกต์ คือ วิธีการนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่ให้เหมาะสม ตัวอย่างการประยุกต์เช่น ปากกาประยุกต์เป็นที่เจาะรูกระดาษ หรือ กระจกป้องกันน้ำประยุกต์เป็นกระถางต้นไม้ เป็นต้น จะเห็นว่า ในแง่การประยุกต์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์นั้น หากยังคง “หลักการ” หรือ “ฐานคิด” แบบเดิม อาจารย์เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ มองว่าเป็นการคัดลอกหรือนำมาใช้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ส่วนการประยุกต์เป็นการนำ “หลักการ” หรือ “ฐานคิด” แบบเดิมมาปรับใช้ประโยชน์ตามบริบทที่แตกต่างออกไป จึงไม่จำเป็นต้องคง “หลักการ” หรือ “ฐานคิด” แบบเดิมไว้ จึงทำให้ตัดปัญหาเรื่องการข้ามฐานคิดไปได้ ในกรณีนี้ทั้ง 2 หลักการที่มีฐานคิดแตกต่างกัน จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในแบบอีกฐานคิดหนึ่งได้อย่างไม่มีปัญหา ดังนั้นการกล่าวว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” ในแง่ของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (ที่มีฐานคิดเชิงคุณธรรม) ไปใช้ในบริบทที่เป็นระบบหรือโครงสร้างแบบธรรมาภิบาล หรือใช้แทนระบบธรรมาภิบาล จึงสามารถทำได้ โดยไม่มีปัญหาเรื่องการข้ามฐานคิด และเพื่อให้สามารถครอบคลุมหลักธรรมาภิบาลได้ครบทุกองค์ประกอบจะไม่นิยมใช้หลักคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ทศพิธราชธรรม มาจับคู่ตีความให้สอดคล้องหรือตรงกันแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (1:1) กับหลักธรรมาภิบาล แต่มักเลือกหลักคุณธรรมต่างๆ ที่มีปรากฏในพระพุทธศาสนา มาจับคู่ในแต่ละองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล เช่น ทศพิธราชธรรม อปรีหานิยธรรม หรือ สัมปยุตธรรม พรหมวิหาร จักรวรรดิวัตร เป็นต้น

สรุป

ฐานคิดเกี่ยวกับ หลักธรรมาภิบาล และ หลักทศพิธราชธรรม นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยที่หลักธรรมาภิบาลมีฐานคิดบนพื้นฐานแนวคิดและการบริหารเชิงระบบหรือโครงสร้าง สอดคล้องกับจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ (duty ethics) หรือทฤษฎีหน้าที่ (duty theory) ส่วนหลักทศพิธราชธรรมมีฐานคิดบนพื้นฐานแนวคิดเชิงคุณธรรม สอดคล้องกับจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม (virtue ethics) หรือทฤษฎีคุณธรรม (virtue theory) อาจกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมเกิดมาจากคุณธรรมของผู้นำโดยตรง แต่ธรรมาภิบาลเกิดมาจากกฎเกณฑ์อันเป็นส่วนของระบบหรือโครงสร้างในภาพรวมเป็นสำคัญ การมองว่า “ทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาคือธรรมาภิบาล” ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบเท่ากันทุกประการจึงเป็นไปได้ ทั้งในแง่ตรรกะ ฐานคิด และหลักการของทั้ง 2 ด้วยความแตกต่างและการมีจุดเน้นที่ต่างกันเช่นนี้เอง เมื่อมีการนำหลัก

ธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารและการปกครองในสังคมไทยในทุกๆ ด้าน จึงได้มีการกำหนดหลักการใหม่เพิ่มขึ้นมา หลักการนี้เรียกว่า “หลักคุณธรรม” อันเป็นการเปิดพื้นที่ให้คุณธรรมและจริยธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนามีทศพิธราชธรรมเป็นต้น ได้เข้าไปเสริมฐานของระบบหรือโครงสร้างแบบธรรมาภิบาล เราอาจเรียกให้จำเพาะเจาะจงกว่านี้ว่า “ธรรมาภิบาลแบบไทย” ทำให้หลักธรรมาภิบาลนี้มีองค์ประกอบทั้งที่เป็นเชิงระบบและเชิงคุณธรรม ซึ่งแนวคิดแบบนี้สอดคล้องกับ “ทฤษฎีจริยศาสตร์องค์รวม” ที่ให้ความสำคัญทั้ง 2 ส่วนรวมกัน คือ คุณธรรมของคนดีและระบบหรือกฎที่ดี

References

- Agere, S. (2002). *Good Governance: Transparent Governance with Ethics*. Translated by Chaiwat Khumchu and Others. Bangkok: Namfon.
- Bangmo, S. (2009). *Business Ethics*. 4th edition. Bangkok: Patthanawit Printing.
- Bureekul, T. (2003). Good Governance: A New Approach to Public Administration. *Journal of King Prajadhipok's Institute*, 1 (2), 5.
- Chareonwongsak, K. (2011). *Applied thinking*. 5th edition. Bangkok: Success Media.
- Chiangkhul, W. and lamdham, P. (2004). *Explain the Terminology of Political and Social Philosophy*. 2nd Edition. Bangkok: Saithan.
- Intharat, S. et al. (2009). *Ethics*. (3rd ed.) Bangkok: Suan Dusit Rajabhat University.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Phramaha Hansa Dhammhaso. (2013). Justice in View of the Historical Buddhist. *Journal of MCU Peace Studies*. 1(2), 1-10.
- P. A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (23th ed.). Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.
- Phrarachavaramunee (Prayoon Dhammajitto). (2001). *Greek Philosophy: The Origins of Western Wisdom*. (5th ed.) Bangkok: Sayam.
- Promtha, S. (2008). *How Do You Think Reasonably?*. Bangkok: Sayam.
- Rector Pajon Ācāro (Tanunchong). (2010). *The Study of Monk's Roles in Temple Administration by Using Good Governance: Case Study of Ban Hong District, Lamphun Province*. Master of Arts (Buddhist Studies). Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

- Satiman, U. (2013). From “Dharmarājā” to Buddhist Good Governance: Buddhist Wisdom for Development of Economy and Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 1 (1), 121-142.
- Secretariat of the Cabinet (n.d.). *Good Governance*. (Online) Search August 4, 2018. From <http://www.socgg.soc.go.th/socThai.htm>.
- Singsuriya, P. (Complier) (2011). *Consequentialism/Teleology*. (Online). In *the Encyclopedia of Philosophy Online*. The Thailand Research Fund (TRF). Retrieved August 30, 2018. From <http://www.philospedia.net/consequentialism.html>.
- Srivithaya, S. (2015). The Rule of Law and the Reconciliation by Buddhist Ways in Thai Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 3 (2): 20-29.
- Suwanmongkol, P. (2015). *Government Administration with the Creation of Good Governance*. Bangkok: King Prajadhipok’s Institute.
- Thanawask, N. (2011). Thai Monks and Good Governance. *Proceedings in the Krirk University Academic Year 2011*. February 3, 2011 at Krirk University. Bangkok.
- Thaveesak, S. (2009). Good man with good system. In *Prachatai/Articles*. Retrieved September 1, 2018. From <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25718>.
- The Constitution of the Kingdom of Thailand 2017, (April 6, 2017). *Royal Thai Government Gazette*. Volume 134, Part 40 A, page 17.
- The Office of the Prime Minister on Good Governance and Society 1999. (August 10, 1999). *Royal Thai Government Gazette*. Volume 116, Chapter 63 d, page 25.
- United Nations ESCAP. (2009). *What is Good Governance?*. Retrieved 22 September, 2018. From <https://www.unescap.org/resources/what-good-governance>.
- Uwanno, B. (1999). *Personal Research Award Honorable Mentions in Political Science about the Creation of Good Governance in Thai Society*. Bangkok: National Defence College.
- Yodthong, A. (2014). An Analysis of the Good Governance in Buddhism. *Proceedings of National Conference MCU 1st for Integrative Buddhism for mental and social development in 2014*. During July 23-24, 2014 at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Publishing House.
- _____. (2017). Good Governance in Buddhism is the Ten Virtues of King. *Proceeding for the Annual Conference 2017, in the topic of “Philosophy and Religion in Thai Education System: Maya with Truth”*. December 15-16, 2560, at Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Khon Kaen.

วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา*

Method of Happiness Access in Buddhist Principle

พระมหาคมสัน วิสุทธธนาโณ

PhramahaKhomsan Visutthayano

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: masburee@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข 2) เพื่อศึกษาหลักความสุขในพระพุทธศาสนา และ 3) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลวิจัยพบว่า

1) แนวคิดเรื่องความสุขได้มีนักคิดและนักวิชาการได้เสนอแนวคิดและทฤษฎีไว้อย่างกว้างๆ มี 2 ประการ คือ (1) ความสุขอันเป็นความสะดวกสบายในส่วนของตน และ (2) ความสุขอันเป็นความสะดวกสบายในส่วนของส่วนรวม

2) พระพุทธศาสนาถือว่า ความสุข เป็นความอึดอ้อมใจที่เกิดจากการสร้างที่ดีทั้งหลาย ไม่มี ความเดือดร้อนเพราะกิเลส หหมดความติดใจในกามคุณ 5 มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ในอารมณ์ด้วยความเพ่งพินิจอันปราศจากความทุกข์เสวยอารมณ์ จนถึงขั้นความหมดกิเลสเป็นนิพพาน

3) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (1) ความสุขในระดับต่ำ อันเกิดจากกามคุณทั้ง 5 เพื่อเกิดมีความสุขสะดวกสบายในภพปัจจุบันและเมื่อตายแล้วก็ปรารถนาที่จะไปสู่ภพที่ดีกว่า (2) ความสุขในระดับประณีตหรือระดับกลาง เกิดจากการที่จิตแน่วแน่ในอารมณ์ด้วยความเพ่งพินิจอันปราศจากความทุกข์เสวยอารมณ์ เป็นการฝึกฝนตนในขั้นที่สูงขึ้นด้วยการอยู่กับอารมณ์ ที่เรียกว่า การบำเพ็ญฌาน เพื่อจะได้รับความสุขอันเกิดกับใจอย่างประณีตและเมื่อตายไปก็จะได้ถึงภพที่มีความสะดวกสบาย และ (3) ความสุขในระดับละเอียดหรือสูงสุด เกิดจากการได้บรรลุนิพพาน เป็นความสุขไม่มีเงื่อนไขมาเกี่ยวข้อง เพื่อจะได้รับความสุขชนิดนี้จะต้องปฏิบัติตามหลักมรรคภาวนา จนได้บรรลุถึงนิพพาน จึงจะได้รับความสุขนี้

คำสำคัญ: วิธีปฏิบัติ; ความสุข; พระพุทธศาสนา

Abstract

This Research aimed 1) to study the concept and the theory of happiness 2) to study the concept of happiness in the Buddhism and (3) to analyze the method of happiness access in Buddhist principle. This Qualitative Research.

The research results were found as follows; 1) the scholars have introduced two key concepts: happiness as the private convenience which are two parts, the roughly private convenience that is the basic to search and utilize to meet the demand; the thoroughly private convenience that attend to the mind, kindness, spending, carefully lifestyle to achieve sustainable and highest point of life (Mohk-sa or salvation).

2) Happiness as the public convenience which are two parts, the roughly public convenience that attend the quantity of happiness of people. All the happiness are the same value for instance the happiness from the sleeping similar as the eating, consequently, the leader make the sacrifice and allocate the resource to the people with the self-interest; the thoroughly public convenience that attend the quantity and the quality of happiness of a lot of people by the belief that doing good have to base on the concepts and reasons for instance the action of the foundation. However, the people acting for the benefit of another people will face any trouble, therefore they have to make the sacrifice.

3) In the point of Buddhist view, happiness is the rapture coming from doing good without any trouble from the lust. Moreover, unsatisfied in five sensual desire (Kamagna), determine the unhappy emotion until to Nibbāna. The group and the best practice to reach the happiness are set in three levels; (1) the roughly or the lowest level of happiness, occurring from the five sensual desire to make any convenience in the current becoming and expect the better becoming after death to gain the better happiness. (2) the neatly or the middle level of happiness, coming from the determine the unhappy emotion. The self-determination to stay in the emotion is the absorption for the purpose to gain the neatly happiness at the mind. Moreover, get the convenience becoming after death. And (3) the finest or the highest level of happiness, becoming from the enlightenment. It is the unconditional happiness. The method practiced to access this happiness is to act follow the Magga Bhāvanā. The lower condition of one practice, the lower of the happiness one will access.

Keywords: Method; Happiness; Buddhist Principle

บทนำ

มนุษย์ไขว่คว้าหาความสุขและตั้งความหวังเรื่องความสุขไว้กับการทำงาน ลูก การศึกษา ครอบครัว ทรัพย์สินต่างๆ และอื่นๆ อีกมากมาย โดยไม่ทราบแน่ชัดว่าความสุขคืออะไรกันแน่ นักปรัชญาอินเดียได้แสดงทัศนะเรื่องความสุขต่อโลกว่า ความจริงภายในตนและความจริงเหนือธรรมชาติภายนอกตนมีอิทธิพลต่อกัน จึงมีความมุ่งมั่นเพื่อจะให้ได้เป็นสิ่งที่นั่นให้ได้จริงๆ เพราะถือว่าธรรมชาติภายในตนกับความจริงเหนือธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน การเกิดมาเพื่อบรรลุถึงความจริงนั้น มิใช่แค่พอใจความสุขในโลกที่ไม่จริงเท่านั้น ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงข้ามกับปรัชญาตะวันตกที่คิดว่า โลกภายนอกเป็นจริง จึงพยายามค้นคว้าผลิตเทคโนโลยีต่างๆ ออกมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ในแง่มุมของพระศนะต่อคุณค่าแห่งชีวิต นักปรัชญาอินเดียให้ความสำคัญกับ เรื่องระเบียบวินัย การบังคับตนเอง ความสันโดษ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพราะเชื่อว่าวิธีการเช่นนั้นจะทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จนสามารถส่งเสริมให้หลุดพ้นจากโลกนี้ได้ (Dokbua, 2012 a) ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาตะวันตกอย่างสิ้นเชิงที่มีความเห็นว่า ความอยากหรือตัณหาของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญพวกเขาจึงพยายามสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากมาย (Pinyonattagarn, 2018) ในพระศนะต่อธรรมชาติ นักปรัชญาอินเดียให้ความสำคัญว่า ความดีสูงสุดของชีวิตมิใช่เกิดจากการปรับปรุงแก้ไขธรรมชาติเพื่อความสะดวกสบายและความสุขทางเนื้อหนัง แต่เป็นการบรรลุโมกษะหรือนิพพาน ดังนั้นพวกเขาจึงพยายามฝึกฝนอบรมจิตเพื่อบรรลุความดีดังกล่าว อาจต้องใช้เวลามากหลายๆ ชาติในการบำเพ็ญตน ต่างจากปรัชญาความเชื่อของตะวันตกที่มองว่า คุณค่าและความจริงของกาลเวลา จึงพยายามสร้างสรรค์โลกให้กลายเป็นสวรรค์ จากวัตุลึกลับต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก แนวทางปฏิบัติต่อธรรมชาติของนักปรัชญาอินเดียจึงมีลักษณะเด่นคือ ส่งเสริมคุณธรรม (Indhasara, 2004) เช่น ความกตัญญู อหิงสา การดำเนินชีวิตจึงสอดคล้องกับธรรมชาติ อันจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตอย่างยิ่ง และยังสามารถทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกขได้ (Hengsomboon, 2018)

การที่มนุษย์โลกมีมุมมองและทัศนะเรื่องความสุขที่หลากหลายและแตกต่างกัน บางพวกให้ความสำคัญกับความสุขที่เกิดจากวัตถุสิ่งของ เครื่องบริโภคใช้สอยที่มาสนองความต้องการของตน ที่เรียกว่า อามิสสุข (Thai Tipitakas/20/69/103) อันเป็นความสุขที่ยังอาศัยสิ่งอื่นเพื่อทำให้เกิดความสุข ถ้าหากไม่มีวัตถุสิ่งอื่นก็ไม่สามารถมีความสุขได้ ดังที่ปรากฏในอานถยสูตรว่า “ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั้น ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีดังนี้ว่า คหบดี สุข 4 ประการนี้คฤหัสถ์ผู้บริโภคคามพิงได้รับตามกาล ตามสมัย สุข 4 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. อัถลิสสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์) 2. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) 3. อานถยสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) 4. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ)”(Thai Tipitakas/21/62/105) ประเภทหนึ่ง ส่วนอีกพวกหนึ่งให้ความสำคัญกับความรู้ที่เกิดจากภายในโดยไม่ได้อาศัยปัจจัยจากภายนอก เป็นความสุขที่มีมาจากภายในคือใจ ไม่อิงอาศัยวัตถุสิ่งของอันเป็นปัจจัยภายนอก ทำให้เกิดความสุข แต่เป็นความสุขที่มีตนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดมีขึ้น ไม่น่าวัดตุภายนอกมาสนองความต้องการของตน ที่เรียกว่า นิรามิสสุข (Thai Tipitakas/20/69/103.) อันเป็นความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งของอันเป็นปัจจัย

ภายนอกเพื่อทำให้เกิดความสุข มีความสุขได้โดยไม่ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของดังกล่าว นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี (Thai Tipitakas/25/203/95) ก็มีความสุขได้ ประการหนึ่ง ในเมื่อมนุษย์มีมุมมองและทัศนะเกี่ยวกับความสุขที่ต่างกันเช่นนี้ ซึ่งล้วนมีมุมมองตามทัศนะคติและความเชื่อของตน ไม่ได้เห็นให้ลึกลงไปว่าความสุขเช่นนั้นเป็นความสุขที่สุขสุด ๆ แล้วหรือไม่ กระบวนการที่เกิดความสุขนั้นมีการเบียดเบียนทำร้ายทำลายใครบ้างหรือไม่ เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้แล้ว พระพุทธศาสนามีมุมมองเรื่องความสุขเป็นเช่นไร การวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความสนใจในประเด็นเรื่องความสุขที่มนุษย์ให้ความสำคัญ

ในเรื่องนี้นักปรัชญาอินเดียให้ความสำคัญกับคุณค่าแห่งชีวิตเช่น ระเบียบวินัย การบังคับตนเอง ความสันโดษ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น (Satischandra, 1968) เพราะถือว่าเป็นคุณลักษณะที่ทำให้ชีวิตพัฒนาสูงขึ้นจนอยู่เหนือโลกหรือทวนกระแสโลก (Indhasara, 2004) ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติตนมีความสุขนั่นเองซึ่งเป็นความเห็นอันตรงกันข้ามกับตะวันตกที่เห็นความสำคัญในโลกนี้ ส่วนปรัชญาอินเดียเห็นความสำคัญในโลกหน้าจนอาจปฏิเสธชีวิตในโลกนี้ ในมุมมองของด้านตะวันตกนั้น ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่สมบัติใดๆ หากแต่อยู่ที่สภาวะจิตใจเป็นสำคัญ เขาสรรเสริญการควบคุมอารมณ์ให้เป็นปกติ ความร่าเริงแจ่มใส สามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ โดยแยกกาย ว่าเป็นคุณสมบัติอันสำคัญ คนดีต้องทำความดีเพื่อความดี มิใช่เพื่ออวดดี ดีมิควรคิดวิธีปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขก็คือปฏิบัติทางสายกลางหรือความพอดีในกิจการทั้งปวง และเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ระบายนี่ให้ผิดจากความเป็นจริงจนเกินไป (Dokbua, 2012b) ในพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงความทุกข์มากกว่าความสุข เพราะว่า ความสุข (Phra Bhammagunaporn (P.A. Payutto), 2015) หมายถึง ความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ 5 ความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือราคะ โทสะ และโมหะ การอยู่ร่วมกับพระอรหันต์ ลักษณะการมีความสุขที่มีพัฒนาการเป็นขั้นๆ ไปตามลำดับ จนพัฒนาถึงบรมสุข คือนิพพาน โดยอธิบายว่าความจริงความสุขนั้นไม่มี แต่เพราะความทุกข์ลดลงความสุขจึงมี เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้ไม่ถูกกามครอบงำ และเป็นประโยชน์แก่สังคมช่วยให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันโทษของกาม (Phra Srisuddhiphong, 2018)

จากที่กล่าวมา เมื่อมนุษย์มีมุมมองความสุขอันเกิดจากวัตถุภายนอกย่อมจะต้องการแต่วัตถุภายนอกมาสนองต่อความต้องการของตนจนกว่าจะพอใจก็ยังไม่สามารถพอได้เรียกความสุขชนิดนี้ว่า ความสุขทางโลก เป็นสัมพันธสุข คือ ความสุขที่เกิดขึ้นได้เพราะอิงอาศัยสิ่งอื่น (Dokbua, 2012 c) บางครั้งถึงขั้นขาดเมตตาความเห็นอกเห็นใจมนุษย์ด้วยกัน ส่วนเมื่อมนุษย์ที่มีมุมมองความสุขอันไม่ต้องอาศัยวัตถุปัจจัยภายนอกท่านเรียกความสุขชนิดนี้ว่า ความสุขในทางธรรม เป็นความสุขที่สงบราบรื่น ไม่อิงอาศัยยามีสอันใด ซึ่งเป็นสุขที่สมบูรณ์แบบ (Absolute Happiness) (Dokbua, 2012 c) โดยไม่สนใจกับสิ่งรอบข้าง ทำให้การพัฒนาศักยภาพของสิ่งที่ตนไปเกี่ยวข้องไม่อาจก้าวหน้าได้ เริ่มจากตนก็ไม่มีการพัฒนา ครอบครัวยากจน ผลักดัน ชุมชนก็ขาดคนให้การสนับสนุน และระดับประเทศก็ขาดกำลังขับเคลื่อนไปด้วย ไม่ต้องกล่าวถึงระดับทวีป จะอย่างไรก็แล้วแต่เป็นเพียงวิถีคิดหรือแนวคิดของกลุ่มคนบางกลุ่มบางพวกเท่านั้น ไม่อาจนำมาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินได้ว่าทุกคนจะเป็นเช่นนั้น (Vittavet, 1981) เพื่อตอบคำถามในความต้องการ

ของมนุษย์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสุขที่แบ่งเป็นประเภทเป็นระดับตามความแตกต่างกัน เริ่มจากการที่คนมีความประพฤติตามหลักคำสอนในชั้นพื้นฐานจนถึงสูงสุดแล้วสามารถทำตนให้ถึงสุขได้อย่างไร เพราะเหตุตั้งที่กล่าวมาจึงเป็นสาเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขทั่วไป ในประเด็น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข ความสำคัญของความสุข ประเภทของความสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข และ ผลของการปฏิบัติ ต่อจากนั้นจะศึกษาถึงหลักความสุขในพระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาข้อมูลในประเด็น ความหมายความสุข ทศณะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความสุข ประเภทแห่งความสุข ระดับแห่งความสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข และวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข เมื่อได้ข้อมูลแล้วก็จะวิเคราะห์ถึงวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกออกเป็นประเด็น คือ วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขทางกาย วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขทางใจ วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างหยาบ วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างกลางด้วยสมาธิ วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างละเอียดด้วยปัญญา ตัวอย่างบุคคลผู้เข้าถึงความสุข และองค์ความรู้จากการวิจัย เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องวิจัยว่า วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา มีคุณค่าต่อมนุษย์ในลักษณะใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข
2. เพื่อศึกษาหลักความสุขในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการค้นคว้าจากเอกสาร (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยการศึกษาจากความหมาย ตามแนวคิดตะวันตก ตามแนวคิดตะวันออก ข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยก็จะศึกษาจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลเกี่ยวกับความหมายแห่งความสุขตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญและประเภทแห่งความสุข ก็จะได้ศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาเป็นเบื้องต้น สำหรับข้อมูลส่วนอื่นที่เกี่ยวกับความสุข ผู้วิจัยก็จะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องนั้นจากหนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

ในการวิจัย ได้จัดขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือ การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความสุขทั่วไป ในประเด็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข ประเภทของความสุข วิธีปฏิบัติให้ถึงความสุข เป็นเบื้องต้น จากนั้นศึกษาเรื่องความสุขในพระพุทธศาสนาในประเด็น ความหมายของความสุข ทศณะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความสุข ประเภทแห่งความสุข และวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ

ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์ทางพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสุขที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสุขที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งส่วนที่ความสำคัญ ความหมาย ประเภท ความสุขและเหตุให้ถึงความสุขที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์ ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ในเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นแนวคิดและทฤษฎีเรื่องความสุขทั่วไป ประเภทของความสุข และวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข

2) การศึกษาหลักความสุขในพระพุทธศาสนา จะเน้นศึกษาในประเด็น คือ ความหมายของความสุข ทศณะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความสุข ประเภทแห่งความสุข ระดับแห่งความสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข และ วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข

3) วิเคราะห์วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา จะวิเคราะห์ให้เห็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขทางกาย วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงกามสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างหยาบ วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างกลางด้วยสมาธิ วิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างละเอียดด้วยปัญญา และ ตัวอย่างบุคคลผู้เข้าถึงความสุข

ขั้นตอนสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในตอนสุดท้าย หลังจากได้ข้อมูลที่ต้องการทราบแล้วจะได้นำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ 3 ข้อ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์แก่การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางแห่งการศึกษาวิจัยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขทั่วไป

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขในทัศนะของชาวตะวันตกพบว่า ความสุข คือ ความสะดวกสบาย ที่เป็นความสะดวกสบายด้านร่างกาย เป็นความสุขที่ยั่งยืน และปฏิเสธความสุขระลึนที่แอบแฝงด้วยความทุกข์ ความสุขเกิดจากใช้ชีวิตที่เรียบง่ายแทนการใช้ชีวิตที่หรูหรา โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์แสวงหาความสุขหลีกเลี่ยงความทุกข์ เช่น การกระทำที่ไม่มีความรู้สึกไร้ค่าอยู่ดัดจริตใจ ถ้าตรงกันข้ามเป็นความทุกข์ ความสุขเป็นดัชนีเพิ่มชีวิต ส่วนความทุกข์เป็นดัชนีลดชีวิต เพราะสัตว์ทั้งหลายจะเป็นอยู่ได้เพราะความสุขเป็นเครื่องล่อเลี้ยงชีวิต ส่วนความทุกข์คอยบั่นทอนชีวิตสั้น

ส่วนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขในทัศนะของตะวันออกพบว่า ความสุข คือ ความสบายที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะความสุขทางเนื้อหนังที่เป็นยอดความสุข จึงมีคิดว่าจะต้องกิน จะต้องดื่ม และรื่นเริงอย่างเต็มที่ เพราะไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า พวกนักปรัชญาอินเดียถือว่าธรรม 4 ประการเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต เรียกว่า ปुरुชาเร หรือประโยชน์ของบุคคล คือ 1) อรรถะ การแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิต 2) กามะ การแสวงหาความสุขตามโลกียวิสัย 3) ธรรมะ การประพฤติปฏิบัติธรรม 4) โมกษะ การออกบำเพ็ญพรต ส่วนนักปรัชญาจากรากถือว่าจุดมุ่งหมายของชีวิตมีเพียง 2 ข้อเท่านั้น คือ ข้อ 1 และข้อ 2 เพราะการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าด้านต่างๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จและให้เกิดมีทรัพย์สมบัติเพื่อจะได้ใช้กินบริโภคให้เกิดความสุขอย่างเต็มที่ในด้านโลกียวิสัย

คุณภาพของความสุขจัดตามแนวคิดของปรัชญาสุขนิยมแบ่งความสุขออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) สุขนิยมแบบอัตตานิยมแบบหยาบ ที่เกิดจากผัสสะหรือวัตถุได้จากแนวคิดของปรัชญาจากรากและปรัชญาของพวกโซฟิสต์ ที่ถือว่าความสุขที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ต้องแสวงหาและให้เสพความสุขที่แสวงหาได้นั้นให้เต็มที่ ตวงความสุขให้ตนเองในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ พวกจากรากกล่าวว่าอรรถะและกามะเท่านั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับชีวิต ธรรมะกับโมกษะเป็นสิ่งที่เหลวไหล 2) สุขนิยมแบบอัตตานิยมแบบละเอียด ที่เกิดจากการแสวงหาความสุขบนพื้นฐานทางศีลธรรม ด้วยความรอบคอบและประกอบด้วยเหตุผล ไม่เบียดเบียนคนรอบข้างและตนเอง ให้มีความมีไมตรีต่อกันและกันกับคนอื่น 3) สุขนิยมแบบสาธารณะประโยชน์แบบหยาบ เป็นความสุขที่มุ่งความสุขของผู้อื่นโดยเน้นที่จำนวนและปริมาณแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพ เพราะถือว่าความสุขทุกประเภทมีค่าเท่ากัน โดยมีเหตุผล 4 ประการ คือ เหตุผลทางกาย

เหตุผลทางการปกครอง เหตุผลทางสังคม และ เหตุผลทางศาสนา และ 4) สุขนิยมแบบสาธารณประโยชน์แบบละเอียด เป็นความสุขของคนจำนวนมากทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เน้นถึงความสุขของทุกคนที่จะเกิดจากการกระทำรวมทั้งของตนเอง ต้องมีค่าความสุขเท่ากัน

ผลจากการศึกษาวิจัยทางข้อมูลทำให้สรุปทราบบทวิธีปฏิบัติให้ถึงความสุขตามแนวคิดของนักปราชญ์ชาวตะวันตกและตะวันออก คือ 1) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขแบบอัตตานิยมแบบหยาบแบ่งได้ คือ นักปราชญ์ชาวตะวันออก ได้แก่ ปรัชญาจรรยาให้ปฏิบัติตามแนวปुरुชาณะ 4 คือ อรรถะ จะต้องปฏิบัติตามหลักการแห่ง นิยามการฝึกฝนตนเองเป็นต้น และ ธารณะ การทำจิตใจให้จดจ่ออยู่กับอารมณ์ของสมาธิ การปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ่มแจ้งชีวิตมันทั้ง 3 ขั้นตอน กามะ ต้องประกอบอาชีพและการแต่งงานเป็นต้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ตัวและครอบครัว ธรรมะ จะต้องปฏิบัติตามหลักการแห่งคือ ยมะ การงดเว้นจากบาปทั้งหลายมี อหิงสาเป็นต้น และ โมกษะ ปรัชญาเซนได้วางข้อปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่โมกษะ คือ สังวะระ และ นิรชรา 2) การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขแบบอัตตานิยมแบบหยาบตามแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก มีวิธีปฏิบัติและหลักการ คือ การรู้จักพอใจในสิ่งที่มี หมายถึงการรู้จักใช้ชีวิต การวางเฉยในอารมณ์ หมายถึงการกำจัดอารมณ์ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดีให้ได้ การนึกถึงความตาย หมายถึงการรู้จักว่าชีวิตเป็นสิ่งมีค่า ควรใช้ให้มีความสุข และ การเป็นตัวของตัวเอง หมายถึงคนจะมีความสุขนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นทุกอย่าง การเป็นตัวของตัวเองคือความสุข (Pojman, 1999)

สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขแบบอัตตานิยมแบบละเอียด มีวิธีปฏิบัติ คือ 1) การรู้จักประมาณในความสุข ไม่ตระกระตระกรรมที่จะเสพความสุข ค่อยๆ เสพความสุข เพื่อให้ความสุขอยู่นาน 2) การดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ รู้จักหลักโภชนาการ ออกกำลังกาย ความคุมการหายใจ มีการพักผ่อนที่ดี 3) การคิดเชิงบวก การมีมุมมองชีวิตไปในทางที่ดี การรู้จักเป็นคนมีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์นำในการใช้ชีวิต (4) ความจริงใจต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักยอมรับว่าตนเองไม่สามารถที่จะทำถูกทุกอย่าง ต้องเรียนรู้ที่จะทำให้อื่นพอใจ และตนเองพอใจ และ 5) ความพอใจในภาวะของตน โดยต้องใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติมีความเป็นอยู่เรียบง่าย รู้เท่าทันความจริง ไม่ตกอยู่ในอำนาจของสังคม

สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขแบบสาธารณประโยชน์แบบหยาบ มีวิธีปฏิบัติ คือ 1) การเสียสละ นักปกครองต้องเข้าใจมนุษย์ มีการบริหารจัดการให้ได้รับความเสมอภาคสะดวกสบายตามหลักการพื้นฐานของชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข 2) ทำให้ดี ด้วยการทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนได้มีความสุขพื้นฐาน มีความสุขทางใจจิตใจปลอดโปร่งไม่ถูกกดดันด้วยเรื่องที่ไม่พอใจ 3) ความเรียบง่ายสมถะ ต้องเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไม่ฟุ้งเพื่อทะเยอทะยาน

สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขแบบสาธารณประโยชน์แบบละเอียด คือ การได้ทำประโยชน์แก่คนจำนวนมาก ความสุขจะเกิดขึ้นได้ต้องได้ทำประโยชน์กับคนจำนวนมาก และเขาเหล่านั้นได้รับประโยชน์ การกระทำที่ดีจำต้องเกิดจากหลักการหรือเหตุผล เช่น มูลนิธิ ที่จะช่วยเหลือ ความสุขของแนวคิดนี้เกิดจากการที่มนุษย์พยายามพัฒนาตนเองให้ดีพร้อมเพื่อเป็นที่ยึดของผู้อื่น วิธีให้เกิดความสุขอันเกิดจากการทำเพื่อผู้อื่น คือ การกระทำของตนจะเป็นไปเพื่อประโยชน์อะไรบ้าง การมีคุณธรรมด้วยการ

ปฏิบัติตนให้มีความขยันหมั่นเพียร ความซื่อตรง ความประพฤติดีงามทั้งหลาย โดยการดำรงอยู่ในธรรม
สูงสุดคือการระวางจิตไม่ให้น้อมไปในความชั่ว

หลักความสุขในพระพุทธศาสนา

ความสุข หมายถึง ความอึดอ้อมใจความร่าเริงบันเทิงใจอันเกิดจากการสร้างคุณความดี ไม่ทำความชั่ว
ความไม่มีเวรภัย ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ 5 สภาพที่จิตตั้งมั่นแน่วแน่
ลงในอารมณ์ด้วยความเพ่งพินิจอันปราศจากความทุกข์ ความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือราคะ โทสะ
และโมหะ ลักษณะการของความสุขที่มีพัฒนาการจนถึงที่สุดคือพระนิพพาน (Phra Brahmaganabhorn
P.A. Payutto 2015)

ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความสุข มี 3 อย่าง คือ 1) ความสุขอย่างหายามีที่มาจาก
กามคุณ 5 อันเกิดจากการที่อายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกันระหว่าง ตาเห็นรูป หูฟังเสียง
จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายได้รับสัมผัส เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า เวทนา เป็นสุขเรียกว่าสุขเวทนา เป็นทุกข์
เรียกว่าทุกข์เวทนา และเป็นความเฉย เรียกว่าทุกขมสุขเวทนา 2) ความสุขอย่างกลางเกิดจากฌาน ด้วย
การฝึกจิตเพ่งอารมณ์จนแน่วแน่วจนเข้าถึงฌานสามารถกำจัดนิวรณ์ 5 ประการได้ และ 3) ความสุขอย่าง
ละเอียดเกิดจากการได้บรรลุพระนิพพาน เป็นการฝึกฝนจิตขัดเกลาให้หมดกิเลสด้วยไตรสิกขาหรือการ
ปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อให้บรรลุถึงพระนิพพาน

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาททัศนะเกี่ยวกับความสุขทั้ง 3 ระดับนี้มีเงื่อนไขอื่นประกอบ
ด้วย เช่น ก็เกิดมาจากการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุทั้ง 3 อย่าง เพราะบุญกิริยาวัตถุทั้ง 3 นั้นสามารถเป็นฐาน
ของความสุขในระดับต้นจนถึงระดับที่สูงที่สุดได้ โดยแยกเป็นข้อที่ 1 และข้อที่ 2 สามารถให้ถึงความสุข
อย่างหายาบบและความสุขอย่างกลาง ส่วนข้อ 3 การภาวนาสามารถให้ถึงความสุขอย่างละเอียด คือ
พระนิพพานได้

ประเภทแห่งความสุขที่ปรากฏในทุกนิบาต สุขวรรค พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความสุขไว้ถึง 13 นัย
จำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ความสุขที่จัดเป็นความสุขที่ยังต้องอาศัยกามคุณจัดเป็นความสุขอย่างหายาบบ
คือ สุขของคฤหัสถ์ กามสุข สุขมีอุปธิ สุขมีอาสวะ สุขอิงอามิส สุขของผู้มิใช่พระอริยะ สุขทางกาย อสมาสี
สุข 2) ความสุขที่จัดเป็นความสุขที่เกี่ยวข้องด้วยฌานเป็นความสุขอย่างกลาง เป็นทั้งโลกียสุขและ
โลกุตตรสุข จำแนกได้ดังนี้ คือ สุขมีปีติ สุขเกิดจากความยินดี สุขเกิดจากอุเบกขา สมาสสุข สุขที่เกิดจาก
ฌานมีปีติเป็นอารมณ์ สุขที่เกิดจากฌานไม่มีปีติเป็นอารมณ์ สุขที่เกิดจากฌานมีความยินดีเป็นอารมณ์ สุขที่
เกิดจากฌานมีอุเบกขาเป็นอารมณ์ และ 3) นิพพานสุขพ้นจากโลกียะเป็นความสุขอย่างละเอียด จำแนกได้
ดังนี้ คือ สุขที่ไม่มีอุปธิ สุขที่ไม่มีอาสวะ สุขที่ไม่อิงอามิส สุขของพระอริยะ สุขที่ไม่มีปีติ ส่วนความสุขที่
เหลืออีก 3 อย่างจัดได้ทั้ง 3 ระดับ คือ สุขของบรรพชิต เนกขัมมสุข และ เจตสิกสุข แต่ต้องดูที่ปัจจัย
ประกอบกับความสุขทั้ง 3 อย่างนั้น

ระดับแห่งความสุขมีอยู่ 3 ระดับ คือ 1) สุขเป็นความสุขที่ยังเจือด้วยกามคุณ 5 ส่งผลให้สัตว์ไปเกิดในชั้นกามภพอันเป็นภูมิระดับต่ำ ฝ่ายดี ได้แก่ กามาวจรสุคติภูมิ 7 หรือกามสุคติภูมิ 7 คือ สวรรค์ 6 ชั้น และมนุษย์โลก ฝ่ายไม่ดี คือ กามาวจรทุคติภูมิ 4 หรืออบายภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน รวมเป็น 11 ภูมิ ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าความสุขในกามสุคติภูมิอยู่ในระดับที่ต่ำมาก ดังนั้นจึงควรแสวงหาความสุขในระดับที่สูงขึ้นไป 2) ฌานสุขเป็นความสุขอย่างกลาง เป็นโลกียสุขก็ได้ เป็นโลกุตตรสุขก็ได้ตามแต่บุคคลที่ได้บรรลุฌาน ความสุขในขั้นนี้เป็นความสุขที่เกิดจากฌานสมาบัติ เมื่อตายไปจะได้บังเกิดในชั้นพรหมรูปภพ 16 ชั้น และชั้นพรหมอรูปรูปภพ 4 ชั้น และ 3) นิพพานสุขอันเป็นความสุขอย่างละเอียดเป็นโลกุตตรสุข เพราะเป็นความสุขที่อยู่เหนือโลกหรือพ้นจากวิสัยของชาวโลกไป เป็นความสุขที่พ้นจากภูมิ 3 ข้างต้น นับเป็นความสุขที่สมบูรณ์แบบ หมายถึงตัวมรรค ผล และนิพพาน 2 อย่าง คือสุปฏิสัมภิทาและอนุปาทิเสสนิพพาน

วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขทั้ง 3 ระดับนั้น คือ 1) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขมี 2 ประการ คือ ด้วยทาน (การให้) และ ด้วยศีล เริ่มตั้งแต่ศีล 5 ศีล 8 ศีลอุโบสถ เป็นต้น อันเป็นหนทางให้เกิดความสุขทั้งตนเองและสังคม (2) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงฌานสุขอันเป็นความสุขระดับกลาง ด้วยการเจริญรูปฌาน 4 และอรุปรมาณู 4 และ (3) วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุขอันเป็นความสุขอย่างละเอียด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบรรพชิตที่ปฏิบัติแล้วได้เข้าถึง จัดเป็นความสุขของบรรพชิตชนิดละเอียดก็ได้ เป็นเนกขัมมสุขก็ได้ สุขที่ไม่มีอุปธิก็ได้ สุขที่ไม่มีอาสวะก็ได้ สุขที่ไม่มีอามิสก็ได้ สุขของพระอรหันต์ก็ได้ สุขที่ไม่มีปิตักก็ได้ ด้วยการเจริญมรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ในการเจริญสติปัฏฐาน 4 มีอานิสงส์ คือ ได้บรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน และ ถ้าหากยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักได้บรรลุเป็นพระอนาคามี คุณสมบัติพิเศษของภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสรุปได้ คือ เป็นผู้มีศรัทธา มีอาพาธน้อย เป็นคนไม่โอ้อวด ปราศจากความเพียร มีปัญญา มีหิริ มีโอตตปัปะ กำหนดความไม่งามในกาย ความปฏิกุลแห่งอาหาร ความไม่น่าเพลิดเพลินในโลก ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร การตั้งมรณสัญญาไว้ในตน มีความประพฤติในอิริยาบถ ในอายตนะ ในสติ ในสมาธิ ในญาณ ในมรรค ในผล ความประพฤติเพื่อประโยชน์แก่โลก เป็นต้น

วิเคราะห์วิธีปฏิบัติให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขทางกาย หรือความสุขที่เป็นเวทนาทางกายที่มีมาจากสุขเวทนาในเวทนานุปัสสนา เกิดจากการสัมผัสรับรู้อายตนะภายในกระทบกับอารมณ์อันเป็นอายตนะภายนอก เมื่อชอบจึงเกิดเป็นสุขเวทนาบ้าง หากไม่ชอบเป็นทุกขเวทนา ถ้าเฉยๆ เป็นอทุกขมสุขเวทนา ด้วยการบริหารจัดการความสุขที่เป็นเวทนาทางกาย คือ การบริหารจัดการอารมณ์ที่เป็นภายนอก 5 และการบริหารจัดการประสาทภายในทั้ง 5 โดยตรง เพื่อบริหารร่างกายให้มีอายุยืนด้วยหลักอายุวัฒนธรรม 5 ประการ เพื่อความมีอายุยืน อันเป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่อายุ ธรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ ธรรมที่ช่วยทำให้อายุยืน และให้เว้นข้อปฏิบัติที่ทำให้อายุสั้น 5

จากการวิเคราะห์วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข สุขเป็นความสุขที่เนื่องด้วยอารมณ์ภายนอก 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะหรือสิ่งต้องกาย แต่เป็นการสัมผัสรับรู้ทางใจ เมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น และกายประสาท เกิดสัมผัสและเกิดเวทนาทางกายแล้วกลไกของธรรมชาติส่งต่อความรู้สึกนี้ไปให้ใจรับรู้ การเกิดขึ้นของความสุขขึ้นอยู่กับปัจจัยใหญ่ๆ 3 ประการ คือ (1) รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะอันเป็นสิ่งถูกต้องกาย ซึ่งเป็นที่ตั้งของความสุข 2) จินตนาการของบุคคลที่เป็น “สุกนิมิต” หรือมีความหมายว่า “งาม” และ 3) การได้เสพหรือได้ครอบครองเป็นเจ้าของใน รูป เสียง เป็นต้น ในการบริหารจัดการกับความสุขที่เป็นเวทนาทางใจ ต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่างมากในการเกี่ยวข้อง โดยให้มีวิธีการจัดการดังนี้ คือ การพิจารณาให้เกิดความรู้เรื่องราวและรายละเอียดต่างๆ ทั้งในส่วนที่เป็นคุณและโทษเกี่ยวกับความสุขเป็นเบื้องต้นเพื่อไม่ให้ลุ่มหลง ศีลจึงเป็นหลักประกันของความสุข

จากการวิเคราะห์ถึงวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงฌานสุข ไม่เกี่ยวเนื่องกับประสาททั้ง 5 เป็นความสุขที่เกิดจากอารมณ์ภายในเกิดจากการทำสมาธิ โดยประโยชน์ของสมาธิ คือ 1) เป็นการฝึกหัดควบคุมจิตให้อยู่ในอำนาจแห่งสติ 2) เป็นการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพที่เหมาะสมแก่การงาน 3) เป็นการเสริมสร้างพลังให้กับจิต เพื่อให้มีสติระลึกอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงอย่างเดียว 4) เป็นการสร้างบ้านทางจิต ซึ่งในคัมภีร์ใช้คำว่า “วิหารธรรม” และ 5) เป็นการออกกำลังกายทางจิต

จากการวิเคราะห์ถึงวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานสุข เป็นความสุขที่ไม่มีปัจจัยอะไรมาครอบงำ เป็นความสุขที่ยิ่งกว่าสุขทุกอย่าง ไม่ต้องอิงอาศัย เพราะนิพพานสุขเป็นความสุขที่ไม่สามารถปรุงแต่งสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นได้ แต่เป็นความสุขที่เกิดจากปัญญา เป็นความสุขพิเศษที่ขึ้นกับปัญญามี 3 ระดับ คือ (1) ปัญญาเข้าสู่ใจในกายและจิตเพื่อการดำเนินชีวิต 2) ปัญญาแจ้งในรูปธรรม และ 3) ปัญญาแจ้งในนามธรรม

จากวิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างกลางด้วยสมาธิ สมาธิมีอันสงส์ คือ 1) เป็นการพักจิตและเสริมบุคลิกภาพ 2) ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ช่วยทำให้จิตใจอ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ 3) เป็นบาทฐานแห่งอภิญญา จัดเป็นอันสงส์ของสมาธิขั้นอัปปนา คือระดับฌาน) สำหรับพระอรหันต์ 4) ทำให้ได้เกิดในพรหมโลกหลังจากตายแล้ว ส่วนในระดับสังขมการใส่ใจในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างแน่วแน่มั่นคงและเป็นแนวทางอันเดียวกันมีเป้าประสงค์ที่ตรงกันย่อมทำให้ถึงความสุขได้ เมื่อคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังขมมีคุณภาพ สังขมย่อมมีคุณภาพเช่นกัน การที่ประชากรของสังขมมีระดับความสามารถที่สูงก็ย่อมสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ ในสังขมได้ เป็นแบบอย่างแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ เป็นผู้ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจได้

จากวิธีการพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงความสุขอย่างละเอียดด้วยปัญญา จะต้องพัฒนาตนด้วยการประพฤติด้วยปัญญา ในการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขในขั้นนี้เป็นการปฏิบัติของภิกษุเท่านั้น ในส่วนของสังขม เมื่อประชากรของสังขมมีคุณภาพ สังขมย่อมมีคุณภาพเช่นกัน การที่ประชากรของสังขมมีระดับความสามารถที่สูงก็ย่อมสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ ในสังขมได้ เป็นแบบอย่างแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ เป็นผู้ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์วิธีปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาในกรอบของเนื้อหาเฉพาะความสุขที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลัก พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งเป็นการศึกษาแบบกว้างเพื่อให้เห็นวิธีการปฏิบัติให้เข้าถึงความสุขเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นอื่นๆ อีกมากมาย ที่ควรแก่ศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาควรศึกษา วิเคราะห์ให้ละเอียดอีก เช่น

1. วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขในพระพุทธศาสนากับความสุขในศาสนาอิสลาม
2. ศึกษาวิเคราะห์การส่งผลของความสุขตามหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่
3. วิเคราะห์ตามแนวคิดของคนอินเดียสมัยใหม่

References

- Dokbua, F. (2012). *Philosophy of China*. (4th ed). Edition, Bangkok: Siam Publisher.
- Dokbua, F. (2012). *Philosophy of Greek*. (3rd ed). Edition, Bangkok: Siam Publisher.
- Dokbua, F. (2012). *Philosophy of India*. (2nd ed). Edition, Bangkok: Siam Publisher.
- Hengsomboon, J. (2018). Vedana and Life. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 45-54.
- Indhasara, V. (2004). *Happy*. Bangkok: Odianstore.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2012). *Mangkalutthatapanee (V.1)*. (16th ed). Bangkok: Mahamakutjatvittayalai.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (15th ed.). Bangkok: Phlithamma.
- Phra Srisuddhiphong (Somsoun Paṭibhāno). (2018). Nekkhamma-Paṭipadā in Buddhist Texts. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 174-187.
- Pinyonattagarn, D. (2018). Mind and Enlightenment in Buddhism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31-44.
- Pojman, L.P. (1999). *Philosophy the Guest for Truth*. US: Wadsworth.Publishing.

Satischandra, C. (1968). *An Introduction to Indian Philosophy*. Calcutta: University of Calcutta.

Thongboon, A. (2002). *The Philosophy of India Contemporary*. (3rd ed). Bangkok: Royal Academy.

Vittavet, V. (1981). *Basic of Philosophy: World and the Meaning of Life*. Bangkok: Aksorn charoentas.

โคม: แนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้าง อัตลักษณ์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบล้านนา* Khoms: The Concept, History and Buddhist Cultural Identification-Process in Lan Na

พระปลัดจตุพร วชิรณาโณ

Phra Palad Jatuporn Vajiraṅano

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Bangkok, Thailand

Email: Chatuporn793@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา แนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนา โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม สัมภาษณ์เชิงลึก เรียบเรียงสรุปสาระสำคัญและวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า โคม เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวล้านนา ที่ได้สืบทอดแนวคิด วัฒนธรรม ประเพณี ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพราะความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า จนพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงประเทศไทยหรืออาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา เป็นต้น และวรรณกรรมต่างๆ ของล้านนายังได้ระบุการบูชาด้วยโคมไฟในประเพณีเดือนยี่เพ็ญล้านนา ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ในปีพุทธศักราช 2016 พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช แห่งราชวงศ์มังราย ทรงให้จัดเทศกาลยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ พระองค์ทรงนำประชาชนบูชาพระพุทธรูปในพระอารามทั้งหลาย กิจกรรมในเดือนยี่เป็งของชาวล้านนามีหลากหลาย เทศน์มหาชาติ ตกแต่งวิหารด้วยโคมแขวน ตุง จุดผางประทีป ปลอยโคมไฟ โคมลอย จุดบอกไฟ และส่งเครื่องสังเวทยลอยไปตามลำน้ำ อันเป็นที่มาของประเพณีการแต่งเครื่องสักการบูชาทางน้ำเรียกว่า ลอยโขมด ชาวล้านนาจึงได้ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

*Received December 23, 2017; Revised January 7, 2018; Accepted October 16, 2018

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคมชุมชนและตัวบุคคล โคมเป็นอัตลักษณ์ของล้านนา เป็นสิ่งที่ชาวล้านนา ใช้สำหรับจุดไฟให้แสงสว่างสืบทอดกันมาแต่โบราณ แฝงไปด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ในวัฒนธรรมชาวล้านนา โคมเป็นมากกว่าสิ่งของที่ถูกคิดประดิษฐ์ขึ้น เพื่อใช้งานในการช่วยกำบังไฟที่จุดส่องสว่างไม่ให้เกิดอันตรายที่ลุกขึ้น ควบคู่กับเรื่องราววิถีชีวิต ความศรัทธา ความเชื่อ จารีตประเพณีของชาวล้านนา ที่สั่งสมส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เกิดเป็นงานศิลปหัตถกรรมโคมล้านนาที่มีความงดงาม ประณีต โคมเป็นของสูงที่แสดงถึงความสว่างใสรุ่งโรจน์ ชาวล้านนาจุดโคมเพื่อเป็นพุทธบูชา เทพารักษ์ ทำให้บ้านมีแสงสว่าง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

คำสำคัญ: ประวัติ; อัตลักษณ์; โคมล้านนา

Abstract

This dissertation aims to study the concept, history and the process of creating the Buddhist identity and culture of Lan Na through Khoms by documentary research through the literature review, the in depth interviews. It is compiled, summarized, and finally analyzed by content analysis.

The findings are that: the Khoms is the part of the Lan Na Ancient Traditions, of people. The inheritance from the Buddhist era. Because of faith in the Buddha. Buddhism has spread to Thailand or Kingdoms such as the Sukhothai Kingdom. Lan Na and so on and literature. Lan Na is also identified with the Khoms Lan Na in the month Lan Na Yi Phen Lan Na. those handed down since the 21 Buddhist Century in the Hari Phun Chai Kingdom. Int 2061 B.E., The Lan Na King named “Tilakapanaddathiraj” of Mang Rai Dynasty had promoted the Yi Peng festival as the Grand Tradition.

He led the people to worship the Buddha Images in many monastery. The activities those celebrated in the Yi Peng Festival are varieties such as the Mahajat Preaching, the temple decorated with the hanging Khoms, setting flags, lighting the candles, release the fire Khoms, the flying Khoms, fireworks, and send the sacrifices items floating on the river. This is the origin of the water worship called the “Loy Khamod” to the present.

Identity between society, community and the individual interaction. Khoms is the identity of Lan Na, what is handed down to the present for lighting. Embedded with this Khoms, the ways of life, faith towards Buddhism In the Lan Na culture the Khoms is more inventive thing to protect and keep it's lighting, but is the handicraft related to Lan Na culture including with the way of life, beliefs, and traditions from past to the present generations. This originates such a beautiful and nice craft, the symbolic of life's Illumination. The Khoms is the respected offering for the Buddha, the deity, lighting the house. It will bring about the prosperity to oneself and family to everlasting happy living.

Keywords: History; Identity; Lanna Lanterns

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติตามหลักเหตุผล เพื่อให้เกิดผล คือ ความสงบสุขใจ พระพุทธศาสนาดั้งเดิมจึงไม่มีความเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ ต่อมาประมาณ พ.ศ.1500 ไสยศาสตร์ก็เริ่มเกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา คตินิยมเรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์อินเดียเกิดขึ้นในอินเดีย โดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) ถือว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ มนุษย์จึงต้องบูชา เช่นสรวงเพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้วิญญาณบันดาลโทษหรือภัยพิบัติแก่ตน ต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้า และแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) หมายถึง ความเชื่อที่มีเทพเจ้าหลายองค์ ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นของยุคพระเวทและเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้น (Aankom, 2000) จากนั้นการบูชาเทพเจ้าก็พัฒนาเป็นระเบียบพิธีมากขึ้นถูกเผยแพร่ไปสู่ชนชาติต่างๆ โดยเฉพาะชนชาติไทยได้รับอิทธิพลทางศาสนามาจากอินเดีย ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นท่ามกลางวิถีปฏิบัติตามแนวทางของวิญญาณนิยม พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิวัติแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมเสียหลายประการ เช่น เรื่องการบูชาเทพเจ้าด้วยการฆ่าสัตว์ เช่นสรวงสังเวยหรือการบูชาัญญเป็นสิ่งทีพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอย่างเด็ดขาด พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การเชื่อในอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลาย ที่แสดงออกด้วยการอ้อนวอนบูชาญนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงได้สอนชาวอินเดียใหม่ว่า ท่านทั้งหลายจงดูซิ ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ การที่ผลเกิดจากเหตุเหตุทำให้เกิดผล สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน อย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นเราเรียกว่าธรรม (Phra Brahmagnunabhorn P.A. Payutto, 1997)

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่องหลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกันนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรม และบุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ จุดเริ่มต้นของการบูชาพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล คือ การที่ประชาชนในสมัยนั้น มีความปรารถนาที่จะได้พบเห็นพระอรหันต์ เพราะเชื่อกันว่า พระอรหันต์เป็นบุคคลผู้บริสุทธิ์ รู้แจ้งสิ่งทั้งปวง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ช่วงก่อนที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกนั้น ประชาชนในสังคมอินเดียอยู่ในยุคที่มีการแสวงหาปัญญาทางศาสนากันอย่างขะมักเขม้น มีการออกบวชเพื่อแสวงหาอมฤตธรรม (Immortality) หรือความไม่รู้จักตาย (Burawas, 2002) และมีการปฏิบัติเพื่อความรู้ันั้นกันอย่างหลากหลาย จึงทำให้ในยุคนั้นมีนักบวชมากมายหลายรูปแบบ อาทิ ฤาษี อาชีวก นิครนธ์ ชฎิล และตาบส (Tipitaka in Thai Version 30/124/50) กลุ่มนักบวชต่างๆ มีการกล่าวอ้างถึงความเป็นพระอรหันต์ซึ่งถือว่าเป็นอริยบุคคลผู้ทรงความรู้ที่อยู่บ่อยครั้ง เมื่อได้ยินชื่อว่าพระอรหันต์ จึงมักเป็นที่สนใจของคนในยุคนั้น จนถึงขั้นตั้งความปรารถนาที่จะได้พบพระอรหันต์กัน (Rangsiwong, 2017) ดังกรณีเรื่องความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสาร (Tipitaka in Thai Version 4/59/68) ในประเทศต่างๆ ที่พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ย่อมมีแนวทางประพุดติปฏิบัติ เป็นประเพณีได้นำหลักธรรมประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของตนเองที่ตนเองเคารพ มีการทำเครื่องสักการะในการเคารพนับถือ กลายเป็นวิถีประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา (Phra Brahmagnunabhorn P.A. Payutto, 2015)

อัตลักษณ์ชุมชนเป็นรากเหง้า หรือ วัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกก่อให้เกิดขึ้นมา และใช้ในการยึดเป็น ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีในการปฏิบัติในสังคมนั้นๆ (Intharat, 2009) มีลักษณะของความโดดเด่น หรือมีความแตกต่างกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ ถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชน (Nathalang, 2003) โคมลำนานาถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็น อัตลักษณ์ ที่มีความสอดคล้องกับชีวิตจริงของคนลำนานา เพราะทำให้คนลำนานาได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็น อยู่อย่างพอเพียง เกิดความผูกพัน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ประเพณีของชาวลำนานานั้น เป็นอัตลักษณ์ ของลำนานา เป็นสื่อที่ตีงามที่ชักนำให้เกิดการทำความดีจากการนำหลักคำสอนทางศาสนา (Jandaeng, 2017) เป็นประเพณีเก่าแก่ที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 ในสมัยอาณาจักร อยุธยาซึ่งได้เกิดประเพณีลอยโคมต ในปีพุทธศักราช 2061 พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช แห่งราชวงศ์มังราย ทรงดำริให้จัดเทศกาลยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ พระองค์ทรงนำประชาชนบูชาพระพุทธรูปในพระอารามทั้ง หลาย การเล่นเต๋อนยี่เป็งของชาวลำนานามีหลากหลาย ทั้งการเทศน์มหาชาติ ตกแต่งวิหารด้วยโคมแขวน ตุง จุดผางประทีป ปล่อยโคมไฟ โคมลอย บอไฟ และส่งเครื่องสังเวยลอยไปตามลำน้ำ อันเป็นที่มาของ ประเพณีการแต่งเครื่องสักการบูชา โดยทางน้ำเรียกว่า ลอยโคมต ชาวลำนานาจึงได้ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึง ปัจจุบัน (Payomyong, 1990)

ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่อง โคมลำนานา แนวคิด ประวัติศาสตร์ และ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของลำนานา ศึกษาประวัติโคมลำนานา เพื่อ ให้งานวิจัยมีความชัดเจนและเกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมของลำนานา

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร และเสริมด้วยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยศึกษาความเป็นมาของ โคมลำนานา กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมลำนานา โดยใช้เอกสารเป็นหลัก และทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ จำนวน 30 คน และนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการ วิเคราะห์เชิงเนื้อหา เสนอรายงานในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนาผ่านโคมล้านนา มีรายละเอียดดังนี้

1.1 โคมล้านนา มีปรากฏจากหลักฐานภาพโคมบนผืนผ้าพระบฏสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนาแห่งราชวงศ์มังรายเมื่อ 500 ปีก่อน ซึ่งค้นพบโดย อาจารย์ศิลป์ พีระศรี แห่งกรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ.2501 ที่วัดดอกเงิน จังหวัด เชียงใหม่ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การทำโคมเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิมของไทย มาแต่โบราณ ทั้งยังมีลักษณะเฉพาะของตนเอง รูปทรงของโคมล้านนาทำขึ้น จากโครงไม้ไผ่เฮียะ ซึ่งเป็นไม้ไผ่ปล้องยาวและขึ้นเฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น นำมาหักเป็นวงโค้งแล้วหุ้มทับด้วยกระดาษสาหรือผ้าฝ้าย ทอมือ ประดับลวดลาย กระดาษตัดฉลุที่มีความหมายเป็นมงคล เช่น ลายดอกกำกอก (ลายประจำยาม) และลายดวงตะวัน โคมล้านนามักใช้ในประเพณียี่เป็ง บางครั้งจึงเรียกว่าโคมยี่เป็ง (หรือ ยี่เป็ง) จัดขึ้นในคืนวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 การประดิษฐ์โคมจะเริ่มทำกันในช่วง ก่อนวันงานเพื่อเตรียมโคมไว้ใช้ในการจุดผาง ประทีปบูชาที่วัด ผางประทีปหรือ ผางประทีป คือ ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ ด้านในใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมัน ใช้วางไว้ ในโคม) โดยจะแขวนใส่ค้ำโคม (ค้ำโคม คือ เสาไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ส่วนปลายเสา มีค้ำไม้และรอกสำหรับชักโคมขึ้นแขวน) บูชาตามพระธาตุเจดีย์ แขนงไว้หน้า วิหาร กลางวิหาร ลักษณะของโคมล้านนามีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับการสร้างสรรค์ ตามภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น รูปแบบโคมโบราณที่ยังสืบทอดมาจนปัจจุบัน มีลักษณะ ดังนี้ (Puchthonglang, 2017)

1) โคมรังมดส้ม หรือ โคมเสมาธรรมจักร มีรูปทรงเหมือนรังมดส้ม และมีแปดเหลี่ยมคล้ายธรรมจักร ด้านบนมีหูโคมเป็นรูป สามเหลี่ยม เมื่อติดกระดาษรอบโครงแล้วจะปล่อยส่วนบนไว้เป็นช่องใส่ผาง ประทีปและให้อากาศเข้า มาในโคมได้ ด้านล่างประดับหางโคม และโคมรังมดส้มจะใช้สำหรับเป็นพุทธบูชาเท่านั้น

2) โคมไห ตัวโคมมีลักษณะคล้ายไห เนื่องจากด้านบนปากโคมที่หักเป็นมุมหกเหลี่ยมมีขนาดกว้างกว่าส่วนล่าง หรือก้นโคมที่หักเป็นมุมสี่เหลี่ยม มีหูโคมสามเหลี่ยมติดด้านบนครบ 4 ด้าน หางโคมตกแต่งด้วยการ ตัดกระดาษเป็นลวดลาย ทำป่องหรือปากไว้จุดผางประทีป โคมชนิดนี้ใช้จุดบูชาได้ทั่วไป บ้างเรียกว่า โคมเพชร นิยมให้เป็นของขวัญในโอกาสขึ้นบ้านใหม่และงานแต่งงาน เนื่องจากมีความหมาย เป็นมงคล

3) โคมกระบอก รูปทรงตรงยาวคล้ายกระบอก ลวดลายประดับส่วนใหญ่นิยมใช้ลายสร้อยดอกหมาก ส่วนท้ายหรือก้นกระบอกปิดด้วยกระดาษแข็งสำหรับวางผางประทีป เพื่อจุดเป็นพุทธบูชา โคมกระบอกมีทั้งทรงกลมและทรงสี่เหลี่ยม สำหรับทรงเหลี่ยมบางครั้งเรียกว่า โคมล้อ เนื่องจากคล้ายโคมที่ใช้แขวนติดกับขบวนเกวียนที่พ่อค้าวัวต่างใช้เดินทางในยามค่ำคืน

4) โคมเงี้ยว เป็นโคมที่มีรูปทรงมาจากชาวไทใหญ่ ทำค่อนข้างยากกว่าโคมชนิดอื่นๆ เนื่องจากโครงโคมมีลักษณะหักมุมละเอียดซับซ้อน เป็นเหลี่ยมคล้ายเพชรที่เจียรไน ถือเป็นโคมที่มีความงดงามมาก

5) โคมดาว เป็นโคมรูปดาวห้าแฉก หักมุมเป็นห้ามุม ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยลายดวงตะวัน (พระอาทิตย์) เจาะช่องตรงกลางเป็นปล่องสำหรับใส่ผางประทีป เพื่อจุดเป็นพุทธบูชา ความงดงามของโคม ล้วนประกอบขึ้นจากความประณีตในการฉลุสลัก การตัดโครงให้ได้เหลี่ยมมุมอันวิจิตร รวมถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ในความศรัทธาและความตั้งใจให้ โคมเป็นพุทธบูชา นับได้ว่าโคมแต่ละชนิดล้วนแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างพื้นเมือง ล้วนมา ที่สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์อันงดงามควรคู่กับการเป็นเครื่องบูชาอันสูงส่ง

1.2 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของล้านนา โคมล้านนา เป็นงานหัตถกรรมพื้นเมืองจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมา และได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้คงอยู่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันในภาคเหนือ ด้วยเหตุที่การดำรงชีวิตผูกพันกับศาสนา การสร้างผลงานทางศิลปะจึงมีแรงบันดาลใจจากความศรัทธา ชาวล้านนานิยมนำมาใช้ในงานพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในคืนวันเพ็ญเดือนสิบสอง (ยี่เป็งล้านนา) และเชื่อว่าเป็นการบวงสรวงพระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ ซึ่งถือว่า เมื่อได้กระทำเช่นนี้ แสงประทีปจากโคมจะช่วงส่งประกายให้การดำเนินชีวิตเจริญรุ่งเรือง อยู่เย็นเป็นสุข ชาวล้านนา นิยมปล่อยโคมไฟขึ้นฟ้า และจุดประทีปตามบ้านเรือน โคมล้านนายังเป็นสิ่งที่สะท้อน สภาพสังคมที่มีความเชื่อด้านพุทธศาสนา และนับถือผีร่วมกันของชาวไทยล้านนา ทำให้การสร้างสรรคงานของช่างทำโคมเต็มไปด้วยความวิจิตรบรรจง และความตั้งใจที่จะทำงานอย่างเต็มฝีมือความสามารถของตน เพื่อให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตอย่างสูงสุดแม้ว่า ในปัจจุบัน ได้มีการประยุกต์ใช้โคมไฟมาประดับตามอาคารบ้านเรือน และสถานที่ต่างๆ เพื่อความสวยงามก็ตาม ก็ถือว่าเป็นการช่วยสืบสานและอนุรักษ์เอกลักษณ์งานหัตถกรรมโคมล้านนาให้คงอยู่สืบไป

2. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนา
มีเนื้อหา แยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

2.1 แนวคิดและความเป็นมาของโคมล้านนา ในชุมชนเมืองสาทร เชียงใหม่ เริ่มแรกเดิมทีนั้น ชุมชนเมืองสาทรหลวง ชุมชนเมืองสาทรน้อย ได้อพยพมาจากเมืองสิบสองปันนา เป็นชาวไต ลื้อ จีน ได้มาปักหลักตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน อยู่ที่ชุมชนเมืองสาทร มีอาชีพ ทำนา ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัวหาเลี้ยงครอบครัว เมื่อสถานการณ์สภาพแวดล้อมฟ้าฝนในการ ทำนา ทำสวน ทางด้านเกษตรกรรม ไม่อำนวยจนไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ พร้อมกันนั้นชุมชนเมืองสาทร นับถือพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงได้ค้นหาวิธีการที่จะนำสิ่งของอันล้ำค่า น้อมถวายเป็นพุทธบูชา ในวันลอยกระทง (ยี่เป็ง) ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวล้านนา ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน จึงได้คิดค้นการทำโคม เพื่อนำไปถวายเป็นพุทธบูชา ในเทศกาลลอยกระทงมาถึงทุกๆ ปี โดยชาวล้านนามีความเชื่อว่า การทำบุญถวายโคม จะทำให้เกิดความสุขใจ เป็นสิริมงคลจะมีชีวิตสว่างไสว ต่อตนเองและครอบครัว ในเทศกาลวันลอยกระทง (ยี่เป็ง) ของทุกปี ชาวล้านนาโดยเฉพาะชุมชนเมืองสาทรหลวง เมืองสาทรน้อย ประชาชนจะนำประทีปโคมไปถวายวัด ประดับประดาตามวิหาร โบสถ์ ศาลา บ้านเรือนของตน แล้วจุดผางประทีปอย่างสว่างไสว เพื่อเป็นพุทธบูชา บนพื้นดินจุดประทีปโคมไฟ บนท้องท้องปล่อยโคมลอย โคมไฟ ในวันพระจันทร์เต็มดวง สร้างความสุข ความปิติ น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

2.2 ความสัมพันธ์ในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากโคมล้านนาเป็นอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและสัญลักษณ์แทนการบูชาในเทศกาลประเพณียี่เป็งของชาวล้านนา เช่น โคมแปดเหลี่ยมสื่อถึงหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 นั้นหมายถึงสื่อสอนให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งประเพณีลอยกระทงนั้นชาวพุทธได้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา เป็นประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ พอถึงวันลอยกระทง (ยี่เป็ง) มาถึงประชาชนชาวล้านนา ก็จะจัดสถานที่ ทำความสะอาดวัดวาอาราม เก็บกวาดวิหาร ศาลา อุโบสถ บ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อย และนำต้นอ้อย ต้นกล้วย ดอกไม้ ตกแต่งซุ้มประตูป่า เพื่อต้อนรับวันสำคัญเช่นนี้ แล้วนำโคม ตุง รูปแบบต่างๆ ไปถวายวัด ขวนไว้ตามวิหาร ศาลา อุโบสถ บ้านเรือนของตน เพื่อเป็นพุทธบูชา

2.3 คุณประโยชน์ของโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทรหลวง ชุมชนเมืองสาทรน้อย ปัจจุบันถือว่าโคมล้านนา ตุงล้านนา เป็นอัตลักษณ์ของชาวล้านนาและชุมชนบ้านเมือง การทำโคมของชุมชนเมืองสาทรทั้งสองแห่ง กลายเป็นอาชีพหลักที่ทำคุณประโยชน์มหาศาลให้แก่ชุมชนดังนี้

- 1) คุณค่าในการทำโคมล้านนานั้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ในเดือนยี่เป็งของชาวล้านนา
- 2) การทำโคมล้านนาสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่คนในชุมชน ส่งเสริมหัตถกรรมในครัวเรือน
- 3) เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพชนคนล้านนาไว้ไม่ให้สูญหาย
- 4) การทำโคมล้านนาทำให้สร้างความสามัคคีในชุมชน มีความปรองดองสมานฉันท์ ทำให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข
- 5) ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะลูกหลานไม่ไปทำงานนอกบ้าน โคมล้านนาสามารถสร้างอาชีพสร้างรายได้ตลอดทั้งปี
- 6) ทำให้ลูกหลานเกิดความหวงแหนภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเฉพาะการทำโคมล้านนา
- 7) การทำโคมล้านนา สามารถหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำได้ง่าย ใช้วัสดุธรรมชาติ ต้นทุนในการผลิตต่ำกว่างานด้านอื่นๆ
- 8) โคมล้านนาสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนเมืองสาทร และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ทุกๆ ปี
- 9) โคมล้านนาถือว่าเป็นศิลปหัตถกรรมที่สืบทอดส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของล้านนามาอย่างยาวนาน
- 10) โคมล้านนาในชุมชนบ้านเมืองสาทร เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาวิจัยแก่หน่วยงานต่างๆ ได้อย่างมากมาย
- 11) ในช่วงวันลอยกระทง (ยี่เป็ง) ประชาชนชาวล้านนา จะนำโคมไปถวายวัด ตกแต่งซุ้มประตูป่า บ้านเรือน เพื่อเฉลิมฉลองวันลอยกระทง ทำให้เกิดความสนใจและสวยงามเป็นอย่างยิ่ง

2.4 รูปแบบในการสร้างโคล้านนา โคล้านนามีรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของล้านนาโดยแท้ แต่ก่อนมีเพียงแค่ 2-3 รูปแบบ ปัจจุบันมีมากกว่า 20 รูปแบบ ด้วยจินตนาการและจิตวิญญาณของผู้ผลิตได้ สรรสร้างขึ้นมา เพื่อให้เป็นวัตถุที่ล้ำค่า ควรแก่การถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนา สอดแทรกไป หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในทุกบทบาทและมิติของโคล้านนา ที่บรรพชนคนล้านนาได้มอบเป็น มรดกตกทอดสู่ลูกหลานของชาวล้านนา (Puchthonglang, and Puchthonglang, 2017)

2.5 การสร้างอัตลักษณ์ของโคล้านนามีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยที่พระพุทธ ศาสนามีดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ เรานำดอกบัวไปบูชาพระ ชาวล้านนาก็พยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนให้มี สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมพุทธ โดยการสร้างโคล้านนาเป็นเครื่องบูชาพระ ในวันลอยกระทง แม้ว่า โคล้านนาได้พัฒนารูปแบบไปลักษณะต่างๆ มากมาย แต่จุดประสงค์ในการผลิตก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การสร้างโคล้านนา จึงแฝงไปด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ข้อคิด สาระ ที่ซ่อนเร้นมากับโคล้าน นนา การที่เราจะทำอะไรที่ทำให้จิตใจสบายมีความสุข ก็ต้องนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ผู้ทำโคล้านนั้นถึงพร้อมด้วยหลักธรรมอิทธิบาทสี่ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวงานจึงจะ สำเร็จด้วยดี ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ ฉันทะ มีความพอใจในการทำโคล้านนา วิริยะ มีความ พยายามทำโคล้านนาอย่างต่อเนื่องงานจึงออกมาเรียบร้อย จิตตะ มีความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่เราทำไม่ ละเลยหน้าที่และงานที่ทำ วิมังสา ต้องมีความไตร่ตรองพิจารณาในงานที่ทำ ทำแล้วนำมาทบทวนผลงานชิ้น งานของเรา เช่น เราทำโคล้านเสร็จเรียบร้อยแล้วเราต้องนำมาวิเคราะห์ดูว่าชิ้นงานของเราที่ทำมา ดีหรือไม่ดี ขาดตกบกพร่องประการใดแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป โคลที่ชุมชนเมืองสาทร เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรมของชาวล้านนาอย่างมาก แสดงถึงความเป็นล้านนา ส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างชื่อเสียงให้แก่ ชุมชนเมืองสาทร จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวล้านนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนกลายเป็นชุมชนแห่ง โคล้านนา ชุมชนเมืองสาทรหลวง ชุมชนเมืองสาทรน้อย ทำโคล้านกันแทบทุกครัวเรือน

2.6 แนวทางการสืบทอดอัตลักษณ์ของโคล้านนา เนื่องจาก โคล้านนาเป็นอัตลักษณ์ของ ล้านนา เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษที่มอบไว้แก่คนรุ่นหลัง อยู่คู่ล้านนามาช้านาน ควรจะมีแนวทางใน การอนุรักษ์และสืบทอด ดังต่อไปนี้

- 1) วัด พระสงฆ์ ต้องเป็นที่พึ่งทางด้านจิตวิญญาณ ให้ข้อคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้แก่ ชุมชนอย่างแท้จริง
- 2) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือหน่วยงานต่างๆ ควรให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับการ ทำโคล้านนาอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
- 3) สร้างจิตสำนึกให้แก่ ลูกหลานและเยาวชน ในชุมชนให้เรียนรู้ ฝึกอบรมปฏิบัติ การทำโคล้านนา ให้ถูกต้อง
- 4) สภาวัฒนธรรมของอำเภอ จังหวัดและประเทศ ควรให้การสนับสนุนและจัดกิจกรรมส่งเสริม ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาอย่างกว้างขวาง

5) โรงเรียน ควรบรรจุการทำโคลนลานนา เข้าในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และ ความคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

6) ผู้ทำโคลนลานนา ต้องมีจิตวิญญาณ ในการทำโคลน รักษารูปแบบดั้งเดิมไม่ให้สูญหาย และ พัฒนารูปแบบใหม่ๆ ให้มีความหลากหลาย ตั้งใจทำอย่างประณีต สวยงาม

7) ผู้ทำโคลนต้องเปิดใจกว้าง ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เก็บข้อมูล ประวัติ เกี่ยวกับ โคลนลานนา ด้วยความเต็มใจ

2.7 จุดเด่นและจุดด้อยของการสร้างอัตลักษณ์ของโคลนลานนา จุดเด่น ได้แก่ เป็นการ แสดงออกทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ควบคุมไปกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เราจะ พบเห็นได้ว่าทุกวัดวาอารามในลานนา จะมีโคลนแขวนไว้ในวิหาร โบสถ์ ศาลา หรือตามบ้านเรือน ของ ประชาชนชาวลานนา อัตลักษณ์ของลานนาก็คือ โคลนลานนา ตุงลานนา จุดด้อยของการสร้างอัตลักษณ์โคลน ลานนา คือ โคลนลานนา แต่ก่อน ยังไม่ได้รับความนิยม ในปัจจุบันกลับได้รับความนิยมอย่างมาก เมื่อมีผู้คน ทำกันมาก ใช้มาก ปล่อยโคลนมาก ซื่อขายกันมากขึ้น ย่อมเกิดปัญหาตามมาเป็นเรื่องธรรมดา ของสังขธรรม สรรพสิ่ง สมัยก่อนการปล่อยโคลน ทั้งสองประเภท คือ โคลนปล่อยกลางวันเรียกว่า โคลนลอย (ว่าวลม) และ โคลนปล่อยกลางคืนเรียกว่า โคลนไฟ (ว่าวไฟ) มีไม่มากนัก ปัจจุบัน นิยมปล่อยกันมากตลอดทั้งปี ย่อมเกิด ปัญหาตามมา บางคนก็พูดว่าไปติดเครื่องบิน ตกใส่บ้านเรือนบ้าง แต่ที่ผ่านมาก็ยังไม่มีเหตุการณ์ที่ว่าเกิดขึ้น

2.8 โคลนลานนากับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ในสมัยปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยน พัฒนารูปแบบได้หลากหลาย เช่น โคลนบูชาพระธาตุเจดีย์ ก็ใช้โคลน 12 ราศี (นักษัตร) และโคลนรูป พระประจำวันเกิด โคลนบูชาพระพุทธเจ้า ก็ใช้โคลน แปดเหลี่ยม สื่อถึงมรรคมีองค์ 8, โคลนดาว สื่อความถึง หลักธรรม ชั้นที่ 5, โคลนเพชร, โคลนผัด (โคลนหมูน) เป็นต้น ซึ่งโคลนเหล่านี้ชาวลานนา มีความเชื่อว่าเป็น สิ่งบูชาที่เลิศล้ำและมีคุณค่าในด้านจิตใจ เพื่อบูชาคุณ 3 ประการ ของพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้า คือ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ

2.9 โคลนลานนากับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โคลนลานนาเป็นภูมิปัญญาเป็นมันสมอง ของบรรพชนที่ได้มอบไว้ให้ลูกหลานได้สืบต่อ ชุมชนเมืองสาครได้สืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน ปัจจุบันเราจะ เห็นได้ว่าเมื่อไรนึกถึงวัฒนธรรมหรือพูดถึงวัฒนธรรมของลานนา เราก็ต้องนึกถึงโคลนลานนา ตุงลานนา อย่าง หลีกเลียงมิได้

2.10 ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างอัตลักษณ์โคลนลานนา พบปัญหาและอุปสรรคดังนี้ คือ

1) วัสดุอุปกรณ์การทำโคลนลานนาเริ่มหายากและมีราคาแพงขึ้น แต่ราคาโคลนเท่าเดิม
2) บุคลากรที่มีความชำนาญไม่ค่อยมีนับวันจะหายาก เช่น คนผ่าไม้ เหลาไม้ จักตอก ประกอบ โครง เป็นต้น

3) การทำโคลนลานนา ต้องใช้งบประมาณในการทำ ผู้ทำขาดงบประมาณในการลงทุน ในการซื้อ อุปกรณ์ต่างๆ ในการผลิต

- 4) การจัดระบบการจำหน่ายยังไม่เป็นระบบต่างคนก็ต่างทำ (ตัวใครตัวมัน)
- 5) ราคาโคมยังไม่เป็นเอกภาพ ราคาขายไม่เท่ากัน ยังเกิดการแย่งราคากัน
- 6) การทำโคมล้านนา ใช้วัสดุธรรมชาติ การดูแลเก็บรักษายาก
- 7) ภาครัฐและเอกชนยังไม่ได้ดูแลเท่าที่ควร ขาดการสนับสนุน
- 8) ผู้ทำโคมล้านนาบางคนทำโคมได้ไม่ดีพอ (ไม่มีคุณภาพ)
- 9) วัด ชุมชน โรงเรียน ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนให้มากกว่านี้
- 10) โคมล้านนายังขาดผู้ศึกษา ค้นคว้า วิจัย อย่างจริงจัง
- 11) โคมล้านนาที่ปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า อาจเกิดปัญหาทางเดินอากาศ และตกลงมาไหม้บ้านเรือนของชาวบ้าน
- 12) หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ดูแลส่งเสริมเท่าที่ควร ในโอกาสต่อไปชาวล้านนา ก็จะไม่เห็นภูมิปัญญาที่สำคัญเหล่านี้อีกต่อไป

2.11 ข้อเสนอแนะหรือการแก้ปัญหา ของการสร้างอัตลักษณ์โคมล้านนา มีดังนี้

- 1) การทำโคมล้านนา ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชน ผู้นำชุมชน และบุคคลในชุมชน ตลอดถึงหน่วยงานต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน และแหล่งจำหน่าย เป็นต้น
- 2) วัด พระสงฆ์ ต้องเป็นที่พึ่งทางด้านจิตวิญญาณ เป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชน ให้ข้อคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง
- 3) ปลูกจิตสำนึกให้แก่ ลูกหลาน เยาวชน นักศึกษา และนักเรียน ในชุมชนให้เรียนรู้ ฝึกอบรมปฏิบัติ การทำโคมล้านนา ให้ถูกต้อง
- 4) สภาวัฒนธรรมของอำเภอ จังหวัดและประเทศ ควรให้การสนับสนุนและจัดกิจกรรมส่งเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาอย่างกว้างขวาง
- 5) โรงเรียน ควรบรรจุการทำโคมล้านนา เข้าในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- 6) ผู้ทำโคมล้านนาต้องมีจิตวิญญาณในการทำโคมล้านนา รักษารูปแบบดั้งเดิมไม่ให้สูญหาย และพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ให้มีความหลากหลาย ตั้งใจทำอย่างประณีต สวยงาม
- 7) ผู้ทำโคมต้องรับฟังความคิดเห็น เปิดใจกว้าง ให้โอกาสแก่ผู้ที่มีความสนใจเข้ามาศึกษา ค้นคว้า เก็บข้อมูล เรียนรู้ประวัติเกี่ยวกับโคมล้านนา ด้วยความเต็มใจ
- 8) ผู้ทำโคมควรจัดตั้งกลุ่มโคมล้านนา ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
- 9) ชุมชนควรจะสร้างสัญลักษณ์โคมล้านนาไว้ในใจกลางหมู่บ้าน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว
- 10) สภาวัฒนธรรมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวชมโคมล้านนา ตุงล้านนา อย่างต่อเนื่อง
- 11) ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ เกี่ยวกับโคมล้านนา ตุงล้านนา หรือภูมิปัญญาอื่นๆ ของชาวล้านนา เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกิดความเข้ามามากยิ่งขึ้น

ดังนั้นเราจะพบเห็นได้ว่า ในปัจจุบันโคมถูกประดิษฐ์เพื่อจุดบูชาพระพุทธรูป เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อถวายโคมชาติหน้าจะเกิดมาสติปัญญาดี เนื่องจากแสงสว่างเป็นแสงที่ส่องเข้าไปยังความมืด เปรียบเสมือนปัญญาที่จะสามารถพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ได้ การจุดโคมจึงนิยมทำกันในวันพระ แต่แท้ที่จริงแล้วสามารถกระทำได้ทุกโอกาส ไม่ได้จำกัดวันและเวลา หรือเรียกตามภาษาธรรมว่า “อะกาลิก” ซึ่งก็แล้วแต่ความพอใจหรือความสะดวก ส่วนของโคมนั้นเมื่อถูกจุดแล้วก็จะนำไปแขวน หรือตั้งไว้หน้าบ้าน หรือตามชายคาของเรือนให้เป็นที่สวยงาม ส่องแสงสว่างและเพื่อเป็นการบูชาเทพยดาอารักษ์ ผู้รักษาหอเรือนอีกด้วย จะเห็นได้ว่าการจุดโคมประทีปนั้น มีวิวัฒนาการและความเป็นมาที่ยาวนาน แต่ครั้งโบราณกาล ซึ่งมีการเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน นอกจากเดือนอื่นแล้ว เดือนยี่เป็ง ยังถือเป็นอีกหนึ่งวโรกาสที่ผู้นำบ้านเมืองทรงเลือกเป็นวันที่สำหรับบำเพ็ญพระราชกุศล และราชประเพณี ดังนั้น กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่ในอดีต จนถึงกาลปัจจุบัน ยังคงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อและความสัมพันธ์กับธรรมชาติเช่นเดิมตลอดมา ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า กระแสแห่งวัฒนธรรม ที่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา อย่างหลีกเลี่ยงมิได้นี้ คงจะไม่ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมของล้านนาสิ้นสลายไปในเวลาอันควร ขอพวกเราชาวล้านนาทั้งหลายได้ช่วยกันรักษา สืบทอด ต่อยอด มรดกทางปัญญาของบรรพชนของเราให้อยู่คู่ล้านนาตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าเสนอแนะและชี้แจงดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ สถาบันทางศาสนา สภาวัฒนธรรม หรือสถาบันการศึกษา ควรให้การศึกษาลึกซึ้งที่มาและวัตถุประสงค์ของการสร้างโคมและประเพณีโคมล้านนาให้เข้าใจ เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และความรู้สึก ซึ่งสะท้อนกลับสู่ศูนย์การศึกษาของเยาวชน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพชน “โคมล้านนา” ในอนาคต เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของชาวล้านนา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ควรจะทำการวิจัยเรื่อง โคม ในมิติของภูมิภาคอื่นๆ เพื่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลาย และสามารถนำมาเทียบเคียงกับ โคมล้านนา ก็จะเกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาค้นคว้าต่อไป

สรุป

โคมล้านนา สมัยก่อน เป็นสิ่งประดิษฐ์ สำหรับกำบังไฟไม่ให้ดับเมื่อถูกลมพัด เป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพชนชาวล้านนา ได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และการประดิษฐ์โคมล้านนามีหลากหลายรูปแบบ เมื่อชาวล้านนาได้นับถือพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตก็ผูกพันกับศาสนา การสร้างผลงานทางศิลปะ โดยเฉพาะโคม จึงมีแรงบันดาลใจจากความศรัทธาในหลักคำสอนทางศาสนา ชาวล้านนาสมัยโบราณจะไม่ใช่โคมโดยทั่วไป คงจะมีแต่ในราชสำนัก ในวัด และในบ้านของผู้มีอันจะกิน แต่ ปัจจุบัน ชาวล้านนานิยมนำมาใช้

เป็นเครื่องบูชา เครื่องประดับตกแต่งสถานที่ทั้งทางศาสนาและสถานที่ราชการ และในงานพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะงานประเพณียี่เป็ง นิยมจุดโคมค้าง หรือโคมที่ติดแขวนไว้บนที่สูง ทำด้วยไม้ไผ่และกระดาษ สร้างเป็นโคมทรงกลมหุ้มเรียกว่า โคมแปดเหลี่ยม เพื่อให้แสงสว่างในยามค่ำคืน และเพื่อใช้สำหรับบูชาพระพุทธเจ้าเชื่อว่าเป็นการบวงสรวงพระเกษแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ ในปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้โคมไฟมาทำเป็นเครื่องประดับตามอาคารบ้านเรือน และสถานที่ต่างๆ เพื่อความสวยงาม แต่อย่างไรก็ตามยังคงเป็นกระบวนการสร้างและอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมล้านนาที่ยังช่วยสืบสานงานศิลปหัตถกรรมโคมล้านนาให้คงอยู่สืบไป

References

- Aankom, S. (2000). *Comparative Religion*. (6th ed). Bangkok: Printing Co., Ltd.
- Burawas, S. (2002). *Philosophy*. (4th ed). Bangkok: Siamese Publishing House.
- Intharat, S. et al. (2009). *Ethics*. (3rd ed.) Bangkok: Suan Dusit Rajabhat University.
- Jandaeng, P. (2017). A Philosophical Approach in Mahaparinibbana Sutta. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 144-158.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Nathalang, E. (2003). *Local Wisdom and Knowledge Management*. Bangkok: Amarin Printing.
- Payomyong, M. (1990). *Thailand's Lan Na Twelve-month Tradition (Complete Set)*. (2nd ed). Chiang Mai: S.Printing.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (1997). *Buddhism: Superstition*. (2nd ed.). Bangkok: Company Limited.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (23th ed.). Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.
- Puchthonglang, Y. and Puchthonglang, P. (2017). Lanna Lanterns: Traditional Production Formats and New Designs for Business. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 43(2), 187-216.
- Rangsiwongs. A. (2017). Dhammacakka: The Symbol of Dhammas in Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 184-194.

การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา*

The Development of a Buddhist Psychological Program to Forge the Identity of Buddhist Assembles for Lay Followers

พระมงคลธีรคุณ

Phramongkoltheeragun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: psymcu55@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทของอุบาสกอุบาสิกา 2) เพื่อพัฒนาและนำเสนอโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ อุบาสกอุบาสิกาของวัดญาณเวศกวัน กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองกลุ่มละ 30 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบ 2 ชั้นตอน สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลอง จำนวน 16 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามอัตลักษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติการทดสอบค่าที และค่าเอฟวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมพุทธจิตวิทยาสามารถเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: อัตลักษณ์; โปรแกรมพุทธจิตวิทยา; อุบาสกอุบาสิกา

* Received March 18, 2018; Revised March 20, 2018; Accepted August 28, 2018

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study identities of Buddhist assembles for lay followers 2) to develop and study Buddhist psychological program to forge the identity of Buddhist assembles for lay followers. The mixed methodology research was conducted in the study by using first the qualitative research to explain the quantitative research in details. The research was conducted among 60 lay followers of Wat Nyannavesakavan using double-purposive random sampling. Among the 60 lay followers, 30 lay followers were the experimental group, 16 lay followers were purposively selected for phase 2 study. The instrument was questionnaires. The data were analyzed to test the hypothesis using descriptive statistic, t-test, F-test. Qualitative data analysis uses content analysis and induction inference. The results of the research are the Buddhist psychological program training results were well responded.

Keywords: Identity; Buddhist Psychological Program; Lay Follower

บทนำ

สภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ มากมายที่ทำให้ชาวพุทธโดยทั่วไปเกิดความหวั่นไหว สะเทือนใจ และไม่มั่นใจในความดำรงมั่นคงของพระศาสนา โดยเฉพาะข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรที่เป็นพุทธบริษัทที่มีความใกล้ชิดกับพระรัตนตรัย เป็นจุดเป็นเป้าของพระพุทธศาสนา เมื่อพระภิกษุสามเณรเป็นเช่นไร ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็จะเหมารวมเอาว่า พระพุทธศาสนาเป็นเช่นนั้น ฉะนั้น กระแสของสังคมเริ่มมีความถดถอย ดีตัวออกห่างจากวัดจากพระศาสนามากขึ้น โดยหันไปให้ความสนใจ สนุกสนาน เพลิดเพลินกับสิ่งบันเทิง เรืองรมย์

เมื่อกระแสของความถดถอยทางคุณธรรม ศีลธรรมอันดีงาม เป็นไปเช่นนี้ ก็เป็นการยากที่จะดึงกลุ่มบุคคลเหล่านี้ให้หันกลับเข้ามาสนใจในกิจกรรมของวัด เพราะกระแสสังคมส่วนใหญ่แล้ว มักจะมองว่ากิจกรรมที่ทำในวัดไม่น่าสนใจ ไม่มีประโยชน์อะไร ทำแล้วไม่ได้อะไร ยิ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัดมากเท่าไร ก็ต้องมีการสูญเสียเงินทอง มีการบริจาคเงินเพื่อบำรุงวัดมากขึ้น ด้วยการบอกร้างจากทางวัดให้ช่วยทำบุญ เรื่องนั้นเรื่องนี้ขึ้นมา ยิ่งทำให้ผู้ที่เข้าวัดก็ยิ่งไม่มั่นใจ มีข้อสงสัยเกิดขึ้นในใจ เมื่อการณเป็นไปเช่นนี้ ความสั่นคลอนง่อนแง่นไม่มั่นคงในพระรัตนตรัยก็เกิดขึ้น ความไม่มีศรัทธาเกิดขึ้น ความเป็นคนไม่มีศีลก็ตามมา (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2014) การที่จะหันมาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนก็ยาก จะมาเสียสละทรัพย์หรือแรงกายเพื่อพระศาสนาก็เกิดขึ้นไม่ได้ ตลอดจนคุณธรรมสำคัญยิ่งของความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ปัญญาที่มารู้เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริงก็ไม่มี คุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาหายไป จึงจักต้องหันมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการ หรือจัดกิจกรรมที่จะตอบสนองความสนใจ (Sattayanurak, Srinaka and Khongthana, 2017) และนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจของอุบาสกอุบาสิกาที่จะหันมาเข้ารับการฝึกฝนอบรมตามแนวทางที่จะนำไปสู่อัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทให้เกิดขึ้น

อัตลักษณ์ ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายสำคัญมาก อัตลักษณ์เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มต่างๆ เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งอาจเหมือนกันหรือแตกต่างจากคนอื่น จนสามารถทำให้แบ่งแยกได้ว่าเป็นคนของกลุ่มใด นอกจากนี้ อัตลักษณ์ยังสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ต่างๆ ได้อีกด้วย ดังที่เจนกินส์ (Jenkins) ได้ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (Jenkins, 2004) ในขณะที่ พิณวิไล ปริบูรณ์ (Paripunna, 2012) ได้สรุปไว้ในบทสรุปงานวิจัยว่า การศึกษาอัตลักษณ์จึงสะท้อนให้เห็นแบบแผนแนวคิด ความเชื่อของคนคนนั้น ผ่านทางการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ เช่น รูปแบบการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และการวางตัวตามสถานภาพทางสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto, 2016) เรื่อง บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์ ความว่า “ถ้าความรู้เข้าใจเลือนรางไป แล้วประพฤติปฏิบัติผิดเพี้ยนหรือกลายรูปกลายร่างไป นอกจากอาจทำลายพระพุทธศาสนาแล้ว แทนที่สังคม

ไทยจะได้ประโยชน์ ก็จะกลายเป็นเกิดโทษ แต่ถ้ารู้เข้าใจและปฏิบัติถูกต้อง นอกจากสังคมไทยจะสืบสานประโยชน์ของตนได้แล้ว ก็จะเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาไว้ด้วย”

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่ค้นคว้ามา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา อันจะเป็นโปรแกรมที่จะนำพาให้อุบาสกและอุบาสิกาได้หวนกลับมา มีความเข้มแข็ง เจริญองกาม เบ่งบานตามหลักการของชาวพุทธที่แท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทของอุบาสกอุบาสิกา
2. เพื่อพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา
3. เพื่อนำเสนอผลของโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative Method to Explain Quantitative Results) (Viratchai, 2009) แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทของอุบาสกอุบาสิกา ด้วยการศึกษาตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสังเกตการณ์เข้าร่วมกิจกรรมที่วัดญาณเวศกวันจัดขึ้น

ระยะที่ 2 การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาจากข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1

ระยะที่ 3 ผลของโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาจากข้อมูลที่ได้ด้วยการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อติดตามผลจากการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย

1. การออกแบบกิจกรรมและตรวจสอบคุณภาพกิจกรรม โดย
 - 1) นำร่างชุดกิจกรรมให้อาจารย์ที่ปริญญาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของกิจกรรม

2) นำร่างชุดกิจกรรมที่ปรับปรุงแล้ว ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของกิจกรรม สื่อประกอบกิจกรรม แบบสังเกต และแบบประเมินตนเองของอุบาสกอุบาสิกา จำนวน 5 ท่าน ซึ่งผลของการตรวจค่า IOC อยู่ในระหว่าง 0.8 – 1.0

3) นำร่างชุดกิจกรรมที่ปรับปรุงหลังจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนำไปสนทนากลุ่มกับพระวิทยากรผู้ช่วยวิจัย ที่มีประสบการณ์การจัดกิจกรรมตามหลักพุทธจิตวิทยา พร้อมทั้งซักซ้อมกิจกรรม เพื่อให้เกิดความพร้อมและทำความเข้าใจกิจกรรมร่วมกัน

4) นำชุดกิจกรรมไป try out กับกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มทดลอง และปรับปรุงชุดกิจกรรมให้สมบูรณ์ และนำชุดกิจกรรมข้อกับที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาคารผู้ช่วยวิจัย พี่เลี้ยงที่จะดูแลผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ก่อนทดลองจริงอีกครั้ง

2. แบบสอบถามอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกรอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม นำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างคำถามรายข้อกับจุดประสงค์ที่ต้องการวัดตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ IOC (Index of Item Objective Congruence) โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงแบบวัดความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency Reliability) ตามสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha Coefficient: α) (Pisalputra, 2013) สำหรับในการประเมินความเที่ยงของเครื่องมือครั้งนี้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่ .80

ผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัทของอุบาสกอุบาสิกา

จากการศึกษาสภาพของอุบาสกอุบาสิกาของวัดญาณเวศกวัน อุบาสกอุบาสิกาที่วัดแห่งนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ที่ได้เข้ามาแล้ว มักจะบอกแจ้งต่อๆ กันไป ทำให้มีผู้สนใจ ใฝ่ศึกษาเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ที่มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตที่เป็นจริง มีความต่อเนื่องในการเข้าวัดทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน บำเพ็ญกุศล โดยอาสาทำกิจที่ทางวัดมีให้ปฏิบัติ รวมกลุ่มนัดหมายกันทำวัตร สวดมนต์แปล ทุกวันพุธ ฟังธรรม กลุ่มรัตนอุบาสก ซักชวนกันพูดคุยสนทนา ตอบปัญหาธรรม นำเจริญจิตตภาวนา โดยที่มีแรงดึงดูดความสนใจในการเข้าวัด สามารถแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ คือ มีความศรัทธาเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัด ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมาจนถึงปัจจุบัน ท่านมีผลงานทางวิชาการออกมา และเป็นที่

ผลงานทางวิชาการที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่อง พระภิกษุในวัดมีอาภักปกริยา สำนวณอินทรีย์ ปฏิบัติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาแก่ผู้ที่ได้พบเห็น ใส่ใจในการศึกษาหาความรู้ และแสดงธรรมให้แก่ผู้เข้ามาที่วัดในเวลาก่อนฉันเช้า ฉันเพล และช่วงการรับสังฆทาน สภาพของวัดญาณเวศกวัน ที่มีความสะอาด สงบ มีต้นไม้ร่มรื่น สบาย เป็นนรมณีสถาน ทางวัดมีการบริหารจัดการกิจการงานด้วยดี อย่างเป็นระบบ โดยที่พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการศึกษา ฝึกฝน ปฏิบัติตน ทำกิจของสงฆ์ แสดงธรรม

ผู้มาเข้าวัดได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย ตามความรู้ความสามารถของตน และเป็นไปตามความสมัครใจ ทางวัดมีการบริการสิ่งของพื้นฐาน ให้กับผู้เข้าวัด โดยจะมีผู้มีจิตศรัทธานำสิ่งของมาออกร้านให้บริการด้วยความสมัครใจ ถือเป็นบุญกุศลที่ได้ทำ ลูกหลานได้เข้ามาอุปสมบทในวัดแห่งนี้แล้วมีความรัก ความผูกพัน สนับสนุนกับพระภิกษุในวัด ในฐานะที่เป็นอุปัชฌาย์ ครู อาจารย์ และเพื่อน สหธรรมิกมาร่วมรุ่น ครั้นได้ลาสิกขาออกไปแล้ว ก็ยังแวะเวียนมาร่วมทำกิจกรรมสำคัญๆ ภายในวัดเป็นประจำ บางรุ่นได้นัดหมายกันภายในกลุ่มมาทำบุญเลี้ยงพระเป็นประจำทุกเดือน ทางวัดได้จัดกิจกรรมที่หลากหลายเหมาะสมกับความสนใจของคนร่วมยุคสมัย นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งก็เป็นประโยชน์กับทุกคน รูปแบบการพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของอุบาสกอุบาสิกาของวัดญาณเวศกวันได้อาศัยพื้นฐานที่ทางวัดได้จัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ มาพัฒนาให้เป็นการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้มีความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

2. การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา

จากการพัฒนาและตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของอุบาสกอุบาสิกาวัดญาณเวศกวัน โปรแกรมพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ มีหลักการในการฝึกอบรม ดังนี้ 1) เป็นโปรแกรมที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เข้ารับการอบรม เกิดกระบวนการเรียนรู้หลักธรรม ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรและเพื่อนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม และมีการสะท้อนคิดมุมมองหรือสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ออกมาให้ได้รับรู้ 2) เป็นโปรแกรมที่บูรณาการ หลักจิตวิทยา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อประกอบการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยมีผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลาง 3) เป็นโปรแกรมที่วิทยากร ทำหน้าที่เป็นกระบวนการ (Facilitator) คือ เป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมให้ขับเคลื่อนไป สร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นกันเอง และมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเหมาะสม ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 ปฐมนิเทศ น้อมใจใส่ธรรม ใช้เวลา 120 นาที มีสาระสำคัญ คือ กิจกรรมปฐมนิเทศเป็นการชี้แจงของผู้วิจัยที่จะอธิบายให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทดลอง เกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกิจกรรมและเป้าหมายเชิงพฤติกรรมในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมทดลอง ข้อจำกัดและเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความผ่อนคลาย มีความเป็นกันเองกับเพื่อนและพระวิทยากร เพราะเป็นกระบวนการสร้างความคุ้นเคยก่อนทำดำเนินกิจกรรมอื่นๆ

กิจกรรมที่ 2 เรื่อง ฝึกฝนตนสม่าเสมอ ใช้เวลา 120 นาที มีสาระสำคัญของกิจกรรมฝึกฝนตนสม่าเสมอ ชาวพุทธเป็นผู้ที่ใฝ่เรียนรู้และฝึกตนอยู่เสมอด้วยกระบวนการทางไตรปิฎกปริยัติ คือ ทาน ศีล ภาวนา เพื่อบรรลุประโยชน์ 3 คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ อันเป็นอัตลักษณ์พุทธบริษัทที่สำคัญ สมดังคำที่ว่า “มีตนที่ฝึกดีแล้วนั้นแหละ คือได้ที่พึ่งที่หาได้โดยยาก” สะท้อนให้เห็นความสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้เน้นย้ำถึงประโยชน์ของการฝึกฝนตน จะได้มีที่พึ่งที่ไม่ใช่ว่าจะได้อย่างง่ายดาย แต่เมื่อฝึกตนได้ดีแล้ว “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาเกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการฝึกฝนตนวิถีพุทธ

กิจกรรมที่ 3 เรื่อง ใฝ่พุทธคุณเป็นสรณะ ใช้เวลา 120 นาที ซึ่งมีสาระสำคัญของกิจกรรม คือ ชาวพุทธมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เรียกว่า ถือไตรสรณคมน์ ด้วยความตระหนักรู้ในพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และแนวการปฏิบัติต่อพระรัตนตรัยอย่างเหมาะสม

กิจกรรมที่ 4 เรื่อง ยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรม ใช้เวลา 120 นาที มีสาระสำคัญ คือ ชาวพุทธเป็นผู้ที่ยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่มีอคติ และมีทักษะในการรับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องตามหลักกาลามสูตร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้หลักอคติ 4 และกาลามสูตร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำหลักอคติ 4 และกาลามสูตรไปใช้เพื่อการรับข้อมูลข่าวสารเชิงคุณภาพ

กิจกรรมที่ 5 เรื่อง สร้างความสามัคคี ใช้เวลา 120 นาที มีสาระสำคัญ คือ ชาวพุทธมีความสามัคคีดังคำว่า *สุขา สงฆสส สามัคคี* ความสามัคคีนำมาซึ่งความสุขของหมู่คณะ ด้วยกระบวนการของศีลสิกขา พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจหลักของการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีด้วยพรหมวิหารธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4

กิจกรรมที่ 6 เรื่อง ขยันทำกิจของตนจนสำเร็จ ใช้เวลา 120 นาที มีสาระสำคัญ คือ ชาวพุทธเป็นผู้ที่มีความพยายามทำกิจหน้าที่ของตนจนกว่าจะประสบความสำเร็จด้วยหลักอริยบท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้หลักอริยบท และนำไปประกอบใช้ในการดำเนินชีวิต

กิจกรรมที่ 7 เรื่อง สรุปรธรรมนำชีวิต ใช้เวลา 100 นาที ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ ชาวพุทธมีหลักการเรียนด้วยเป็นลำดับตาม ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวนธรรมที่ตนเองได้เรียนรู้ 2) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทบทวนหลักธรรมที่ตนเองได้ฝึกปฏิบัติมาตลอดการเข้าร่วมโปรแกรม

กิจกรรมทั้ง 7 นี้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้เน้นย้ำถึง อัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัท จากการสะท้อนคิด การสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ พบว่าอุบาสกอุบาสิกาทุกท่านมีความพึงพอใจ มีความสุข และได้รับประโยชน์จากกิจกรรม คาดว่าจะมีผลต่อชีวิตแต่ละคน และพระศาสนาในระยะยาวได้

3. นำเสนอผลของโปรแกรมพุทธจิตวิทยาการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัท สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ผลของโปรแกรม มี 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากการรวบรวมแบบสอบถามในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองและระยะติดตาม ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิการะยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองและระยะติดตาม ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

อัตลักษณ์โดยรวม	Group	N	Mean	SD	t	Sig
ระยะก่อนการทดลอง	ทดลอง	30	3.984	0.503	1.843	0.070
	ควบคุม	30	3.710	0.639		
ระยะหลังการทดลอง	ทดลอง	30	4.078	0.459	2.532	0.014*
	ควบคุม	30	3.745	0.560		
ระยะติดตาม	ทดลอง	30	3.995	0.382	2.715	0.009*
	ควบคุม	30	3.682	0.501		

*แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่าอัตลักษณ์โดยรวมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลองไม่แตกต่างกัน แต่ในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิการะยะก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามของกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

อัตลักษณ์	แหล่งความแปรปรวน	SS	Df	MS	F	Sig.
กลุ่มควบคุม	ระหว่างกลุ่ม	0.078	2	0.038	0.119	0.888
	ภายในกลุ่ม	27.780	87	0.319		
	รวม	27.856	89			
กลุ่มทดลอง	ระหว่างกลุ่ม	2.621	2	1.310	10.279	0.000*
	ภายในกลุ่ม	11.090	87	0.127		
	รวม	13.710	89			

*แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนเฉลี่ยอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามของกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกันแต่กลุ่มทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 เปรียบเทียบคู่ที่แตกต่างกันดังตารางที่3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ (Post Hoc) ของคะแนนเฉลี่ยอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองและระยะติดตามในกลุ่มทดลอง

อัตลักษณ์	(I) Group	(J) Group	Mean Difference (I-J)	Sig.
อัตลักษณ์โดยรวม	ก่อนทดลอง	หลังทดลอง	-0.336	0.002*
		ระยะติดตาม	-0.383	0.000*

*แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ในกลุ่มทดลอง คะแนนเฉลี่ยอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกาหลังการทดลองและระยะติดตามแตกต่างจากก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้ยังพบว่า ระยะหลังการทดลองและระยะติดตามไม่แตกต่างกัน

ระยะที่ 2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในระยะติดตามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 16 คน พบ ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้เข้ารับการอบรม ด้านองค์ประกอบของการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความคิดเห็นว่าการเรียนรู้อาจเป็นกิจกรรมที่ดี สนุก สามารถทำได้กลับมาพิจารณาตนเอง และเข้าใจในตนเองมากยิ่งขึ้น เช่น การวาดภาพ mind map การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งตัวแทนกลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอข้อสรุปของกลุ่ม การเดินจงกรม นั่งเจริญจิตตภาวนา การลงมือปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นด้วยตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัททั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการฝึกตนสม่ำเสมอ ด้านการถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ด้านการยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรม ด้านการสร้างสามัคคี และด้านขยันทำกิจของตนจนสำเร็จ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังมีลักษณะอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทเพิ่มมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัดพบว่า มีผู้สนใจ ใฝ่ศึกษาเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ที่มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตที่เป็นจริง มีความต่อเนื่องในการเข้าวัดทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน บำเพ็ญกุศล โดยอาสาทำกิจที่ทางวัดมีให้ปฏิบัติรวมกลุ่มนัดหมายกันทำวัตร สวดมนต์แปลทุกวันพุธ ฟังธรรม กลุ่มรัตนอุบาสก ชักชวนกันพูดคุยสนทนา ตอบปัญหาธรรม นำเจริญจิตตภาวนา โดยที่มีแรงดึงดูดความสนใจในการเข้าวัดตั้งนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการสนับสนุนงบประมาณตามสมควร

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิจัยการพัฒนาเป็นโปรแกรมที่วิทยากร ทำหน้าที่เป็นกระบวนกร (Facilitator) คือ เป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมให้ขับเคลื่อนไป สร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นกันเอง และมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเหมาะสม

สรุป

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ทำให้ผู้เข้าร่วมโปรแกรมเข้าใจการเสริมสร้างและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัททั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการฝึกตนสม่ำเสมอ ด้านใฝ่พุทธคุณเป็นสรณะ ด้านการยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรม ด้านการสร้าง ความสามัคคี และด้านขยันทำกิจของตนจนสำเร็จ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังมีลักษณะอัตลักษณ์แห่งพุทธบริษัทมากขึ้นด้วย และอัตลักษณ์ความเป็นพุทธบริษัท ประกอบด้วย ฝึกตนสม่ำเสมอ ใฝ่พุทธคุณเป็นสรณะ ถือธรรมะเป็นใหญ่ สร้างความสามัคคี และสำเร็จด้วยกระทำกรรมดี องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ถ้าเกิดขึ้นในบุคคลใด ถือได้ว่าเป็นชาวพุทธ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน เป็นสิ่งที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่เลิศ ประเสริฐสูงสุด การพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ที่สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์ซึ่งต้องการผู้นำที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่า คุณธรรม และจริยธรรม และ พุทธศาสตร์มีบทบาทเด่นชัดในการเรียนการสอนและการส่งเสริมกระบวนกร ในการสร้างเสริมและพัฒนาสัมมาทิฐิเป็นอย่างมาก

References

- Jenkins, R. (2004). *Social Identity*. London, New York: Routledge.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Paripunna, P. (2012). *Identity Change: A Case Study of Overseas Chinese in the Novel Lot Lai Mangkon*. Thesis Graduate School: Silpakorn University.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2014). *Buddha Dhamma*. (40th ed.). Bangkok: Dhammadhana Foundation.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2016). *Introduction to the Buddha Dhamma*. Bangkok: Plidhamma Publishers.
- Pisalputra, S. (2013). *Creating and Processing the Data from the Query*. Bangkok: Wittayaputtana.
- Sattayanurak, S., Srinaka, K. and Khongthana, P. (2017). Media, Identity and Value System. *Silpakorn University Journal*, 37(1), 245-275.
- Viratchai, N. (2009). *Research and Statistics: Questions Invite* Bangkok: Chulalongkorn University.

การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยอปถนบกปฏิบัติ* The Enhancement of Community Well-Being through Apanṅakapaṭipada

¹วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน, พระปลัดสมชาย ปโยโค,
พระมหาทวี มหาปัญญา, และ จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

¹Wilaiphon Aunchaobani, Phrapalad Somchai Payogo,
Phramaha Tawee Mahapanno and Chamnong Adivadhanasit
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: wilaiporn.pad@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และปัญหาสุขภาวะในตำบลคลองคูณ อำเภอดงพนาหิน จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อศึกษาอปถนบกปฏิบัติกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักอปถนบกปฏิบัติ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน

ผลการวิจัย พบว่า

1) การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน เป็นการส่งเสริมสนับสนุนพฤติกรรมบุคคลและชุมชน ให้มีสุขภาวะทางกาย จิต สังคม ปัญญาที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย การตรวจสุขภาพ การรับประทานอาหารที่สะอาด การออกกำลังกาย การหลีกเลี่ยงพฤติกรรมหรือนิสัยที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การแสวงหาองค์ความรู้และสามารถตัดสินใจในเรื่องสุขภาพได้ด้วยตนเอง ทำจิตใจให้สงบ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ชุมชน สร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี

2) อปถนบกปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด แสดงให้เห็นเหตุแห่งความสิ้นอาสวะ มี 3 ประการ คือ (1) อินทรีย์สังวร การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความหลง พอใจยินดีในร้าย ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ (2) โภชนะมัตตัญญูตา การรู้จักประมาณในการ

บริโภค รวมถึงการใช้จ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคตามสมควร (3) ซาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความดีน ขยันหมั่นเพียร มีสติอยู่เสมอ ข้อปฏิบัติทั้ง 3 มีความสำคัญทั้งระดับการใช้ในชีวิตประจำวัน จนถึงระดับ ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

3) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะด้วยหลักอปถัมภปฏิบัติทาในชีวิตประจำวัน ผลจากการปฏิบัติ ทำให้มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตที่ดี มีครอบครัว สังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี มีปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง สามารถ แก้ปัญหาให้ตนเองและสังคมส่วนรวมได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การเสริมสร้างสุขภาวะ; สุขภาวะชุมชน; อปถัมภปฏิบัติทา

Abstract

This article has three objectives: 1) to study the concept of enhancement of the community well-being and well-being problems in Klongkoon sub-district, Taphan Hin district, Pichit province, 2) to study Apanṇakapaṭipadā of community well-being promotion, and 3) to propose the ways to enhance community well-being according to the principles of Apanṇakapaṭipadā. This is a qualitative research used mixed research methods by studying documentaries, including in-depth interviews and non-participatory observation.

In the study, it was found that the enhancement of the community well-being refers to promoting and supporting man's behaviors, social to have good physical, mental, social, intellectual well-being, quality of life. Such as the maintenance of a clean body. Health check-up, eating clean, Exercise, Avoidance of behavior or habit that is harmful to health. Seeking knowledge and self-determination in health. Reduce tension by meditating. Get enough sleep. Keep calm Create good relationships within the family, community, create a good natural environment.

In Buddhism, Apanṇakapaṭipadā is concerned with the right practice showing the ways leading to the extinction of defilements and there are of three principles: 1) Indriya-samvara, control of the internal senses, always mindful don't get excited or angry in form, sound, taste, touch, theology, and conditions. 2) Bhojane-mattaññutā, moderation in eating for the necessity of the body including consumer spending reasonable. 3) Jāgariyānuyoga, Practice of wakefulness, diligent, be conscious; all three practices are important both in ordinary everyday life and in supramundane level till the end of suffering.

Practical guidelines to develop Apanṇakapaṭipadā for enhancement of the community well-being are of the following ways: 1) Using eyes and ears in useful things, sleeping and waking up follow life clock, no food flavor, don't get excited or angry, moral shame and moral dread. 2) Eating - Using paccaya 4 the four necessities of life not too much, one should consider the benefits of eating food. 3) Trying be conscious to make wakefulness, diligent hard working have volunteered. Results from practice make healthy. Good mental health, family, society, good environment intelligent consideration. Can solve problems for themselves and society. When everyone in the community is in good health, it is a "community well – being".

Keywords: The Enhancement of Well-being; Community Well-being; Apanṇakapaṭipadā

บทนำ

วิถีการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ชีวิตมนุษย์ถูกรอบงำด้วยกระแสของทุนนิยม บริโภคนิยม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตมนุษย์มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรม การแสวงหา บริโภคและพึงพาวัตถุจนเกินความพอดีจนเกิดเป็นนิสัยที่ปลูกฝังอยู่ในตัวบุคคล ส่งผลกระทบต่อทั้งตัวบุคคล สังคมหรือชุมชน และเป็นเหตุปัจจัยนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นวิกฤตที่มนุษย์กำลังเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Nyani, 2018) เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยทัศน์ของมนุษย์ซึ่งมีจำกัดให้ขยายออกไปทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราจึงสามารถเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส มีความรู้สึกไปตามแรงกระตุ้นของสิ่งเร้า พอมีการขยายวิสัยของอินทรีย์ออกไป ก็ขยายค้นหาและปัญหามากขึ้นตามไปด้วย (Phra Brahmaganabhorn P.A Payutto, 2014a) มนุษย์ในโลกที่ถือตนว่าพัฒนาแล้ว มีอารยธรรมสูงในยุคนี้ มีวิถีชีวิตที่เลื่อนลอย มักเป็นอยู่เพียงด้วยแนวคิดความเชื่อที่ยึดถือตามๆ กันมา เลื่อนไหลไปแค่ตามกระแสความรู้สึกนึกเห็น น้อยนักที่จะใส่ใจแสวงหาความรู้ที่ถ่องแท้และคิดให้ชัดเจน ขาดปัญญาพื้นฐานของชีวิตที่จะรู้จักเป็นอยู่ให้ถูกต้อง ไม่รู้เข้าใจระบบการดำเนินชีวิตของตน และไม่ตระหนักถึงการที่จะพัฒนาการดำเนินชีวิตนั้นให้เป็นอยู่ด้วยดี จึงว่ายเวียนอยู่ในวังวนแห่งปัญหาของชีวิตและสังคม ที่เราเรียกว่าไม่มีสุขภาวะ (Phra Brahmaganabhorn P.A Payutto, 2014b)

ปัญหาสุขภาพเนื่องจากการบริโภคไม่เหมาะสมกำลังเป็นประเด็นใหญ่อย่างหนึ่งในโลกปัจจุบัน ไม่เฉพาะแต่ประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น แม้แต่ประเทศที่พัฒนาแล้วโดยทั่วไปก็ประสบปัญหานี้ด้วย ปัญหาการบริโภคในสังคมทุนนิยมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการไม่มีอะไรจะกิน (เพราะจน) แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการมีกินแต่ “กินไม่เป็น” วัฒนธรรมบริโภคนิยม เมื่อบวกกับวิถีชีวิตที่ไม่ส่งเสริมการออกกำลังกายแล้ว ทำให้คนจำนวนมากในปัจจุบันประสบปัญหาภาวะน้ำหนักเกิน และมีไขมันในเลือดสูง ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยหลายชนิด เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ ความเจ็บป่วยเหล่านี้ นอกจากเป็นสาเหตุการตายที่สำคัญในปัจจุบันแล้ว ยังทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายของครอบครัวและงบประมาณของรัฐด้วย (Phothisita et al, 2010) ชีวิตของเราสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมก็แยกเป็น 2 อย่างคือ 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และ 2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งสองอย่างนี้เราต้องสัมพันธ์ตลอดเวลา ในการสัมพันธ์นั้น เราสัมพันธ์ด้วยเครื่องมือ หรือช่องทางสัมพันธ์กับโลกหรือสิ่งแวดล้อม ที่ทางพระเรียกว่า “ทวาร” ซึ่งแปลว่าประตู คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) โดยสรุป อินทรีย์ 6 ทำหน้าที่ 2 อย่างคือ หน้าที่ รู้ และหน้าที่รู้สึก หรือศึกษา กับ เสพ ถ้าจะพัฒนาชีวิต ก็ต้องใช้อินทรีย์เพื่อรู้ หรือศึกษาให้มาก มโนคือใจ เป็นทั้งศูนย์รวมของการรับรู้-เสพ เป็นทั้งศูนย์รวมของการกระทำและเป็นจุดบรรจบ หรือจุดรับช่วงสืบต่อจากการรับรู้สู่การกระทำ การที่จะมีสุขภาวะที่ดีได้นั้น เราจะต้องจัดการหรือบริหารการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งสองสายนี้ให้เป็นไปด้วยดี (Phra Brahmaganabhorn P.A Payutto, 2015) ดังนั้นแนวทางแก้ปัญหาก็สำคัญคือ การพึ่งพตนเองให้มาก พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเริ่มที่การพัฒนาคนด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้แก่อินทรีย์คือใช้อินทรีย์เป็น ใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพื่อเสริมสร้างปัญญาแทนการสนองตัณหา ถ้ามนุษย์ใช้

อินทรีย์ถูกต้องตามหน้าที่แล้ว จะเป็นการใช้อินทรีย์เพื่อสร้างความรู้สร้างปัญญาอันส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถข้ามพ้นวังวนแห่งทุกข์ เข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ (Phramaha Tawee Mahapanno, 2014) สามารถทำให้ปรับเปลี่ยนความคิด ปรับอารมณ์ ปรับการกระทำ และปรับเป้าหมาย เดิมศรัทธา เดิมมิตร และเดิมจิตให้กว้างขวาง เป็นแนวทางที่ช่วยทำให้ผู้ที่กำลังเผชิญกับปัญหาและภาวะวิกฤต สามารถมีจิตใจที่เข้มแข็งและสามารถกลับมาดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (Sucaromana, 2016; Pinyonattagarn, 2018) มีความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพปกติ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ ความสุข และความเข้มแข็งภายใน เป็นแกนหลักที่จะนำไปใช้ได้จริงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของสังคมไทยปัจจุบัน (Sitsira-at, 2016; Phrakhr Sunthonkhemapinan (Khemadhammo), 2017)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักอภินนทปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจเลือกศึกษาชุมชนตำบลคลองคู อำเภอดงพวนหิน จังหวัดพิจิตร ด้วยจังหวัดพิจิตรเป็น 1 ใน 4 จังหวัดคุณธรรมนาร่อง (พิจิตร บุรีรัมย์ พัทลุง ราชบุรี) โดยศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) ขับเคลื่อนสังคมคุณธรรมเชิงพื้นที่ ตำบลคลองคูนี้ มีความเข้มแข็งในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ แต่ยังมีปัญหาด้านสุขภาพหรือสุขภาวะชุมชน ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการปฏิบัติตามหลักอภินนทปฏิบัติหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาหรือจิตวิญญาณ ให้มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนยิ่งขึ้นทั้งระดับบุคคล ชุมชน และเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสังคม และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และปัญหาสุขภาวะในตำบลคลองคู อำเภอดงพวนหิน จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อศึกษาอภินนทปฏิบัติกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักอภินนทปฏิบัติเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชน 15 ท่านประกอบด้วย พระสงฆ์ ครู นายกองตำบลบริหาร ส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อสม. ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาสุขภาวะชุมชนตำบลคลองคู อำเภอดงพวนหิน จังหวัดพิจิตร และสัมภาษณ์เพื่อ

ค้นหาบุคคลตัวอย่างในตำบล 10 ท่านที่มีวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักอภินิหารปฏิบัติ โดยการคัดเลือกของประธานอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) นักวิชาการสาธารณสุขประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองคู และคำแนะนำของกลุ่มบุคคลตัวอย่าง

โดยมีขั้นตอนกระบวนการวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารเพื่อประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และหลักอภินิหารปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา และตามวิชาการสมัยใหม่
- 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ตรวจสอบคุณภาพด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบกับการสังเกตการแบบไม่มีส่วนร่วม
- 3) ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนตำบลคลองคู เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ บันทึกข้อมูลด้วยเครื่องอัดเสียง การจดบันทึกและถ่ายภาพ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ จำแนกแยกแยะ จัดกลุ่มเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย
- 4) วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบ เปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อหาความเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และตามหลักอภินิหารปฏิบัติ
- 5) สรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า สุขภาวะหมายถึง ภาวะที่มนุษย์เป็นสุขอย่างเป็นธรรมชาติ มีความสมบูรณ์ที่แท้จริงอันประกอบไปด้วยทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม และด้านปัญญาหรือจิตวิญญาณ ทั้ง 4 ด้านมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างสมดุล สุขภาวะมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตให้เกิดความปกติสุขบนพื้นฐานของคุณธรรม และการใช้สติปัญญา เราควรรู้เหตุปัจจัยในการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ควรรู้เหตุปัจจัยที่จะทำให้มีสุขภาวะที่ดี และควรรู้หลักในการเสริมสร้างสุขภาวะ ซึ่งหมายถึงการใดๆ ที่มุ่งกระทำเพื่อส่งเสริม สนับสนุนพฤติกรรมบุคคลและชุมชน ให้มีสุขภาวะทางกาย จิต สังคม ปัญญาที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นการดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย การตรวจสุขภาพ การรับประทานอาหารที่สะอาด การออกกำลังกาย การหลีกเลี่ยงพฤติกรรมหรือนิสัยที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การแสวงหาองค์ความรู้และสามารถตัดสินใจในเรื่องสุขภาพได้ด้วยตนเอง ลดความตึงเครียดด้วยการนั่งสมาธิ การพักผ่อนนอนหลับให้เพียงพอ ทำจิตใจให้สงบ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ชุมชน สร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี

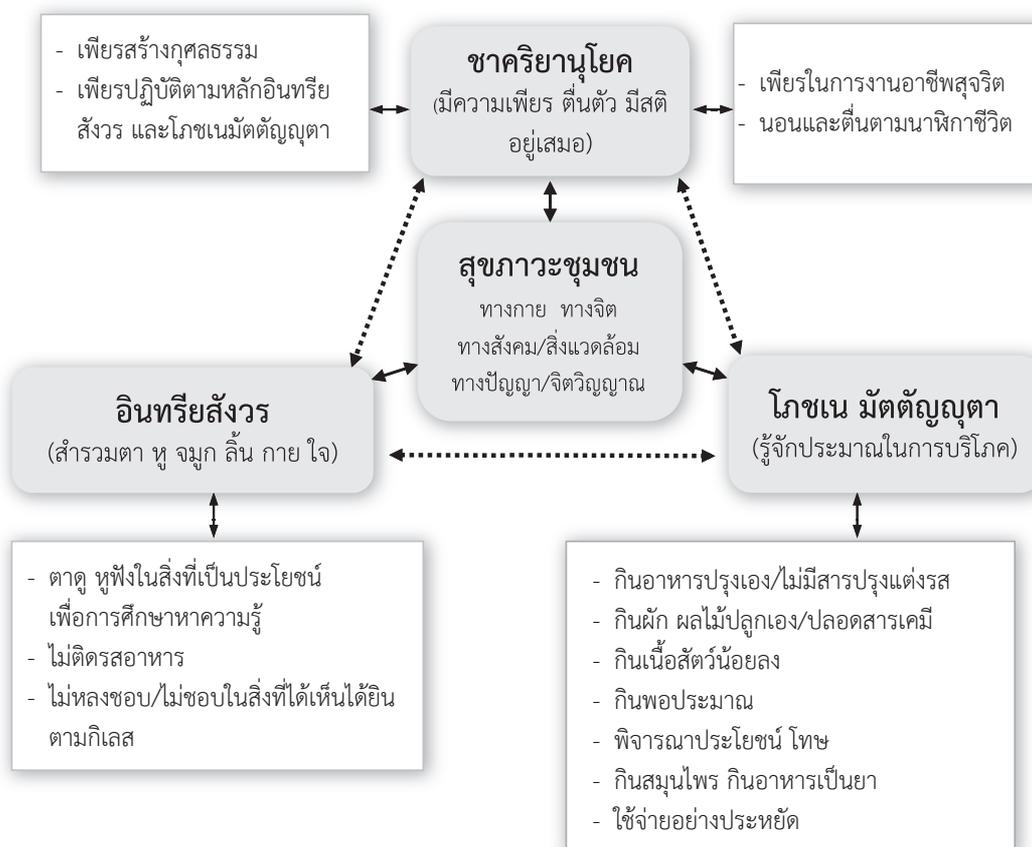
แนวคิดอภิปณณกปฏิบัติกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน

พบว่า หลักอภิปณณกปฏิบัติ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) เป็นหลักธรรมที่วางด้วยข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด แสดงให้เห็นเหตุแห่งความสิ้นอาสวะ มี 3 ประการ คือ 1) อินทรีย์สังวร การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความหลง พอใจ ยินดี ยินร้าย ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ 2) โภชนะมัตตัญญูตา การรู้จักประมาณในการบริโภค เพื่อความจำเป็นของร่างกาย รวมถึงการใช้จ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคตามสมควร 3) ซาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความดี ขยันหมั่นเพียร มีสติอยู่เสมอ ข้อปฏิบัติทั้ง 3 มีความสำคัญทั้งระดับการใช้ในชีวิตประจำวัน จนถึงระดับปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะด้วยหลักอภิปณณกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 1) ใช้ตา หู ฟังในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ นอนและตื่นตามนาฬิกาชีวิต ไม่ติดรสอาหาร ไม่หลงยินดีพอใจ ไม่โกรธหงุดหงิด มีความ ละเอียดซื่อสัตย์ 2) กิน ใช้ปัจจัย 4 แต่พอประมาณ ไม่มากไม่น้อยเกิน พิจารณา ประโยชน์ โทษของ อาหารเครื่องบริโภคและเครื่องอุปโภค ไม่ใช่ฟุ่มเฟือย พอใจในสิ่งที่มีอยู่ 3) มีสติตื่นตัว ขยันหมั่นเพียรในการ ทำความดี การงานอาชีพ มีจิตอาสาช่วยเหลืองานของส่วนรวม ผลจากการปฏิบัติ ทำให้มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตที่ดี มีครอบครัว สังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี มีปัญหาพิจารณาไตร่ตรอง สามารถแก้ปัญหาให้ตนเอง และสังคมส่วนรวม สามารถสรุปเป็นแนวการปฏิบัติและผลการปฏิบัติตามอภิปณณกปฏิบัติของคุณคณ ด้ได้อย่างได้ดังนี้

การปฏิบัติตามหลักอปถัมภกปฏิปทา (ธรรม 3 ประการคือ อินทรีย์สังวร โภชนมัตตัญญูตา ชาคริยานุโยค)	ผลจากการปฏิบัติตาม หลักอปถัมภกปฏิปทา
<p>การปฏิบัติตามอินทรีย์สังวร การดูทีวี ดูเฉพาะข่าวสารหรือที่มีประโยชน์ เห็นหรือได้ยินสิ่งที่พอใจหรือไม่พอใจก็ไม่ลุ่มหลงยินดีหรือไม่โกรธหงุดหงิด ไม่คิดไม่เครียด ปล่อยวาง ไม่ติดรสอาหาร รักษาศีล สำรวมกาย วาจา ใจ ใช้ตา หู เพื่อการศึกษาหาความรู้ สร้างปัญญา</p> <p>การปฏิบัติตามโภชนมัตตัญญูตา ส่วนใหญ่กินอาหาร 2 มื้อ กินอาหารที่ปลูกเอง ปรุงเอง ไม่ใส่ผงปรุงรส กินผัก ผลไม้ เป็นหลัก กินอาหารเป็นยา ไม่กินของทอดของมัน ไม่กินหวาน หรือกินได้ทุกประเภทแต่ไม่ติดรส กินพอประมาณเท่าที่ร่างกายต้องการของแต่ละบุคคล อดใจไม่กินหรือกินน้อยลงอาหารที่ชอบแต่ทำให้เกิดโรคภัยต่อร่างกายโดยฝึกลบย่อยๆ จนไม่รู้สึกรสหวานกระวนกระวายใจ ใช้จ่ายสิ่งของเครื่องใช้ตามปกติ ไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัดเก็บออม พอใจในสิ่งที่มีที่หาได้</p> <p>การปฏิบัติตามชาคริยานุโยค หมั่นเพียรทำบุญ ใส่บาตร สวดมนต์ เป็นประจำ รักษาศีล เจริญสติ อยู่เสมอ เพียรในการทำงานอาชีพ นอนไม่เกิน 3 ทุ่ม ตื่นประมาณตี 4 เพียรในการออกกำลังกายเพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรง พยายามปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่นไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงที่เป็นอันตราย</p>	<p>สภาวะทางกาย มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อายุยืน</p> <p>สภาวะทางจิต มีสุขภาพจิตที่ดี ยิ้มแย้ม ร่าเริง แจ่มใส มีเมตตากรุณา มีสมาธิ จิตใจตั้งมั่น มั่นคงในสิ่งที่ทำดี</p> <p>สภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีกินมีใช้ มีศีล รู้วินัย ครอบครัวยุติธรรม สุขสันต์ มีความสุข เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน</p> <p>สภาวะทางปัญญาหรือจิตวิญญาณ รู้จักคิด พิจารณา แก้ปัญหาให้ตนเองและส่วนรวม มีจิตอาสาช่วยงานสาธารณะในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล</p>

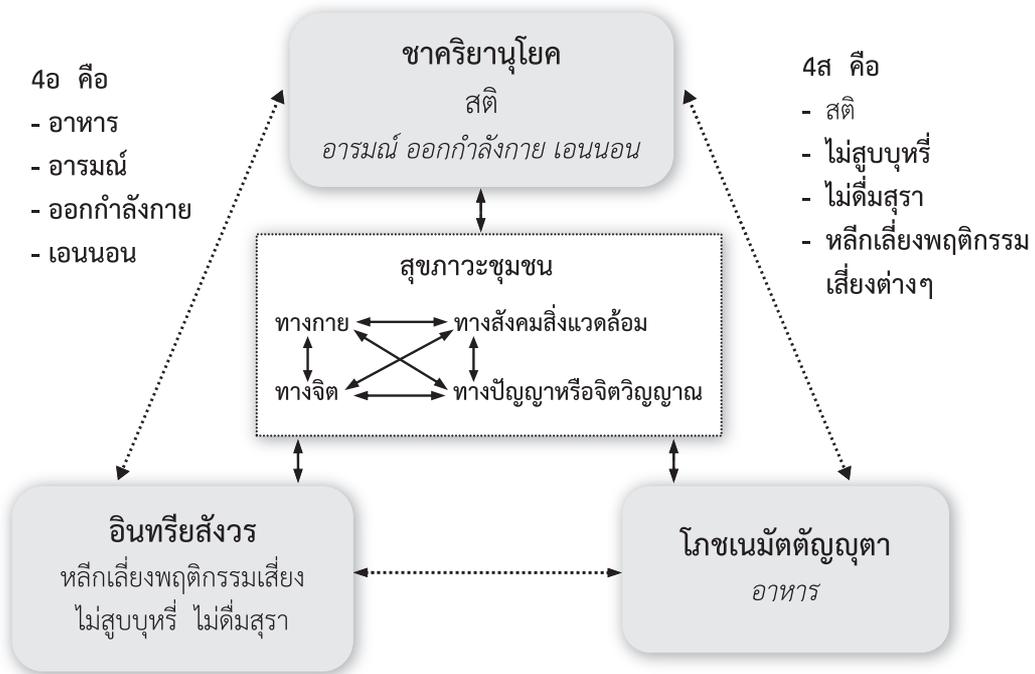
การปฏิบัติตามหลักอปถัมภกปฏิปทา นอกจากทำให้มีสุขภาพหรือสภาวะที่ดีแล้วยังทำให้มีอายุยืนยาวอีกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “การมีอายุยืนยาวอย่างมีสุขภาพดีและมีคุณภาพ” หากผู้ใดเริ่มปฏิบัติตามหลักธรรม อปถัมภกปฏิปทาตั้งแต่ยังเป็นเด็กเยาวชน ก็จะเป็นผู้ที่มีสุขภาพหรือสภาวะที่ดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ สามารถสร้างงาน สร้างประโยชน์เพื่อความเจริญของตนเองแล้วยังสามารถทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพื่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ ศาสนา ให้เกิดความเจริญมั่นคงต่อไป การปฏิบัติตามหลักอปถัมภกปฏิปทาสามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางการเสริมสร้างสภาวะชุมชน สรุปเป็นแผนภาพแสดงความเชื่อมโยงการเสริมสร้างสภาวะชุมชนด้วยอปถัมภกปฏิปทานี้

แผนภาพที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยปณณกปฏิบัติ

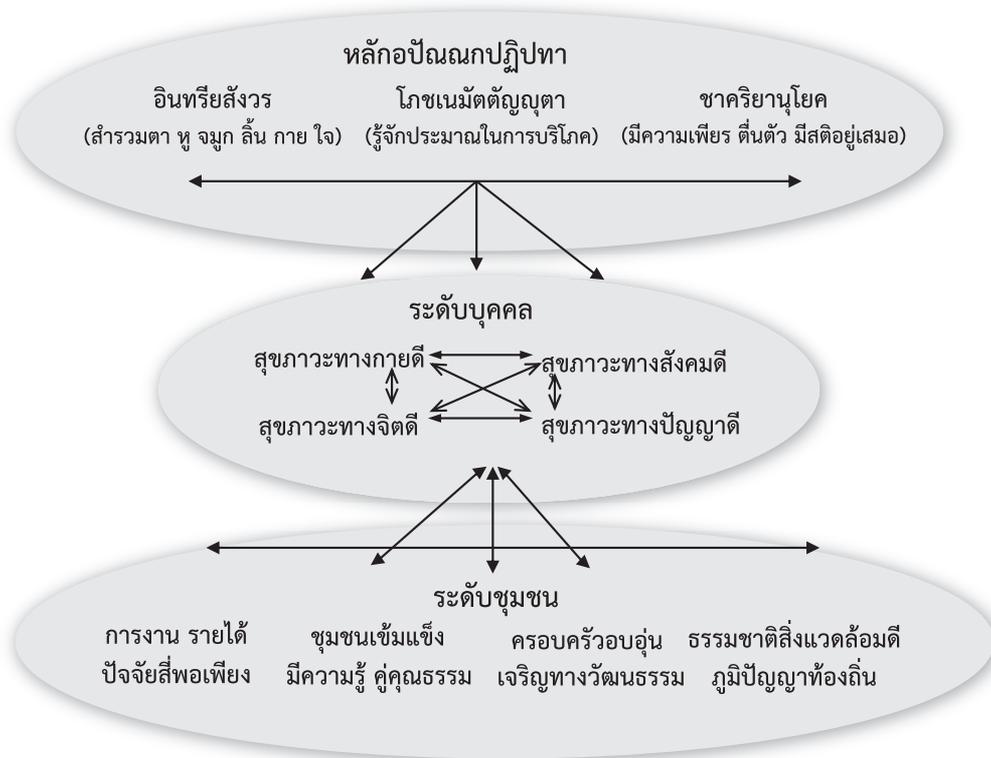
จากแผนภาพ อธิบายได้ว่าเมื่อปฏิบัติตามหลักอปณณกปฏิบัติด้วยการใช้ตา หู ฟัง ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อการศึกษาหาความรู้ ไม่หลงชอบ หรือไม่ชอบในสิ่งที่ได้เห็นได้ยินตามกิเลส ไม่ติดรสอาหาร (อินทรียสังวร) กินอาหารที่ปรุงเอง ไม่มีสารปรุงแต่งรส กินผัก ผลไม้ปลูกเอง หรือเลือกกินผัก ผลไม้ที่ปลอดสารเคมี กินเนื้อสัตว์น้อยลง กินพอประมาณ พิจารณาประโยชน์ โทษของอาหาร กินสมุนไพร กินอาหารเป็นยา รวมถึงการใช้จ่ายอย่างประหยัด (โภชนะมัตตัญญูตา) นอนและตื่นตามนาฬิกาชีวิต ทำให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ทั้งเด็ก เยาวชน คนทำงาน และผู้สูงอายุ ถึงแม้เกิดโรคภัยก็สามารถใช้หลักดังกล่าว เพื่อลดภาวะและหายป่วยจากโรคได้ ทำให้จิตใจมีความสุข ไม่มีความเครียด ไม่มีความวิตกกังวล ผ่อนคลาย มีอารมณ์ดี นอนหลับสบาย ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี เอื้ออาทร เมตตา กรุณา ช่วยเหลือกัน มีครอบครัวอบอุ่น เป็นแรงสนับสนุนให้กันและกันในครอบครัวและสังคม เพียรในการทำงานอาชีพที่สุจริต เพียรปฏิบัติกุศลธรรมและดำเนินปฏิบัติตั้งที่กล่าวมาให้เป็นวิถีชีวิตประจำวัน (ชาคริยานุโยค) ทำให้เข้าถึงความดีงามที่ถูกต้อง มีความฉลาดรู้เท่าทัน มีความเข้าใจสรรพสิ่ง เกิดความสงบ สุขภายในจิตใจ ทั้งระดับปัจเจก และชุมชน

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลคลองคูณ ได้ขับเคลื่อนด้วยหลักกิจกรรม 3อ 3ส, (3อ คือ อาหาร อารมณ์ ออกกำลังกาย, 3ส คือไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุรา หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ) ตามนโยบายของสาธารณสุขจังหวัด แต่ยังคงหลงในการขับเคลื่อน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางเสริมสร้างสุขภาพเพิ่มเติม ด้วยหลักอปถนบกปฏิบัติา เข้าในกิจกรรม เป็น 4อ 4ส 4อ คือ อาหาร อารมณ์ ออกกำลังกาย และเพิ่ม “เอนอน”, 4ส คือ ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุรา หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ และเพิ่ม “สติ” ซึ่งใน 4อ 4ส นี้มีหลักอปถนบกปฏิบัติาคือ ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุรา หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ จัดอยู่ในหลักอินทรีย์สังวร, อาหาร อยู่ในหลักโภชนาตัตถุญตา และสติ อารมณ์ ออกกำลังกาย เอนอน จัดอยู่ในหลักชาคริยานุโยค ดังแผนภาพ 4อ 4ส ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงความเชื่อมโยงหลักอปถนบกปฏิบัติากับกิจกรรม 4 อ 4 ส

เมื่อสมาชิกในชุมชนมีวิถีการดำเนินชีวิต ด้วยการปฏิบัติตามหลักอปถนบกปฏิบัติาแล้ว มีสุขภาพะทางร่างกายดี จิตใจดี มีสุขภาพะทางปัญญาเพิ่มพูนขึ้น สุขภาพะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมดี ทุกคนในชุมชนมีความสุข ส่งผลให้มีสุขภาพะชุมชนที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง มีคุณภาพ มีสมรรถภาพในการพัฒนาตนและชุมชน ให้มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนต่อไปด้วยปัญญาของสมาชิกในชุมชน ดังแผนภาพ ความเชื่อมโยงจากการปฏิบัติตามหลักอปถนบกปฏิบัติาในระดับบุคคลแล้วมีสุขภาพะทางกาย ทางจิต ทางสังคมสิ่งแวดล้อม และทางปัญญาหรือจิตวิญญาณดี ส่งผลให้สุขภาพะชุมชนดี หรือเป็น “ชุมชนสุขภาพะ” ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 3 แสดงความเชื่อมโยงการปฏิบัติตามหลักอภิปณกปฏิบัติในระดับบุคคล

สรุป

แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะด้วยหลักอภิปณกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ผลจากการปฏิบัติทำให้มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตที่ดี มีครอบครัว สังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี มีปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง สามารถแก้ปัญหาให้ตนเองและสังคมส่วนรวมได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ส่วนราชการที่มีอำนาจหน้าที่ ควรจัดงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาสุขภาวะจัดกิจกรรมโครงการอบรมให้ความรู้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพหรือสุขภาวะแก่เด็กและเยาวชน คนวัยทำงาน รวมทั้งผู้สูงอายุในชุมชน

2) องค์การบริหารส่วนตำบลควรร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำตำบล นำแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนด้วยอภินิหารปฏิบัติไปทดลองใช้กับผู้ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง หรือ โรคอ้วน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลายาวนานและต้องมีระบบสนับสนุนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อการลดหรือแก้ไขปัญหามุขภาวะได้อย่างยั่งยืน

3) ผู้นำชุมชน ครู ส่วนราชการ โรงพยาบาล ควรจัดโครงการคัดเลือกบุคคลตัวอย่างที่มีสุขภาพดี และมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี และถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก เยาวชน และคนวัยทำงาน กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพ เพื่อสุขภาพชุมชนที่ดี

4) องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ร่วมมือกับวัด จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน ฝึกสติ และฝึกปฏิบัติตามหลักอภินิหารปฏิบัติ เพื่อพัฒนาชีวิต สังคม ชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) นำหลักอภินิหารปฏิบัติ ทำโครงการวิจัยเชิงทดลองฝึกปฏิบัติกับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน พร้อมติดตามผลเป็นระยะเวลา 1 ปี ก่อนจบการศึกษา

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบผลการดูแลสุขภาพหรือหายจากโรคของผู้ป่วยกลุ่มตัวอย่าง ที่ปฏิบัติ และไม่ปฏิบัติตามหลักอภินิหารปฏิบัติ

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Nyani, Y. (2018). Buddhist Cardinal Principles for Peace and Harmony. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 19-29.
- Phothisita, C. et al. (2010). *Chaos "Fairness" Health Craggy Society*. Nonthaburi: Office of National Health Committee.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A Payutto). (2014a). *Buddhism Holistic Health*. (33th ed.). Bangkok: Phlithamma.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A Payutto). (2014b). *According to the New Monk Buddhism Study Fair*. Bangkok: Pimseay.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (15th ed.). Bangkok: Phlithamma.

- Phramaha Tawee Mahapanno. (2014). *Buddhist Balancing life to Longevity*. (2nd ed.). Bangkok: Pab Print.
- Pinyonattagarn, D. (2018). Mind and Enlightenment in Buddhism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31-44.
- Sitsira-at, S. (2016). A Study of Family Cohesion of Pre-cadet. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 1-17.
- Sucaromana, A. (2016). Resilience Quotient: RQ. *Journal of MCU Peace Studies*. 4(1), 229-220.
- Phrakhru Sunthonkhemapinan (Khemadhammo). (2017). Buddha's Panidhana: The Panithand Project to The Goodness. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 43-56.

โมเดลทำนายปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้าย
และการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
(สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร)*

Predictive Model of Supporting Factors Influencing to
Moving and Transportation of Infectious Waste in
Tambon Health Promoting Hospital in
Upper North Eastern Region of Thailand
(Sakonnakhon, Nakhonpanom and Mukdahan Province)

¹จรินทร์ทิพย์ ชมชายผล, วันดี นิลสำราญจิต, กุหลาบ รัตนจักรธรรม และ รจฤดี โชติกาวิรินทร์

Jarinthip Chomchaipon, Wandee Nilsumranchit,
Kulab Rattanasajjatham and Rotruedee Chotigawin

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapa University, Thailand.

¹Email: ketwadee_chom@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้รับผิดชอบจัดการมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน จำนวน 127 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลและสมการทำนายด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

* Received June 19, 2018; Revised June 25, 2018; Accepted January 10, 2019

ผลการศึกษาพบว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจัดการมูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาลแม่ข่าย และจากหน่วยงานอื่นๆ ภายใต้สังกัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก ปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ คือ การที่โรงพยาบาลแม่ข่ายหลักสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูกและรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ ได้สมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐาน ดังนี้ การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ = 0.338 Z (โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูก) + 0.209Z (โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ) อำนาจการทำนาย ร้อยละ 15.6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Adjusted R²=0.156: p-value <0.001) และปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการขนส่ง ได้แก่ การที่โรงพยาบาลแม่ข่ายทำการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ ได้สมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐาน ดังนี้ การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ = 0.396 Z (โรงพยาบาลแม่ข่ายรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้) อำนาจการทำนายร้อยละ 15.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Adjusted R²=0.150 : p-value <0.001)

คำสำคัญ : การเคลื่อนย้าย; การขนส่ง; มูลฝอยติดเชื้อ; โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

Abstract

This research aimed to study supporting factors influencing to moving and transportation of infectious waste in Tambon health promoting hospital at upper north eastern region of Thailand (Sakonnakhon, Nakhonpanom and Mukdahan Province). Sample were 127 who had responsible for infectious waste management in tambon health promoting hospital selected by multistage random. Data were collected by questionnaires. Data were analyzed and interpret with frequency, percentage and mean. The factors influencing and predictive were analyzed with stepwise multiple regression.

The research was found that the tambon health promoting hospital were supported from the main hospital hub and others organization under control of public health ministry. Supporting factors influencing to moving of infectious waste were mask and cart. The predictive model in standard score was moving of infectious waste = $0.338 Z(\text{Hospital hub supporting mask}) + 0.209 Z(\text{Hospital hub Supporting cart})$. The predictive value of model was 15.6 % statistical significant. (Adjusted $R^2=0.156$: p-value <0.001). The factors that influencing to transportation was only the main hospital hub contributed transporting of infectious waste. The predictive model in standard score was transporting of infectious waste = $0.396 Z(\text{Hospital hub contributed transporting of infectious waste})$ The predictive value of model was 15.0 % statistical significant (Adjusted $R^2=0.150$: p-value <0.001).

Keywords: Moving; Transportation; Infectious waste; Tambon Health Promoting Hospital

บทนำ

ปัญหามลพิษและของเสียอันตรายของประเทศไทยทวีความรุนแรงมากขึ้นตลอดทุกปี ในปี พ.ศ. 2559 มีมลพิษติดเชื้อเกิดขึ้นทั่วประเทศประมาณ 55,646 ต้น เพิ่มขึ้นจากปี 2558 จำนวน 1,668 ต้น คิดเป็นร้อยละ 3.3 โดยเป็นมลพิษติดเชื้อที่เกิดขึ้นจากโรงพยาบาลรัฐ 31,601 ต้น หรือร้อยละ 56.79 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) หรือสถานีนอนามัย 3,544 ต้น หรือร้อยละ 6.37 (Department of environment quality promotion, 2016) ซึ่งหากการจัดการมลพิษติดเชื้อโดยเริ่มตั้งแต่ การคัดแยกที่ไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล อาจทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเก็บขนมลพิษติดเชื้อ ประชาชน และสิ่งแวดล้อมได้

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลซึ่งเป็นสถานบริการสาธารณสุขที่ต้องปฏิบัติตาม กฎกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการจัดการมลพิษ ติดเชื้อ พ.ศ.2545 กำหนดให้สถานบริการสาธารณสุข มีการจัดการมลพิษติดเชื้อให้ถูกสุขลักษณะในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การคัดแยก การเก็บรวบรวม การเคลื่อนย้าย การขนส่ง และการกำจัดมลพิษติดเชื้อ ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่า มาตรฐานการจัดการมลพิษติดเชื้อยังต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด มีมลพิษติดเชื้อถูกทิ้งปะปนกับมลพิษทั่วไป(Rungsributh, 2010; Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning,2016; Pholtubtim, 2010) ผู้ประกอบการเก็บขนขาดความรับผิดชอบ การลักลอบทิ้งมลพิษติดเชื้อ การชุกซ่อนในโกดังโดยไม่นำไปกำจัด (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2016) สถานพยาบาลที่อยู่ห่างไกลมีข้อจำกัดในการขนส่งไปกำจัด และการดำเนินการขนส่งไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ไม่มีการจัดการอบรมให้ความรู้ในการจัดการมลพิษติดเชื้อแก่เจ้าหน้าที่ ขาดนโยบาย ขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการจัดการมลพิษติดเชื้อ (Pholtubtim, 2010; Yodnin , 2010)

รถแดง รถเข็นมลพิษติดเชื้อ รถที่ใช้ขนส่งมลพิษ รวมถึงอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล ถือเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญที่ผู้ปฏิบัติงานจัดการมลพิษติดเชื้อจำเป็นต้องใช้ในการเก็บรวบรวม การเคลื่อนย้าย และการขนส่งตามที่กระทรวงกำหนด แต่จากการทบทวนการวิจัยพบว่าโรงพยาบาลแม่ข่ายบางแห่งดำเนินการจัดสรรวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการมลพิษติดเชื้อแจกจ่ายให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อต้องการพัฒนาระบบการจัดการมลพิษติดเชื้อของโรงพยาบาลให้ได้มาตรฐานตามที่กระทรวงกำหนด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลายแห่งได้รับการจัดสรรงบประมาณจากโรงพยาบาลแม่ข่ายแล้ว ดำเนินการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์เอง ซึ่งงบประมาณที่ได้รับจัดสรรงบประมาณมีค่อนข้างมีจำกัด จึงเป็นอุปสรรคในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการมลพิษติดเชื้อตามที่กฎหมายกำหนด (Laksanato, 2016) ดังนั้นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลายๆแห่งจึงต้องการโรงพยาบาลแม่ข่ายให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น จัดหาถังรวมมลพิษติดเชื้อ และรถแดงที่มีสัญลักษณ์ข้อความที่ตามที่กฎหมายกำหนด รวมถึงให้บริการขนส่งมลพิษติดเชื้อเพื่อนำไปกำจัดให้ เพื่อให้การดำเนินงานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและเป็นมาตรฐานเดียวกัน (Yongyu, 2016)

อย่างไรก็ดี ยังไม่มีการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในประเด็นที่ลงลึกไปที่ปัจจัยสนับสนุนอันได้แก่วัตถุประสงค์และการขนส่งแต่อย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินการจัดการมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้ได้มาตรฐานตามที่กรมอนามัยกำหนดไว้ และเพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่ออนามัยสิ่งแวดล้อม และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการสนับสนุนการจัดการมูลฝอยติดเชื้อจากหน่วยงานต่างๆต่อโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
2. ศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
3. ศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาแบบตัดขวาง (descriptive cross-sectional study)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวนทั้งสิ้น 396 แห่ง หารขนาดกลุ่มตัวอย่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยใช้สูตรจาก Jirawatkul (2012) ได้จำนวน 127 แห่ง ได้มาโดยการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างหลายขั้นตอน (multistage random sampling) โดยจำแนกโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามขนาดโรงพยาบาลเล็ก กลาง ใหญ่ แล้วทำการสุ่มในสัดส่วนที่เท่ากัน และทำการสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถามการจัดการมูลฝอยติดเชื้อสำหรับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่สร้างขึ้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลคุณสมบัติทางประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยมีลักษณะคำถามเป็นเลือกตอบตามการปฏิบัติจริง ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ ปฏิบัติถูกต้องให้ 1 คะแนน ไม่ถูกต้องให้ 0 คะแนน

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์การสนับสนุนการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อเป็นคำถามปลายเปิด ให้เติมข้อความและแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ซึ่งแบบสอบถามมีการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยการหาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และใช้สถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Multiple Regression Stepwise)

ข้อพิจารณาจริยธรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างโดยขออนุญาตจากคณะกรรมการจริยธรรมงานวิจัยของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ 13/2558 วันที่ให้การรับรอง : 8 สิงหาคม พ.ศ. 2558

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 63.0 อายุเฉลี่ย 39.7 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 85.0 ปฏิบัติงานในตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุขมากที่สุด ร้อยละ 44.9 ปฏิบัติงาน ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเฉลี่ย 8.6 ปี

1. การสนับสนุนในการเคลื่อนย้าย และการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อจากหน่วยงานต่างๆ

ในการเคลื่อนย้ายและขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พบว่า หน่วยงานที่สนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าว ประกอบด้วย

1.1 *โรงพยาบาลแม่ข่าย* ให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ในการปฏิบัติงาน และจัดอบรมหลักสูตรการฝึกอบรมการป้องกันและระงับการแพร่เชื้อหรืออันตรายที่อาจเกิดจากมูลฝอยติดเชื้อ อีกทั้ง

ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน และวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่าย ไม่ว่าจะเป็น ผ้าปิดปากปิดจมูก ผ้ายางกันเปื้อนแบบเต็มตัว ถุงแดง ถุงมืออย่างอย่างหนา ร้อยละ 79.5 66.9 61.4 และ 60.6 ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

1.2 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ให้การสนับสนุนด้านวิชาการและการติดตามนิเทศการดำเนินงานจัดการมูลฝอยติดเชื้อ รวมถึงจัดอบรมหลักสูตรการฝึกอบรมการป้องกันและระงับการแพร่เชื้อหรืออันตรายที่อาจเกิดจากมูลฝอยติดเชื้อให้กับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของการสนับสนุนจำแนกตามหน่วยงานต่างๆ ของการดำเนินงานเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ (n = 127)

การสนับสนุน	จำนวน (ร้อยละ)		
	รพ.สต.	รพ. แม่ข่าย	อื่นๆ (ระบุ)
1. ผ้าปิดปาก ปิดจมูก	25 (19.7)	101 (79.5)	1 (0.8)
2. ผ้ายางกันเปื้อนเต็มตัว	39 (30.7)	85 (66.9)	3 (2.4)
3. ถุงแดง	49 (38.6)	78 (61.4)	0 (0.0)
4. ถุงมืออย่างอย่างหนา	48 (37.8)	77 (60.6)	2 (1.6)
5. รองเท้าพื้นยางหุ้มแข้ง	85 (66.9)	40 (31.5)	2 (1.6)
6. รถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ	6 (66.7)	3 (33.3)	0 (0.0)
7. การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ	99 (78.0)	28 (22.0)	0 (0.0)

1.3 กระทรวงสาธารณสุข ได้มีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยการกำจัดมูลฝอยติดเชื้อ พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อให้กับสถานบริการสาธารณสุขเพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐานทั้งในส่วนการเก็บรวบรวม การขนส่ง และการกำจัด อีกทั้งมีการวางแนวทางการประเมินการดำเนินงานการจัดการมูลฝอยติดเชื้อผ่านการประเมินโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลติดดาว (รพ.สต.ติดดาว) นอกจากนี้ยังสนับสนุนในด้านความรู้ในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อ โดยมีการจัดสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมการป้องกันและระงับการแพร่เชื้อหรืออันตรายที่อาจเกิดจากมูลฝอยติดเชื้อที่กำหนดให้ฝึกอบรมแก่ผู้ปฏิบัติงานมูลฝอยติดเชื้อ

2. การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อและปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

2.1 การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ

พบว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่มีปริมาณมูลฝอยติดเชื้อเฉลี่ย 3.09 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มักใช้การถือหรือหิ้วถุง คิดเป็นร้อยละ 89.0 โดยผู้ปฏิบัติงานการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อมีการสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลใช้ผ้าปิดปากปิดจมูก สวมถุงมืออย่างหนา สวมรองเท้าพื้นยางหุ้มแข้ง สวมใส่ผ้าอย่างกันเปื้อนแบบเต็มตัว ร้อยละ 86.6 76.4 56.7 และ 52.0 ตามลำดับ

2.2 ปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ในการหาปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระด้วยกันเอง (Multicollinearity) พบว่าไม่มีความสัมพันธ์กันของตัวแปร โดยพิจารณาผ่านค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันไม่เกินค่า 0.75 ($r < 0.75$) ค่า variance inflation factors (VIF) ควรน้อยกว่า 10 และค่า Tolerance ควรไม่น้อยกว่า 0.2 (Jirawatkul, 2012) จากนั้นจึงนำตัวแปรเข้าสู่ขั้นตอนสมการด้วยวิธีขั้นตอน (stepwise) เลือกสมการที่มีอำนาจทำนายสูงสุด มีตัวแปรที่ครบถ้วนเหมาะสม และมีความเป็นเหตุเป็นผลที่อธิบายความได้อย่างสอดคล้อง

เมื่อนำเข้าสมการพบว่าปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ ประกอบด้วยโรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูก โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสมการนี้มีอำนาจทำนายการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อได้ร้อยละ 15.6 (Adjust $R^2 = 0.156$: $p\text{-value} < 0.001$)

จากสมการดังกล่าวเขียนในรูปคะแนนดิบ ได้ดังนี้

$$\text{การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ} = 11.308 + 3.294(\text{HUBM}) + 5.398(\text{HUBC})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\text{การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ} = 0.338 Z(\text{HUBM}) + 0.209Z(\text{HUBC})$$

เมื่อ HUBM = โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูก

HUBC = โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอนของตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (n = 127)

ตัวแปรทำนาย	B	S.E.	Beta	t	P
ค่าคงที่ (constant)	11.308	0.710		15.918	0.0001
โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูก	3.294	0.799	0.338	4.123	0.0001
โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ	5.398	2.123	0.209	2.542	0.012

$R^2=0.169$, $Adj R^2=0.156$, R^2 change 0.043, p -value <0.001

Durbin-Watson = 1.701

3. การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

3.1 การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ

ในการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อเพื่อนำไปกำจัด พบว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนน้อยที่ให้โรงพยาบาลแม่ข่ายรับทำการขนส่งให้ แต่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่ 93 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 73.2 ทำการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อไปยังโรงพยาบาลแม่ข่ายเองโดยใช้รถยนต์ของทาง รพ.สต.ในการขนส่งร้อยละ 100 และมีการกำหนดวันเวลาในการเคลื่อนย้ายที่แน่นอน ร้อยละ 76.2

3.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ ได้แก่ โรงพยาบาลแม่ข่ายรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสมการนี้มีอำนาจทำนายการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อได้ ร้อยละ 15.0 ($Adjust R^2=0.150$: p -value < 0.001

จากสมการดังกล่าวเขียนในรูปคะแนนดิบ ได้ดังนี้

$$\text{การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ} = 3.172 + 1.185 (\text{HUBT})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\text{การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ} = 0.396 Z(\text{HUBT})$$

เมื่อ HUBT = โรงพยาบาลแม่ข่ายรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอนของตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (n = 127)

ตัวแปรทำนาย	B	S.E.	Beta	t	p
ค่าคงที่ (constant)	3.172	0.115		27.509	0.0001
โรงพยาบาลแม่ข่ายรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้	1.185	0.246	0.396	4.828	0.0001
R ² =0.157, Adj R ² =0.150, R ² change 0.157, p-value <0.001					

Durbin-Watson = 1.803

อภิปรายผล

ในการดำเนินงานจัดการมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน คือ การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และด้านวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับ Vajarodaya, Poboon and Chompunth (2014) ที่กล่าวว่า การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และความรู้วิชาการจะช่วยให้การจัดการมูลฝอยติดเชื้อมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการมูลฝอย (Provincial office of natural resources and environment NakhonSawon, 2017)

การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาลแม่ข่ายในการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะเป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ เช่น รถเข็นมูลฝอยติดเชื้อรวมถึงอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อ ไม่ว่าจะเป็นการสวมถุงมืออย่างหนา รองเท้ายางหุ้มแข้ง ผ้าอย่างกันเปื้อน ผ้าปิดปากปิดจมูก ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้จะช่วยป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดกับผู้ปฏิบัติงานได้และยังทำให้ดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตามมาตรฐานถูกต้องตามกฎหมายกระทรวง ๆ แต่จากการศึกษาพบว่าผู้ปฏิบัติงานบางส่วนไม่สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลขณะเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งสอดคล้องกับ Rungsributh (2008) และ Duangsa (2008) ที่พบว่าบุคลากรเจ้าหน้าที่มักไม่สวมอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้เหตุผลว่าหากสวมใส่แล้วรู้สึกอึดอัดและร้อน อีกทั้งระยะทางในการเคลื่อนย้ายก็ไม่ไกลจึงมักไม่สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายกัน

ปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ ได้แก่ การที่โรงพยาบาลแม่ข่ายสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูกและสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งผ้าปิดปากปิดจมูกถือเป็นอุปกรณ์ที่ผู้ปฏิบัติงานเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อต้องสวมใส่ทุกครั้งและควรมีการเปลี่ยนทุกวันๆ ที่ปฏิบัติงาน เพื่อป้องกันการติดเชื้อทางลมหายใจจากมูลฝอยติดเชื้อ ดังนั้นโรงพยาบาลแม่ข่ายควรให้การสนับสนุนผ้าปิดปากปิดจมูกให้เพียงพอในการปฏิบัติงาน และถึงแม้ปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะมี

ปริมาณเพียงเล็กน้อย และเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มักใช้วิธีการหิวหรือถือถุงบรรจุมูลฝอย และจากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่บางรายไม่ทำการคัดแยกประเภทมูลฝอยติดเชื้อ ณ แหล่งกำเนิด ซึ่งอาจมีมูลฝอยติดเชื้อที่มีคมปะปนอยู่ภายในถุงและอาจก่อให้เกิดการทิ่มตำผู้ปฏิบัติงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Danchaivijitr, Santiprasitkul & Tiersuwan (2005) ที่พบว่าอุบัติเหตุที่พบบ่อยในผู้ปฏิบัติงานจัดการมูลฝอยติดเชื้อ คือ การได้รับการทิ่มตำจากของมีคม และของมีคมเหล่านั้นอาจทำให้ถุงบรรจุมูลฝอยติดเชื้อเกิดการฉีกขาดทำให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรคในบรรยากาศได้ ซึ่งการเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อควรมีการใช้รถเข็นในการเคลื่อนย้ายจะทำให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้ปฏิบัติงานและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางแห่งมีการจัดซื้อรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อเอง โดยมีการนำรถเข็นแบบมีล้อลากเลื่อนและมีตะแกรงกันมาทำรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งถือว่าไม่ลักษณะที่ไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งไม่สามารถป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคได้ ดังนั้นโรงพยาบาลแม่ข่ายจึงควรสนับสนุนรถเข็นมูลฝอยติดเชื้อถูกต้องตามกฎกระทรวงกำหนดให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ ได้แก่ การที่โรงพยาบาลแม่ข่ายทำการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้แก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทั้งนี้เพราะโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่มีงบประมาณในการจัดซื้อรถยนต์ในการขนส่งมูลฝอยโดยเฉพาะ จึงใช้รถยนต์ของโรงพยาบาลในการขนส่งแทน สอดคล้องกับ Regional Health Promotion Center 9 Phitsanulok (2014) ที่ว่าปัญหาอุปสรรคในการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคือไม่มีรถยนต์ขนส่งมูลฝอยติดเชื้อโดยเฉพาะ และไม่ทำการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อตามวันเวลาที่กำหนด ดังนั้นการที่โรงพยาบาลแม่ข่ายทำการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อให้จะทำให้การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะจะมีการกำหนดวันที่แน่นอนในการรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ อีกทั้งโรงพยาบาลแม่ข่ายมีความเชี่ยวชาญในการเก็บขน รวมถึงมีรถยนต์สำหรับขนส่งหรือสามารถจ้างบริษัทเอกชนในการรับขนส่งมูลฝอยติดเชื้อ ซึ่งจะทำให้การขนส่งมูลฝอยติดเชื้อเพื่อนำไปรอการกำจัดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

และถึงแม้ว่าผ้าปิดปากปิดจมูก รถเข็นมูลฝอยติดเชื้อ และการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อจะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายและการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อที่แม่ข่ายควรให้ความสำคัญ และดำเนินการจัดสนับสนุน แต่เพื่อให้การดำเนินงานจัดการมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีมาตรฐานตามกฎกระทรวงกำหนด โดยผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีใช้ถุงแดงหนาที่มีข้อความและสัญลักษณ์ตามที่กำหนด มีการสวมใส่ถุงมืออย่างอง่างหนา รองเท้ายางหุ้มแข้ง และผ้าอย่างกันเปื้อนทุกครั้งที่ปฏิบัติงานเพื่อป้องกันการแพร่กระจายและสัมผัสเชื้อโรค ดังนั้นโรงพยาบาลแม่ข่ายควรให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ในการจัดการมูลฝอยติดเชื้อแก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอย่างเพียงพอ (Kanchanabul, Chompikul & Silpanuntakul, 2008) ซึ่งสอดคล้องกับ Yongyu (2016) ที่กล่าวว่า การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานจากหน่วยงานต่างๆ มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการจัดการมูลฝอยติดเชื้อ โดยหากผู้ปฏิบัติงานเก็บขนมูลฝอยติดเชื้อได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ยิ่งมาก จะยิ่งทำให้มีการปฏิบัติการจัดการมูลฝอยติดเชื้อมีประสิทธิภาพสูงขึ้นด้วย

สรุป

โรงพยาบาลแม่ข่ายมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานจัดการมูลฝอยต่อโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นโรงพยาบาลแม่ข่ายควรให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่พอเพียงสำหรับการดำเนินงานและมีมาตรฐานสอดคล้องตามที่กฎกระทรวงกำหนด รวมถึงให้คำแนะนำความรู้ด้านวิชาการ การนิเทศติดตามงานให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยนี้พบว่า การสนับสนุนการขนส่งมูลฝอยติดเชื้อของโรงพยาบาลแม่ข่ายสามารถทำได้ทั้งในรูปแบบที่แม่ข่ายดำเนินการขนส่งให้กับ รพ.สต. เองหรืออาจจัดจ้างบริษัทเอกชนในการดำเนินงานแทนซึ่งจะทำให้ลดภาระในการดำเนินการของโรงพยาบาลแม่ข่ายลงได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาารูปแบบการจัดการมูลฝอยติดเชื้อหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับมูลฝอยติดเชื้อให้สอดคล้องกับบริบทโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

References

- Danchaivijitr, S., Santiprasitkul, S. and Tiersuwan, S. (2005). Problems in the Management of Medical Waste in Thailand. *Journal of the Medical Association of Thailand*, 10(88), 140-144.
- Department of Environment Quality Promotion. (2016). Master Plan for Solid Waste Management (2016-2021) <http://www.infotrash.deqp.go.th/?p=6577> [12 July 2017].
- Duangsa, S. (2008). *Format administration and situation infectious waste with primary care unit in Amphue muang Nongbualamphu Province*. Thesis. Master of Environment Health. Graduate school, Khon Kaen University.
- Jirawatkul A. (2012). *Biostatistic*. Khonkaen: Klangvitaya.
- Kanchanabul, P, Chompikul J, Silpanuntakul S. (2008). Infectious waste management of health centers in muang district, Kanchanaburi Province. *Journal of Public Health and Development*, 6(2), 68-77.

- Laksanato, J. (2016). Situation of solid waste management in district health promotion hospitals. Kamphaeng Saen District Nakhon Pathom. *Northern Regional Primary Health Care Journal*, 28(1), 78-83.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2016). *Environmental Quality Report*. Bangkok: Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning.
- Pholtubtim, K. (2010). *Situation analysis of infectious waste management of primary care units in Promburi district Singburee province*. An independent study. Master of Environmental Health and Safety Management, Faculty of Public Health, Thammasat University.
- Preeporn, P. (2008). *Management of infectious waste of health centers in the district. Karasin Province*. An independent study. Master of Environmental management, Mahasarakham University.
- Provincial office of natural resources and environment Nakhon Sawon. (2017). *Community Solid Waste Management Approach for Local Administrative Organization in Nakhon Sawan Province*.
- Regional Health Promotion Center 9 Phitsanulok, Department of Health. (2014). *Infectious waste responsibility?*. Changmai; Regional Health Promotion Center 2 Pitsanulok.
- Rungsributh, S. (2010). *Situation analysis of infectious waste management from community health center in Danchang district Supanburi province*. An independent study. Master of Environmental Health and Safety Management, Faculty of Public Health, Thammasat University.
- Vajarodaya, P., Poboon, C. and Chompunth, C. (2014). The solid waste management of Local authority: A case study of Muangklang municipality, Rayong Province. *Journal of Environment Management*, 10(2), 71-89.
- Yodnin, A. (2010). *Infectious waste management in Thailand*. Dissertation. Doctoral of Philosophy (Public Administration), Ramkhamhaeng University.
- Yongyu, M. (2016). *Infectious waste storage and collection of health care services in health service provider board 5; case study of Nakhonpathom Ratchaburi and Suphanburi province*. Thesis. Master of Science Program in Environmental Science. Graduate School, Silpakorn University.

พฤติกรรมการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ
ของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
แบบบูรณาการ*

Airborne Bacterial Reduction Behavior of
Health Workers in Integrated Tambon Health
Promoting Hospital

¹นริศรา จันทระประเทศ, รจฤดี โชติกาวิรินทร์, กุหลาบ รัตนสังธรรม และ วันดี นิลสำราญจิต

¹Narissara Chantarapraphet, Rotruedee Chotigawin,

Koolarb Rudtanasudjatam and Wandee Nilsumranchit

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapa University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: Narissara.c@nsru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ แยกเป็นสองด้าน คือ พฤติกรรมด้านการป้องกันไม่ให้เชื้อแพร่กระจาย และพฤติกรรมด้านการควบคุมสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ถูกสุขลักษณะอนามัยที่ดี มีความ

สะอาด มีการระบายอากาศที่ดี รวมทั้งการทำลายเชื้อทำให้ปราศจากเชื้อ และการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้อง

2) สภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ พบว่า เจ้าหน้าที่มีปัญหาการจัดการด้านจำนวนผู้มารับบริการที่หนาแน่นในช่วงให้บริการหรือวันคลินิก และการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเพิ่มปริมาณของแบคทีเรียในอากาศส่วนใหญ่มาจากการขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในพฤติกรรมที่เอื้อต่อการเพิ่มปริมาณแบคทีเรียในอากาศ

3) รูปแบบพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ โดยการบูรณาการนำหลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน การบริการที่ดี การพัฒนาตนเอง และการยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม

คำสำคัญ: พฤติกรรม; แบคทีเรียในอากาศ; โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล; การบูรณาการ

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the behavior of Tambon Health Promoting Hospital workers in the reduction of airborne bacteria, 2) To study the problems and obstacles to the behaviors of Tambon Health Promoting Hospital workers in reducing airborne bacteria and 3) To propose a behavioral model of airborne bacterial reduction behavior of health workers in integrated Tambon Health Promoting Hospital. The research methodology design was qualitative research. From the key informants in in-depth interviews. The instrument used for data collection was an interview and then analyzed using content analysis.

The research result is found that

1. The behavior of Tambon Health Promoting Hospital workers in the reduction of airborne bacteria was separated into two aspects: Behavior of preventing spreading and environmental control, such as working environment, good hygiene, cleanliness, good ventilation, including sterilization to sterilize and waste management is correct.

2. The problems and obstacles to the behaviors of Tambon Health Promoting Hospital workers in the reduction of bacteria in the air revealed that the staff had problems managing the number of patients in the service or clinic. And environmental management is conducive to increasing the amount of bacteria in the air. This is largely due to the lack of proper knowledge and understanding of behaviors conducive to the increase of bacteria in the air.

3. Model of Airborne Bacterial Reduction Behavior of Health Workers in Integrated Tambon Health Promoting Hospital. By integrating the principles of 4 Iddhipadas. To develop the capacity of Tambon Health Promoting Hospital Workers to reduce the amount of bacteria in the air, including the achievement of work performance. Good service Personal Development and adherence to righteousness and ethics.

Keywords: Behavior; Airborne Bacteria; Tambon Health Promoting Hospital; Integration

บทนำ

การติดเชื้อในโรงพยาบาลเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญปัญหาหนึ่ง ในปี พ.ศ.2559 พบอัตราการติดเชื้อในโรงพยาบาลในประเทศไทย ร้อยละ 1.55 ครั้งต่อ 1,000 วัน (Planning Division, Department of Disease Control, Ministry of Public Health, 2017) เชื้อก่อโรคที่พบเป็นสาเหตุของการติดเชื้อในโรงพยาบาลสาเหตุหนึ่งคือเชื้อแบคทีเรีย โดยการเกิดการติดเชื้อในโรงพยาบาลส่วนใหญ่พบว่าเกิดจากเชื้อซึ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาล (Akeau Unahalekhaka, 2012) ในปี พ.ศ.2552 รัฐบาลได้มีการยกระดับสถานีนอนามัยเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (Chuchai Supawongse, Somsak Chunharas, Ladda Damrikarnlerd, Supattra Srivanichakorn, Kasem Wetsutthanon & Supakit Sirilak, 2009) การยกระดับดังกล่าวทำให้ประชาชนเข้ามารับบริการเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การจัดการสภาพแวดล้อมภายในโรงพยาบาลจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้ผู้มาใช้บริการรู้สึกปลอดภัยในการใช้บริการ และปลอดภัยต่อเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเองด้วย ปัจจุบันมีงานวิจัยที่ศึกษาปริมาณแบคทีเรียในอากาศภายในอาคารของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พบว่า ภายในห้องปฐมพยาบาล และหน่วยทันตกรรม มีปริมาณแบคทีเรียในอากาศ เท่ากับ 644.31 และ 654.88 CFU/m³ ตามลำดับ ซึ่งมีค่าเกินข้อกำหนดของ WHO และ กรมอนามัย (ไม่เกิน 100 และ 500 CFU/m³) โดยชนิดของแบคทีเรียที่พบมากที่สุด คือ *Staphylococcus spp.* รองลงมา คือ *Streptococcus spp.* (Denchai Guaythong & Ganjana Nathapindhu, 2016; Rotruedee Chotigawin, Paradee Asa, Manutsanan Pibanwong, & Ekkapong Sudsao, 2016) โรคที่เกิดจากการติดเชื้อ *Staphylococcus spp.* เช่น การเกิดฝี หนอง การติดเชื้อที่บาดแผล แผลพุพอง ติดเชื้อที่ระบบทางเดินหายใจ เป็นต้น (Nandalal, & Somashekar, 2007; Teerawong Meechuen, 2010) สำหรับ *Streptococcus spp.* เป็นแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคติดเชื้อที่ทำให้เกิดอาการอักเสบ มีไข้ และเป็นหนอง เช่น โรคปอดบวม โรคคออักเสบ ไข้รูมาติก ไข้แดงดำ เป็นต้น (Isaya Janwithayanuchit & Watcharin Rangspanuratr, 2013) การลดอุบัติการณ์ดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายในการป้องกันและควบคุมการติดเชื้อในโรงพยาบาลเพื่อลดอัตราการติดเชื้อลง

เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาล จึงควรมีพฤติกรรมป้องกันและควบคุมการติดเชื้อในโรงพยาบาลที่ถูกต้องและเหมาะสมในอันที่จะช่วยลดปัญหาการติดเชื้อลงเพื่อส่งเสริมคุณภาพการบริการ โดยนอกรู้สึกว่า หลักธรรม หรือวิธีการทางพระพุทธศาสนาตามดำเนินการร่วมกับองค์ความรู้หลักการ หรือวิธีการของศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ ผนวกกับองค์ความรู้เรื่องการติดเชื้อในโรงพยาบาล ก็จะเป็นทางเลือกใหม่ที่ทำให้เกิดผลอันพึงปรารถนาได้ การพัฒนาเจ้าหน้าที่ในองค์กรหรือหน่วยงานที่นำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเสริมแนวทางการพัฒนาบุคลากรนั้น นับว่าเป็นการยกระดับทักษะและศักยภาพอย่างรอบด้านพร้อมกับการเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ได้อีกด้วย (Phrapalad Thian Palawutho, 2014; Pinyonattagarn, 2018) อันนำไปสู่การดูแลผู้รับบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ และมีความสุขในเส้นทางวิชาชีพต่อไป (Jangasem, Bundasak, Thainkumsri and Sittisongkram,

2017) จากความจำเป็นดังกล่าวจึงต้องศึกษาพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ รวมทั้งศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 (Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto), 2015) กับพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ เพื่อเป็นแนวทางในการควบคุมและป้องกัน ฝ้าระวังและลดความเสี่ยงในได้รับเชื้อแบคทีเรียในอากาศ และนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและปลอดภัยของผู้ใช้บริการและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบพฤติกรรมในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพฤติกรรมในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับพฤติกรรม ปัจจัยที่เอื้อต่อการเพิ่มปริมาณแบคทีเรียในอากาศภายในอาคาร ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 30 คน โดยสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 30 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 80 มีอายุระหว่าง 25-55 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 96.67 ระดับปริญญาโท ร้อยละ 3.33 ตำแหน่งในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นพยาบาลวิชาชีพ ร้อยละ 56.67 และนักวิชาการสาธารณสุข ร้อยละ 43.33 พฤติกรรมของ

เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ แยกเป็น 2 ด้าน คือ การแยกผู้ป่วยและป้องกันไม่ให้เชื้อแพร่กระจาย และการควบคุมสิ่งแวดล้อมที่ดี พบว่า พฤติกรรมการแยกผู้ป่วยและป้องกันไม่ให้เชื้อแพร่กระจายนั้น เจ้าหน้าที่มีพฤติกรรมในการจัดบริเวณหรือแยกผู้ป่วยที่มีการติดเชื้อหรือสงสัยว่ามีการติดเชื้อที่สามารถแพร่กระจายทางอากาศได้ออกจากผู้ป่วยอื่นๆ ร้อยละ 53.33 และให้ผู้ป่วยใส่หน้ากากปิดปากจมูก ร้อยละ 60

พฤติกรรมด้านการควบคุมสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ถูกสุขลักษณะอนามัยที่ดี มีความสะอาด มีการระบายอากาศที่ดี รวมทั้งการทำลายเชื้อทำให้ปราศจากเชื้อ และการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้อง พบว่า พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ต่อการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ถูกสุขลักษณะอนามัยที่ดี มีความสะอาด เจ้าหน้าที่มีพฤติกรรมการทำความสะอาด ตรวจสอบและซ่อมบำรุงเครื่องปรับอากาศที่เหมาะสม ร้อยละ 60 การทำความสะอาดพัดลมตั้งพื้น/พัดลมติดผนังที่เหมาะสม 90 การทำความสะอาดพัดลมระบายอากาศเหมาะสม ร้อยละ 57.14 การทำความสะอาดพื้น ผนัง โตะ แก้วอี้ เฟอร์นิเจอร์ ตู้เอกสาร และพรมเช็ดเท้า ภายในห้องที่ถูกต้อง ร้อยละ 60 การทำความสะอาดเตียงผู้ป่วยเหมาะสม ร้อยละ 96.67 เมื่อมีการเปลี่ยนเลือดหรือน้ำคัดหลั่งจะมีการทำความสะอาดเตียงผู้ป่วยทุกครั้ง ร้อยละ 100 พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ต่อการจัดการให้มีการระบายอากาศที่ดีภายในอาคาร พบว่า เจ้าหน้าที่มีการเปิดพัดลมระบายอากาศระหว่างที่เปิดใช้งานเครื่องปรับอากาศ ร้อยละ 57.14

พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ต่อการจัดการมูลฝอยภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนั้น มูลฝอยแบ่งเป็นขยะทั่วไป และขยะติดเชื้อ โดยการจัดการมูลฝอย เริ่มตั้งแต่การคัดแยกมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด การรวบรวมมูลฝอย การเคลื่อนย้ายมูลฝอย ลักษณะของรถเข็นที่ใช้เคลื่อนย้ายมูลฝอย สถานที่พักรวมมูลฝอย และการกำจัดมูลฝอย พบว่า เจ้าหน้าที่มีพฤติกรรมการคัดแยกขยะทั่วไป ณ แหล่งกำเนิดที่ถูกต้อง ร้อยละ 100 การรวบรวมขยะทั่วไปที่ถูกต้อง ร้อยละ 76.67 การเคลื่อนย้ายมูลฝอยที่ถูกต้อง ร้อยละ 76.67 ทั้งนี้ไม่มีการกำจัดขยะทั่วไปภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เนื่องจากขยะทั่วไปจะมีรถเก็บขยะของเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลมาดำเนินการจัดเก็บและนำไปกำจัดต่อไป สำหรับพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ในการคัดแยกขยะติดเชื้อ ณ แหล่งกำเนิด การรวบรวมขยะติดเชื้อ การเคลื่อนย้ายขยะติดเชื้อ ลักษณะของรถเข็นที่ใช้เคลื่อนย้ายขยะติดเชื้อ และสถานที่พักรวมขยะติดเชื้อปฏิบัติถูกต้อง ร้อยละ 100 ทั้งนี้ไม่พบการกำจัดขยะติดเชื้อภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เนื่องจากขยะติดเชื้อจะมีรถเก็บขยะติดเชื้อจากหน่วยงานเอกชนมาดำเนินการขนส่งไปกำจัดยังโรงพยาบาลชุมชนที่เป็นโรงพยาบาลแม่ข่ายต่อไป

2. สภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ พบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ 1) ความหนาแน่นของคนที่อยู่ภายในอาคาร โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีผู้มารับบริการมีจำนวนมากในช่วงเวลาให้บริการ และ วันคลินิก อาทิ คลินิกโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิต คลินิกสุขภาพเด็กดี มีผู้มารับบริการมากกว่าในวันปกติ ทำให้ความหนาแน่นของคนภายในอาคารเพิ่มมากกว่าปกติ ซึ่งส่งผลต่อ

ปริมาณแบคทีเรียในอากาศที่เพิ่มขึ้น และ 2) การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในอาคาร ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายในอาคารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อปริมาณแบคทีเรียในอากาศภายในอาคาร เนื่องจากห้องตรวจโรคของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่เป็นระบบปิดและมีการเปิดใช้งานเครื่องปรับอากาศแบบติดผนัง ส่วนใหญ่ไม่มีการติดตั้งพัดลมระบายอากาศภายในห้องทำให้เกิดการสะสมแบคทีเรียและมลพิษต่างๆ ภายในห้อง ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ เจ้าหน้าที่ไม่ทราบความถี่หรือวิธีการทำความสะอาดเครื่องปรับอากาศที่ถูกต้อง ร้อยละ 40 เข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของช่างแอร์ ร้อยละ 10 งบประมาณไม่เพียงพอ ร้อยละ 80 ไม่เปิดใช้งานพัดลมระบายอากาศเมื่อเปิดเครื่องปรับอากาศ ร้อยละ 42.86 ไม่ทราบความถี่หรือวิธีการทำความสะอาดพัดลมระบายอากาศที่เหมาะสม ร้อยละ 42.86 ไม่ทราบความถี่หรือวิธีการทำความสะอาดพื้น ผนัง โตะ เก้าอี้ เฟอร์นิเจอร์ ตู้เอกสาร พัดลมตั้งพื้น/พัดลมติดผนัง และพรมเช็ดเท้า ภายในห้องที่ถูกต้อง ร้อยละ 40 อาจเป็นเพราะการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ยังไม่ชัดเจนในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ เนื่องจากทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีคณะกรรมการดูแลเรื่องการติดเชื้อในโรงพยาบาล ซึ่งแนวปฏิบัติดังกล่าวนั้นเป็นภาพกว้างไม่ได้มุ่งเจาะจงสำหรับเรื่องแบคทีเรียในอากาศ ผนวกกับงบประมาณที่ไม่เพียงพอ และภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติจึงทำให้ไม่มีเวลาในการจัดการสภาพแวดล้อมดังกล่าว

3. รูปแบบพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการโดยใช้หลักพุทธธรรม พบว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาบูรณาการพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ คือ อิทธิบาท 4 (Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto), 2015) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ โดยพบสมรรถนะในแต่ละองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ดังนี้ คือ

องค์ประกอบด้านฉันทะ เจ้าหน้าที่ฯ ควรการมีใจรักในสิ่งที่ทำในการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ถูกสุขลักษณะอนามัยที่ดีและสะอาด

องค์ประกอบด้านวิริยะ เจ้าหน้าที่ฯ ควรศึกษาหาความรู้และปฏิบัติจนเชี่ยวชาญการปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำความสะอาดเครื่องปรับอากาศ พื้น ผนัง โตะ เก้าอี้ เฟอร์นิเจอร์ ตู้เอกสาร พัดลมตั้งพื้น/พัดลมติดผนัง และพรมเช็ดเท้าอันนำไปสู่การลดแบคทีเรียในอากาศ ทั้งนี้หน่วยงานควรมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบให้ชัดเจนในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้ทราบบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่ชัดเจนและปฏิบัติจนเป็นกิจวัตร

องค์ประกอบด้านจิตตะ เจ้าหน้าที่ฯ ควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในจัดบริเวณหรือแยกผู้ป่วยที่มีการติดเชื้อหรือสงสัยว่ามีการติดเชื้อที่สามารถแพร่กระจายทางอากาศได้ออกจากผู้ป่วยอื่นๆ และให้ผู้ป่วยใส่หน้ากากปิดปากจมูก เปิดพัดลมระบายอากาศระหว่างที่เปิดใช้งานเครื่องปรับอากาศ

องค์ประกอบด้านวิมังสา เจ้าหน้าที่ฯ ควรทบทวนในสิ่งที่ได้คิด สิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไรเมื่อมีผู้มารับบริการจำนวนมากในช่วงเวลาให้บริการ และ วันคลินิก อาทิตยคลินิก โรคเบาหวานและ

โรคความดันโลหิตสูง คลินิกสุขภาพเด็กดี ซึ่งมีผู้มารับบริการมากกว่าในวันปกติ ทำให้ความหนาแน่นของคนภายในอาคารเพิ่มมากกว่าปกติ การจัดการมูลฝอยที่ถูกต้อง

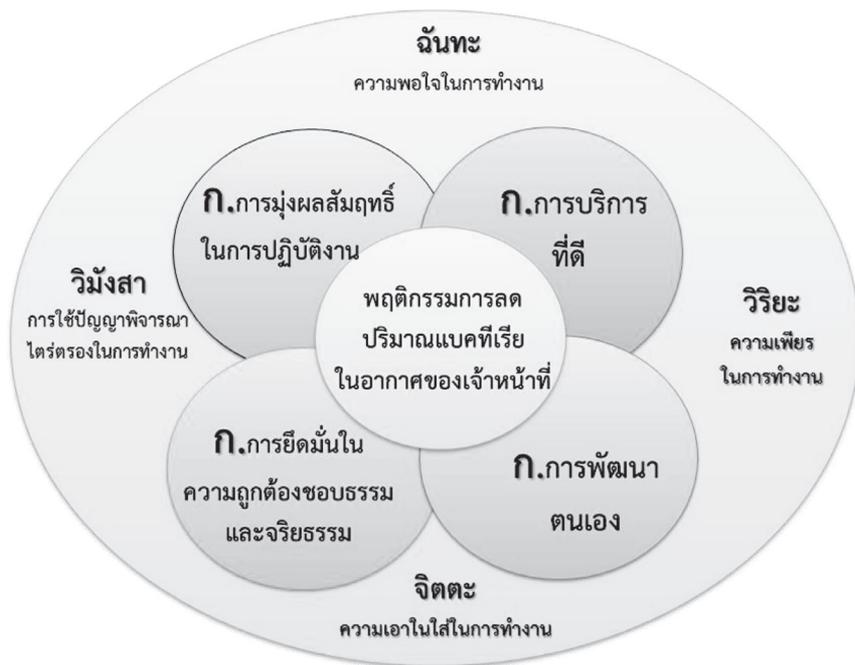
เมื่อบูรณาการนำองค์ความรู้จากอิทธิบาท 4 มาพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศสามารถสร้างรูปแบบด้วยกระบวนการ 4 ก. คือ ก.- การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน (Achievement Motivation) ก.- การบริการที่ดี (Service Mind) ก.- การพัฒนาตนเอง (Expertise) และ ก.- การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม (Integrity) ได้แก่

ก.- การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะต้องมีความพึงพอใจในงานที่ได้รับมอบหมายในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ และพยายามทำหน้าที่ให้ดีและถูกต้อง โดยจะต้องมีการวางแผนหรือกำหนดมาตรฐานหรือเป้าหมายในการทำงานเพื่อให้ได้ผลงานที่ดี ซึ่งก็คือมีการกำหนดหน้าที่และบทบาทของเจ้าหน้าที่ในการรับผิดชอบการลดแบคทีเรียในอากาศภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้ชัดเจน จึงจะนำไปสู่แนวปฏิบัติที่เหมาะสมได้ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่จะต้องมีการพัฒนางานที่ทำให้มีความละเอียดรอบคอบ เอาใจใส่ ตรวจสอบความถูกต้องเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ แนวทางการพัฒนาสมรรถนะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จะต้องมีเป้าหมายการทำงานให้ชัดเจน เน้นประสิทธิภาพ และเจ้าหน้าที่จะต้องทำงานได้ตามหน้าที่ และมีการวางแผนในเรื่องการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ

ก.- การบริการที่ดี เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้องให้การบริการที่เป็นมิตร สุภาพ ด้วยความเต็มใจและให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องในเรื่องการป้องกันการติดเชื้อภายในโรงพยาบาล โดยต้องให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับบริการเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการลดโอกาสการแพร่กระจายเชื้อแบคทีเรียในอากาศ เจ้าหน้าที่จะต้องให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังให้บริการอยู่ เป็นการส่งเสริมให้มีจิตสาธารณะเพิ่มมากยิ่งขึ้น แนวทางการพัฒนาสมรรถนะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จะต้องให้บริการด้วยความเต็มใจ ฉับไวรวดเร็ว และเจ้าหน้าที่จะต้องให้บริการอย่างเท่าเทียมกันต่อผู้มารับบริการทั้งผู้ที่มาด้วยโรคติดเชื้อและโรคไม่ติดเชื้อ

ก.- การพัฒนาตนเอง เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะต้องพยายามศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนางานตนเอง โดยเฉพาะองค์ความรู้เรื่องโรคติดเชื้อจากแบคทีเรีย การป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อจากแบคทีเรีย รวมถึงวิธีการจัดการโรคติดเชื้อจากแบคทีเรีย ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่จะต้องสามารถนำวิชาการ ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้ เจ้าหน้าที่จะต้องสนับสนุนการจัดสรรทรัพยากร เครื่องมืออุปกรณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนางานและวิทยาการใหม่ๆ แนวทางการพัฒนาสมรรถนะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จะต้องพัฒนากาย ศีล จิต ปัญญาไปพร้อมๆ กัน ทั้งองค์ความรู้และการนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง

ก.- การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่เลือกปฏิบัติ ถูกต้องตามข้อเสนอแนะหรือมาตรฐานที่มีต่อการ

ภาพที่ 1 รูปแบบพฤติกรรมกรดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่
ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ

จัดการแบคทีเรียในอากาศ โดยการปฏิบัติงานให้ถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่โดยมุ่งผลประโยชน์ต่อผู้มารับบริการ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของแบคทีเรียในอากาศ ซึ่งจะช่วยลดโอกาสการติดเชื้อในโรงพยาบาลได้ แนวทางการพัฒนาสมรรถนะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จะต้องมีใจรัก ความเคารพให้อาชีพและสถาบันของตนเอง ดังแผนภาพที่ 1

อภิปรายผล

สภาพปัญหาและอุปสรรคต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศภายในอาคารของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อม ได้แก่ จำนวนผู้มารับบริการ การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ไม่ชัดเจนต่อการปฏิบัติงานในส่วนของการจัดการเรื่องแบคทีเรียภายในโรงพยาบาล งบประมาณสนับสนุน และจากปัจจัยในภายในของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ความรู้และทัศนคติในเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มปริมาณแบคทีเรียในอากาศ ส่วนหนึ่งมาจากการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการยกระดับขึ้นมาอีกด้วย จะเห็นได้ว่าสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผนวกกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่นี้ จึงควรมีการพัฒนา

สมรรถนะของเจ้าหน้าที่ภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเรื่องการจัดการแบคทีเรียภายในโรงพยาบาลให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา (Mayuree Kamolabutra, 2013)

แนวคิดและหลักการสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ก็คือ การน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพุทธวิธีการป้องกันและจัดการกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ นานาที่มาถึงพุทธธรรมนั้นเพื่อนำมาปฏิบัติ (Weerachai Seehapon, 2016) โดยการนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อพฤติกรรมในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศ ได้แก่ 1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน เน้นส่งเสริมพัฒนากายภาวนา โดยปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อม ระบบการทำงาน ส่งเสริมบุคลากรให้มีสุขภาพที่ดี ประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาสมรรถนะให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น 2) การบริการที่ดี เน้นส่งเสริมพัฒนาจิตตภาวนา ปลุกฝังให้มีจิตสาธารณะ มีอุดมคติ มีปรัชญาในการทำงาน ให้บริการเสมอภาคเท่าเทียมกัน ปราศจากอคติลำเอียง ส่งเสริมให้แรงจูงใจ ส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติธรรม มีความอดทนประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสมรรถนะ เป็นการส่งเสริมให้มีจิตสาธารณะเพิ่มมากยิ่งขึ้น 3) การพัฒนาตนเอง เน้นส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนางานในอาชีพของตน สามารถนำวิชาการ ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ในการปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยการพัฒนากาย ศีล จิต ปัญญาไปพร้อมๆ กัน และ 4) การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม ตามหลักพุทธธรรม (Phra Nathivich Woraphokinthanachok, Sman Ngamsnit, & Rattapon Yenjaima, 2017; Phramaha Sudjai Jayavuddho, Yuttana Praneet, & Wera Wongsan, 2017)

เจ้าหน้าที่ควรมีหลักธรรมอิทธิบาท 4 ไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้เกิดความรัก ความพอใจ ความขยัน อดทน ความตั้งมั่น มีใจจดจ่อ และความไตร่ตรองในงานที่ปฏิบัติเป็นหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานโดยตรง สามารถวัดระดับความสำเร็จในงานได้อย่างแม่นยำ หากปฏิบัติตามกรอบหลักอิทธิบาท 4 ได้ครบถ้วนก็ถือว่าผลงานที่ได้รับนั้นประสบความสำเร็จ (Wichien Prakpean, 1988) ซึ่งจะส่งผลต่อการบริการและสุขภาพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wichayapha methevatachat (2011) บุคลากรควรมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bancha Tha Thong (2013) การใช้หลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาความรับผิดชอบต่อผู้มารับบริการ ด้านการประพฤติตนเป็นคนดี ด้านความรับผิดชอบต่อชุมชนและประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยกระบวนการ หรือวิธีการต่างๆ มาผสมผสานกันเป็นให้บรรลุตามเป้าหมาย ดังนั้นธรรมะเรื่องอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถือเป็นกลไกอันสำคัญที่ทำให้งานต่างๆ นั้นประสบความสำเร็จ (Siri Pheiwchai, Phrakrupavitvaranuyut, & Poonchai Pantiya, 2018)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลควรนำรูปแบบพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ นำไปจัดทำเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสมรรถนะของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. รูปแบบพฤติกรรมลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแบบบูรณาการ ควรมีการทดลองนำแนวทางไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ต่อไป
2. ควรทำการวิจัยบูรณาการหลักพุทธธรรมข้ออื่นๆ มาประยุกต์ใช้กับเจ้าหน้าที่ในการลดปริมาณแบคทีเรียในอากาศภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

References

- Chotigawin, R., Asa, P., Pibanwong, M. and Sudsao, E. (2016). Indoor Air Quality in Public Buildings, Chonburi Province. *The 6th STOU National Research Conference*.
- Guaythong, D. & Nathapindhu, G. (2016). Microorganism in the Dental Room of Sub-District Health Promotion Hospital in Muang District Khon Kaen Province. *KKU Res J (GS)*, 16(3). 81-91.
- Jangasem, N., Bundasak, T., Thainkumsri, K. and Sittisongkram, S. (2017). Development of the Desirable Characteristics Via Contemplative Education. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 48-62.
- Janwithayanuchit, I. & Rangsipanuratn, W. (2013). *Medical Bacteria*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Kamolabutra, M. (2013). *The Development of the Competency of Front Line Nurse Managers at Hospitals under the Jurisdiction of the Ministry of Public Health*. Doctoral Dissertation. Ramkhamhaeng University.

- Meechuen, T. (2010). *Variability of particulate matter and airborne bacteria with ventilation and room activities in Klang Hospital*. Master's Thesis. Chulalongkorn University, Faculty of Engineering, Department of Environmental Engineering.
- Methevatachat, W (2011). *Human Resource Development in Accordance with Four Paths of Accomplishment: Case Study of Kiriwong Witthaya School Nakhon Sawan Province*. Philosophy Thesis. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Nandalal P., & Somashekar R.K. (2007). Prevalence of Staphylococcus aureus and Pseudomonas aeruginosa in indoor air flora of a district hospital, Mandya, Karnataka. *Journal of Environmental Biology*, 28(2), 197-200.
- Pheiwchai, S. Phrakrupavitvaranuyut, and Pantiya, P. (2018). The Effect of Applying Model on the Integration of 4 Iddhipadas towards the Scout's Activities in Prathom Suksa 4-6 students of Ban Luang Nue School, Doi Saket District, Chiang Mai Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(Special Issue), 372-382.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (15th ed.). Bangkok: Phlithamma.
- Phra Nathivich Woraphokinthanachok, Sman Ngamsnit, & Rattapon Yenjaima. (2017). Core Competency Development of Municipal Personnel in the Globalization Age According To Buddhadhamma. *Journal of MCU Social Science Review*, 6(3). 42-56.
- Phramaha Sudjai Jayavuddho, Yuttana Praneet, & Wera Wongsan. (2017). Model of Personnel Competency's Development of Phrapariyattidham Secondary School. *Journal of MCU Social Science Review*, 6(3). 26-41.
- Phrapalad Thian Palawutho. (2014). Training and Development of Personnel in The Organization, *Buddhist Integrated Approach To Mental And Social Development*, 1 (No.2), 82.
- Pinyonattagarn, D. (2018). Miind and Enlliightenment iin Buddhiism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31-44.
- Planning Division, Department of Disease Control, Ministry of Public Health. (2017). *The Strategic Plan for the Five Year Plan (2017-2021) Department of Disease Control*, 2016. Retrieved 26 June 2018, from http://plan.ddc.moph.go.th/meeting30_1augsep/meeting30_1/page1.html

Prakpean, W. (1988). *Create a test of moral virtue 4 for students. Grade 6*. Master of art. Srinakharinwirot University.

Seehapon, W. (2016). The Significant Performance Strengthening of Students According to Core Curriculum for Basic Education in B.E.2551 by the Buddhist Concept, December 2556-May 2557. *FEU Academic Review*, 7(2), 70.

Tha Thong, B. (2013). *Develop the Responsibility of The Students*. Thesis Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Unahalekhaka, A. (2012). *Prevention of Nosocomial Infections: Principles and Guidelines*. Chiangmai: Mingmuang.

“SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในสังคม 4.0* Web Application “SUKPRA” for the Monk Self Care in 4.0 Society

¹เพชรรัตน์ อันโต, กุหลาบ รัตนัสัจธรรม,
วสุธร ตันวัฒนกุล, สุนิศา แสงจันทร์

¹Patcharuch Onto, Koolarb Rudtanasudjatam,
Vasuton Tanvatanakul and Sunisa Sangjun

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapa University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: phaisan4288@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันเพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ โดยประเมินความสมดุลการฉันทอาหารและการเคลื่อนไหวพัฒนาเว็บแอปพลิเคชัน ภายใต้ชื่อ “SUKPRA” บนระบบคลินุกซ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เป็น ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และพระสงฆ์ จำนวน 72 รูป ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบ เจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ประเมินประสิทธิภาพความสมบูรณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า แอปพลิเคชันการดูแลสุขภาพยุค Thailand 4.0 ประกอบไปด้วยฟังก์ชันในการทำงาน 4 ลักษณะคือ 1. คำนวณพลังงานที่ได้รับจากอาหารที่รับประทานและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยแสดงเป็นตัวเลขและแผนภาพในแต่ละวัน และย้อนหลังไปได้ 30 วัน 2. ประเมินค่าดัชนีมวลกายและค่าความต้องการพลังงานที่ต้องใช้ โดยแสดงเป็นตัวเลขและภาพ ความอ้วนของร่างกาย 3. วิเคราะห์ความสมดุลของการได้รับพลังงานจากอาหารและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ โดยแสดงเป็นภาพกราฟในแต่ละวัน และย้อนหลังไปได้ 30 วัน 4. ให้ข้อเสนอแนะการปฏิบัติตัวเพื่อปรับสมดุลของร่างกายให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ ประสิทธิภาพโดยรวม ความสมบูรณ์ของระบบอยู่ในระดับดีมาก ความพึงพอใจของผู้ใช้งาน อยู่ในระดับดี

คำสำคัญ: เว็บแอปพลิเคชัน; สุขภาพ; พระสงฆ์ไทย; สังคมยุค 4.0

*Received July 13, 2018; Revised July 20, 2018; Accepted October 5, 2018

ทุนสนับสนุนสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2561

Abstract

This research aimed to develop a web-based self-care app for Buddhist monks, assessing the balance of diet and movement, developing web applications under the name “SUKPRA” on the Linux system. The samples used in this study were 5 experts and 72 Buddhist monks acquired by a specific size. The data collection tool was a performance assessment questionnaire completion and the user’s satisfaction evaluation form. Data were analyzed by percentage, mean and standard deviation. Findings showed that Thailand Health Care Application 4.0 consists of four functions: 1) calculating the energy received from the food taken and the bodily movement shown in numbers and diagrams in each day and 30 days back, 2) estimating Body Mass Index (BMI) and energy requirements showing in numbers and images of body fat, 3) analyzing the energy balance of food and movement displayed in numbers and graphs on a daily basis and back to the 30 days, and 4) giving practical suggestions to balance the body to back to normal. In terms of practical suggestions to balance the body back to normal, the overall performance of the application system integrity is very good. The user’s satisfaction was at a good level.

Keywords: Self-care; computer application; health; Buddhist monk; Thailand; Thailand 4.0

บทนำ

สถานการณ์ภาวะโภชนาการเกินของพระสงฆ์ มีแนวโน้มที่สูงขึ้น จากการศึกษาวิจัยปัญหาโภชนาการ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2554-2558 ในโครงการพระสงฆ์ไทยไกลโรค พบพระภิกษุสงฆ์เป็นโรคอ้วน 48% ซึ่งสาเหตุหลักเกิดจากการได้รับอาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ และไม่ออกกำลังกายเคลื่อนไหว อิริยาบถ (Meemuk et al., 2008) พระสงฆ์มีพฤติกรรมเสี่ยงอยู่หลายประการ สาเหตุหลักคือการฉันทอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เกิดโรคอ้วน (Lorwijit, 2015) พฤติกรรมการบริโภคอาหารซึ่งเกิดขึ้นจากการขาดความสมดุลในการรับประทานอาหาร ที่ได้รับสารอาหารบางประเภทไม่เพียงพอ มากเกินความต้องการ หรือผิดสัดส่วน ส่งผลให้เกิดความผิดปกติทาง โภชนาการ ส่งผลต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บที่ถูกจัดอยู่ในประเภทโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non Communicable Disease : NCD) ส่วนมากเกิดจากพฤติกรรมสุขภาพประจำวันที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สมดุลกัน (Buathong, Poonphol and Chansang, 2013)

การดูแลตนเองเป็นเรื่องที่สำคัญและจะทำให้เกิดภาวะสุขภาพที่ดีที่ยั่งยืน นอกจากนี้ การปฏิรูประบบการดูแลสุขภาพไปสู่ยุค Thailand 4.0 เป็นเรื่องที่ท้าทายเร่งด่วน ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญของประเทศ หากสามารถชี้แนวทางการดำเนินงานของนโยบาย Thailand 4.0 มาใช้แก้ไขปัญหาเรื่องนี้ได้ จะเกิดประโยชน์ขึ้นอย่างมากมายกับอริยบุคคลดังเช่นพระสงฆ์ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญทางจิตวิญญาณของมวลมนุษยชาติ การปฏิรูประบบการดูแลสุขภาพในยุคใหม่นี้ เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเข้าถึงการดูแลสุขภาพ โดยมีการพัฒนาแอปพลิเคชันบนระบบปฏิบัติการของสมาร์ทโฟน (Muangpoon and Indarasombat, 2016)

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจุบันเริ่มมีบุคคลหันมาให้ความสนใจเรื่องการดูแลร่างกายเพิ่มมากขึ้น ผ่านช่องทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นอุปกรณ์สื่อสารที่มีการใช้อย่างแพร่หลายและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นเทคโนโลยีที่ใช้งานง่ายและมีความสะดวกสบายในการพกพา (Chiyasak and Imamornchai, 2015; Bunthan, 2014) และได้นำมาใช้เป็นแอปพลิเคชันแนะนำอาหารเพื่อสุขภาพที่มีการตอบสนองที่รวดเร็วไม่มีความซับซ้อนใช้งานง่ายและมีประโยชน์ต่อการเลือกอาหารเพื่อสุขภาพ (Buathong, Poonphol and Chansang, 2013) ส่วนใหญ่แอปพลิเคชัน มีความรวดเร็วในการตอบสนอง (Thongfueng and Sahaphong, 2015) เข้าใจได้ง่าย ไม่มีความสับสน (Charoenkit, 2016) มีประโยชน์ในการใช้งาน และมีความพึงพอใจต่อการใช้งานแอปพลิเคชัน ร้อยละ 90 (Buathong, Poonphol and Chansang, 2013)

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงพัฒนา“SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในสังคมยุค 4.0 จึงได้พัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อประเมินความสมดุลการฉันทอาหารและการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ในแต่ละวัน และดูย้อนหลังได้ 30 วัน พร้อมทั้งนำเสนอผลต่อสุขภาพรวมทั้งข้อเสนอแนะการปฏิบัติตัวเพื่อปรับสมดุลของร่างกายให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ หากพระสงฆ์ใช้แอปพลิเคชันนี้อย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้รับรู้และเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ ซึ่งส่งผลต่อภาวะสุขภาพ และการส่งเสริมสุขภาพให้มีสุขภาพดีอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันเพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ โดยประเมินความสมดุลการฉันทตาดอาหารและการเคลื่อนไหว

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยและกลุ่มที่ศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยพัฒนาเว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ โดยมีการดำเนินการวิจัยที่สำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดทำฐานข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์การฉันทตาดอาหารของพระสงฆ์ ในภาคกลาง โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธีเชิงปริมาณและคุณภาพ ด้วยการสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต พระสงฆ์ 403 รูป จากจำนวน 20 วัด ที่มีพระสงฆ์มากกว่า 20 รูปต่อวัดขึ้นไป ข้อมูลประกอบด้วย ประเภทอาหาร ปริมาณอาหาร ปริมาณแคลอรีที่ได้รับจากอาหารที่ฉันทแต่ละรายการ สำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์การเคลื่อนไหวและพลังงานที่ใช้ในการเคลื่อนไหว อิริยาบถของพระสงฆ์ ทั้งกิจของสงฆ์และกิจทั่วไป แต่ละประเภทกิจกรรมการเคลื่อนไหว และวิเคราะห์ความสมดุลของพลังงานที่ได้รับจากการฉันทตาดอาหารกับพลังงานที่ใช้ในการเคลื่อนไหวอิริยาบถ ประกอบด้วย ปริมาณแคลอรีรวมและผลต่างของปริมาณแคลอรีที่ได้รับจากอาหารที่บริโภคและการเคลื่อนไหวต่อวัน

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาเว็บแอปพลิเคชัน บนระบบปฏิบัติการ Debian เวอร์ชัน 9 ซึ่งเป็นระบบปฏิบัติการลินุกซ์ เครื่องมือที่นำมาใช้ในการพัฒนาทั้งหมดจัดเป็นเครื่องมือโอเพนซอร์สซอฟต์แวร์ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ซอฟต์แวร์สำหรับบริหารจัดการฐานข้อมูล MySQL เวอร์ชัน 5.10
- 2) ภาษาคอมพิวเตอร์ PHP เวอร์ชัน 7 ในรูปแบบ PHP Framework ชื่อ Codeigniter

นอกจากนี้ เพื่อให้เว็บแอปพลิเคชันฯ รองรับการใช้งานจากหลายอุปกรณ์ เช่น อุปกรณ์สมาร์ตโฟน คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (PC) และคอมพิวเตอร์พกพา (Laptop) เว็บแอปพลิเคชันฯ จึงถูกพัฒนาในรูปแบบ Responsive website

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินประสิทธิภาพเว็บแอปพลิเคชัน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนแรก ประเมินความสมบูรณ์ของแอปพลิเคชันฯ โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาหรือเวชศาสตร์การกีฬาและการวิเคราะห์การเคลื่อนไหว 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านโภชนาการ 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านพระสงฆ์ 2 ท่าน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป อย่างน้อย 8 ปี และมีประสบการณ์การทำงานในสาขาที่เกี่ยวข้องหรือมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกและมีประสบการณ์ทำงานในสาขาที่

เกี่ยวข้อง อย่างน้อย 5 ปี โดยแบบสอบถามเพื่อประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือโดยประยุกต์จากแนวคิดของJoint Committee (1981) 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณค่าการนำไปใช้ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม และด้านความถูกต้องครอบคลุมน่าเชื่อถือ และส่วนที่ 2 คือ กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์เพื่อประเมินความพึงพอใจในการใช้แอปพลิเคชัน จำนวน 80 รูป

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูลพื้นฐาน แบบบันทึกอาหารที่ญาติโยมนำมาถวาย แบบบันทึกอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตของพระสงฆ์ แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับการฉันทน์ภัตตาหารและการเคลื่อนไหวยิยาบถของพระสงฆ์ แบบสอบถามรายการอาหารที่ฉันและการเคลื่อนไหวยิยาบถ ในรอบ 24 ชั่วโมง แบบประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือ และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยการหาความตรงของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา ด้านโภชนาการ และผู้เชี่ยวชาญด้านพระสงฆ์ ด้านละ 1 ท่าน

การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างโดยขออนุญาตจากคณะกรรมการจริยธรรมงานวิจัยของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ 028/2560 วันที่ให้การรับรอง : 16 ตุลาคม พ.ศ. 2560

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ด้วยสถิติ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอัตราส่วน

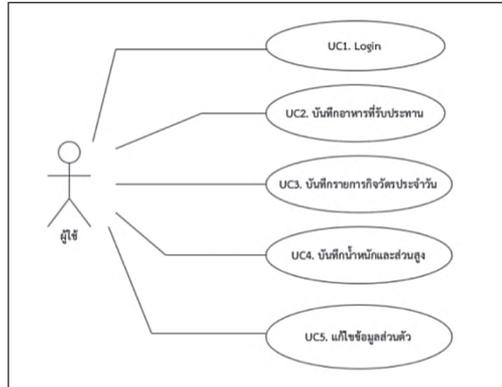
ผลการวิจัย

ลักษณะของ “SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในสังคม 4.0 ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนของผู้ใช้ ส่วนผู้ดูแลระบบ และส่วนการพัฒนาระบบ

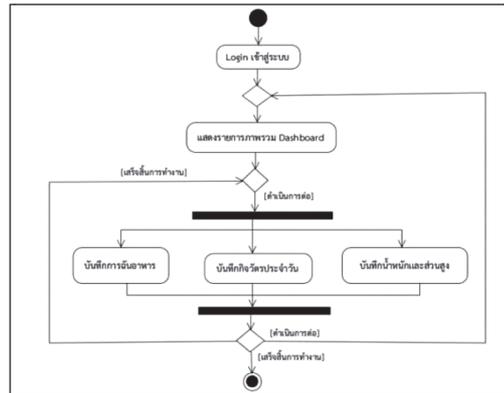
ส่วนของผู้ใช้

แอปพลิเคชันในส่วนของผู้ใช้สามารถใช้งานรายการหลัก ประกอบไปด้วย ลงทะเบียนด้วยตนเองสมัครเข้าใช้แอปพลิเคชัน บันทึกชื่อ นามสกุล เพศ ฉายา วันเดือนปีเกิด น้ำหนักและส่วนสูง ภูมิลำเนา ตำแหน่ง และโรคประจำตัว ลงชื่อเข้าใช้ บันทึกอาหารที่รับประทาน มี 4 ประเภท อาหารคาว หวาน น้ำ ผลไม้ และปานะ บันทึกรายการกิจวัตรประจำวัน รายการกิจกรรม ระยะเวลา (นาที) ดังภาพที่ 1

1. Use case diagram ของผู้ใช้งาน

2. Activity diagram ของผู้ใช้งาน

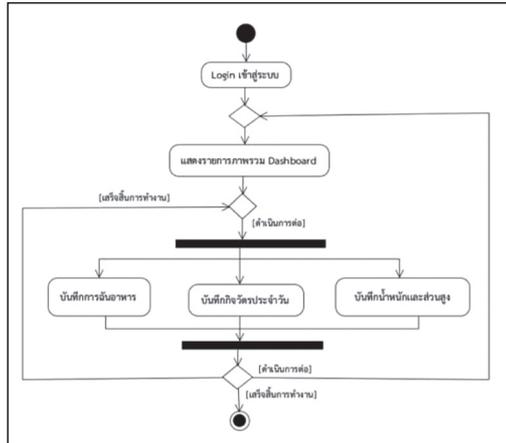

ภาพที่ 1 ความเชื่อมโยงระบบเว็บแอปพลิเคชัน ของผู้ใช้งาน

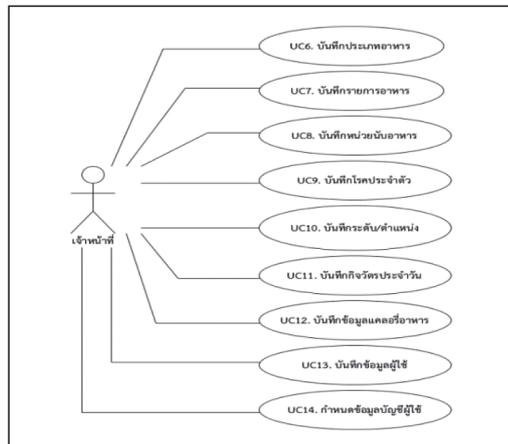
ส่วนผู้ดูแลระบบ

ผู้ดูแลระบบสามารถเพิ่มอาหารในแอปพลิเคชันได้ โดยการใส่ข้อมูลอาหาร ข้อมูลกิจกรรม การเคลื่อนไหว จำนวนแคลอรี หน่วยวัด นอกจากนี้ผู้ดูแลระบบยังทำการเปลี่ยนรหัสเข้าสู่ระบบใหม่ได้ ดังภาพที่ 2

3. Activity diagram ของผู้ดูแลระบบ

4. Use case diagram ของผู้ดูแลระบบ

ภาพที่ 2 ความเชื่อมโยงระบบเว็บแอปพลิเคชัน ของผู้ดูแลระบบ

ส่วนการพัฒนาระบบ

การพัฒนาบบหลังจากการออกแบบและวิเคราะห์ความต้องการประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น ของผู้ใช้ (Frontend) ซึ่งเป็นส่วนที่ผู้ใช้ทั่วไป (User) สามารถใช้งาน“SUKPRA” เว็บแอปพลิเคชัน เพื่อดูแลสุขภาพตนเองของพระสงฆ์ สังคมยุค 4.0 และ ส่วนที่เป็นของผู้ดูแลระบบ (Backend) โดยการทำงานของแอปพลิเคชันคำนวณพลังงานที่ได้รับจากอาหารที่รับประทานและการเคลื่อนไหวอริยาบถ โดยแสดงเป็นตัวเลขและแผนภาพในแต่ละวัน และย้อนหลังไปได้ 30 วัน ประเมินค่าดัชนีมวลกายและค่าความต้องการพลังงานที่ต้องใช้ โดยแสดงเป็นตัวเลขและภาพความอ้วนของร่างกาย วิเคราะห์ความสมดุลของการได้รับพลังงานจากอาหารและการเคลื่อนไหวอริยาบถ โดยแสดงเป็นตัวเลขและภาพกราฟในแต่ละวัน และ

ย้อนหลังไปได้ 30 วัน และ ให้ข้อเสนอแนะการปฏิบัติตัวเพื่อปรับสมดุลของร่างกายให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ
 ดังภาพที่ 3

ลงทะเบียนใช้งาน (ผู้ใช้งานระบบ)

ภาพที่ 3 ตัวอย่างหน้าจอเมนูหลักลงทะเบียนใช้งาน (ผู้ใช้งานระบบ)

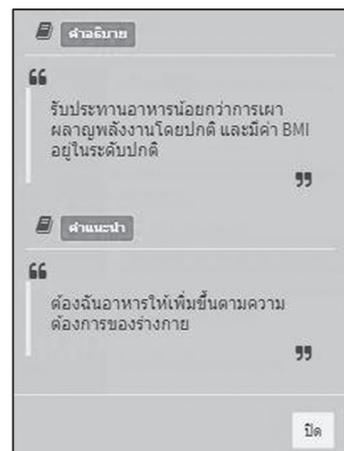
6. ผู้ใช้งานระบบสามารถกรอก username และ password เพื่อเข้าสู่ระบบติดตามสุขภาพพระสงฆ์

7. แสดงป๊อปอัพบอก “ระดับสุขภาพ”

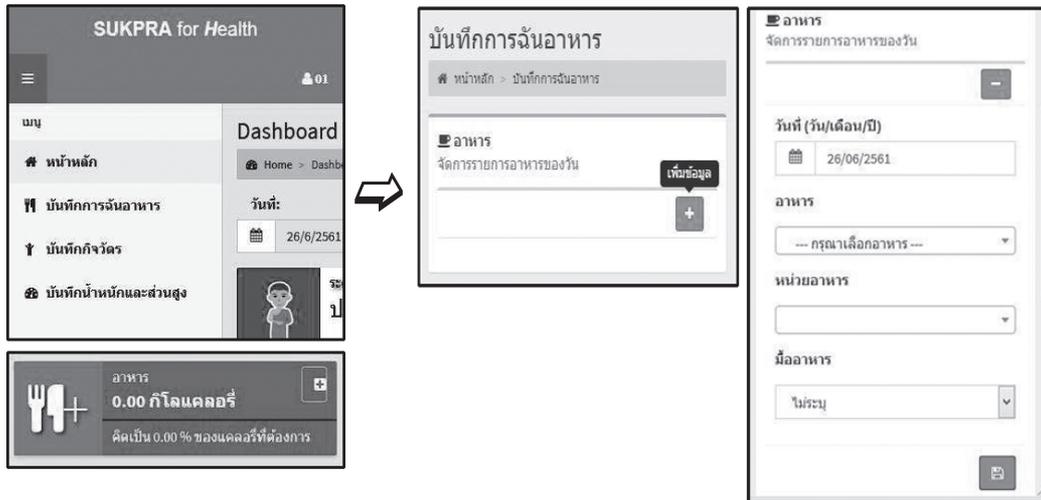
8. “คำอธิบาย” หรือ “คำแนะนำ” ของระดับสุขภาพตาม หน้าจอเมนู

ภาพที่ 4 ตัวอย่างหน้าจอเมนูหลักเข้าใช้งาน

9. “บันทึกการฉันทอาหาร”

10. เพิ่มรายการอาหารของวัน

ภาพที่ 5 ตัวอย่างหน้าจอเมนูบันทึกการฉันทอาหาร

11. “บันทึกกิจวัตร”

12. เพิ่มรายการกิจวัตรประจำวัน

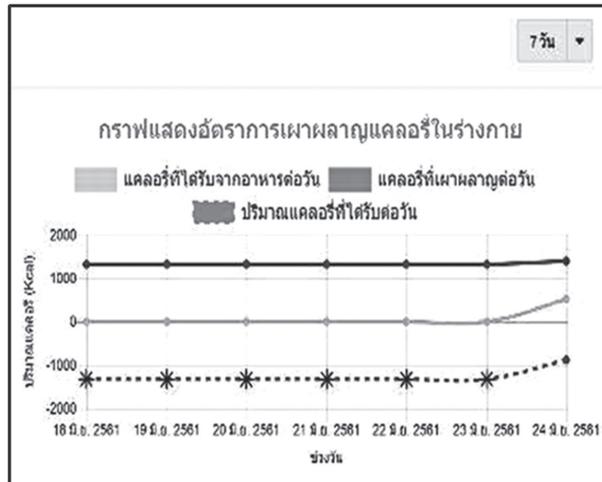

ภาพที่ 6 ตัวอย่างหน้าจอเมนูบันทึกการกิจวัตรประจำวัน

13. หน้าการแสดงผลข้อมูล Dashboard

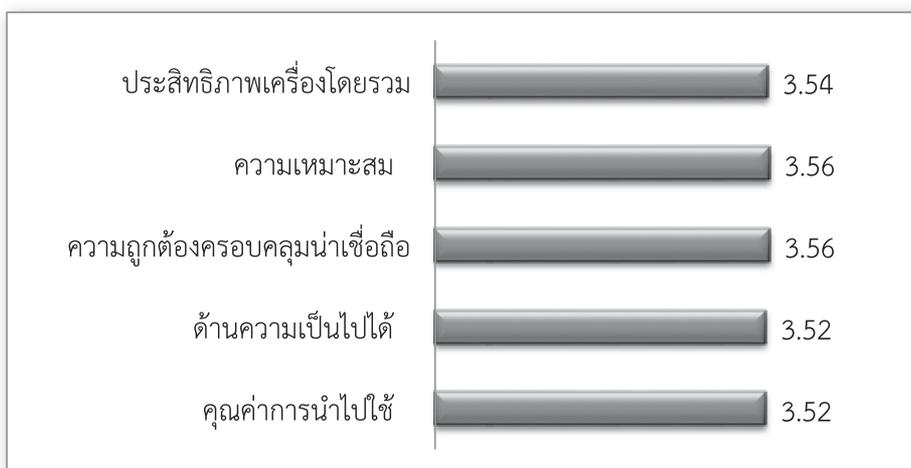
14. กราฟแสดงการเผาผลาญแคลอรี

ภาพที่ 7 ตัวอย่างหน้าจอแสดงผลข้อมูล

ประสิทธิภาพของเว็บแอปพลิเคชัน

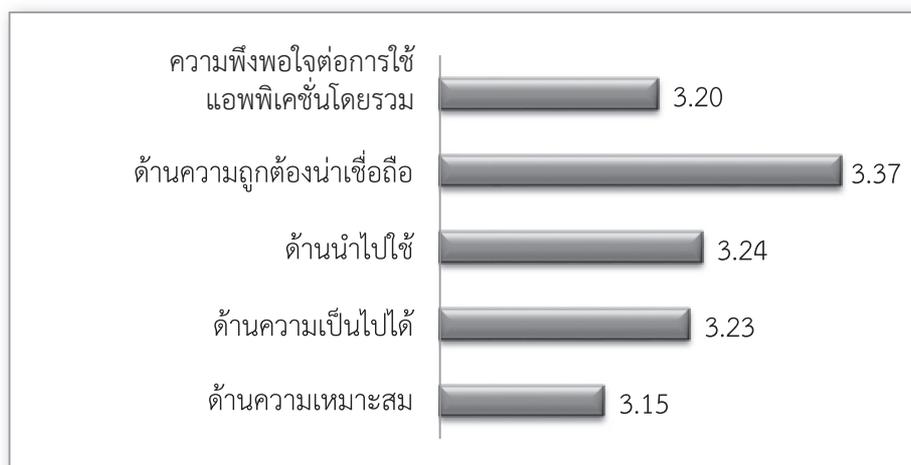
ผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพด้านความสมบูรณ์ของแอปพลิเคชันฯ มากกว่าร้อยละ 85 ทั้งรายด้านและโดยรวม ดังนี้คือ คะแนนเฉลี่ยโดยรวม 3.54 (ร้อยละ 88.5) รายด้าน ด้านความเป็นไปได้ และด้านความถูกต้องครอบคลุมน่าเชื่อถือ 3.56 (ร้อยละ 89.0) ด้านคุณค่าการนำไปใช้ และด้านความเหมาะสม 3.52 (ร้อยละ 88.0) ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อประสิทธิภาพงาน “SUKPRA” เว็บไซต์แอปพลิเคชัน โดยรวมและรายด้าน

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้เว็บไซต์แอปพลิเคชัน

จากการประเมินผู้ใช้งานที่เป็นพระสงฆ์จำนวน 72 รูป พบว่า พระสงฆ์มีความพึงพอใจการใช้งาน “SUKPRA” เว็บไซต์แอปพลิเคชัน เพื่อการดูแลตนเองของพระสงฆ์ มากกว่าร้อยละ 75 ทั้งรายด้านและโดยรวม ดังนี้คือ คะแนนเฉลี่ยโดยรวม 3.20 (ร้อยละ84.03) รายด้าน ด้านความถูกต้องครบถ้วนน่าเชื่อถือ 3.37 (ร้อยละ81.75) ด้านคุณค่าการนำไปใช้ 3.24 (ร้อยละ 81.25) ด้านความเป็นไปได้ 3.23 (ร้อยละ 78.5) และด้านความเหมาะสม 3.15 (ร้อยละ78.82) รายละเอียดดังแผนภูมิที่ 2 และในตารางที่ 1

แผนภูมิที่ 2 ค่าเฉลี่ยคะแนนความพึงพอใจของผู้ใช้งาน “SUKPRA” เว็บไซต์แอปพลิเคชัน โดยรวมและรายด้าน

ตารางที่ 1 ร้อยละของพระสงฆ์ จำแนกตามประเด็นความพึงพอใจของผู้ใช้งาน “SUKPRA”
เว็บแอปพลิเคชัน รายข้อ

ประเด็นรายข้อ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านคุณค่าการนำไปใช้					
1. สามารถรู้ผลได้เร็ว	25.00(18)	58.30 (42)	16.70(12)	0	0
2. ผลการประเมินสามารถบอกแนวการปฏิบัติในเรื่องของการฉันและการเคลื่อนไหวก	50.00 (36)	34.70 (25)	15.30(11)	0	0
3. แอปพลิเคชันนี้ช่วยสร้างความตระหนักในการรักษาความสมดุลของการฉันกับการเคลื่อนไหวก	50.00(36)	30.60(22)	19.40(14)	0	0
ด้านความเป็นไปได้					
4. สะดวกในการใช้งาน	18.10 (13)	59.70(43)	19.40 (14)	2.80(2)	0
5. กรอกข้อมูลง่าย	34.70(25)	54.20 (39)	11.10 (8)	0	0
6. คู่มืออ่านเข้าใจง่าย	47.20 (34)	33.30 (24)	18.10(13)	0	1.40(1)
ด้านความเหมาะสม					
7. ตัวหนังสือมีขนาดเหมาะสม	45.80 (33)	38.90(28)	15.30(11)	0	0
8. ข้อมูลที่ได้รับเป็นประโยชน์	25.00 (18)	61.10(44)	13.90(10)	0	0
9. คู่มืออ่านเข้าใจง่าย	45.20 (34)	45.8 0(33)	5.60(4)	1.40(1)	0
ด้านความถูกต้องครบถ้วนน่าเชื่อถือ					
10. คู่มือมีประโยชน์ในการใช้งาน	43.10 (31)	44.40(32)	12.50(9)	0	0
11. ภาพประกอบช่วยให้เข้าใจเนื้อหาชัดเจน	34.70(25)	45.80(33)	18.10(13)	1.40(1)	0
12. ข้อมูลที่ประเมินน่าเชื่อถือ	19.40(14)	62.50(45)	18.10(13)	0	0

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย พบว่า เว็บแอปพลิเคชัน ภายใต้ชื่อ “SUKPRA” เพื่อการดูแลตนเองโดยประเมิน ความสมดุลการฉันทัดอาหารและการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ ถูกพัฒนาขึ้นบนระบบปฏิบัติการ Debian เวอร์ชัน 9 ซึ่งเป็นระบบปฏิบัติการลินุกซ์ และเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทั้งหมดจัดเป็นเครื่องมือ โอเพนซอร์สซอฟต์แวร์ นำไปใช้ได้สะดวก รวดเร็ว มีความเหมาะสม น่าเชื่อถือ สามารถประเมินค่าดัชนี มวลกาย (BMI) ค่าพลังงานที่ใช้ต่อวันในภาวะร่างกายปกติเฉพาะคน (BMR) คำนวณพลังงานแคลอรีจาก อาหารและการเคลื่อนไหว โดยแสดงข้อมูลเป็นรูปภาพและกราฟ ซึ่งภาวะสุขภาพจากการใช้แอปพลิเคชัน สามารถนำมาเป็นแนวการปฏิบัติเพื่อสร้างความตระหนักในการรักษาความสมดุลของการฉันทัดกับการ เคลื่อนไหวอริยาบถได้ สอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์ของ Pender (2006) ด้านการรับรู้ลักษณะ บุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งครอบคลุมความรู้สึภาวะอารมณ์และลักษณะเฉพาะตนรับรู้ถึงการมีศักยภาพใน การพัฒนาความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเองได้ จากการประเมินประสิทธิภาพโดยรวมของแอปพลิเคชัน อยู่ในระดับดีมาก และผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้แอปพลิเคชันโดยรวมอยู่มาก ซึ่งมีงานวิจัย สนับสนุนเป็นไปในทางเดียวกัน ของผู้ใช้แอปพลิเคชันแนะนำอาหารเพื่อสุขภาพที่มีการตอบสนองที่รวดเร็ว ไม่มีความซับซ้อนใช้งานง่ายและมีประโยชน์ต่อการเลือกอาหารเพื่อสุขภาพ ส่วนใหญ่แอปพลิเคชัน มีความ รวดเร็วในการตอบสนอง (Pinthong Thongfue ng and Thawatchai Sahaphong, 2015) เข้าใจได้ง่าย ไม่มีความสับสน (Charoenkit, 2016) มีประโยชน์ในการใช้งาน และมีความพึงพอใจต่อการใช้งานแอปพลิเคชัน ร้อยละ 90 (Buathong, Poonphol and Chansang, 2013)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำข้อค้นพบในการวิจัยไปกำหนดเป็นกลวิธีหนึ่งในการเฝ้าระวังและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สุขภาพของพระสงฆ์ในธรรมานุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ
2. นำแอปพลิเคชัน SUKPRA ไปใช้ให้ครอบคลุมวัดต่างๆ ในประเทศไทยเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ ของพระสงฆ์
3. ควรมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการฉันทัดอาหารของพระสงฆ์ และการ เคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันของผู้ใช้แอปพลิเคชัน SUKPRA เพื่อเป็นแนวทางสำหรับกลุ่มต่างๆ ในการ ประยุกต์ใช้และพัฒนาให้สามารถเป็นตัวช่วยในการเฝ้าระวังภาวะสุขภาพและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ต่อไป
4. ควรมีการใช้องค์ประกอบทางจิตวิทยาในการกระตุ้นการการตั้งเป้าหมาย เช่น มีการตั้ง เป้าหมายในการลดน้ำหนัก และประเมินตนเองว่าทำได้ตามเป้าหมายหรือไม่ ถ้าทำไม่ได้จะสู้ต่อหรือไม่ ถ้าสู้ ต่อจะมีทางเลือกในการปฏิบัติอย่างไร ถ้ายอมแพ้จะเกิดผลอะไรในอนาคต

References

- Buathong, B. Poonphol, T.J. and Chansang, T. (2013). *The National Conference on Industrial Technology and Engineering, 2nd Session*.
- Bunthan, A. (2014). *Developing applications on Android to know ASEAN*. Bachelor of Science Multimedia and Animation Technology: Maha Sarakham Rajabhat University
- Charoenkit, C. (2016). *Web Application Development in Health Checkup System National and international academic times 7*. Hatyai University
- Chiyasak, S. and Imamornchai, K. (2015). *Herbal Health Applications on Android Operating System Major Computer and Software Engineering*. Bangkok: Faculty of Science and Technology, Bangkok University.
- Larphananonta, P. (2013). *The Joy of the Monks 2012: The Institute of Social Research, Chulalongkorn University*. Bangkok: Charansanitwong Printing.
- Lorwijit, P. (2015). *Android Developer Guide with Android Studio*. Bangkok: Provision Landing.
- Meemuk, K. et al. (2008). *The study of health behavior of monks in Phayuakhakri district*. Nakhon Sawan Provincial Health Office Nakhon Sawan Province.
- Narog, K. et al. (2016). Development and satisfaction of Muslim restaurant applications in Trang province. On the Android operating system. *Journal of Economics and Business Administration*, 9(1), 26-35.
- Pachotikarn, C. et al. (2015). *Flag of Nutrition and Pyramid Guidance for Healthy Diets*. Retrieved 5 July 2018 from <http://www.srinagarind.md.kku.ac.th.pdf>
- Srimanee, S. et al. (2013). *Factors Related to the Consumption Behavior of Monks and Nuns. Behavior of food offerings in Phasi Charoen District*. Bangkok: Office Health Promotion.
- Srinut, N. (2012). *The Behavior of Users in Chiang Mai District Using Smart Phones*. Master of Business Administration Marketing Chiang Mai University.
- Thepwong, K. (2015). *Factors influencing the Decision to use the Bualuang mBanking Client Application*. Chonburi: Bangkok Bank Chonburi Campus.
- Thongfueng, P. and Sahaphong, T. (2015). *National Conference on Technology and Innovation Management No. 1-12-19*.

แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย*

Thai Farmer Debt Management

¹กวิน มุสิกกา, สุชนนี เมธิโยธิน และ บรรพต วิรุณราช

¹Kawin Musika, Suchonnee Methiyothin and Banpot Wiroonrat

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapha University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: kawin.musika@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเพื่อหาแนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน จำนวน 200 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลด้านการเกษตร จำนวน 10 คน และเจ้าหน้าที่นอกระบบ 5 คน และการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญและตัวแทนหน่วยงานที่ดูแลหนี้สินเกษตรกรไทย จำนวน 10 คน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพสามารถทำได้ดังนี้ ภาคเกษตรกร 1) การจัดทำบัญชีครัวเรือน 2) การชำระหนี้ตามกำหนด 3) การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและกู้เงินในระบบ หลีกเลี่ยงการกู้เงินนอกระบบ 4) การปลูกพืชไร่สวนผสม 5) มุ่งเน้นคุณภาพผลผลิตและความต้องการของตลาด 6) สร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง และ 7) น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภาครัฐ 1) ประกันราคาผลผลิตและหาตลาดเพื่อรองรับและช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ 2) ให้ความรู้การปลูกพืชที่เหมาะสมสภาพอากาศ 3) ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้และเพิ่มช่องทางการเข้าถึง 4) สนับสนุนเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์และการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตร 5) การลดต้นทุนการผลิต โดยการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ และปัจจัยอื่นๆ ในการผลิตและการต่อยอดไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายออกสู่ตลาด 6) ส่งเสริมการสร้างวินัยทางการเงินและให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน 7) ให้คำปรึกษาโครงการและปัญหาต่างๆ และการบริหารจัดการความเสี่ยงแก่เกษตรกร และ 8) ให้ความรู้ในการจัดการระบบการเงินและการบริหารจัดการหนี้อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: แนวทาง; การบริหารหนี้สิน; เกษตรกรไทย

Abstract

This research aims to study to find out the effective way to manage and suitable for Thai farmers' debt by using in-depth interviews of 200 formerly able and recoverable farmers in the past, representing 10 government agencies in charge of agriculture. There were 10 people interviewed and 5 representatives from the informal sector.

The study results that the effective management of Thai farmer's debt both of farmers and government should do the following: Farmers sector 1) Household accountancy. 2) Debt settlement. 3) Access to finance and loans in the system and avoidance of informal borrowing. 4) Mixed farming. 5) Focus on quality, productivity and market demand. 6) Networking and and consolidate farmers' groups. 7) Introduce the philosophy of sufficiency economy. The government 1) Guarantee the price of produce and find markets to support and heal the farmers who have suffered from natural disasters. 2) Educate the farmers on the proper planting of the weather. 3) Expand the loan and increase access channels. 4) Support technology, research and development of products and labor's skilled in agriculture. 5) Reduction of production costs by supporting basic factors such as fertilizers, seeds, and other factors in production and further diversification into a diversified product market. 6) Promote financial discipline and provide household accounting knowledge 7) Project and problem solving counseling and risk management for farmers, and 8) Knowledge of financial management and debt management systematically.

Keywords: Guidelines; Debt Management; Thai farmers; Performance

บทนำ

เกษตรกรรม เป็นอาชีพของคนไทยมายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยประกอบอาชีพการเกษตร ผลิตผลเกษตรกรรม เป็นสินค้าขายออกที่ทำรายได้มาสู่ประเทศเป็นลำดับหนึ่ง เศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับอาชีพการเกษตรเป็นสำคัญ (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2016) แต่ในความเป็นจริงพบว่า เกษตรกรส่วนมากเป็นผู้ยากจนต้องกู้ยืมเงินทุนมาใช้ในการประกอบอาชีพและเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว จึงทำให้เกษตรกรมีหนี้สินล้นพ้นตัว ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นผู้กำหนดราคาผลิตผลเกษตรกรรมขั้นต้น (Channarongkul, 2011) และจากข้อมูลของ Office of Agricultural Economics (2014) ชี้ให้เห็นว่า ครัวเรือนภาคการเกษตรมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจาก 204.1 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2542 เป็น 453.3 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2555 ในขณะที่สัดส่วนหนี้สินครัวเรือนภาคการเกษตรต่อ GDP เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 0.71 ในปี พ.ศ. 2542 เป็นร้อยละ 1.10 ในปี พ.ศ. 2555 แสดงให้เห็นว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของหนี้สินครัวเรือนภาคการเกษตรมากกว่าการเพิ่มขึ้นของทรัพย์สินทางการเกษตร โดยเกษตรกร ซึ่ง Thiraphat Prayunsitthi (2016) กล่าวว่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจในการส่งเสริมสถาบันเกษตรกร สนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของตลาด เน้นนโยบายในการให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ร่วมพลังช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ เพื่อปรับเปลี่ยนโครงการสร้างการผลิต การแปรรูป และการตลาดให้สูงขึ้น ซึ่งจากรายงานการศึกษาหนี้สินเกษตรกรไทยของ TDRI (Pouponsakorn et al., 2015) พบว่า ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ตลาดสินค้าเกษตรที่มีความเปลี่ยนแปลงจากนอกระบบมาเป็นในระบบที่คิดดอกเบี้ยต่ำได้ง่ายขึ้น โดยสถาบันการเงินของรัฐส่วนใหญ่ ให้การช่วยเหลือแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์ ด้วยอัตราอุดหนุนที่สูงมาก ทั้งในรูปของสินเชื่อปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำการให้เช่าที่ดินหรือเช่าซื้อในราคาที่ต่ำกว่าตลาดค่อนข้างมาก (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2016) การขายปัจจัยการผลิตที่เงินทุนหมุนเวียนผลิตและจำหน่ายในราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาดมาก แต่ก็ยังพบว่าเกษตรกรที่ไม่สามารถชำระคืนหนี้ได้ตามกำหนดเวลา สถาบันการเงินของรัฐที่สนับสนุนสินเชื่อฯ กำลังประสบกับปัญหาหนี้ด้อยคุณภาพในระดับที่สูง โดยเฉพาะมีสัดส่วนปริมาณลูกหนี้ด้อยคุณภาพต่อปริมาณลูกหนี้คงเหลือทั้งหมดประมาณร้อยละ 38.7 สูงสุคร้อยละ 79

จากปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผลการดำเนินงานสถาบันการเงินของรัฐไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืน โดยเกษตรกรใน 4 จังหวัด ภาคตะวันออกเป็นหนี้นอกระบบกว่าร้อยละ 40 (Office of Agricultural Economics, 2014) นอกจากนี้ ที่ผ่านมายังไม่พบว่ามีการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหานี้สินของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ ตลอดจนขาดการประเมินที่ชัดเจนที่เกี่ยวกับผลการดำเนินงานของสถาบันการเงินของรัฐในระบบสินเชื่อเพื่อเกษตรกร ความเป็นไปได้ในการบูรณาการสถาบันการเงินของรัฐต่างๆ การปรับโครงสร้างหรือควมรวมสถาบันการเงินของรัฐเพื่อลด

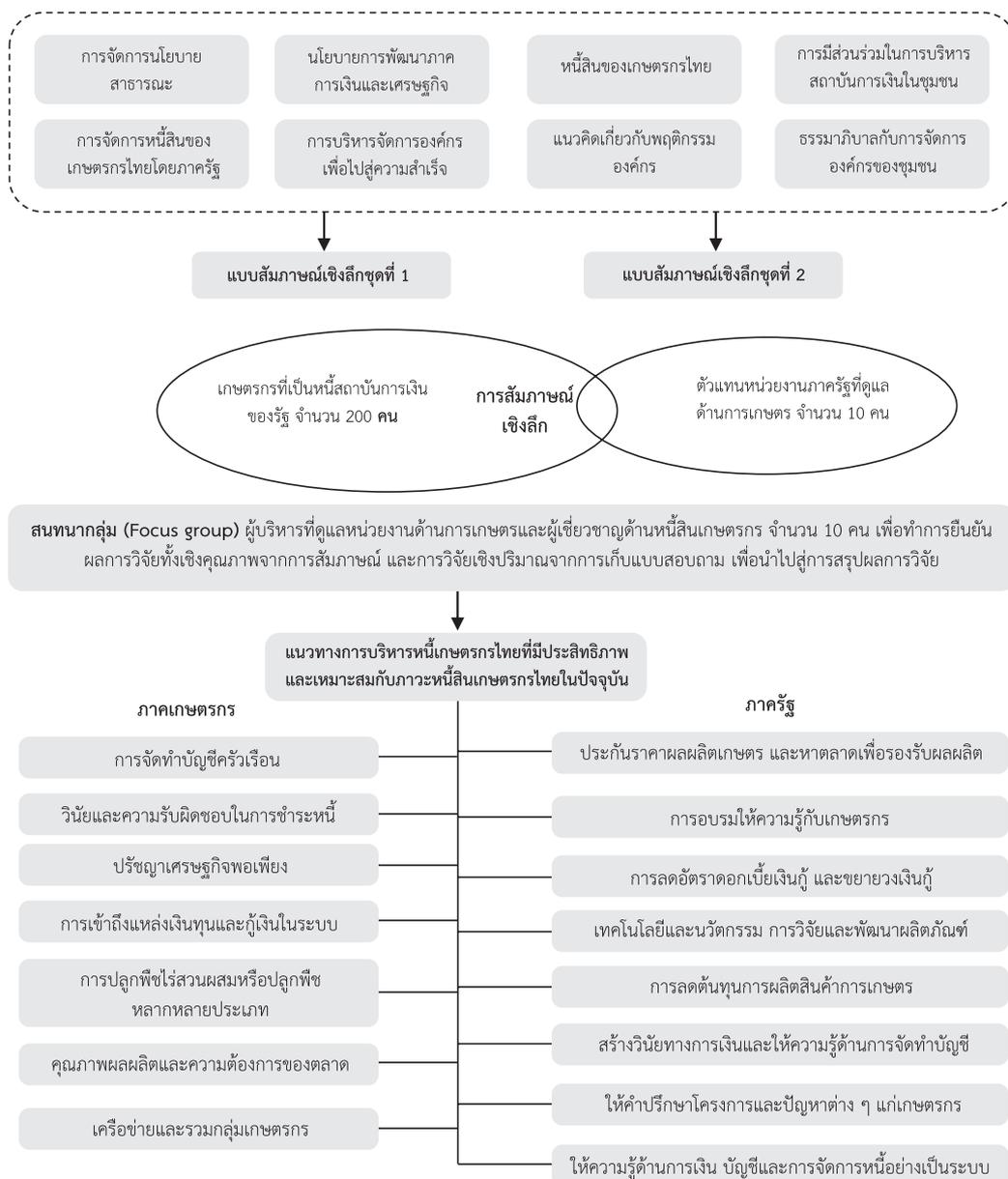
ความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถหลุดพ้นจากวัฏจักรของความยากจนได้ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการสถาบันการเงินของรัฐและการบริหารจัดการหนี้สินของเกษตรกร และเพื่อเป็นการหาแนวทางในการช่วยแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร จึงเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงศักยภาพการบริหารจัดการหนี้สินของเกษตรกรไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการชำระหนี้คืนแก่สถาบันการเงิน สร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งหวังว่า จะสามารถค้นพบแนวทางที่สามารถช่วยให้การบริหารจัดการหนี้สินเกษตรกรเหล่านี้ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทของสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อหาแนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) เพื่อนำไปสู่การสร้างเครื่องมือในการวิจัยนั้นคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่จะนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบไปด้วย เกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 3 ลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน จำนวน 200 ครั้งเรือน

ขั้นตอนที่ 4 สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหนี้ของเกษตรกร รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งประธาน/ผู้อำนวยการหรือตำแหน่งเทียบเท่าของสถาบันการเงินเพื่อเกษตรกรของรัฐ และและเจ้าหน้าที่นอกระบบ

ขั้นตอนที่ 5 ลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหนี้ของเกษตรกร รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งประธาน/ ผู้อำนวยการหรือตำแหน่งเทียบเท่าของสถาบันการเงินเพื่อเกษตรกรของรัฐจำนวน 10 ท่าน และและเจ้าหน้าที่นอกระบบ 5 คน

ขั้นตอนที่ 6 การสนทนากลุ่ม และสรุปแนวทางการบริหารหนี้เกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 7 แนวทางการบริหารหนี้เกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 8 จัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และคู่มือแนวทางการบริหารหนี้เกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรผู้เป็นหนี้สถาบันการเงินของรัฐ โดยขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้การเลือกเก็บตัวอย่างโดยเลือกเก็บเฉพาะเกษตรกรผู้เป็นหนี้สถาบันการเงินของรัฐ ใน 4 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้แก่ ชลบุรี ระยอง ตราด และฉะเชิงเทรา จังหวัดละ 50 คน รวมเป็นทั้งหมด 200 คน และขั้นตอนที่ 2 เลือกตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความสะดวก (Convenience Sampling)

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารระดับสูงตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและดูแลด้านหนี้สินเกษตรกรโดยตรง หลังจากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความสะดวก (Convenience Sampling)

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่นอกระบบ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยจะต้องเป็นผู้ให้เงินกู้นอกระบบกับเกษตรกรโดยตรงในอัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างจากสถาบันการเงินของรัฐ หลังจากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความสะดวก (Convenience Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยเป็นการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยได้ส่งหัวข้องานสัมภาษณ์ไปยังผู้ทรงคุณวุฒิก่อนที่จะดำเนินการสัมภาษณ์แล้วจึงสนทนาถึงความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
2. แบบสนทนากลุ่มแบบมีโครงสร้าง ที่ได้จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการสนทนาออกความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านหนี้สินเกษตรกรไทย

ผู้ศึกษาวิจัยได้ทดสอบคุณภาพของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่มไปหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity) โดยมีวิธีทำ คือ ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบสนทนากลุ่ม ที่สร้างขึ้นมาขอความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ว่ามีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นการตรวจสอบคุณภาพโดยใช้การหาค่า IOC (Index of Item Objective Consistency) แล้วจึงนำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบสนทนากลุ่ม ให้มีความเหมาะสมและถูกต้อง ก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data)

1.1 โดยการศึกษเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ผลงานวิจัยและองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เก็บข้อมูลเกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน จำนวน 200 ครัวเรือน ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี จังหวัดจันทบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดตราด

1.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เก็บข้อมูลผู้บริหารระดับสูงของกระทรวง-เกษตรและสหกรณ์และกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหนี้ของเกษตรกร รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งประธาน/ผู้อำนวยการหรือตำแหน่งเทียบเท่าของสถาบันการเงินเพื่อเกษตรกรของรัฐจำนวน 10 ท่าน

1.4 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เก็บข้อมูลเจ้าหน้าที่นอกระบบ จำนวน 5 คน

2. การสนทนากลุ่ม (Focus group)

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อยืนยันผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหนี้ของเกษตรกร รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งประธาน/ ผู้อำนวยการหรือตำแหน่งเทียบเท่าของสถาบันการเงินเพื่อเกษตรกรของรัฐจำนวน 9 ท่าน และทำการสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในขั้นตอนสุดท้าย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนาและแบบสอบถาม ดังนี้

1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งเป็นการค้นคว้าแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยด้านการบริหารจัดการหนี้สินของเกษตรกร และการบริหารสถาบันการเงินเพื่อเกษตรกร เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดังกล่าวมาเป็นฐานข้อมูลในการจัดทำเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกเกษตรกรที่เคยเป็นหนี้ในอดีตและสามารถฟื้นตัวได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended) ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลจากจำนวนคนที่ตอบคำถามสัมภาษณ์ แต่ละข้อของแต่ละกลุ่ม แล้วใช้การจัดกลุ่มประเด็นข้อมูลในแต่ละด้านออกมา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย จากนั้นจึงนำผลวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเป็นฐานข้อมูลในการสร้างแบบสอบถามต่อไป

3. การสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อขอความเห็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับผลการวิจัย รวมถึงข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่นๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ผลการวิจัย

จากผลการสรุปแนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรและตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลด้านแหล่งเงินทุนให้กับเกษตรกรไทย ทำให้ผู้วิจัยพบว่า การบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมนั้น สามารถทำได้หลายวิธีและหลายขั้นตอน ซึ่งหลักๆ นั้น ทั้งตัวเกษตรกรเองและการสนับสนุนจากทางภาครัฐ ก็มีแนวทางปฏิบัติที่จะช่วยให้การบริหารหนี้ของเกษตรกรสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเกษตรกรจะต้องเรียนรู้และลงมือจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างจริงจังเพื่อบริหารจัดการการเงินรายรับ รายจ่าย รวมไปถึงการแบ่งสิ้นปีส่วนและนำไปใช้ให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องแบ่งเงินส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปชำระหนี้ให้เป็นไปตามกำหนด ซึ่งจะต้อง

สร้างมีวินัยและความรับผิดชอบในการชำระหนี้ให้ตรงต่อเวลา เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและรักษาเครดิตของตนไว้ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพิจารณาของสถาบันการเงินในการปล่อยกู้สินเชื่อกครั้งถัดไป และจะช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและกู้เงินในระบบภายใต้การกำกับดูแลจากภาครัฐได้อย่างรวดเร็วและมีอุปสรรคน้อยที่สุด เพื่อหลีกเลี่ยงการกู้เงินนอกระบบ ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องของอัตราดอกเบี้ยและเงื่อนไขปลีกย่อยอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันการปลูกพืชไร่สวนผสมหรือปลูกพืชหลากหลายประเภท สร้างผลผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน ก็จะช่วยเกษตรกรมีความยืดหยุ่นในการประกอบอาชีพมากขึ้น แต่ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายเหล่านั้น เกษตรกรต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพผลผลิตและต้องมองความต้องการของตลาดให้เป็นเรื่องที่จะต้องใส่ใจอยู่เสมอ โดยการสร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง และสร้างอำนาจการต่อรองในตลาด ยิ่งไปกว่านั้น เกษตรกรควรได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกษตรกรและครอบครัวสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว บนพื้นฐานของระบบวัตถุนิยมและเทคโนโลยีทั้งด้านการสื่อสารและกระบวนการผลิตที่ทันสมัย

ในขณะที่ ภาครัฐก็ต้องเข้ามาช่วยประกันราคาผลผลิตเกษตรกร และหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกรที่ผลิตออกมาได้ในแต่ละฤดูกาลอย่างทั่วถึง รวมถึงให้ความช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ ซึ่งภัยพิบัติต่างๆ อีกทั้งจะต้องช่วยให้ความรู้กับเกษตรกรในการปลูกพืชให้เหมาะสมสภาพอากาศ ให้เกษตรกรมีความสามารถในการจัดการผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง มีการสื่อสารข้อมูล ข่าวสารที่จำเป็นต่างๆ ไปสู่เกษตรกรอย่างทั่วถึงในทุกมิติ ในขณะที่สถาบันที่เป็นแหล่งเงินทุนภายใต้การกำกับของรัฐ ให้ความช่วยเหลือเรื่องการลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้และเพิ่มช่องทางให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้อย่างสะดวกทั่วถึงและเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรม การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตรให้มีความรู้และสามารถใช้นวัตกรรมต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เพื่อใช้เทคโนโลยีและความรู้ต่างๆ ช่วยเหลือในด้านการลดต้นทุนการผลิตสินค้าการเกษตร ในขณะที่เดียวกันภาครัฐก็ต้องให้การส่งเสริมเกษตรกรในการสร้างวินัยทางการเงินและให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน บัญชีรายรับ รายจ่ายและบัญชีอื่นๆ ที่จำเป็นในครอบครัว รวมถึงให้คำปรึกษาโครงการและปัญหาต่างๆ แก่เกษตรกร เพื่อช่วยให้การดำเนินโครงการต่างๆ ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องและมีความก้าวหน้า โดยในระหว่างนั้นจะต้องให้ความช่วยเหลือเกษตรกรในเรื่องการบริหารจัดการความเสี่ยงในการบริหารจัดการโครงการอย่างเป็นระบบควบคู่ไปด้วย และภาครัฐควรให้ความรู้ในการจัดการระบบการเงินและการบริหารจัดการหนี้ว่าเป็นระบบสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงให้ความรู้ด้านการตลาดที่จำเป็น เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับตัวและเตรียมความพร้อมในการผลิตสินค้าเกษตรกรให้เป็นไปตามเงื่อนไขและกลไกตลาดและสามารถแข่งขันได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน สามารถทำได้ดังนี้

1. ภาคเกษตรกร

เกษตรกรจะต้องเรียนรู้การจัดการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อบริหารจัดการการเงินรายรับ รายจ่ายอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ Easton (1953) ที่ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีเชิงระบบว่า ชีวิตต้องดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ มีการจัดการร่วมกันในทุกแขนงให้เกิดระบบที่เอื้อต่อการคงอยู่ของทั้งตนเองและครอบครัว เพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกัน เกษตรกรจะต้องบริหารจัดการการเงินอย่างมีวินัย เพื่อให้มีความสามารถในการชำระหนี้ตามกำหนดและตรงต่อเวลา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Kanistha Wanasuk, et al. (2014) ที่ได้วิเคราะห์เอาไว้ว่า การขยายตัวของหนี้ภาคครัวเรือนในระดับสูง ย่อมส่งผลให้ครัวเรือนต้องเผชิญกับปัญหาสภาพคล่องลดลง เนื่องจากต้องมีภาระในการชำระหนี้มากขึ้น และต้องระมัดระวังการใช้จ่าย สอดคล้องกับ Dornbusch, Fischer and Startz (2008) ที่มองว่า การเข้าถึงบริการทางการเงินที่ง่ายขึ้น จากการกระจายตัวที่ดีขึ้นของผู้ให้บริการทางการเงินกลุ่มต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาาระบบของสถาบันการเงิน โดยการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความหลากหลายช่องทางในการให้บริการทางการเงิน มากกว่านั้น การปลูกพืชไร่สวนผสมหรือปลูกพืชหลากหลายประเภท ก็จะช่วยเกษตรกรมีผลผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน สอดคล้องกับ Nippon Poupongsakorn et al. (2015) ที่ค้นพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความสามารถด้านการเพาะปลูกที่หลากหลาย จึงเป็นปัจจัยที่สามารถส่งผลต่อการก่อกำเนิดหนี้ ดังนั้น ความรู้ด้านการเพาะปลูกและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์จะช่วยให้เกษตรกรมีทางเลือกในการบริหารจัดการด้านการผลิตสินค้าเกษตรได้ ซึ่งสิ่งที่สำคัญและเกษตรกรจะต้องคำนึงถึงเสมอคือ การให้ความสำคัญกับคุณภาพผลผลิตและการตลาด สอดคล้องกับ Baudrillard (1975) ที่กล่าวว่า การทำความเข้าใจการบริโภคในปัจจุบันจะเป็นเรื่องของการสร้างคุณค่า และการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคมีความรู้สึกที่ตนเองมีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากคนอื่นฯ ในขณะที่เดียวกัน เกษตรกรจะต้องมีการสร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับ Queralt (1996) ที่กล่าวว่า การรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มจะช่วยหล่อหลอม เสริมสร้างบุคลิกภาพ ปลูกฝังค่านิยม บรรทัดฐานที่สำคัญของสังคมเพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สุดท้าย เกษตรกรควรน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่ง Gorbarchev (2000) มองว่า โลกในปัจจุบันมีการกระตุ้นการบริโภคในปริมาณที่มากที่สุดสาเหตุมาจากความก้าวหน้าและการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความต้องการที่ไม่จำกัด ซึ่งสอดคล้องกับ Bentham (1994) ที่กล่าวถึงพฤติกรรมกรรมการบริโภคในลักษณะที่ทำให้ผู้บริโภคได้รับความพอใจสูงสุด ประกอบกับภายใต้การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบันได้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า สังคมบริโภคนิยม ซึ่งเป็นลักษณะทางสังคมที่ทำให้พฤติกรรมกรรมการบริโภคของ

ผู้บริหารที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความต้องการที่ไม่จำกัด การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จึงเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับเกษตรกร สอดคล้องกับ Jariya Sutthichaiya (2016) ที่กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน สร้างองค์ความรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้เพื่อให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรได้

2. ภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐควรให้การช่วยเหลือเกษตรกรด้วยการประกันราคาผลผลิตเกษตร และหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกรที่ผลิตออกมาได้ในแต่ละฤดูกาลอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับแนวคิดจาก ที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน ซึ่งมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในระดับกลางหรือระดับบนที่มีความสามารถในการผลิตเพื่อการค้าหรือการส่งออก ให้มีการพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานรองรับความต้องการของตลาด สามารถเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยและเพิ่มมูลค่าสินค้า มากกว่านั้น ภาครัฐควรที่จะให้ความรู้กับเกษตรกรในการปลูกพืชให้เหมาะสมสภาพอากาศ และการอบรมให้ความรู้กับเกษตรกรในด้านต่างๆ (Office of the National Economic and Social Development Board, 2011; Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2011) สอดคล้องกับความเห็นจาก ที่ได้กล่าวไว้ในยุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน โดยจะต้องให้พัฒนาผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ พัฒนาทักษะและองค์ความรู้และยกระดับผลิตภาพแรงงานเพื่อส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ พัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสู่สากล โดยสถาบันที่เป็นแหล่งเงินทุนภายใต้การกำกับของรัฐ ให้ความช่วยเหลือเรื่องการลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้และเพิ่มช่องทางให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้อย่างสะดวกทั่วถึงและเท่าเทียมกัน (Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework, 2015) สอดคล้องกับการนำเสนอ (Dornbusch, Fischer and Startz, 2008) ที่กล่าวว่า แรงจูงใจในการก่อกำหนดหนึ่งส่วนหนึ่งมาจากการให้อัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งเป็นผลมาจากการแข่งขันปล่อยสินเชื่อของสถาบันการเงิน เพื่อรองรับมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของภาครัฐ และเป็นการขยายฐานลูกค้าให้มากขึ้น นอกจากเงินทุนแล้ว รัฐควรให้การสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรม การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตรให้มีความรู้และสามารถใช้นวัตกรรมต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ควรเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ทั้งเรื่องของงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรในทุกด้าน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือในด้านลดต้นทุนการผลิตสินค้าการเกษตรในอีกทางหนึ่ง นอกเหนือไปจากการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ และปัจจัยอื่นๆ ในการผลิตและการต่อยอดไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายออกสู่ตลาด (Office of the National Economic and Social Development Board, 2011)

นอกจากนี้การส่งเสริมให้เกษตรกรจะสามารถแข่งขันได้ ทางหนึ่งก็คือ การลดต้นทุนการผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ไปจนถึงปลายน้ำ ในขณะที่เดียวกัน รัฐจะต้องส่งเสริมให้เกษตรกรสร้างวินัยทางการเงินและให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน บัญชีรายรับ รายจ่ายและบัญชี

อื่นๆ ที่จำเป็น (Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework (2015) ทั้งนี้เนื่องจากการดำรงชีพ ชีวิตต้องดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ มีการจัดการร่วมกันในทุกแขนงให้เกิดระบบที่เอื้อต่อการคงอยู่ของทั้งตนเองและครอบครัว (Wanasuk et al. , 2014) เพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐาน โดยจะมีการปรับตัวเพื่อสร้างระบบให้มีความสมดุลเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ซึ่งในปัจจุบันการขยายตัวของหนี้ภาคครัวเรือนอยู่ในระดับสูง ย่อมส่งผลให้ครัวเรือนต้องเผชิญกับปัญหาสภาพคล่องลดลง เนื่องจากต้องมีการชำระหนี้มากขึ้น และต้องระมัดระวังการใช้จ่าย ดังนั้น การจัดการระบบการเงินอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่ายและการชำระหนี้ได้อย่างคล่องตัว มีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

ในขณะเดียวกัน ภาครัฐควรให้คำปรึกษาโครงการในเรื่องปัญหาต่างๆ และการบริหารจัดการความเสี่ยงแก่เกษตรกร สอดคล้องกับ Dornbusch, Fischer and Startz (2008) ที่กล่าวว่า อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ต่ำ ทำให้เกิดแรงจูงใจให้เกษตรกรกู้เงินเพื่อการลงทุนมากขึ้น แต่เกษตรกรมีการบริหารจัดการโครงการที่ได้ลงทุนไปและความเสี่ยงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ไม่เพียงพอ ทำให้ประสบกับความล้มเหลวในการลงทุนอยู่เสมอ การให้คำแนะนำในด้านต่างๆ จากรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะสามารถช่วยให้เกษตรกรประสบผลสำเร็จในการลงทุนได้ ซึ่งรัฐสามารถที่จะให้ความรู้ในการจัดการระบบการเงินและการบริหารจัดการหนี้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับผลการศึกษาจาก TDRI (Poupongskorn et al. (2015) ที่พบว่า ปัจจัยด้านความสามารถในการบริหารจัดการภาคเกษตรกรรมยังรวมถึงการวางแผนล่วงหน้ามีผลต่อการทำการเกษตร การจัดทำรายรับ-รายจ่าย มีผลต่อการประกอบอาชีพ การมีเงินฝากในธนาคารน้อย มีผลต่อความมั่นคงในชีวิต ดังนั้น ความรู้ด้านการจัดการระบบการเงินและการบริหารจัดการหนี้อย่างเป็นระบบ จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถที่จะบริหารจัดการการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันกับปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ดังนี้

1. ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำและภัยพิบัติทางธรรมชาติ รัฐบาลควรยื่นมือเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านการประกันราคาสินค้าเกษตรที่มีความอ่อนไหวด้านราคาและตลาด เช่น ทุเรียน สับปะรด ยาง เป็นต้น เพื่อรองรับผลผลิตที่ออกมาในแต่ละฤดูการอย่างเพียงพอและทั่วถึง ในขณะเดียวกัน รัฐก็ควรให้ความช่วยเหลือและการเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับความเสียหายจากกรณีเกิดภัยพิบัติ เพื่อให้เกษตรกรสามารถฟื้นตัวและกลับมาลงทุนเพื่อการเกษตรได้ใหม่อีกครั้งโดยเร็วที่สุด

2. เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการผลิต ทำให้ไม่สามารถเพาะปลูกผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย และผลผลิตเหล่านั้นอาจจะมีคุณภาพที่ไม่ดีเพราะขาดการควบคุมคุณภาพอย่างเพียงพอ ทำให้อำนาจในการต่อรองทางด้านราคา ไม่สามารถที่จะทำได้เต็มที่เท่าที่ควร ดังนั้น การสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรม การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตรให้มีความรู้และสามารถใช้นวัตกรรมต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐควรที่จะให้ความสำคัญและผลักดันนโยบายด้านนี้ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

3. ปัญหาหนี้ในระบบ จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนหนึ่งยังคงใช้บริการเงินกู้ในระบบที่อัตราดอกเบี้ยสูงอยู่ ทำให้เกษตรกรในส่วนนี้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนเงินกู้ในระบบ ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นบ่วงหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมแบบไร้ระบบควบคุม ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การทวงหนี้เกษตรกรโดยใช้ความรุนแรง การยึดทรัพย์สินทั้งที่ดิน ที่นา ไร่ สวน เป็นต้น ดังนั้น ภาครัฐควรเข้ามาดูแลและให้ความช่วยเหลือให้เกษตรกรสามารถเข้ามาอยู่ในระบบการเงินภายใต้การกำกับของรัฐได้ ซึ่งจะช่วยลดภาระอัตราดอกเบี้ยสูงที่ต้องจ่ายให้กับหนี้ในระบบได้ เมื่อเกษตรกรเข้ามาอยู่ในระบบแล้วก็จะมีความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น เพราะไม่ต้องชำระเงินกู้ดอกเบี้ยที่สูงเกินจริงอีกต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เกษตรกรขาดองค์ความรู้ในการผลิตและบริหารจัดการกระบวนการ ซึ่งอาจส่งผลให้คุณภาพและมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตรไม่ได้รับการควบคุม ดังนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการด้านการผลิตสินค้าเกษตร เพื่อให้ความรู้กับเกษตรกรอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการกระบวนการผลิตให้ได้ประสิทธิผลมากที่สุดในขณะที่เดียวกันก็ใช้ต้นทุนต่ำที่สุด

2. เกษตรกรขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการการเงิน การบัญชีอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ภาครัฐที่ดูแลและให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ควรจัดให้มีการฝึกอบรม ให้ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือนพื้นฐาน เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถจัดการระบบการเงิน รายรับ รายจ่ายได้อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่าย เก็บออม และสามารถแบ่งเงินส่วนหนึ่งเพื่อการชำระหนี้ได้อย่างคล่องตัว มีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. การสร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง เช่น วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ หรือกองทุนหมู่บ้าน รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อการจ้างงานหรือแบ่งปันแรงงานซึ่งกันและกันในกรณีที่เกิดภาวะแรงงานขาดแคลนในบางฤดูกาลผลิต เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยต่างๆ ในการผลิต เช่น เงินทุน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืช เครื่องจักร ฯลฯ ให้แก่สมาชิกในสหกรณ์ทุกคน ดังนั้น ผู้นำชุมชนและเกษตรกรควรที่จะจัดให้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกร และเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับผู้ค้าคนกลาง อีกทั้งยังจะช่วยในเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรอีกด้วย

4. การให้คำปรึกษาโครงการและปัญหาต่างๆ แก่เกษตรกรไม่เพียงพอและต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรบางรายที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการโครงการ ไม่สามารถประสบผลสำเร็จจากการลงทุนได้ ส่งผลให้เกษตรกรเหล่านี้ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ ดังนั้น เพื่อช่วยให้การดำเนินโครงการต่างๆ ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องและมีความก้าวหน้า ภาครัฐควรจะต้องให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาเกษตรกรอย่างเพียงพอทั้งในเรื่องการจัดการโครงการและในเรื่องการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบควบคู่ไปด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาด้านการบริหารจัดการด้านการเงินและปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกชำระหนี้ของเกษตรกรเพิ่มเติม เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพทางการบริหารจัดการการเงินและการชำระหนี้ให้กับเกษตรกร โดยเน้นด้านการเงินเป็นหลัก ตั้งแต่ต้นน้ำ ไปกลางน้ำ และจนถึงปลายน้ำ ครบทั้งห่วงโซ่ เพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุในแต่ละกระบวนการว่า ตรงจุดใดหรือขั้นตอนไหนที่เกษตรกรไม่เข้าใจ ไม่ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง และตรงไหนที่จะสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาได้บ้าง มากกว่านั้น ก็ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการอบรม ให้ความรู้กับเกษตรกรด้านการบริหารการเงิน การจัดทำบัญชีครัวเรือนพื้นฐาน และให้ความรู้ด้านอื่นๆ ที่จะช่วยให้การบริหารจัดการด้านการเงินมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถในการชำระหนี้ให้กับเกษตรกรให้มากขึ้น ผลการวิจัยในส่วนนี้ สามารถที่จะนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของภาครัฐ ด้านการบริหารจัดการการเงินให้กับเกษตรกรในปัจุบันประมาณถัดไปได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกษตรกรสามารถหลุดพ้นหรือไกล่เคียงที่จะจากการเป็นหนี้ได้อย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อไป

References

- Baudrillard, J. (1975). *The Mirror of Production*. St Louis: Telos Press.
- Bentham, G. (1994). *Personal communication*. Bown: University of East Anglia.
- Channarongkul, S. (2011). *Approval of the Farmer's Welfare Fund 500 million baht*. Daily Agricultural News. Bangkok: National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards.
- Easton, D. (1953). *The Political System*. New York: Knopf.
- Gorbachev, M. (2000). *On My Country and the World*. New York: Columbia University Press.

- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2011). *Fund Information of Farmer Welfare Fund*.
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2016). *Minutes of the Farmer Assistance Committee Meeting No. 3/2560 March 24, 2017*. Bangkok: Office of the Permanent Secretary for Agriculture and Cooperatives.
- Office of Agricultural Economics. (2014). *Information of agricultural production*. Retrieved from http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=13577
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2011). *Report on poverty and inequality in Thailand 2010*. Retrieved from <http://www.nesdb.go.th/>
- Office of the Permanent Secretary, Ministry of Agriculture and Cooperatives. Retrieved from <http://www.opsmoac.go.th/main.php?filename=index2016>
- Poupongsakorn, N. et al. (2015). *The study of farmers' debt and the guidelines for improving the operation of the funds under the supervision of the Ministry of Agriculture and Cooperatives*. Thailand Development Research Institute Foundation. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- Prayunsitthi, T. (2016). *Ministry of Agriculture and Cooperatives*. Chiangmai: Chiangmai Daily.
- Queralt, M. (1996). *The social environment and human behavior: A diversity perspective*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework (2015). *Thailand Next 20 Years*. Retrieved from <http://www.moneyandbanking.co.th/new/>
- Sutthichaiya, J. (2016). *Modern agricultural propulsion Thai Agriculture Development to Thailand 4.0*. Retrieved from https://www.kehakeset.com/newsactivities_details.php?view_item=253
- Wanasuk, K., Khosago, J. and Surewanlee, P. (2014). *Household debt and the Southern economy*. Southern Economic Seminar 2014: August 15, 2013. Southern Region Economic Division. Bank of Thailand.

การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติ ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร*

Treat Children and Youth Policy Implementation in the Observation and Protection Center for Children and Youth, Samutsakorn Province

กมลพร กัลยาณมิตร
Kamolporn Kalyanamitra

มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร
Bangkokthonburi University, Thailand.
Email: kramonporn@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร 3) เพื่อศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร 4) เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

ผลการศึกษา พบว่า เด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมตัวในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ส่วนใหญ่มีอายุ 17 ปี ร้อยละ 39.2 เป็นเพศชาย ร้อยละ 95 สถานภาพครอบครัวของเด็กและเยาวชนผู้ปกครองอยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น ร้อยละ 39.2 กระทำความผิดและถูกควบคุมตัวและต้องออกจากการศึกษาขณะศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา ศึกษาตอนต้น ร้อยละ 48.8

* Received November 26, 2018; Revised January 21, 2019; Accepted February 23, 2019

เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและถูกควบคุมตัวในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร ส่วนใหญ่มีลักษณะนิสัยใจร้อน อารมณ์รุนแรง โมโหง่าย ไม่ค่อยกลัวใคร ร้อยละ 25.6 กระทำความผิดความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ร้อยละ 51.2

เด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมในสถานพินิจฯ เห็นว่า มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานแรก รับเด็กและเยาวชน โดยสภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การนำนโยบายปฏิบัติ; เด็ก; เยาวชน; สถานพินิจ

Abstract

A research titled treat children and youth policy implementation in the Observation and Protection Center for Children and Youth in Samutsakorn Province

- 2) To study the problems and obstacles in policy implementation on treatment of children and youth to the children and youths in the area of Samutsakorn Province.
- 3) To study the parents' expectation on the implementation of child and adolescent policy.
- 4) To study the state of living and living problems of children and youth in the Observation and Protection Center for Children and Youth in Samutsakorn Province.

The study found that children and youth who are detained in the Samutsakorn Juvenile Observation and Protection Center the majority were 17 years old, 39.2%, were male 95%. The parental status of children and youth was 39.2 percent. 48.8% of the respondents were educated in secondary school.

Children and youth who commit crimes and are detained. Most of them are temperamental impulses, violent temper, easy to fear, 25.6 percent committed offenses related to drugs to 51.2 percent.

Children and adolescents who are supervised in the observation center see that children and youth are treated in the first place. The condition is very high.

Keywords: Children; Youth; Policy Implementation; Observation

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่จะเป็นกำลังพัฒนาประเทศในอนาคต การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และคุณธรรม ซึ่งเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในทุกๆ ด้าน ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กและเยาวชนมีสิทธิพิเศษที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือ มีเครื่องมือที่นำมาใช้สำหรับพิทักษ์สิทธิของเด็กและเยาวชนและคอยส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาในทุกๆ ด้าน จากการเกิดข้อตกลงร่วมที่เกิดขึ้นทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก เป็นต้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทย โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรง เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารการให้บริการในด้านต่างๆ แต่กระนั้นความเจริญก้าวหน้าที่เข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วก็ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เช่น ทำให้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และครอบครัวขยายลดลง โดยครอบครัวเดี่ยวมีพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง และพ่อแม่ออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ไม่มีเวลาดูแลใกล้ชิดลูก เด็กและเยาวชนจำนวนมากจะต้องดำเนินชีวิตเพียงลำพัง โดยไม่มีผู้ปกครองมาดูแล เอาใจใส่ และให้คำปรึกษา หรือในบางครอบครัวพ่อแม่ที่ทำงานมากเกินไปจนไม่มีเวลาให้กันและกัน สภาพปัญหาจากสังคมภายนอกที่มีแต่ความเร่งรีบต่างคนต่างทำงาน ส่งผลให้เกิดปัญหาความแตกแยกในครอบครัว อีกทั้งสภาวะปัญหาความยากจน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของเด็กและเยาวชนไทยเป็นอย่างมาก และส่งผลให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิด จากข้อมูลของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่า สาเหตุที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมากจากสภาพปัญหาครอบครัวแตกแยก และความผิดฐานเกี่ยวกับทรัพย์มาก ซึ่งเกิดจากสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวยากจน

แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันปัญหาเด็กและเยาวชนก็ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนอาชีวะที่เกิดเหตุรุนแรงทะเลาะวิวาทกันจนถึงขั้นเช่นฆ่า ซึ่งทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อประชาชนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับงานเสียชีวิตหรือพิการ ตลอดจนปัญหาทางด้านความเชื่อ ค่านิยมของวัยรุ่นที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่น่าเป็นห่วง อันจะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสังคมและวัฒนธรรมตามมาในภายหลัง เช่น การเปลี่ยนค่านิยม ทั้งหญิงและชาย จนกลายเป็นเรื่องธรรมดาและถือเป็นเรื่องความนิยม นอกจากนี้ยังเกิดการแข่งขันสะสมสติดีในเรื่องเพศ และเรื่องราวของการมั่วสุมทางเพศในหมู่ของเยาวชน ตลอดจนการเผยแพร่วัฒนธรรมความรุนแรงในสื่อมวลชนต่างๆ โดยเฉพาะภาพยนตร์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ผิดๆ และอาจเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดได้ โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

จากการที่กรมพินิจได้ทำการสำรวจเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ พบว่า มีจำนวนเด็กและเยาวชนกระทำความผิดทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีสาเหตุแห่งการการกระทำ

ความผิดส่วนใหญ่มาจากการคบเพื่อน ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สภาพปัญหาครอบครัวและสภาพฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานความผิดส่วนใหญ่เป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน และ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สิน ในสถานการณ์ปัจจัยการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนไทยมีแนวโน้มมากขึ้นอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางด้านสังคมเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว การเผยแพร่ของสื่อที่ไม่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดทำให้เด็กและเยาวชนจำนวนมากหลงใหล และมีพฤติกรรมเลียนแบบตลอดจนการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนชาวไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนไทยทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดหรือถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดจะต้องถูกนำมาดำเนินคดี ตามแนวทางของเด็กที่กำหนดไว้แตกต่างไปจากผู้ใหญ่นั้นคือ เด็กและเยาวชนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ที่กระทำผิดจะต้องถูกนำตัวมาควบคุมไว้ที่สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน และมีกระบวนการดำเนินคดีและพิจารณาคดีโดยศาลเยาวชนและครอบครัว โดยเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดหรือที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีจะถูกส่งตัวมายังสถานแรกรับเด็กและเยาวชนก่อน เพื่อให้ได้รับการดูแลในด้านที่อยู่อาศัย อาหาร และเตรียมความพร้อมให้เด็กสามารถปรับตัวที่จะดำรงชีวิตได้อย่างไม่มีปัญหา เนื่องจากจำนวนของเด็กและเยาวชนที่ทำผิดและถูกส่งตัวเข้ามายังในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ยังคงมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากปริมาณของเด็กและเยาวชนที่มากขึ้นเป็นสาเหตุหลักของการขาดการดูแล และการปฏิบัติที่ดีเมื่อต้องเข้ามาอยู่ในสถานพินิจขั้นแรกนั้นจะมีการดำเนินการตรวจสอบประวัติของเด็กและเยาวชน ตรวจสอบสุขภาพเด็กและเยาวชนชาย-หญิง ซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดและให้การอภิบาล ดูแลเรื่องการกินอยู่หลับนอน สาเหตุแห่งการกระทำผิด เพื่อพิจารณาจำแนกเด็กและเยาวชน ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมและความประพฤติของเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคลและบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเบื้องต้น ให้คำแนะนำปรึกษา และเฝ้าอำนวยความสะดวกแก่บิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลอื่นๆ ที่มาติดต่อเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ทั้งในด้านการดำเนินคดี การควบคุม ดูแล และการจัดกิจกรรมต่างๆ

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการนำการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลในด้านชีวิต ความเป็นอยู่รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนโดยมองในภาพการปฏิบัติงานของสถานพินิจฯ ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของสถานพินิจฯ ตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ และทราบถึงความคาดหวังของผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในสถานแรกรับเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาครต่อการได้รับการดูแลที่เหมาะสม เพื่อนำผลการศึกษานี้ไปใช้เป็นข้อมูลปรับปรุงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ เพื่อให้เด็กและเยาวชนและผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์สูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

ตามแนวทางในการปฏิบัติงานสถานแรกรับเด็กและเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนพ.ศ. 2545 ตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีการพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)พ.ศ. 2543 ได้บัญญัติให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ควบคุมเด็กและเยาวชนซึ่งต้องหว่ากระทำความผิด ไว้ในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาคดี เพื่อให้การควบคุมดูแลเด็กและเยาวชนดังกล่าวสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องกับนโยบายและแผนแม่บทด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยรวมทั้งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กหรือข้อกำหนด อื่นๆขององค์การสหประชาชาติไทยได้ให้การรับรองจึงกำหนดให้มีแนวทางในการปฏิบัติงานของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2545 โดยมีหลักการในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรือคำสั่งศาลเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ยังมีได้เป็นผู้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนนี้เสมือนว่าเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ มีการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อกำหนด ในสถานแรกรับเด็กและเยาวชนให้คำนึงถึงประโยชน์ของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ และต้องปลูกฝังให้บุคลากรทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชนทั้งปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากการแสวงหาผลประโยชน์ และการกระทำทารุณกรรมทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีการบำบัดแก้ไขเบื้องต้นเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือแก้ไข้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในชั้นแรกส่งเสริมทักษะการปรับตัวและการดำเนินชีวิตสนับสนุนเด็กและเยาวชนมีความพร้อมที่จะดำรงชีวิตในสังคมและเตรียมให้เด็กและเยาวชนเข้ารับกิจกรรมบำบัดแก้ไข ที่เหมาะสมในกรณีที่ต้องเข้ารับการศึกษาและอบรมฯ โดยมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนและเป็นลำดับ

แนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ

วเรช จันทรศร (2543) ให้ความหมายว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นเรื่องของความสามารถที่จะผลักดันให้การทำงานของกลไกที่สำคัญทั้งมวลสามารถบรรลุผลตามนโยบายที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ การบรรลุผลลัพธ์ในลักษณะดังกล่าวมีลักษณะเป็นผลระยะสั้น ซึ่งจะช่วยให้การวัดและประเมินความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติมีความแตกต่างกับการประเมินผลกระทบของนโยบายอยู่บ้าง และกระบวนการซึ่งจะให้ได้มาซึ่งผลของการประเมินก็ค่อนข้างจะสลับซับซ้อนและมีความยุ่งยากมาก ความสลับซับซ้อนของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะยิ่งมีมากถ้าพิจารณาที่องค์การ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ได้แก่ ฝ่ายการเมือง ระบบราชการ ข้าราชการผู้รับบริการ หรือผู้ได้รับประโยชน์จากนโยบาย องค์กรและผู้เกี่ยวข้องเหล่านี้ล้วนแต่มีความคาดหวังและเป้าหมายที่แตกต่างกันไป แต่จำเป็นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกันหรือมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระดับใดระดับหนึ่ง บทบาทจะมีมากน้อยต่างกันตามแต่ประเภทของนโยบาย แต่ไม่มีฝ่ายใดที่จะสามารถควบคุมทิศทางของการนำนโยบายไปปฏิบัติได้ด้วยตัวเองทั้งหมด บทบาทขององค์กรและผู้เกี่ยวข้องภายใต้ขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งแบ่งออกเป็นขั้นตอนในระดับมหภาค และขั้นตอนในระดับจุลภาค ภายใต้ขั้นตอนหลักเหล่านั้น ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นขั้นตอนในการทำให้หน่วยงานย่อยยอมรับผลการแปลงนโยบายนั้นไปปฏิบัติขั้นตอนในการควบคุมและการตรวจสอบขั้นตอนในการแสวงหาความสนับสนุนของนโยบายโดยหน่วยงานระดับย่อยขึ้นการปฏิบัติ ตลอดจนขั้นตอนการสร้างความเป็นปึกแผ่น หรือความต่อเนื่องให้เกิดขึ้นในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

การศึกษาเชิงปริมาณ ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กและเยาวชน จำนวน 125 คน โดยวิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบง่าย เพราะจำนวนเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดถูกส่งเข้ามาควบคุมในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นมีจำนวนเด็กเคลื่อนไหวยุ่ตลอดเวลา เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีการรับตัวใหม่จากทั้งตำรวจที่ส่งตัวมาและตามคำสั่งของศาล และการปล่อยตัวทั้งการปล่อยตัวชั่วคราว (ประกันตัว) และศาลพิจารณาพิพากษาปล่อยตัวหรือสอนฝึกอบรม

การศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในสถานแรกรับเด็กและเยาวชน จำนวน 22 คน

การสร้างเครื่องมือ

1. ทำการเก็บข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดและปลายปิดในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

2. ทำการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ เช่น หนังสือ ตำรา เอกสาร/บทความทางวิชาการ ประกาศ/คำสั่งของราชการ วารสาร ข้อมูลด้านการสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต

3. ร่างแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย อายุ เพศ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะนิสัย อารมณ์ ประเภทความผิด ระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว จำนวน/ครั้งในการกระทำความผิด วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ผู้ศึกษาได้กำหนดเกณฑ์การให้คะแนน คือ

ตอบใช่ ให้ 1 คะแนน

ตอบไม่ใช่ ให้ 0 คะแนน

4. ร่างแบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่บุคลากรของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และบรรยายสรุปเป็นประเด็น

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะของเจ้าหน้าที่ต่อการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. นำร่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ (Face Validity) นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข

2. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากร จำนวน 30 คน นำมาหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นโดยวิธีของครอนบาช (Cronbach)

3. นำไปจัดพิมพ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากแบบสอบถามทั้งหมดโดยนำมาตรวจสอบความถูกต้อง และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยการพรรณนาบรรยาย สรุปเป็นประเด็น

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า เด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมตัวในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร ส่วนใหญ่มีอายุ 17 ปี เป็นเพศชาย กระทำอาชญากรรมและถูกควบคุมตัวและต้องออกจาก การศึกษาขณะศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ความผิดที่กระทำส่วนใหญ่เกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ร้อยละ 54.2 รองลงมาคือ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ร้อยละ 36.8 ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ร้อยละ 8.0 ความผิดอื่นๆ ร้อยละ 2.4 ความผิดเกี่ยวกับเพศ และความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพชื่อเสียง เท่ากัน คือ ร้อยละ 0.8 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 จำนวน ร้อยละของเด็กและเยาวชน จำแนกตามประเภทความผิด

ประเภทความผิด	จำนวน	ร้อยละ
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	46	36.8
ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย	10	8.0
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	1	0.8
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ	64	51.2
ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรี ชื่อเสียง	1	0.8
ความผิดอื่นๆ	3	2.4
รวม	125	100.0

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในการ รับตัวเด็กและเยาวชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังตาราง 2

ตารางที่ 2 ชั้นปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในภาพรวม

คะแนนเฉลี่ย	แปลผล
ระหว่าง 0.00 – 8.33	มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนอยู่ในระดับน้อย/ต่ำ
ระหว่าง 8.34 – 16.66	มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนอยู่ในระดับปานกลาง
ระหว่าง 16.67 – 25.00	มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนอยู่ในระดับมาก

โดยมีการดำเนินการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุหรือปัจจัยเบื้องต้นของการกระทำความผิดในด้านต่างๆ การตรวจสอบสุขภาพกายและจิตของเยาวชนเพื่อทำการวางแผนให้การจัดกิจกรรมบำบัดแก้ไขเบื้องต้น เช่น กิจกรรมธรรมะบำบัด ดนตรีบำบัด อาชีวะบำบัด กีฬาและสันทนาการ กิจกรรมบำบัดผู้เสพและผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมบำบัด แก้ไข และฟื้นฟู ส่งเสริมทักษะการปรับตัว สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนให้ความร่วมมือในการดำรงชีวิตในสังคม ขณะเดียวกันจัดให้มีนักจิตวิทยา เพื่อตรวจวินิจฉัยทางจิตวิทยาคลินิกแก่เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมบำบัดทางจิตวิทยา และให้คำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนและผู้ปกครอง จัดให้มีนักสังคมสงเคราะห์เพื่อทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ข้อมูลของเด็กและเยาวชนด้านครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อม รูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการบำบัด แก้ไข ฟื้นฟูพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างถูกต้องเหมาะสม จัดกิจกรรมในการบำบัดแก้ไข ฟื้นฟูเด็กและเยาวชน เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ และโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการบำบัด แก้ไข ฟื้นฟู ให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม การใช้ชีวิตร่วมกับสังคมภายนอก ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้สึกไม่แปลกแยก และส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถใช้ชีวิตอย่างสงบสุขร่วมกันสมาชิกสังคมได้ ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนมีความคาดหวังในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมตัวอยู่นั้น ให้ได้รับการอบรมสั่งสอนจากเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจเพื่อให้แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสามารถกลับเข้าสู่ครอบครัวและสังคมได้โดยไม่สร้างปัญหาให้กับครอบครัวและสังคมอีก

องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปผลจากการวิจัยเรื่อง การนํานโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ขั้นการรับตัวเด็กและเยาวชน 2) ขั้นการให้การอภิบาลดูแลการกินอยู่หลับนอน 3) การศึกษาพฤติกรรมเพื่อจำแนกและบำบัดแก้ไข และ 4) การบำบัดแก้ไขเด็กและเยาวชน

การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติใน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร

1. ขั้นการรับตัวเด็กและเยาวชน

- มีการดำเนินรับตัวเด็กและเยาวชนโดยคำนึงถึงสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก
- มีการดำเนินการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุหรือปัจจัยเบื้องต้นของการกระทำความผิดในด้านต่างๆ
- มีการตรวจสอบสุขภาพกายและจิตของเยาวชนเพื่อทำการวางแผนให้การจัดกิจกรรมบำบัดแก้ไขเบื้องต้น

2. ขั้นการให้การอภิบาลดูแลการกินอยู่หลับนอน

- มีการตรวจสอบสุขภาพกายและจิตของเยาวชนเพื่อใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมบำบัดแก้ไขเบื้องต้น

3. การศึกษาพฤติกรรมเพื่อจำแนกและบำบัดแก้ไข

1. มีพนักงานพินิจปฏิบัติเกี่ยวกับควบคุม ดูแลและป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนหลบหนี รักษาความปลอดภัย ร่วมจัดกิจกรรมบำบัด พื้นฟูเด็กและเยาวชนกับทีมสหวิชาชีพ
2. มีนักวิชาการอบรมและฝึกอาชีพปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับ อบรมศีลธรรม จริยธรรม ฝึกระเบียบวินัย วางแผนการรักษาความปลอดภัย ให้คำปรึกษาด้านส่วนตัว สังคม และการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน และการฝึกวิชาชีพระยะสั้น
4. มีแพทย์/พยาบาล ปฏิบัติหน้าที่ตรวจวินิจฉัยโรค ให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับโรคภัย ให้คำปรึกษา คำแนะนำเกี่ยวกับสุขศึกษา เพศศึกษา และโรคต่างๆ
5. มีนักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูลของเด็กและเยาวชนด้านครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อม รูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการบำบัด แก้ไข พื้นฟูพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างถูกต้องเหมาะสม
6. มีนักจิตวิทยา ตรวจวินิจฉัยทางจิตวิทยาคลินิกแก่เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่องจัดกิจกรรมบำบัดทางจิตวิทยา และให้คำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนและผู้ปกครอง

4. การบำบัดแก้ไขเด็กและเยาวชน

- ให้ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆเพื่อการบำบัด แก้ไข พื้นฟู ให้กับเด็กและเยาวชน ในการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นหน่วยงานที่สามารถพัฒนา
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

อภิปรายผลการวิจัย

การนำนโยบายการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไปปฏิบัติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสมุทรสาคร มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลเพิ่มเติมได้ดังนี้

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร ได้มีการดำเนินรับตัวเด็กและเยาวชน ได้เป็นอย่างดีมาโดยตลอด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพ ความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นหน่วยงานที่สามารถพัฒนา ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชนให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก เช่นเดียวกับการศึกษาของสุทัศน์ จิตภักดี (2558) เรื่อง “สิทธิและความต้องการของเด็กภายใต้สัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กกับแนวทางการปฏิบัติงานของสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด” ผลการศึกษาพบว่าสถานสงเคราะห์มีการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีการดำเนินงานที่คำนึงถึงสวัสดิภาพและสิทธิเด็กและเยาวชนเป็นหลักในการดำเนินงาน

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาคร มีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนขั้นการให้อภิบาลดูแลการกินอยู่หลับนอน ในภาพรวมในระดับมาก เนื่องจากสถานพินิจฯ จังหวัดสมุทรสาครได้จัดให้เด็กและเยาวชน โดยคำนึงถึงพัฒนาการของวัย และเอื้อประโยชน์ต่อการบำบัดแก้ไขเบื้องต้นสอดคล้องกับการศึกษาของภักดี ฉันทาจิต (2558) เรื่อง “การประเมินผลระบบการดูแลเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนของจังหวัดสมุทรปราการ” ผลการศึกษาพบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ลงตัวในโครงสร้างองค์กรมีนโยบายที่ชัดเจนในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร มีแรงจูงใจในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีทัศนคติต่อเด็กและเยาวชนในทางที่ดีมากขึ้น สิ่งแวดล้อมมีความสะอาด เป็นระเบียบ สวยงามก่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีทั้งเด็กและเยาวชนและบุคลากรผู้ดูแลการร่วมคิดร่วมทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนา

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรสาครมีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนด้านการบำบัดแก้ไข ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมในการบำบัดแก้ไข พี่นุเด็กและเยาวชนทางสถานพินิจฯ จังหวัดสมุทรสาครยังได้เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เช่น กิจกรรมตามวันสำคัญและโครงการต่างๆ ที่ทางสถานพินิจจัดขึ้นเพื่อเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการบำบัดแก้ไข พี่นุ ให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม การใช้ชีวิตร่วมกับสังคมภายนอก ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้สึกไม่แปลกแยก และส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถใช้ชีวิตอย่างสงบสุขร่วมกันสมาชิกสังคมได้สอดคล้องกับการศึกษาของนิพิศ จันทร์แจ่มแสง (2557) เรื่อง “การส่งตัวเด็กและเยาวชนเข้ารับการฝึกอบรมที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การส่งตัวเด็กไปฝึกอบรมที่สถานพินิจฯ มีผลกระทบทั้งในแง่บวกและลบต่อเด็กและเยาวชนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ขณะที่หลักสูตรการฝึกอบรมของสถานพินิจฯ เป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กและเยาวชน แต่ก็ยังไม่เพียงพอในการขัดเกลาฟื้นฟูแก้ไขนิสัยและความประพฤติของเด็กและเยาวชนให้ย้อนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

การหลบหนีของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ด้านทัศนคติที่มีต่อความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ที่มีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

5. ด้านกฎหมาย นโยบายและระเบียบ เจ้าหน้าที่ของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน สถานพินิจจังหวัดสมุทรสาคร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับการศึกษาของบำเพ็ญ นาอ่วม (2557) เรื่อง “การพัฒนากระบวนการดูแลเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในจังหวัดอุดรธานี” ผลการศึกษาพบว่า เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดหวนกลับมาอีกเนื่องจากการกระทำความผิดซ้ำๆ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับระบบการดูแลเด็กและเยาวชนที่ยังไม่ดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

1. รัฐบาลควรมีนโยบายรณรงค์ความสำคัญของครอบครัว โดยระดมทุกองค์กรร่วมกันสำรวจ ทบทวนกลไกของรัฐและสังคมและร่วมมือกันให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่
2. หน่วยงานต่างๆของภาครัฐควรมีเวทีที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนแสดงความคิดเห็น ความรู้ ความสามารถ โดยไม่มีการบีบบังคับ และเป็นไปด้วยความเต็มใจของเด็กและเยาวชน
3. ครอบครัวต้องใช้เวลากับตนเองและสมาชิกในครอบครัวให้มากขึ้น เพื่อพูดคุย รับฟังปัญหา ความทุกข์ และให้ความรักที่อบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว
4. หน่วยงานรัฐควรทำการประชาสัมพันธ์ รณรงค์ ส่งเสริมให้ทุกครอบครัวมีโอกาสใช้เวลาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันและช่วยกันเป็นหูเป็นตา ฝ้าระวัง ป้องกัน ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว และเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหาสมาชิกในครอบครัว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานแรกรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจในแต่ละจังหวัด เพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน
2. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานแรกรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ
3. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบแนวทางการให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนกระทำผิด

References

- Asakit, P. (2015). *Cause of Offense and Escape of Children and Youth in Phitsanulok, Child Protection Observation Center*. Independent Research. Master of Public Administration. Graduate School: Chiang Mai University.
- Chanchaemsang, N. (2014). *Transmission of Children and Youth Training at the Observation and Child Protection in Chiang Mai*. Master of Arts in Political Economy Graduate School: Chiang Mai University.
- Chandharasorn, V. (2000). *Policy Implementation*. Bangkok: Sukhothai Thammathirat University.
- Chanthachit, P. (2015). *Assessment of Child Care Systems, Observation and Child Protection and the Youth of Samutprakran*. Master of Arts Thesis, Department of Political Science : Mahamakut Buddhist University.
- Charoenthavorn, S. (2014). *Analytical Study to Develop Professional Training Standards. Youth Training and Training Social Worker*. Master of Social Science: Thammasat University.
- Jitpakdee, S. (2015). *Rights and Needs of Children under the Convention on the Rights of Child, the Operation of Pakret Boys' Home*. Burapha University.
- Kasemsan Na Ayutthaya, S. (2001). *Children's Rights: A Division of Human Rights*. (Copy).
- Pattanacharoen, P. (2016). *Causes of Offense and Escape of Children and Juveniles in the Juvenile Observation Center of Chiang Mai Province*. Independent Study. Master of Arts in Urban and Regional Studies. Graduate School: Chiang Mai University.
- Pornmak. S. (2016). *Problems and Obstacles of the Observation and Protection Center for Children in Udonthani Province*. Master of Public Administration in Local Administration: Khonkaen University.
- The Juvenile and Juvenile Court Act.*The Family*, (1991). Bangkok.
- The Juvenile and Juvenile Court Act.*The Family*, (1991). Bangkok.

รูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย*

A Buddhism's Based Model of Almshouse in Thai Society

¹วรินทร์ ทวีโชติชัยกุล และ พระปลัดสมชาย ปโยโค

¹Warinthorn Thawichotichaikul and Phrapalad Somchai Payogo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author Email: warinrong@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า

1) การให้ทานเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนสาวกของพระองค์ทั้งสาวกฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ-ภิกษุณี) และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก-อุบาสิกา) ทรงสอนว่าธรรมทานเลิศกว่าอามิสทาน เพราะธรรมทานจะให้นวปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ขณะเดียวกันก็สอนอามิสทานในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตที่พระสงฆ์ได้ต้องรับจากคฤหัสถ์ ในการให้ทานนั้นสามารถให้ได้ทุกสถานที่ แต่ก็มีกำหนดสถานที่ให้ทานเป็นการเฉพาะเรียกว่า โรงทาน ได้แก่ สถานที่สำหรับแจกจ่ายสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิตมีอาหารเป็นต้นเพื่อเป็นการกุศล โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี 3 ประเภท คือ (1) โรงทานที่ตั้งถาวรเปิดบริการตลอดเวลา (2) โรงทานที่ตั้งบางช่วงเวลา และ (3) โรงทานที่ตั้งเฉพาะเกิดเหตุการณ์สำคัญ

2) โรงทานในสังคมไทยตั้งขึ้นตามค่านิยมเรื่องทานของหลายภาคส่วน คือ (1) พระพุทธ ศาสนา (2) ศาลเจ้า โรงเจ (3) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์กรอาสาสมัคร ภาคประชาชน มีการตั้งโรงทานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงทานได้ 3 ประเภท

3) การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม บางแห่งมีของจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของก็ซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่

คำสำคัญ: โรงทาน; พระพุทธศาสนา; สังคมไทย

Abstract

This Articles aimed (1) to study the teachings of giving and almshouse in Buddhism, (2) to study almshouse according to Buddhism in Thai society, and (3) to analyze the giving through almshouse according to Buddhism in Thai society.

The results of the research found that

1) Dana (giving) is a teaching that the Buddha taught his disciples, monks (*Bhikkhu - Bhikkhuni*) and householders (*Upasaka - Upasikā*). The buddha taught that the *Dharmadāna* is better than *Āmisadāna* because *Dharmadāna* will provide a way to develop life into a noble man. At the same time, *Āmisadāna* is as a nourishing factor of life that monks have to receive from the householders. There are three types of an almshouse in Buddhist scriptures: (1) permanent almshouse that opens all the times, (2) Temporary almshouse that open only some periods of time, and (3) Specific almshouse that opens only on a major incident.

2) Almshouse in Thai society organized according to the value of giving of many sectors: (1) Buddhism, (2) spiritual shrines, (3) Government agencies in social work, and (4) volunteer foundations. The public volunteer organizations have been organized almshouse in Thai society since the Sukhothai Period to the present. There is three types of an almshouse in Thai society: (1) permanent established almshouse at the Buddhist temples and meditation centers. (2) temporary setting almshouse at merit-making event place, for instance, the royal funeral of the king's dead body. And (3) specific almshouse that set up By the place of a disaster such as a flood and fire at the community. The people who set up almshouse in Thai society are (1) Buddhist temples, (2) Government agencies, (3) Shrines of vegetarian, (4) volunteer foundation, charitable organizations, and (5) the general people. The people who received the distribution from the temple to the monks, novices, nuns, and meditation practitioners. While the people who received distributions from the disaster shelter are disaster victims, relatives, government officials, and public volunteers. The items distributed in the almshouse are mostly food and beverages (juices), only some places that can offer house (Prefabricated Houses, construction equipment), pets, seeds, and vehicles.

3) The giving through almshouse according to Buddhism in Thai society is widely popular activity among the Buddhist monks and government, private and general public sectors. The items distributed in the almshouse were mostly food and drink. Some places are of too many duplicated items make a lot of leftovers.

Keywords: Buddhism; Almshouse; Thai Society

บทนำ

ในระยะแรกของการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า หากเป็นคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จะแสดงธรรมะสำคัญข้อหนึ่งเป็นประจำคือ อนุปพุททกา ซึ่งว่าด้วยการกล่าวถึงเรื่องสำคัญ 5 เรื่องตามลำดับ คือ (1) เรื่องทาน (ทานกถา) (2) เรื่องศีล (ศีลกถา) (3) เรื่องสวรรค์ (สัคคกถา) (4) เรื่องโทษของกาม (กามาทีนวกถา) และ (5) อานิสงส์การออกจากกาม (เนกขัมมานิสังสกถา) (Thai Tipitakas/4/25/32; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2015) หลังจากได้ฟังธรรม คฤหัสถ์เหล่านั้นมักจะมีจิตใจอ่อนปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงประกาศสามกัณฑ์สิกขธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ อริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุขะ สมุทัย นิโรธ มรรค ผลที่เกิดตามมาอาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ หากเป็นผู้มีอุปนิสัยถึงพร้อมก็จะสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าในวันนั้น บางคนได้มีศรัทธาออกบวชในพระพุทธศาสนา เช่น พระยสยะ แต่บางคนมีอุปนิสัยยังไม่ถึงพร้อมอาจจะแค่เกิดศรัทธาแล้วประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องน่าศึกษาว่า เหตุใดในการประกาศพระพุทธศาสนาช่วงแรกๆ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับคำสอนที่เริ่มต้นด้วยการให้ทาน อาจเป็นไปได้ว่า การให้ทานเป็นสิ่งที่ชาวชมพูทวีปประพฤติเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว แสดงถึงการปฏิบัติที่สอดคล้องการเมืองการปกครองความเป็นอยู่ ความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม อาชีพ (Netnimit, 2017) การที่ทรงเริ่มเผยแผ่ศาสนาด้วยการตรัสถึงเรื่องทาน เป็นการสอนเรื่องที่ประชาชนคุ้นเคยง่ายต่อการทำความเข้าใจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็ว ที่ส่งผลถึงการพัฒนาระบบการพิจารณาอย่างไตร่ตรอง ที่รับมือกับความความยึดมั่นถือมั่น (Dinh Thi Xuan Trang, 2017)

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วงต่อมา คำสอนเรื่องทานก็ดูจะได้รับความสำคัญจากทั้งพระพุทธองค์และพระสาวก เห็นได้จากคำสอนเรื่องทานปรากฏในธรรมหลายหมวด เช่น ทานมัยในบุญกิริยาวัตถุและสังคหวัตถุ ในตอนที่กล่าวถึงการการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี 10 ประการ (Tripitaka with Translation 9/3/572) แต่บารมีที่บำเพ็ญแล้วโดดเด่น คือ ทานบารมี เช่นทรงบริจาคทานเป็นจำนวนมากแก่คนยากจนและคนทั่วไป จุดมุ่งหมายในการให้ทานของพระองค์ ก็คือเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวังเพื่อพระองค์อย่างเดียว แต่หวังเพื่อความสงบสุขแก่สัตว์โลกด้วย การให้ทาน ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนาบันทึกว่า “พระพุทธเจ้าในพระชาติที่เป็นสุเมธดาบสได้รับพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงแสวงหาหลักธรรมเพื่อจะบำเพ็ญบารมีพระพุทธเจ้า” (Tripitaka with Translation 9/2/29) ได้ทรงเห็นว่าควรบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก แล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆต่อไป ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จึงเริ่มที่ทานก่อน

คัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักคำสอนที่แสดงความมุ่งหมายของการให้ทานหลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้วจุดมุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างความดี มีพระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญโดย

มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้รับและขัดเกลาคิดใจผู้ให้ การให้ทานมีประโยชน์หลายอย่าง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า 1) ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก 2) บัณฑิตย่อมคบหาผู้ให้ทาน 3) ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป 4) ผู้ให้ทานย่อมไม่เห็นห่างจากฆราวาสธรรม 5) ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (Thai Tipitakas 22/35/56; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2015) พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญ 3 ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตน เพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ (Thai Tipitakas 11/305/269; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) เป็นลักษณะการให้ วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้ การให้อภัยแก่คนอื่นหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ คือการงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่การรักษาศีล มีเว้นการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีลเป็นทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 2 ประเภท คือ 1) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค 2) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน คือการให้คำแนะนำ สั่งสอนให้รู้ดี รู้ชั่ว หรือการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ในโลกนี้และโลกหน้า (Namjaisook, 2017) การคบสัตบุรุษ การฟังพระสัทธรรม การพิจารณาธรรม การปฏิบัติธรรม มีความกลมไสมิคลอนแคลนในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ มีศีลบริบูรณ์ มีการให้ทานที่ปราศจากความตระหนี่ และการปฏิบัติตามรูปแบบ

ในสังคมไทยปัจจุบัน คติเรื่องการให้ทานและโรงทานก็ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศไทย มีชื่อเรียกและวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป เรียกชื่อตามงานที่โรงทานนั้นตั้งอยู่ เช่น โรงทานงานทอดผ้าป่า โรงทานงานทอดกฐิน โรงทานงานปรีวาสากรรม โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพ ตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของก็มี เช่น โรงทานวัดสังฆทาน โรงทานวัดอัมพวัน ตั้งชื่อตามสถาบันที่ให้การสนับสนุนก็มี เช่น โรงทานธนาคารออมสิน โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู โรงทานมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง โรงทานศาลเจ้าลิ้มกอเหนี่ยว ตั้งขึ้นชั่วคราวในยามประสบภัย โรงทานที่ตั้งตามนโยบายทางการเมือง เช่น โรงทานวัดเจ้าอาาม นอกจากนี้ก็มีโรงทานที่ตั้งเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาเดียวกัน เช่น โรงเจของชาวจีนจังหวัดพิษณุโลก จะเห็นว่าโรงทานในยุคปัจจุบันค่อนข้างมีความหลากหลาย ส่วนดีของโรงทานคือต้องการแบ่งเบาภาระเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นสถานที่แสดงน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งที่ได้รับความลำบากและที่มาร่วมงาน และเป็นที่ร่วมกันแสดงออกถึงความสามัคคี โดยเฉพาะโรงทานที่ตั้งตามวัดมีส่วนช่วยลดค่าอาหารของทางวัดได้มาก เพราะหากไม่มีโรงทาน ทางวัดก็ต้องสิ้นเปลืองเงินทองจัดหาอาหารมาเลี้ยงคนที่มาวัด โดยเฉพาะช่วงที่มีงานใหญ่ คนมางานวัดจำนวนมาก ถ้าไม่มีโรงทานภาระหนักก็ตกอยู่ที่ทางวัด ซึ่งการตั้งโรงทานในวัดเท่ากับเป็นการเปิดกว้างให้คนทุกชนชั้นวรรณะไม่ว่ายากดีมีจนก็มีสิทธิ์มารับประทานอาหารได้ อีกนัยหนึ่ง การตั้งโรงทานในวัด เท่ากับเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลร่วมกับพระสงฆ์ด้วย (Phrasamu Udom Paripunġo Malipung, 2011; Pattranupravat, 2009)

ในปัจจุบันจึงมีการให้ทานและมีโรงทานกันอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานบุญของวัด หรืองานบุญที่เป็นงานการกุศลต่างๆรวมถึงเทศกาลต่างๆเช่นเทศกาลดิถีขึ้นปีใหม่ วันวิสาขบูชา บางครั้งอาหารที่มาจัดไว้ในโรงทาน ก็มีแบ่งส่วนหนึ่งนำไปถวายเพล ไปเลี้ยงพระ ซึ่งไม่มีข้อห้ามอะไรที่เกี่ยวกับอาหารที่มีในโรงทาน จะต้องเลี้ยงคนที่มาวัดเท่านั้น จะนำไปเลี้ยงพระไม่ได้ (Bunjun, 2008; Nawikamoon; Wasikasin, 2010) เพราะฉะนั้นภาพรวมการให้ทานและโรงทานในสมัยปัจจุบันตั้งในวัด รอบวัดนั้นไม่จำกัดเฉพาะคนยากจน ไม่ได้จำกัดเฉพาะลูกศิษย์วัด ใครจะเดินเข้ามากินก็ได้ ที่สำคัญเป็นการร่วมทำบุญกับทางวัด ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ โรงทานในยุคสมัยปัจจุบันก็ตั้งในบริเวณวัดใกล้วัด หรือตามมูลนิธิต่างๆ และอาจมีมากกว่าโรงทานเพื่อเลี้ยงคนยากจน และการให้ทานและโรงทานในสังคมไทยปัจจุบันยังมีการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการทำให้ทานจัดตั้งโรงทานภายใต้ชื่อบริษัทห้างร้าน เพื่อเป็นการแนะนำตัวและเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้รู้จักชื่อเสียงของตน และโรงทานส่วนใหญ่ในสังคมไทยมักเกิดขึ้น จัดตั้งขึ้นในวัด และงานพิธีสำคัญๆ หรือในสถานที่ที่เป็นแหล่งศูนย์รวมคนมาคม (Aramkul, 1998)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การให้ทานและโรงทานจะได้รับความนิยมในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย แต่ก็ เป็นเรื่องน่าเป็นห่วงอยู่บ้าง เพราะแนวคิดพื้นฐาน รูปแบบและวิธีปฏิบัติในการให้ทานและโรงทานได้เปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลพอสมควร เช่น บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง บางแห่งถูกใช้เป็นแหล่งเผยแผ่ลัทธิศาสนา บางแห่งมีการออกเรียไร บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างชื่อเสียง แต่ก็มี การให้ทานและโรงทานบางแห่งได้เพิ่มหลักวิชาการสมัยใหม่เข้ามาจัดการด้วย เช่น การสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร เครือข่ายจิตอาสา แล้วบริหารจัดการในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ ทำให้การให้ทานและโรงทานได้ทำหน้าที่ฝึกหัดประชาชนและเยาวชนของชาติให้รู้จักช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในทางหนึ่งด้วย ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว การให้ทานถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา (Wasri, 2014) โดยเฉพาะประเภทการให้ทานและโรงทาน ถือเป็น การให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ และการช่วยเหลือกันและกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม อากาศหนาว ช่วยผู้ประสบภัยและเกื้อกูลเห็นใจซึ่งกันและกัน

ดังนั้นจึงสรุปการทบทวนเอกสาร หนังสือ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องโรงทานนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเอกสาร หนังสือ ข้างต้น งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์เหล่านั้นส่วนมากมุ่งไปที่การศึกษาในภาพรวม แต่ในงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาแนวคิด และรูปแบบการให้ทานและโรงทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อการประยุกต์บูรณาการ และนำเสนอรูปแบบพัฒนาการให้ทานและโรงทานคุณภาพโรงทานในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษารายละเอียดทั้งแนวคิดและรูปแบบ เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบ จะได้นำมาประยุกต์หรือส่งเสริมเพื่อการพัฒนาโรงทานที่มีคุณภาพในสังคมไทย นำมาเป็นแนวทางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยจะรวบรวม ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตำรา บทความ งานแปล และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลี เก็บข้อมูลในรูปของข้อความบันทึกหรือจากการสังเกต (Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร

ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการการให้และโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ จากนั้นจะวิเคราะห์รูปแบบการตั้งโรงทานและเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยให้ทราบรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ

วิจัยภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความจากวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1) **ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)** จะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการให้ทานและโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ

2) **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)** จะศึกษาข้อมูลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการให้ทานและโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนา จากอรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส ฉบับมหาจุฬา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการอื่นๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความจากวิธีการเข้าไปสังเกตโดยมีแบบสังเกตและเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างปลายเปิด กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research)/ภาคสนาม จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีการสังเคราะห์ (Synthesis) และสรุปในแต่ละหัวข้อนั้นๆ เข้าสู่การสังเคราะห์ เพื่อการสรุปนำไปสู่องค์ประกอบการเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบ ความหมายและความเป็นมาแนวคิด รูปแบบการให้ทานและโรงงาน ความสำคัญของการให้ทานและโรงงาน จากนั้นจะได้วิเคราะห์แนวคิด หลักการรูปแบบการให้ทานและโรงงานและลำดับขั้นตอนอย่างไร

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีปลายเปิด และด้วยวิธีการสังเกตและสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) นำบทสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในเรื่องการให้ทานและโรงงานของวัด(พระสงฆ์) โรงงานของมูลนิธิ รวมทั้งผลการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นที่กำหนด จากนั้นจะได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ แล้วเสนอแนวทางการให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการ คือ

1) ศึกษาการสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (3) โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (4) ประเภทและเจ้าของโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (5) จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (6) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (7) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (8) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2) ศึกษาโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) ความหมายคติและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทย (2) ประเภทและเจ้าของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (3) จำนวนที่ตั้งและการจัดการโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (4) บุคคลผู้มารับ

แจกของและสิ่งของที่แจกในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (5) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (6) ประโยชน์ของการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

3) นำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (1) สถานการณ์การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (2) แนวทางการให้ทานผ่านโรงงานในสังคมไทย (3) ข้อพิจารณาสำหรับโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (4) เป้าหมายการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำการศึกษาวិจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. คำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ และการให้ธรรมทานเป็นทาน มี 2 ประเภท คืออามิสทานและธรรมทาน มี 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่อามิสทาน ระดับกลาง ได้แก่ ทานวิริติ (การงดเว้นจากศีล 5) ระดับสูง ได้แก่ ธรรมทานและอภัยทาน การให้ทานเป็นคำสอนสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทานมีความหมายหลักอยู่สองอย่าง คือ การให้ และสิ่งของที่ให้ (วัตถุทาน) พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธบริษัทรู้จักให้ทานเพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เพื่ออนุเคราะห์ผู้รับ และเพื่อบูชาคุณผู้รับ โดยสิ่งของที่ให้เป็นทานนั้นต้องมีประโยชน์แก่ผู้รับ เช่น ข้าว น้ำ อาหาร เสื้อผ้า ส่วนสิ่งของที่เป็นโทษแก่ผู้รับนั้นห้ามให้เป็นทาน เช่น สุรา ยาพิษ ศาสดาราช สัตว์ที่จะถูกนำไปฆ่า การให้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรมสังคหวัตถุมีการให้ เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทานอามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน หรือการให้ทานในรูปแบบการทำบุญตามประเพณี เช่น การให้ทานการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยตลอดมา ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการให้ทาน อาณิสสงส์ของการให้ทาน เชื่อเรื่องกรรม และผลของทานมีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือส่วนตนเพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภ และความตระหนี่ในจิตสันดาน ส่วนสังคม คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานเป็นการผูกมิตรไมตรี และความสามัคคีต่อกันจุดหมายที่พุทธศาสนิกชนให้ทาน เช่นให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และวิธีการให้ทานที่ถูกต้องสิ่งที่ถูก คือต้องให้ความสำคัญแก่วัตถุทาน และตัวผู้รับ เช่นให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยความ

ศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตน และตนผู้ให้โดยจิตอนุเคราะห์ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นต้นทาง ทานจะมีอานิสงส์มากเพียงใด ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุประสงค์ของผู้ให้ ต้องมีเจตนาดี ก่อนให้ กำลังใจ และหลังให้ทานไปแล้ว

พระพุทธศาสนาเน้นจุดมุ่งหมายของการให้ทาน เราให้เพื่อสุขภาพใจ ให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ (ส่วนรวม) ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลสหรือเพื่อสร้างความคิดดี จะเห็นได้ว่า การให้ นั้นก็เพื่อขจัดความตระหนี่ ความหวง ความเห็นแก่ตัว ซึ่งก็คือการกำจัดกิเลสในจิตใจตนเอง และเรารู้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะทานจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยา 3 เป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเอง ในทัศนะของคนในสังคมไทยที่สืบต่อกันมาหลายชั่วคนจะให้ความสำคัญของการให้ทานในลักษณะที่ผิดไปจากหลักพระพุทธศาสนา หรือพระไตรปิฎกที่แตกต่างกันในเรื่องของความเข้าใจในหลักปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดทัศนคติ แนวคิดทัศนคติคือความคิดเห็น ความเชื่อ หรือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบในสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือสถานที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการสนับสนุน หรือ ต่อต้าน มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ทัศนคติมีความสำคัญในเรื่องการปรับตัว ป้องกันตัวเอง การแสดงออกซึ่งค่านิยม การแสดงออกถึงความรู้ ทัศนคติเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ ถูกสร้างขึ้นจากผลของกระบวนการปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิต มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอารมณ์และความรู้สึกและเป็นสัมพันธ์ภาพทางวัตถุ-จิตวิสัยที่มีองค์ประกอบคือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการกระทำหรือพฤติกรรม

2. โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า โรงทานในสังคมไทยตั้งขึ้นตามค่านิยมเรื่องทานของหลายภาคส่วน คือ (1) พระพุทธ ศาสนา (2) ศาลเจ้า โรงเจ (3) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์การอาสาสมัครภาคประชาชน มีการตั้งโรงทานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงทานได้ 3 ประเภท คือ (1) โรงทานที่ตั้งแบบถาวร ตามวัดและสำนักปฏิบัติธรรม (2) โรงทานที่ตั้งแบบชั่วคราว ตามสถานที่จัดงานบุญ เช่น งานพระถวายพระเพลิงพระบรมศพ และ (3) โรงทานที่ตั้งช่วงเหตุเหตุการณ์สำคัญ ตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ชุมชน ผู้ที่ตั้งโรงทานในสังคมไทย ได้แก่ (1) วัดในพระพุทธศาสนา (2) หน่วยงานภาครัฐ (3) ศาลเจ้า โรงเจ (4) มูลนิธิจิตอาสา องค์การการกุศล และ (5) ประชาชนทั่วไป บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามวัด ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี ผู้ปฏิบัติธรรม บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ ได้แก่ ผู้ประสบภัยพิบัติ ญาติเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่อาสาสมัครภาคประชาชน เป็นต้น สิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหาร และเครื่องดื่ม (น้ำปานะ) มีเพียงบางโรงทานเท่านั้นที่สามารถแจกที่อยู่ (บ้านสร้างสำเร็จรูป อุปกรณ์ก่อสร้าง บ้าน) สัตว์เลี้ยง เมล็ดพันธุ์พืช และยานพาหนะ

3. วิเคราะห์แนวการให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการวิเคราะห์แนวทางการให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า การให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงพยาบาลส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม บางแห่งมีของจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของก็ซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่ ดังนี้ (1) ควรจัดการให้มีของแจกในโรงพยาบาลอย่างหลากหลาย ไม่ควรเน้นที่อาหารและเครื่องดื่ม ควรแจกสิ่งของที่ผู้รับนำไปประกอบเป็นอาชีพเป็นรายได้ เพื่อให้เขาพึ่งตัวเองได้ (2) จัดให้มีการแจกของแก่ผู้รับตามความจำเป็นและเป็นของดีต่อสุขภาพ เช่น งดถวายของหวานจัด มันจัดแก่พระสงฆ์เพื่อรักษาสุขภาพ ไม่ให้พระสงฆ์อาพาธจากการฉันอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ (3) โรงพยาบาลของวัด พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการปรุงอาหารด้วยตนเอง ควรมอบหมายให้คฤหัสถ์เป็นคนทำเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย (4) ควรตั้งโรงพยาบาลแบบถาวรตามส่วนราชการหรือที่สาธารณะเพื่อแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา เช่น คนไร้บ้าน ขอดาน คนตกงาน (5) ควรใช้โรงพยาบาลเป็นสถานที่สงเคราะห์ประชาชนด้านอื่นๆ ด้วย เช่น รักษาโรค แนะนำอาชีพ ฝึกอาชีพ (6) ควรมีการจัดระบบโรงพยาบาลเพื่อให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และ (7) ควรปลูกฝังแนวคิดจิตอาสาแก่ประชาชนให้เข้ามาช่วยงานโรงพยาบาล เมื่อมีความจำเป็นต้องตั้งโรงพยาบาลจะได้มีคนมาร่วมบริจาคสิ่งของและมาช่วยบริการแจกจ่ายสิ่งของอย่างเพียงพอ ฝึกให้ประชาชนรู้จักเสียสละกำลังทรัพย์และกำลังกาย ยินดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งในยามปกติและในยามได้รับความลำบาก อันเป็นการสร้างทานบารมีไปในตัว

สรุป

สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา คำสอนเรื่องทานก็แผ่เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง และมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น คนที่ให้ทานไว้มาก ผลบุญย่อมส่งผลให้เขาเลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ในชาติหน้า เชื่อว่าการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมากกว่าให้กับคนหรือสัตว์ทั่วไป ตามหลักที่แท้จริงนั้น การให้ทั้งสองอย่าง ก็จัดเป็นบุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานเหมือนกัน ลักษณะการให้ทานในสังคมไทย มีลักษณะฟุ่มเฟือย ให้ทานเพื่อผลตอบแทนทางการค้า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษารูปแบบโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในเรื่องการให้ทานและโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมทำกัน จะสังเกตเห็นได้ คือ เมื่อทำบุญในวาระหรือโอกาสใดก็ตามส่วนใหญ่จะมีการให้ทานและตั้งโรงเรียนเสมอ เนื่องจากเชื่อกันว่าจะได้บุญมาก และเป็นการทำบุญที่ทำได้ง่าย อีกทั้งยังสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน แม้ในสังคมจะนิยมให้ทานซึ่งเกิดจากอิทธิพลคำสอนเรื่องทาน แต่การให้ทานของชาวพุทธไทยยังมีความคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระพุทธศาสนา อนึ่ง ความผิดพลาดของชาวพุทธในสังคมไทย คือ ให้ทานยึดติดตัวบุคคลผู้รับทานเกินไป การให้เช่นนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี การให้ทานทรงยกย่อง คือ การให้ทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาริวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนในสังคมไทยยังมีอีกหลายประเด็นที่ควรศึกษาริวิจัย เนื่องจากมีขอบข่ายและความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย จึงเสนอให้ทำวิจัยในหัวข้อดังต่อไปนี้

- 1) วิเคราะห์สถานภาพและบทบาทของโรงเรียนของวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานและมูลนิธิการกุศลในสังคมไทย
- 2) วิเคราะห์ค่านิยมการให้ทานและนโยบายสังคมสงเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบโรงเรียนสังคมไทยในทศวรรษหน้า
- 3) วิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนในสังคมไทย: บูรณาการตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีสวัสดิการสังคมสงเคราะห์

References

- Aramkul, Y. (1998). *Dana and Virtue of Dana*. Bangkok: Tipyawisut.
- Dinh Thi Xuan Trang. (2017). Upādāna and Liberation: Integrated Path to Liberation from It and How to Apply Integrated Path for Practice in Present Society. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(3), 167-187.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2000). *Tripitaka with Translation, Commentary Series 91 books*. (4th ed). Bangkok: MBU Press.
- Namjaisook, P. (2017). The Concept and Practical Pattern for Being Sotapanna in Theravada Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 122-132
- Nawikamoon, A. (1998). *The Siamese*. Bangkok: Sunlight.
- Netnimit, S. (2017). Interdisciplinary Approach to the Analysis of the Jataka. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(3), 1-15.
- Pattranupravat, R. (2009). Festivals and Rituals of Chinese Shrines in Samutsongkhram Province. *University of the Thai Chamber of Commerce journal*, 29(3), 113-138.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.
- Phrasamu Udom Paripunño (Malipueng). (2010). *The Role of Sangha Administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo)*. M.A. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University
- Wasikasin, W. (2010). *General knowledge about social welfare and social work*. (7th ed.). Bangkok: Thammasat University Press.
- Wasri, P. (2014). *The Buddhist Dharma with Society*. Bangkok: Folk Doctor.

การประยุกต์การประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย*

An Application of Brahmacaraya for Moral Development in Thai Society

¹พระมหาบุญแสง บุญสโม พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, และ สมิตธิพล เนตรนิมิตร
Phramaha Boonsang, Phramaha Somboon Uddhikaro and
Samiddhipol Netnimit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkomrajavidyalaya University
¹Email: watkumthong2265@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทย และ 3) เพื่อประยุกต์การประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

1) การประพฤติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจุดประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่ารักษาพระพุทธศาสนา การประพฤติพรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริติ คือ การเสพเมถุนโดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคอย่างเด็ดขาด

2) ปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทยอันดับแรกปัญหาสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ของบรรพชิต กล่าวคือกรณีผู้ที่บวชประพฤติพรหมจรรย์ที่เป็นพระภิกษุหรือสามเณรบางส่วน ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศ เช่น ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธ และสร้างความมัวหมองให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้มักมิได้ใส่ใจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้นทุกวัน

* Received April 4, 2018; Revised April 14, 2018; Accepted February 1, 2019

3) การประยุกต์การประพติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย คือ หลักศีล 5 จริยธรรมขั้นพื้นฐาน กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นพุทธจริยธรรมในระดับกลางและหลักกตัญญูทศกวีที่ โดยความเชื่อมโยงกันกับทฤษฎีการพัฒนา สามารถประยุกต์เข้าเป็นคุณลักษณะจริยธรรมอันเป็นเป้าหมายเพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยได้ เพราะว่า คุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

คำสำคัญ: การประพติพรหมจรรย์; จริยธรรม; สังคมไทย

Abstract

The objectives of the thesis entitled “An Application of Brahmacharya for Moral Development in Thai Society” were: 1. to study the practice of chaste life in Buddhist scriptures, 2. to study problems in the practice of chaste life in Thai society, and 3. to apply the practice of chaste life in moral improvement in Thai society.

The results of the study found that the aim of chaste life practice in Buddhism is to observe Dhamma and Vinaya principles of monks. The chaste life is the significant foundation of Buddhism. Buddhism can be established and observed as long as Dhamma and Vinaya are practiced and observed. The complete chaste life covers abstaining from 7 bonds of sexuality. The ultimate aim of the chaste life is to attain the end of suffering.

Problems in the chaste life practice in Thai society are that some monks and novices behave themselves not conform to Dhamma principles and the code of discipline because of the lack of attention and supervision from administrative monks. The tendency of the problems is increasing.

Five Precepts, Five Virtues, The Tenfold Way of Good Action, and Gratefulness can be used to apply in moral improvement in Thai society since these principles go along with the unique characteristics of Thainess.

Keywords: Brahmacharya; Moral; Thai Society

บทนำ

การประพาศิพพรหมจรรยัเป็นวิธีปฏิบัติที่ได้รับความนิยมและมีอิทธิพลต่อสังคมชมพูทวีปก่อนที่พระพุทศศาสนาจะอุบัติขึ้นในโลก พรหมจรรยัได้วางระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวฮินดูโดยเฉพาะวรรณะพรหมจรรยัโดยแบ่งเป็น 4 ช่วง เรียกว่า อาศรม 4 อาศรมที่ 1 คือ พรหมจรรยั ประพาศิพตนเป็นนักเรียนศึกษาพระเวทถือพรหมจรรยั (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2015) ในหมู่พวกรพรหมจรรยัถือด้ว่าพวกตนเป็นเหล่ากที่สืบเนื่องมาจากพระพรหม มีฐานะทางสังคมสูงกว่าคนวรรณะอื่น มีวัตรเครื่งทรมานกายให้ลำบากด้วยอาการต่างๆ เรียกว่า พรหมจรรยั ทำให้เห็นว่ การประพาศิพพรหมจรรยัของพรหมจรรยัก็มีหลายความหมายและมีการปฏิบัติเพื่อเป้าหมายที่แตกต่างกัน เมื่อพระพุทศองค์ด้สร้แล้วก็ทรงรับเอาคำนี้มาใช้ในพระพุทศศาสนาด้วย ในการประกาศััจธรรมของพระพุทศเจ้าช่วงที่ด้สร้ใหม่ ทรงเรียกพระพุทศศาสนาและรูปแบบการปฏิบัติที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นว่าพรหมจรรยั เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยหนุนเสริมให้ค้นพบ และรู้แจ้งอริยมรรคในพระพุทศศาสนา (Peuchthonglang, 2018)

ต่อมาเมื่อมีกฤษุตรด้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธาอยากออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทศศาสนา ก็ทรงอนุญาต โดยเรียกรูปแบบการดำเนินชีวิตและหลักการปฏิบัติในพระพุทศศาสนาว่า พรหมจรรยั ดังพุทศดำรัสเรียกภิกษุผู้บวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพาศิพพรหมจรรยัเพื่อทำที่สุดทุกขัโดยชอบเกิด พุทศดำรัสที่ด้รัสแสดงความสำคัญของกัลยาณมิตรที่มีต่อภิกษุความตอนหนึ่งว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตร) มีสหายดี มีเพื่อนดี เท่ากับชีวิตพรหมจรรยัทั้งหมดทีเดียว” นอกจากนี้การประพาศิพพรหมจรรยั ยังจัดเป็นมกคลอย่างหนึ่ง ในบรรดามกคล 38 ประการตามที่ปรากฏในมกคลสูตรอีกด้ด้วย อนึ่ง ธรรมที่ช่วยทำให้มีอายุยืน (อายุวัฒนธรรม) ข้อที่ 5 คือ พรหมจรรยั ด้แก่ ถือพรหมจรรยั ถึงจะเป็นคฤหัสถ์ก็ให้รู้จักควบคุมการมณัเว้นเมณัข้าง (Thai Pitakas/22/125-126/163) ดังนั้น คำว่า “ประพาศิพพรหมจรรยั” จึงเป็นคำสำคัญคำหนึ่งที่ใช้เรียกรูปแบบการดำเนินชีวิตและหลักการปฏิบัติในพระพุทศศาสนา โดยภิกษุในพระพุทศศาสนา ก็ถูกเรียกและมีสถานภาพเป็นพรหมจรรยัหรือผู้ประพาศิพพรหมจรรยั การประพาศิพพรหมจรรยัของภิกษุในพระพุทศศาสนา เป็นรูปแบบการปฏิบัติที่พระพุทศองค์ก่อตั้งขึ้นโดยกำหนดให้ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระองค์ดำรงตนเป็นอนาคาริก คือ ผู้ไม่มีเรือน ไม่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ดำเนินการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 มุ่งสู่ความเป็นผู้ละกิเลสได้เด็ดขาด พัฒนาดนสู่ความเป็นพระอริยเจ้าโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์ (Pinyonattthagarn, 2018) อย่างไรก็ตาม พบว่าคำว่า พรหมจรรยัในพระพุทศศาสนามีหลายความหมายหลายนัย เป็นคำสอนที่พระพุทศองค์แสดงทั้งแก่สาวกฝ่ายบรรพชิต และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ คำสอนนี้เป็นคำสอนสำคัญมีการจำแนกเป็นระดับสูง ระดับกลาง และระดับต่ำ (Thai Pitakas/ 74/9/3/113) พบพุทศดำรัสที่ด้รัสสอนเรื่องการประพาศิพพรหมจรรยัด้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทศศาสนา แต่ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเพื่อทราบว่ คำว่า การประพาศิพพรหมจรรยัมีการใช้ในความหมายไหนข้าง มีความเป็นมา มีสาระสำคัญและมีหลักการปฏิบัติอย่างไรข้าง

ในสังคมไทยมีความสนใจเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นเวลายาวนาน แต่อาจจะปฏิบัติกันยังไม่ครบถ้วนหรือไม่ถูกต้องมากนัก เพราะตามความเข้าใจของคนไทยส่วนใหญ่คิดกันว่า การประพฤติพรหมจรรย์คือ การบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และต่อมาแนวคิดนี้ได้รับความนิยมในหมู่อุบาสกอุบาสิกาด้วย จนสามารถพัฒนารูปแบบการประพฤติพรหมจรรย์สำหรับชาวบ้านขึ้น เรียกว่า พิธีบวชพรหมจารี-พรหมจารีนี้ เรียกอีกอย่างว่า พิธีบวชเนกขัมมจารี เนกขัมมจารีนี้ (บวชชีพรหมณ์) (Phramaha Paiboon Kaewlaunma, 2009) เป็นลักษณะหนึ่งของการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติทาเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติ และเป็นประโยชน์แก่สังคมช่วยให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันโทษของกาม (Phra Srisuddhiphong, 2018) การประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนามีหลายแง่มุม ครอบคลุมคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง พิจารณาจากที่ถือปฏิบัติในสังคมไทยให้เห็นได้ว่า คนไทยมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์เพียงบางเรื่องบางประเด็นเท่านั้น เมื่อนำไปปฏิบัติก็มีการปฏิบัติเพียงบางข้อเท่านั้น ไม่มีการปฏิบัติอย่างครอบคลุมครบถ้วนเป็นระบบ พระพุทธศาสนาถือว่า การประพฤติพรหมจรรย์เป็นมงคล (เหตุแห่งความเจริญของชีวิต) ประการหนึ่งในบรรดามงคล 38 ประการ (Thai Pitakas/25/11/8) ธรรมะข้อหนึ่งก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง ดังนั้น จึงควรทำการศึกษาและหาแนวทางส่งเสริมความเข้าใจเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ครบถ้วนและเหมาะสมกับบุคคลในสถานภาพต่างๆ เพื่อให้การประพฤติพรหมจรรย์นี้นำมาซึ่งความเจริญแก่ชีวิตและสังคม โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง (Phra Uttamapitaka, 2018)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของผู้บวชถือพระพุทธศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเป็นชีวิตที่ต้องรับการศึกษา (เสขบุคคล) ไปจนตลอดชีวิต จนกว่าจะบรรลุปะเป็นพระอรหันต์จึงจะจบสิ้นการศึกษาจึงจะหมดภาระที่ต้องรับการศึกษากลายเป็นอเสขบุคคล ในระหว่างที่กำลังพัฒนาด้านไปตามลำดับนั้น พระพุทธองค์ได้สอนหลักธรรมไว้เป็นแนวปฏิบัติมากมาย หลักธรรมหมวดหนึ่งที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะประยุกต์มาเป็นหลักในการพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย คือ การประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐครอบคลุมหลักธรรมสำคัญ 10 ข้อ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า บุคคลในสังคมจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องเป็นหลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติตามสมควรแก่สถานภาพของคน (Chatchawanwan, 218) หากไม่มีหลักธรรมเป็นแนวทางก็มีความเสี่ยงที่จะปฏิบัตินอกกรอบนอกทางเกิดความเสียหายทั้งแก่ตนและสังคม เมื่อพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับพรหมจรรย์ทั้ง 10 ข้อจะเห็นว่าสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมได้อย่างชัดเจน โดยอาจจำแนกเป็นจริยธรรม 3 ส่วน คือ จริยธรรมส่วนบุคคล, จริยธรรมสำหรับครอบครัว, จริยธรรมสำหรับสังคม ผู้วิจัยจึงสนใจที่นำคำสอนเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์มาเป็นแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมของคนในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าหลักธรรมที่ว่าด้วยพรหมจรรย์ 10 อย่างนี้เป็นเหตุแห่งความเจริญในชีวิต เป็นแกนหลักที่จะนำไปใช้ได้จริงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของสังคมไทยปัจจุบัน (Phrakhr Sunthonkhemapinan, 2017)

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงจะได้ศึกษาคำสอนเรื่องการประพาศพรหมจรรย์มาเป็นแนวทางสำหรับพัฒนาจริยธรรมคนในสังคมไทย เพื่อจะได้ทราบคำสอนเรื่องการประพาศพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทศศาสนา เพื่อศึกษาปัญหาการประพาศพรหมจรรย์ในสังคมไทย และเพื่อประยุกต์การประพาศพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ต้องการประพาศพรหมจรรย์ให้ถูกต้องตามพุทศประสงค์สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประพาศพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทศศาสนา
2. เพื่อศึกษาปัญหาการประพาศพรหมจรรย์ในสังคมไทย
3. เพื่อประยุกต์การประพาศพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเอกสารแหล่งข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับการประพาศพรหมจรรย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และงานวิจัย วิทยานิพนธ์และหนังสือวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคำสอนเรื่องการประพาศพรหมจรรย์

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนี้จะมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและคำสอนเรื่องการประพาศพรหมจรรย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศศาสนา วรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก และศึกษาเชื่อมโยงมาถึงการประพาศพรหมจรรย์ในสังคมไทยด้วย ในการแสดงเนื้อหาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ขั้นตอน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ คือ

ขั้นตอนที่ 1 จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทศศาสนา โดยจำแนกเป็น 14 ประเด็น คือ (1) ความหมายของพรหมจรรย์ (2) ความเป็นมาของพรหมจรรย์ (3) ประเภทของพรหมจรรย์ (4) ประเภทของบุคคลผู้ประพาศพรหมจรรย์ (5) ความต่างพ้อยของพรหมจรรย์ : เมถุนสังโยค (6) พรหมจรรย์ที่ไม่มีบริบูรณ์และสมบูรณ์ (7) กาลสมัยที่ไม่เหมาะเพื่อยู่ประพาศพรหมจรรย์ (8) ระดับของการประพาศพรหมจรรย์ (9) ข้อควรระวังในการประพาศพรหมจรรย์ และ (10) สาเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานและไม่นาน (11) อุปการะของการประพาศพรหมจรรย์ (12) เป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ในพระพุทศศาสนา (13) พรหมจรรย์ชื่อว่าเป็นมงคล (14) อานิสงส์การประพาศพรหมจรรย์

ขั้นตอนที่ 2 จะศึกษาปัญหาการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย จำแนกเป็น 6 ประเด็น คือ (1) ความเป็นมาของการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย (2) ค่านิยมการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย (3) ความเข้าใจเกี่ยวกับการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย (4) ประโยชน์ของการประพัตติพรหมจรรย์ (5) ปัญหาการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย และ (6) ผลกระทบจากการไม่ประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 3 จะประยุกต์การประพัตติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย จำแนกเป็น 5 ประเด็น คือ (1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในสังคม (2) ผู้มีส่วนร่วมในการใช้การประพัตติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาสังคมไทย (3) คำสอนเรื่องพรหมจรรย์กับการพัฒนาสังคม (4) การประยุกต์การประพัตติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย และ (5) เป้าหมายการประยุกต์พรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประพัตติพรหมจรรย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก รวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการประพัตติพรหมจรรย์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทยไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารราชวิทยาลัย รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬารราชวิทยาลัย และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประพัตติพรหมจรรย์

ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎก และการประพัตติพรหมจรรย์ทั้งส่วนที่เป็นแนวคิด แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาการหลักการปฏิบัติที่มีในสังคมไทยปัจจุบัน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยจากเอกสารจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้วมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้โดยเน้นศึกษาคำสอนเรื่อง การประพัตติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธานุสสา อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ให้ครอบคลุมถึงความหมาย ความเป็นมา ลักษณะสำคัญ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ความจำเป็นและประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติ

(2) ศึกษาปัญหาการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย ให้ทราบถึงความเป็นมา ความเข้าใจ ค่านิยมและปัญหาการประพัตติพรหมจรรย์ในสังคมไทย

(3) ประยุกต์การประพัตติพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย โดยจะเสนอแนวทางการพัฒนาจริยธรรมในสังคมโดยโดยอาศัยคำสอนเรื่องการประพัตติพรหมจรรย์เป็นแนวทาง

ผลการวิจัย

1. การประพัตติพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธานุสสา

ผลการวิจัย พบว่า ในความหมายของพรหมจรรย์มักถูกรู้จักในความหมายแคบๆ เพียงแค่การครองเพศบรรพชิตและการงดเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นความหมายในหนึ่งเท่านั้น ความจริงพระพุทธานุสสาทรงหมายถึงระบบการครองชีวิตตามหลักพระพุทธานุสสาทั้งหมด หรือหมายถึงตัวพระพุทธานุสสาทั้งหมด และหมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย 10 ประการดังนี้ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวนช่วยเหลือ) ปัญจศีล (ศีลห้า) อัปปมัญญา (การประพัตติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริตี (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สหการสันโดษ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังคะ (องค์อุโบสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธานุสสา)

การประพัตติพรหมจรรย์นั้นมิกำเนิดจากลัทธิพรหมจรรย์ของพรหมณ์เป็นเริ่มแรก ซึ่งมีมานานก่อนที่พระพุทธานุสสาจะอุบัติขึ้น โดยสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด เป็นบรมอิตตาหรือปรมาตมัน และการที่จะเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมนั้นได้นั้นต้องดำเนินชีวิตด้วยการประพัตติพรหมจรรย์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การครองชีวิตเว้นเมถุนและประพัตติปฏิบัติตนเคร่งครัดต่างๆ ที่จะควบคุมตนให้มุ่งมั่นในการศึกษาได้เต็มที่โดยเฉพาะในการเรียนพระเวท โดยนัยหมายถึงการศึกษาพระเวทและหมายถึงช่วงเวลาหรือขั้นตอนของชีวิตที่พึงอุทิศเพื่อการศึกษาอย่างนั้น

จุดประสงค์การประพัตติพรหมจรรย์ในพระพุทธานุสสาคือเพื่อรักษาพระธรรมวินัย ของพระภิกษุ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธานุสสา เพราะบุคคลใดที่รักษาพระธรรมวินัย ย่อมได้ชื่อว่าการรักษาพระพุทธานุสสา เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ในทางพระพุทธานุสสา คือ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ เป็นเป้าหมายของพรหมจรรย์ การประพัตติพรหมจรรย์จะบริบูรณ์ได้ นอกจากจะเว้นจากเมถุนวิริตี คือการเสพเมถุนโดยตรงแล้วต้องเว้นจากเมถุนสังโยคอย่างเด็ดขาด เพราะว่าเมถุนสังโยคทั้ง 7 เป็นเครื่องเศร้าหมองแก่พรหมจรรย์ และเป็นความต่างพร้อยด้วย สาเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์บริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์นั้นต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบกล่าวคือทั้ง ศาสดาและเหล่าสาวกสาวิกาทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา

เทียบแหลมทรงธรรมทรงวินัย การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ว่าจะประพฤติพรหมจรรย์ได้ทุกสมัยทุกเวลาก็หาไม่ กล่าวคือ การสมควรที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์อย่างสมบูรณ์นั้น ต้องประกอบเหตุดังนี้คือเมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้เป็นไปเพื่อปริณิพพานให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว บุคคลต้องเกิดในมัชฌิมขณบทและเป็นผู้มีปัญญา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นคนเซอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาชิตและทุพภาชิตได้จึงชื่อว่า เป็นกาลที่เหมาะสมจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

อุปการะของการประพฤติพรหมจรรย์กล่าวคือการที่พระตถาคตเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธ์ บริบูรณ์ครบถ้วนกุลบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์มีศรัทธาแล้วออกบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยเห็นว่า การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่งเมื่อบวชแล้ว ปฏิบัติตามคำสั่งสอนสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ การประพฤติพรหมจรรย์ของพระพุทธองค์จึงเป็นอุปการะ แก่มหาชนเป็นอันมากทั้งกุลบุตรในพระพุทธศาสนาและนิกายนอกศาสนาเข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระองค์

2. ปัญหาการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทย

ผลการวิจัย พบว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับการประพฤติพรหมจรรย์ในสังคมไทย มีทั้งประพฤติดีเพื่อ ความหลุดพ้นบ้าง เพราะเลื่อมใสตัวบุคคลบ้าง เพราะความเบื่อหน่ายในการครองเรือนบ้าง ประพฤติพรหมจรรย์ตามประเพณีบ้าง เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ประโยชน์ของการประพฤติพรหมจรรย์มีหลายประเด็นคือ

ในแง่ของประโยชน์ตน คือได้เรียนรู้พระธรรมวินัย รู้จักฝึกตนให้มีความอดทน เนื่องจากต้องปฏิบัติตนตามวินัยและตามหลักการปกครองสงฆ์ รู้จักสำรวม กาย วาจา ใจ ให้อยู่ในระเบียบอันดีงาม รู้จักรับผิดชอบและดูแลตนเอง เพราะขณะบวชอยู่ สมณะย่อมมีหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติทั้งส่วนตัวและร่วมกับหมู่คณะ รู้จักละอายตนเองและกลัวบาป รู้จักความสันโดษ คือ พอใจที่จะมีชีวิตอย่างเรียบง่าย เว้นความฟุ้งเฟ้อ ทั้งปวง ได้ปฏิบัติ คือ เว้นชู้ ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาผู้บวชจะมีโอกาสปฏิบัติได้สมบูรณ์กว่าผู้ครองเรือน รู้จักศาสนพิธี และมีส่วนร่วมปฏิบัติอย่างถูกต้อง ได้รับการปลูกฝังค่านิยมในทางที่ดี ได้บรรลุผลในการปฏิบัติตั้งแต่ขั้นต้น จึงถึงขั้นสูงสุด สามารถนำธรรมะไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตได้ ทั้งระหว่างบวชและหลังจากสึกจากสมณเพศแล้ว มารดา บิดา ญาติ ของผู้บวชและผู้มีส่วนอุปการะในการบวชประพฤติพรหมจรรย์ได้มีส่วนในกุศลยิ่งขึ้น

ในแง่ประโยชน์ต่อสังคม การบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการสร้างสมเนื่อนานุญของโลก พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีและหมั่นสั่งสอนประชาชน ย่อมเป็นที่พึ่งทางใจ หลักธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางของประชาธิปไตยทั้งในการปกครองและการดำเนินชีวิต

ในแง่ประโยชน์ต่อพระศาสนา การประพาศพรหมจรรย์ยอมทำให้มีผู้สืบทอดศาสนา ซึ่งจะทำให้พระศาสดาคำรงอยู่ตลอดไป พระสงฆ์เป็นศาสนทายาท พระภิกษุสามเณรช่วยเผยแผ่ศาสนาให้เจริญกว้างไกลยิ่งขึ้น ปฏิปทาของพระสงฆ์ในการพิสูจน์ว่า มนุษย์สามารถดำรงชีวิตตามแนว คำสอนของพระพุทธศาสนาได้จริง

ปัญหาการประพาศพรหมจรรย์ในสังคมไทย สำหรับการประพาศพรหมจรรย์ของบรรพชิต กล่าวคือกรณีผู้ที่บวชประพาศพรหมจรรย์ที่เป็นพระภิกษุหรือสามเณรบางส่วน ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณเพศเช่น ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธ และสร้างความมัวหมองให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้มักมิได้ใส่ใจในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้นทุกวัน และได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันตามวัดต่างๆ มักจะทอดทิ้งเรื่องของการฝึกอบรม ส่วนมากมักจะไม่ค่อยสนใจสัทธินิเวศน์ ครูอาจารย์ก็ไม่สนใจศิษย์มักจะปล่อยปละละเลยแบบตัวใครตัวมัน เจ้าอาวาสก็ไม่สนใจลูกวัด อุปัชฌาย์ก็ไม่สนใจสัทธินิเวศน์ปล่อยกันไปตามเรื่องตามราว และอีกประเด็นที่สำคัญก็คือในสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับผู้หญิงมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นการสัมพันธ์ในแง่ของเพื่อนร่วมงาน ครูกับศิษย์ หรือนักเรียนกับนักเรียน ดังที่เรามักจะเห็นพระทำงานร่วมกับผู้หญิง เช่น จัดอบรมหรือประชุมสัมมนาต่างๆ พระเรียนห้องเดียวกันกับผู้หญิงตามมหาวิทยาลัยทั่วไป บางทีก็ไปไหนมาไหนด้วยกัน การพบปะหรือพูดคุยกับสตรี สิ่งเหล่านี้พระภิกษุสามเณรที่จะทำได้ แต่การแสดงออกในลักษณะเหล่านี้ควรที่ยืนอยู่บนฐานของสติ หรือมีความรู้เท่าทันเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียงถ้าขาดสติแล้วเกิดปัญหาแน่นอน ประเด็นสุดท้ายคือปัญหาความเลื่อมของการประพาศพรหมจรรย์ในยุคที่เทคโนโลยีเพราะยุคนี้เป็นอีกยุคหนึ่งที่พระสงฆ์เสื่อมมากที่สุดยุคหนึ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะเราอยู่ในยุควัตถุนิยม บริโภคนิยม ทุนิยมมันแพร่หลายไปกว้างขวาง ทำให้พระลุ่มหลงไปกับสิ่งเหล่านี้มากๆ และยิ่งสมัยนี้พระสงฆ์นั้นแยกขาดจากชุมชนไปไกลมาก สมัยก่อนชุมชนจะเป็นตัวควบคุม แต่ตอนนี้พระไม่ค่อยแคร์สังคมหรือชุมชนรอบข้างแล้ว

3. การประยุกต์การประพาศพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย

สรุปความได้ดังนี้คือ จริยธรรม หมายถึง หลักการประพฤติปฏิบัติ หรือแนวทางการกระทำที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม เพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถได้เป็น 2 แนวทาง คือ 1.จริยธรรมที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีละเว้นสิ่งที่ชั่ว และ 2.เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ บรรทัดฐานของสังคมที่ควบคุมกำกับความประพฤติของบุคคลที่ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ จริยธรรมเป็นคุณความดีงาม สภาพที่ประพฤติกกรรมทางธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในที่ดีทางกาย วาจา และจิตใจที่งามเท่านั้น ส่วนที่เป็นประพฤติกกรรมทางชั่วไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้องอันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมศีลธรรม และดำเนินประเพณีหรือศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม และจริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม ศาสนาที่ให้ประโยชน์เป็นมนุษย์ที่ตีประสรรเสริญ

ในประเด็นคำสอนเรื่องพรหมจรรย์กับการพัฒนาจริยธรรมซึ่งได้แก่ 1. พรหมจรรย์กับการพัฒนาสังคมได้แก่ (1) ทาน (2) เวทย์วัจจะ (3) ศีล 5 (4) อัปมัญญา (พรหมวิหาร 4) 2. พรหมจรรย์กับการพัฒนาครอบครัวได้แก่ สหารสันโดษ 3. พรหมจรรย์กับการพัฒนาชีวิต (ส่วนบุคคล) ได้แก่ (1) เมถุนวิริติ (2) อุโบสถศีล (3) วิริยะ (4) อริยมรรค (5) ศาสนา ซึ่งในแต่ละข้อก็นับเนื่องอยู่ในพรหมจรรย์ทั้ง 10 ข้อตามที่ได้นำเสนอมาแล้วในเบื้องต้น และในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์กัน ทั้งในด้านการพัฒนาสังคม ครอบครัว และชีวิตส่วนบุคคล

การพัฒนาจริยธรรมสำหรับสังคม ได้แก่พุทธจริยธรรมระดับต้น คือ ศีล 5 และธรรม 5 เพราะว่าคุณค่าและความสำคัญของศีล 5 สามารถนำมาเป็นในการพัฒนาจริยธรรมในสังคมคฤหัสถ์ กล่าวคือหลักความประพฤติของศีลนั้น สิ่งสำคัญก็คือ ก็คือ การขัดเกลาตนเองและงดเว้นจากความชั่ว โดยประการต่างๆ รู้จักบังคับและควบคุมตนเองได้ซึ่งจะทำให้ความเป็นอยู่ พฤติกรรมและลักษณะความสัมพันธ์กับผู้อื่นเกิดความเหมาะสม เป็นความพอดีที่จะเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามแห่งคุณธรรมของตนเอง และการเป็นอยู่ร่วมกันด้วยดีของทุกคนในสังคม เมื่อกล่าวตามหลักการก็คือว่า หากประพฤติศีล 5 ดีแล้ว จิตใจก็จะสงบ อันหมายถึงจิตเป็นสมาธิ ปัญญาที่เกิดตามมา พอมีปัญหาที่เป็นสัมมาทิฎฐิ ซึ่งเป็นองค์แรกของมรรค สัมมาทิฎฐิก็ส่งทอดไปยังสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา กัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างองค์มรรค ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากการมีศีล 5 ในการจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคม โดยที่ศีล 5 จะคอยเปิดโอกาสในการทำชั่วและส่งเสริมในการทำความดีอื่นๆ ให้ยิ่งขึ้นต่อไป

การพัฒนาจริยธรรมสำหรับครอบครัวคือสหารสันโดษ ซึ่งหมายถึงการยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ในข้อที่ว่าสหารสันโดษกับความสำรวมในกาม ได้แก่กริยาที่ประพฤติมักมากในกาม ซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ของชายและหญิงกล่าวคือ สหารสันโดษความยินดีดีด้วยภรรยาของตน เป็นคุณสมบัติสำหรับผู้ชาย ปติวัตระคือข้อประพฤติปฏิบัติต่อสามี เป็นคุณสมบัติสำหรับผู้หญิง ชายได้ภรรยาแล้วก็ยินดีพึงพอใจในภรรยาของตน เลี้ยงดูกันไปไม่ผูกสมักรักใคร่กับหญิงอื่นอีกต่อไป การพัฒนาจริยธรรมสำหรับชีวิต (ส่วนบุคคล) 1. เมถุนวิริติ 2. อุโบสถศีล 3. วิริยะ 4. อริยมรรค 5. ศาสนา

เป้าหมายการประยุกต์พรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย มี 2 ประเด็น คือ 1) เป้าหมายสำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่การใช้จริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้า และมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะแวดล้อมด้วยความรัก และมักเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถือจากบุคคลที่อยู่รอบข้าง อันเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างทั้งคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในบุคคลนั้นมากที่สุด 2) เป้าหมายสำหรับพระสงฆ์ คือ การเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นอุดมคติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาเป็นชีวิตที่มีความสงบเย็นปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ส่วนประโยชน์ของการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์อะไรในสังคมไทยนั้น มีความเห็นแตกต่างกันออกไปในสังคมไทย ดังท่านพุทธทาสภิกขุ (Baddhadasa, 2001) กล่าวประโยชน์ของการบวช ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อประโยชน์ของตัวเอง เพื่อประโยชน์แก่คนอื่นมีมารดาบิดาเป็น

ประธาน ได้แก่การบวชการประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาโดยการทำให้ท่านเหล่านั้น ที่เป็นมิถิชาติภูมิให้กลายเป็นสัมมาทิฐิ ทำให้ท่านพัฒนาปัญญาจนสามารถทำทุกข์หมดสิ้นไป จึงถือว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณให้หมดสิ้น แต่ถ้าไม่สามารถทำได้เช่นนั้น การบวชประพาศิพรหมจรรย์นั้นก็เป็นการทำให้ท่านเหล่านั้นได้ใกล้ชิดพระศาสนา มีศรัทธาแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และ เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา การบวชเพื่อประพาศิพรหมจรรย์ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ ก็เพราะมีการบวชสืบเนื่องกันมาแต่อดีตไม่ขาดสาย ฉะนั้นการบวชจึงมีความหมายเพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา การประพาศิพรหมจรรย์หรือการบวชจึงเป็นการทดแทนคุณพระศาสนาโดยทำให้ศาสนายืนยาวและเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก

สรุป

การประยุกต์การประพาศิพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย คือ หลักศีล 5 จริยธรรมขั้นพื้นฐาน กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นพุทธจริยธรรมในระดับกลางและหลักกตัญญูกตเวทิตี โดยความเชื่อมโยงกันกับทฤษฎีการพัฒนา สามารถประยุกต์เข้าเป็นคุณลักษณะจริยธรรมอันเป็นเป้าหมายเพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยได้ เพราะว่า คุณลักษณะจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคนในสังคมไทยที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ควรมีทุนสนับสนุนสำหรับการวิจัยเรื่องการประยุกต์การประพาศิพรหมจรรย์เพื่อพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาสังคมไทยอีกรูปแบบหนึ่ง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าจะทำการศึกษาวิจัยต่อดังนี้คือ

1. การประพาศิพรหมจรรย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. ปัญหาการประพาศิพรหมจรรย์ในสังคมไทย
3. เปรียบเทียบการประพาศิพรหมจรรย์กับจริยธรรมในสังคมไทย

References

- Buddhadasa Bhikkhu. (2001). *About to Ordain and Buddha forged in History*. Bangkok: Sukkhapapjai Publishers.
- Chatchawanwan, Y. (2018). The Result of an Analysis on the relationship between Mindfulness and Cycling. *Journal of International Buddhist Studies*, 9(1), 24-35.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Peuchthonglang, P. and Peuchthonglang, Y. (2018). The True Friends: Noble Friends on the Path of the Enlightenment. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(2), 117-138.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.
- Phra Srisuddhiphong (Somsoun Paṭibhāno). (2018). *Nekkhamma-Paṭipadā in Buddhist Texts*. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 174-187.
- Phra Uttamapitaka (Wijarn Mahāpaṇṇo). (2018). *The Relationship between Monks and Laities in Buddhism*. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 200-213.
- Phrakhru Sunthonkhemapinan. (2017). Buddha's Panidhana: The Panithanda Project to The Goodness. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 43-56.
- Phramaha Paiboon Kaewluanma. (2009). *Attitudes toward Dhamma Practice of Women: A Case Study of Nekkhammajarinee Project in Ratchaburi Province*. M.A. Thesis Faculty of Liberal Art Thammasat University.
- Pinyonattagarn, D. (2018). Miind and Enlliightenment iin Buddhiism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31-44.

แนวทางการประยุกต์หลักธรรมเรื่อง พระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคม*

The Application Guidelines of Dhamma Principle of Cakkavatti for Social Development

¹พระมหาสมชาย ธมฺมวโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี
พระมหาทวี มหาปญฺโญ และ สมิดธิพล เนตรนิมิตร

¹Phramaha Somchai Dhammavaro, Phramaha Khwanchai Kittimethi
Phramaha Tawee Mahapanno and Samiddhipol Netnimit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author. Email: somchai249816@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคม งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) พระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึง พระราชาผู้มียุทธบารมีและปกครองแผ่นดินด้วยจักรวรรดิเป็นต้น พระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) พระเจ้าจักรพรรดิในจักรวาล เช่น พระเจ้ามหาสุทฺถสสนะในมหาสุทฺถสสนสูตร (2) พระเจ้าจักรพรรดิในทวีป เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช และ (3) พระเจ้าจักรพรรดิในประเทศ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นมคธ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร

2) หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาค่อนข้างจะครอบคลุมในฐานะเป็นธรรมราชาหรือธรรมิกราช ธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับทั้งการทำหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร เป็นทั้งอัตตหิตสมบัติและปรหิตสมบัติ ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพระสูตรต่างๆ อาจจำแนกเป็น 4 หมวดหมู่ คือ (1) ธรรมที่ทำให้ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ (2) ธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิปฏิบัติ (3) ธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิสอนคนอื่น และ (4) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำความเข้าใจด้วยคติพระเจ้าจักรพรรดิ

* Received May 21, 2018; Revised June 20, 2018; Accepted February 1, 2019

3) หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิครอบคลุมทั้งมิติทางโลก คือ การปกครองบ้านเมือง และมีมิติทางศาสนา คือ เอาพระทัยใส่ในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและทรงชวนชวายปฏิบัติบรรลุดุธรรมเป็นการส่วนพระองค์อีกด้วย จึงทำให้พระเจ้าจักรพรรดิมีบทบาททั้งทางโลกและทางธรรม ได้รับยกย่องทั้งในฐานะผู้ปกครองที่ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม พร้อมๆ กับสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติธรรมไปด้วย เป็นเหตุให้พระองค์ได้รับการยกย่องและสรรเสริญพระเกียรติคุณในหลายโอกาสว่ามีสถานภาพและบทบาทคล้ายกับพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: การประยุกต์; พระเจ้าจักรพรรดิ; พัฒนาสังคม

Abstract

This Research aimed (1) to study the teachings of Cakkavatti in Buddhist scriptures, (2) to study the Dhamma principles of Cakkavatti in Buddhist scriptures, and (3) to study the application guideline of Dhamma principles of Cakkavatti for social development.

The research found that Cakkavatti means king who is greater than other kings (emperor), who reigned by virtue and ruled the land with great emperor's power. The emperor in the Buddhist scriptures is divided into 3 types: (1) the universal emperor (*cakkavatti*), such as the King Mahasudassana in *mahasudassana sutta*, (2) Emperor in the continent (*dipacakkavatti*) for example the King Asoka, and (3) the emperor of the country (*padesacakkavatti*), such as the king Pasendikosala of Magadha. They play a role in both the kingdom and the Buddhism will not be born as two emperors at the same period and has 32 physical characteristics of the Buddha, the life is longer than human beings. He rules the country with Dharma by depending on the great seven jewels. His status is higher than human beings but lower than the Buddha, *Paccekabuddha* and *Anubuddha*. The teachings of Cakkavattiare found in almost 20 sutta, and there are many explanations in commentaries on the sutta. In particular, in the *apadana*, theragatha, therigatha, and jataka scriptures, in the Buddhavañasa and ariyavañasa tipitaka. The Buddha often raised the emperor story to explain to the Buddhist followers always, nonetheless the Buddha and many noble disciples have been born as emperors during the cultivation of perfection.

The Dhamma principle of Cakkavatti covered all dimensions of the world refer to ruling the country and the religious dimensions mean pay attention on Dhamma study and practice to achieve one's own enlightenment. Therefore the emperor has a role in the world and the Dhamma, have been praised both as a ruler who ruled the country by the Dhamma and taught the people to practice the Dharma. This is why he is praised on many occasions for having a status and role similar to the Buddha.

Keywords: Application; Cakkavatti; Social Development

บทนำ

พระพุทธเจ้าได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาบุรุษผู้เลิศในโลก เป็นผู้นำของชาวโลก (โลกนายก) เป็นที่พึ่งของชาวโลก (โลกนาถ) (Thai Tipitakas/33/459/514) พระองค์เป็นที่เคารพของทั้งเทวดาและมนุษย์ สิ่งที่ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องอย่างสูงส่งนั้นเป็นเพราะทรงเป็นผู้รู้แจ้งธรรมที่ไม่มีคนอื่นเสมอเหมือน หลังจากตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์ได้เสด็จจาริกไปประกาศสัจธรรมในคามนิคมต่างๆ เมื่อมีคนได้ฟังธรรมแล้วนำไปปฏิบัติ บุคคลเหล่านั้นก็ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ พระองค์จึงได้รับการยกย่องในฐานะผู้สูงส่งในทางธรรม อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา มีบุคคลอยู่คนหนึ่งที่มีคุณลักษณะสูงส่งคล้ายกับพระพุทธเจ้า บุคคลนั้นได้แก่ “พระเจ้าจักรพรรดิ” ทรงเป็นบุคคลผู้สูงสุดเลิศประเสริฐสุดในโลก มนุษย์ทางฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นผู้มียอำนาจมากที่สุด เทียบพร้อมด้วยโภคสมบัติทุกประการ และตามคติพระพุทธศาสนาถือว่าจะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมอย่างสูงเยี่ยมด้วย โดยนัยนี้ พระเจ้าจักรพรรดิจึงนับว่าเป็นผู้มีความสุขมากที่สุดเหนือกว่ามนุษย์ทั้งหลายทั้งปวง พระพุทธเจ้าทรงยกเอาความสุขของพระเจ้าจักรพรรดิ ขึ้นมาบรรยายเป็นตัวอย่างแสดงความสุขอย่างสมบูรณ์ที่สุดของมนุษย์ เพื่อเปรียบเทียบกับความสุขประเภทและระดับอื่นๆ ให้เห็นลำดับขั้นความประณีตของความสุขทั้งหลาย (Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto), 2009)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพรรณนาคุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิโดยสรุปว่า พระองค์ทรงอุบัติขึ้นเฉพาะในชมพูทวีปเท่านั้น ไม่อุบัติในที่อื่น ทรงมีมหาบุริสลักษณะ 32 ประการ มีรัตนะ 7 ประการ เป็นของวิเศษคู่พระบารมี มีฤทธิ์เหาะไปทางอากาศพร้อมหมู่เสนาได้ บางพระองค์มีพระโอรสมากกว่า 1,000 พระองค์ มีราชสมบัติทั้งที่เป็นสัตว์วิเศษและปราสาทราชมณเฑียรอย่างละ 84,000 ทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ 84,000 ปี ดำรงตำแหน่งอุปราช 84,000 ปี ทรงครองราชย์อยู่ 84,000 ปี ทรงดำรงเพศคฤหัสถ์ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในธรรมปราสาทอีก 84,000 ปี และสามารถเอาชนะพระราชามืออื่นได้โดยธรรม ไม่ต้องใช้อาญาหรือศาสตราใดๆ จนมีเมืองขึ้นถึง 84,00 เมือง (Thai Tipitakas/11/80-110/59-82)

ความน่าสนใจของเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิอีกประการหนึ่ง คือ บางครั้งก็ถูกนำมากล่าวถึงในบริบทเดียวกันกับพระพุทธเจ้า ในพุทธประวัติ มีข้อความตอนหนึ่งที่ชาวพุทธจะรับทราบโดยทั่วไป คือ คำทำนายพระลักษณะเมื่อประสูติได้ 5 วัน ครั้งนั้นได้มีการชุมนุมพระญาติวงศ์ เสนามาตย์และเชิญพราหมณ์ 108 คนมาฉันโภชนาหารแล้วทำมงคลรับพระลักษณะและขนานพระนาม ในวันนั้น ศากยวงศ์ได้เชิญพราหมณ์ 8 คน ผู้จบเวทศาสตร์ มาทำนายพระลักษณะ พราหมณ์ 7 คนทำนายว่า “พระราชกุมารผู้ประกอบด้วยลักษณะเห็นปานนั้น ย่อมมีคติเป็น 2 คือ ถ้าได้ครองฆราวาสจักได้เป็น “พระจักรพรรดิราชา” ครองแผ่นดินมีสมุทรสาคร 4 เป็นขอบเขต, ถ้าออกผนวชจักได้ตรัสรู้เป็น “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาเอกในโลก” ไม่มีศาสดาอื่นยิ่งกว่า (Thai Tipitakas/10/33/15)

จากคำทำนายนี้ทำให้เห็นว่า พระเจ้าจักรพรรดิเป็นบุคคลหนึ่งที่มีสถานะและบทบาทสำคัญมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และพระองค์ก็น่าจะไม่ใช่พระราชาก็เป็นมนุษย์ธรรมดา น่าจะเป็นบุคคลที่มีคุณวิเศษ

มีบุญญาธิการหรือมีคุณสมบัติสูงส่งไม่น้อย ถึงถูกกล่าวถึงในลักษณะสูงส่งคล้ายกับพระพุทธเจ้า อีกประการหนึ่ง เมื่อพิจารณาเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบางข้อ ก็อาจก่อให้เกิดความสงสัยได้ ตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนาสอนว่า ชีวิตของมนุษย์ว่าทุกคนล้วนประกอบด้วยเบญจขันธ์ ต้องตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ลักษณะที่มีแก่สังขตะหรือสังขาร 3 ประการ ได้แก่ ความเป็นไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2015) และหากเป็นปุถุชนอยู่ก็ต้องถูกรอบงำด้วยกิเลสมีกามเป็นต้น แต่คำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ บอกว่าทรงมีชีวิตยาวนานหลายหมื่นปีและเปรียบพร้อมด้วยกามสุขนานาประการ จนสถานะของพระองค์เป็นที่ปรารถนาของพระราชาทิ้งหลายนั้น จึงเกิดคำถามขึ้นว่า คำสอนเรื่องนี้เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใด ชีวิตของพระเจ้าจักรพรรดิขัดกับหลักทั่วไปของเบญจขันธ์ เป็นต้นหรือไม่ หรือว่าพระสูตรที่กล่าวถึงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินั้นก็มีเนื้อหาบางตอนสอดคล้องเข้ากันได้กับหลักไตรลักษณ์และแสดงให้เห็นโทษของกามอยู่ด้วยแล้ว หากแต่เนื้อหาตอนนั้นถูกมองข้ามความสำคัญไป ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาให้ทราบว่า คำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ นั้นมีความเป็นมาและมีสาระสำคัญอย่างไร บุคคลที่เรียกว่าพระเจ้าจักรพรรดิได้แก่บุคคลเช่นใด มีกี่ประเภท มีคุณสมบัติพิเศษต่างจากพระราชาท่างๆ หรือไม่อย่างไร ทรงมีธรรมหรือมีวัตรปฏิบัติเป็นพิเศษอย่างไร ประการที่สำคัญที่สุดคือ การที่พระพุทธองค์นำเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิมาแสดงแก่หมู่ภิกษุแทนที่จะเป็นพระราชาทิ้งหลายนั้นทรงต้องการแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์ อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ในโลกนี้และโลกหน้า (Namjaisook, 2017) เป็นแกนหลักที่จะนำไปใช้ได้จริงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของสังคมไทยปัจจุบัน (Phrakhru Sunthonkhemapinan, 2017)

พระสูตรในพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิไว้มากมาก อีกทั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งในระดับอรรถกถา ฎีกาและวรรณคดีบาลีที่แต่งในประเทศไทยก็กล่าวถึงพระเจ้าจักรพรรดิไว้อย่างน่าสนใจ สามารถจำแนกเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ 3 กลุ่ม คือ

1) พระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบใน 17 สูตร คือ (1) จั๊กกวัตติสูตร สูตรที่ 1 (2) จั๊กกวัตติสูตรสูตรที่ 1 (3) จั๊กกวัตติสูตร สูตรที่ 3 (4) มหาสุทฺสสนสูตร (5) มหาสุทฺสสนชาดก (6) มหาสุทฺสสนจรिया (7) มหาปริณิพพานสูตร (8) พาลปณตสูตร (9) โคมยปิณฑสูตร (10) มันทาตุราชชาดก (11) ปฐมจักกานวัตตสูตร (12) ภูจารสูตร (13) อัญฐานบาลี (14) ลักขณสูตร (15) เมตตสูตร (16) รัมมราชสูตร และ (17) จั๊กกวัตติราชสูตร

2) พระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา เกิดจากการที่พระองค์ยกเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตมาเล่าประกอบการบรรยายธรรม เช่น พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าติโลกวิชัย หรือประวัติของพระเจ้าจักรพรรดิที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกในช่วงที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่

3) พระเจ้าจักรพรรดิที่ไม่ปรากฏพระนาม แต่ถูกกล่าวถึงเพื่อประกอบกรออธิบายคำสอนหรือหลักการบางอย่างในพระพุทธศาสนา เช่น พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้สอนศีล 5 และรักษาอุโบสถในระหว่างที่พระพุทธเจ้าไม่เสด็จอุบัติ

ผู้จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้นั้นต้องเป็นบุรุษ ทั้งนี้เพราะคัมภีร์พระพุทธศาสนาระบุว่า สตรีไม่สามารถเป็นบุคคลสำคัญ 5 ประเภท คือ (1) พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (2) พระเจ้าจักรพรรดิ (3) ท้าวสักกะ (4) มาร และ (5) มหาพรหม

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่งได้พรรณนาคุณสมบัติ บทบาทและพระจริยาที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในหัวข้อและมีลักษณะคล้ายพระพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวกทั้งสอง พระอัสติมหาสาวก พุทธมารดา พุทธบิดา อัครอุปัฏฐาก และอัครอุปัฏฐายิกา ในกรณีที่ถูกนำมาเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า เช่น

(1) พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุว่า “บุคคล 2 จำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลกย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ 2) พระเจ้าจักรพรรดิ

(2) พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุว่า บุคคล 2 จำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเป็นอัจฉริยมนุษย์ คือ (1) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และ (2) พระเจ้าจักรพรรดิ

(3) พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุว่า การตายของบุคคล 2 จำพวกนี้เป็นเหตุให้คนจำนวนมากพลอยเดือดร้อนไปด้วย คือ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ (2) พระเจ้าจักรพรรดิ

(4) พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระอานนท์ว่า ในโลกนี้มีบุคคลที่หลังจากสวรรคตแล้วควรสร้างสถูปบรรจุพระอัฐิธาตุ (อัฐิรูปบุคคล) อยู่ 2 ประเภท คือ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (2) พระเจ้าจักรพรรดิ

เป็นที่สังเกตว่า พระเจ้าจักรพรรดิตามคติพระพุทธศาสนาเป็นผู้บำเพ็ญบารมีมาอย่างยาวนานทุกพระองค์จะมีพระทัยน้อมไปในเนกขัมมะเสมอ เมื่อเสวยราชสมบัติพอสมควรแก่กาลแล้วก็มีจำนวนหนึ่ง หากมีโอกาสได้พบกับพระพุทธเจ้าก็จะสละราชสมบัติออกผนวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาหรือหากเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนายังไม่อุบัติก็จะออกผนวชเป็นดาบส แต่มีบางพระองค์แม้จะไม่ได้ออกผนวชแต่ก็พยายามบำเพ็ญภาวนาจนได้ฌานสมาบัติ (Bannaraji, 1986) คติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้มีอิทธิพลในชมพูทวีป ทวีปเอเชียและทวีปใกล้เคียงมาเป็นเวลายาวนานแล้ว ดังปรากฏในประวัติศาสตร์ว่ามีพระราชผู้ยิ่งใหญ่หลายพระองค์ที่ได้รับการยกย่องเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีพระบรมเชษานุภาพแผ่ไพศาล ปกครองบ้านเมืองอย่างเด็ดขาด เช่น 1) พระเจ้าอโศกมหาราช (จักรพรรดิแห่งราชวงศ์โมริยะ) 2) อเล็กซานเดอร์ที่ 3 (จักรพรรดิกรีกแห่งแคว้นมาซิโดเนีย) และ 3) พระเจ้าเมเนนเดอร์ที่ 1 (มิลินทะ) (จักรพรรดิแห่งอินโด-กรีกผู้มีอิทธิพลปกครองอาณาจักรขนาดใหญ่ในภูมิภาคเอเชียใต้และต่อมาได้กลายเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาพระพุทธศาสนา)

พระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่เหล่านี้มีอิทธิพลในสังคมในอดีตและยังมีอิทธิพลต่อความคิดของคนมาถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาและคนในสังคมทั้งในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลให้ความสนใจเรื่องคติพระเจ้าจักรพรรดิมากและน่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เรื่องราวของพระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและพระเจ้าจักรพรรดิในประวัติศาสตร์นั้นมีสาระน่าจะศึกษาทำความเข้าใจอยู่หลายประการ เช่น องค์ประกอบของพระเจ้าจักรพรรดิ รัทธะทั้ง 7 ของพระเจ้าจักรพรรดิ และหลักธรรมที่ทำให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ โดยเรื่องเหล่านี้ได้กลายเป็นแบบแผนแห่งการปฏิบัติของผู้ปกครองบ้านเมืองเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยหัวข้อที่ควรศึกษาและมีการตีความอย่างกว้างขวางนั้น ในปัจจุบันคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิและหลักธรรมที่ทำให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดินี้ได้ถูกตีความและนำมาเป็นแนวปฏิบัติของสามัญชนทั่วไปด้วย ไม่ได้จำกัดว่าเป็นหลักการปฏิบัติเฉพาะของกษัตริย์เหมือนในอดีต ที่แสดงถึงการปฏิบัติที่สอดคล้องการเมืองการปกครอง ความเป็นอยู่ ความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม อาชีพ (Netnimit, 2017)

ด้วยความที่คติพระเจ้าจักรพรรดิมีความสำคัญต่อสังคมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดและคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนาเถรวาทศึกษาสถานภาพและบทบาทของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากนั้นจะวิเคราะห์ให้เห็นพัฒนาการคติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจคติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิด้านต่างๆ อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักธรรมเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อการพัฒนาสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง และวรรณกรรมต่างๆ ที่กล่าวถึงพระเจ้าจักรพรรดิในประวัติศาสตร์ จากนั้นจะศึกษาให้เห็นพัฒนาการคติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย เพื่อให้ทราบว่ามีคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ นั้นมีความเป็นมาและมีสาระสำคัญอย่างไร บุคคลที่เรียกว่าพระเจ้าจักรพรรดิได้แก่บุคคลเช่นใด มีกี่ประเภท มีคุณสมบัติพิเศษต่างจากพระราชาทุกๆ หรือไม่อย่างไร ทรงมีธรรมหรือมีวัตรปฏิบัติเป็นพิเศษอย่างไร และการที่พระพุทธองค์แสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ

แก้หมึกฤษุ์นั้ทรงมีพระประสงค์แสดงหลักธรรมอะไร จากนั้นจะศึกษาให้ทราบว่า คติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทยว่ามีพัฒนาการไปในด้านใดบ้าง มีความเหมือนหรือแตกต่างจากที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือไม่อย่างไร ในการวิจัย ได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ความปรากฏในพระสูตร 17 สูตร ได้แก่ (1) จักกวัตติสูตร สูตรที่ 1 (2) จักกวัตติสูตรสูตรที่ 1 (3) จักกวัตติสูตร สูตรที่ 3 (4) มหาสุทฺถสนสูตร (5) มหาสุทฺถสนชาดก (6) มหาสุทฺถสนจรिया (7) มหาปรินิพพานสูตร (8) พาลปิตตสูตร (9) โคมยปิตตสูตร (10) มันทาตุราชชาดก (11) ปฐมจักกานวัตตสูตร (12) ฎุปราทสูตร (13) อัญฐานบาลี (14) ลักขณสูตร (15) เมตตสูตร (16) ธัมมราชสูตร และ (17) จักกวัตติราชสูตร

ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสส รวมทั้งเรื่องราวของพระเจ้าจักรพรรดิในวรรณกรรม วรรณคดี งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความของนักวิชาการ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่กล่าวถึงคติพระเจ้าจักรพรรดิทั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและในประวัติศาสตร์ โดยจะศึกษาเฉพาะพระองค์ที่มีบทบาทเกี่ยวกับทวีปเอเชีย

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิเพื่อให้ทราบเรื่องราวของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

(1) ศึกษาพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวรรณกรรมทั่วไปใน 9 ประเด็น คือ (1) ความหมายของจักรพรรดิในสังคมไทย (2) ความเป็นมาของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (3) ประเภทของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (4) สถานภาพของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (5) ข้อกำหนดพิเศษของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (6) การตีความร้ณะ 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (7) คติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในทัศนะของนักวิชาการไทย (8) หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและสังคมไทย และ (9) วัตถุประสงค์การแสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย

(2) ศึกษาองค์ประกอบและหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน 9 ประเด็น คือ (1) ความหมายของจักรพรรดิในสังคมไทย (2) ความเป็นมาของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (3) ประเภทของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (4) สถานภาพของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (5) ข้อกำหนดพิเศษของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (6) การตีความร้ณะ 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย (7) คติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในทัศนะของนักวิชาการไทย (8) หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและสังคมไทย และ (9) วัตถุประสงค์การแสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย

(3) นำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักธรรมเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อการพัฒนาสังคมใน 4 ประเด็น คือ แนวทางประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคมใน 4 ประเด็น คือ (1) คติพระเจ้าจักรพรรดิกับการพัฒนาสังคมไทย (2) ลักษณะชีวิตของพระเจ้าจักรพรรดิ (3) แนวทางการประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคม และ (4) เป้าหมายการประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ และเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ผลการวิจัย

คำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์พัฒนาแนวคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนาสรุปความ ได้ว่า คำว่าพระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึง พระราชาผู้มีพระบรมเดชานุภาพยิ่งใหญ่มากกว่าพระราชาทั้งหลาย (ราชาธิราช) ทรงครองราชย์โดยธรรมและปกครองแผ่นดินด้วยจักรรัตนะเป็นต้น จะเห็นว่า ความหมายของคำว่าจักรพรรดิ โดยภาพรวมก็มีลักษณะคล้ายกับกับพระราชาทั่วไป คือ การทำหน้าที่อยู่ที่ความยินดีของประชาชน แต่ความหมายที่เพิ่มเข้ามา คือ จะมีจักรรัตนะเป็นเครื่องแสดงพระราชอำนาจ จากนั้นก็ทำหน้าที่ปกครองโดยยึดธรรมเป็นหลัก มีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและเพื่อเชิดชูธรรม พระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนาจำแนกพระเจ้าจักรพรรดิเป็น 3 ประเภท คือ (1) พระเจ้าจักรพรรดิในจักรวาล (จกกวาลจกกวตตี) เช่น พระเจ้ามหาสุทิสสนะในมหาสุทิสสนสูตร (2) พระเจ้าจักรพรรดิในทวีป (ที่ปจกกวตตี) เช่น พระเจ้าอศมหาราช และ (3) พระเจ้าจักรพรรดิในประเทศ (ปเทศจกกวตตี) เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีบทบาทเกี่ยวข้องกับทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร จะไม่เกิดพร้อมกัน 2 พระองค์ มีมหาปริสลักษณะ 32 ประการ มีพระชนมายุยาวนานเกินกว่ามนุษย์ทั่วไป ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยธรรม โดยอาศัยรัตนะ 7 ประการ มีฐานะสูงกว่ามนุษย์ทั่วไป แต่มีฐานะต่ำกว่าพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอนุพุทธเจ้า

คำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบมากทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่ส่วนมากผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาจะรู้จักพระเจ้าจักรพรรดิตอนศึกษาพุทธประวัติตอนผู้รู้ลักษณะทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อประสูติใหม่ และรู้จากการศึกษาจักรวัตติสูตรและมหาสุทิสสนสูตร แต่ความจริงแล้วคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิพบได้ในพระสูตรเกือบ 20 สูตรและพบคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถามากมาย โดยเฉพาะในคัมภีร์อโฆทาน เถรคาถา เถรีคาถา ชาดก พุทธวงศ์และจริยปิฎก ทั้งนี้

เพราะพระพุทธเจ้ามักจะยกเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิมาแสดงแก่พุทธบริษัทอยู่เสมอ อีกทั้งพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกจำนวนมากก็เคยเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในช่วงที่กำลังบำเพ็ญบารมี

ความหมายของคำว่า “จักรพรรดิ” คัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนมากจะคล้ายกับคำว่า ราชาหรือกษัตริย์ (ซึ่งถือเป็นชนชั้นปกครองเหมือนกัน) แต่ในสมัยปัจจุบัน มีการใช้คำว่าจักรพรรดิกว้างขวางขึ้น พระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา น่าจะมีที่มาจะอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ทั้งนี้เพราะศาสนาพราหมณ์เกิดก่อนพระพุทธศาสนา มาก เรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้ก็มีในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ รายละเอียดต่างๆ ทั้งความหมาย บทบาท รัตนะ 7 ประการ เป็นต้นก็เหมือนกับในพระพุทธศาสนา ส่วนในสังคมไทย คดีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิน่าจะมาจากอิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มอญและพระสูตรในคัมภีร์ทีฆนิกาย (จักกวัตตสูตรและมหาสุทฺตสนสูตร) พระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปได้ 2 สถานภาพ คือ (1) พระเจ้าจักรพรรดิในอุดมคติ ตามที่ปรากฏในจักกวัตตสูตรและมหาสุทฺตสนสูตร และ (2) พระเจ้าจักรพรรดิในความเป็นจริงมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เช่น พระเจ้าอโศก พระราชาแห่งสิงหล

ส่วนในสังคมไทยสามารถสรุปสถานภาพของพระเจ้าจักรพรรดิได้ 2 ลักษณะ คล้ายกับในพระพุทธศาสนา แต่มีรายละเอียดต่างกันไปเล็กน้อย คือ (1) เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ศรัทธาในพระจริยาของพระเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีปจึงพยายามดำเนินรอยตาม เช่น พระธรรมราชามหาลีไทย พระมหาจักรพรรดิ และ (2) พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นที่รักยิ่งของปวงชน มีพระบรมเดชานุภาพ พระบารมีแผ่ปกทั่วพระราชอาณาเขต แม้จะไม่ได้ประกาศพระราชาชนธิราชอย่างชัดเจนว่าจะบำเพ็ญตนตามคติพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ประชาชนก็ยกย่องเทิดทูนพระองค์เสมอเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระเจ้าจักรพรรดิมีข้อกำหนดพิเศษมากมายจนทำให้เห็นว่าเป็นบุคคลในอุดมคติมากกว่า น่าจะเป็นเพียงคำพรรณนาเพื่อให้เห็นความยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์ด้าน

การปกครองเท่านั้น ส่วนในสังคมไทยพบว่า ข้อกำหนดต่างๆ ที่ถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายอย่างสังคมไม่ให้ความสำคัญเลย คงเนื่องจากพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทย ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับพระเจ้าจักรพรรดิในจักกวัตตสูตรและมหาสุทฺตสนสูตร แต่หมายถึงแค่พระเจ้าแผ่นดินผู้ตั้งพระปณิธานว่าจะดำเนินรอยตามพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้นหรือเป็นพระราชาที่ได้รับการถวายความจงรักภักดีอย่างสูงยิ่งเท่านั้น อนึ่ง รัตนะ 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิก็มีการตีความใหม่ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ได้แก่กำลังอำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิ ในสังคมจริงๆ ก็คือฝ่ายที่ดูแลรักษาความมั่นคงปลอดภัยแก่รัฐทั้งภายในและภายนอก ได้แก่ กองทัพและหน่วยรักษาความปลอดภัยภายในทั้งหลาย แก้วมณี คือ ทรัพย์ของรัฐ นางแก้ว คือ ภรรยาผู้ส่งเสริมสามี เป็นที่ปรึกษาอันไว้วางใจได้ผ่องภาวของสามีซึ่งเป็นผู้ปกครองไม่ต้องกังวลใจกับกิจในครอบครัว ช่วยให้มีความสุขสบายมากขึ้น ขุนคลังแก้ว คือ ผู้ที่ดูแลเศรษฐกิจของบ้านเมืองให้เจริญมั่งคั่ง ผู้คนอยู่ดีกินดี ขุนพลแก้ว คือ หัวหน้าข้าราชการฝ่ายพลเรือนซึ่งดูแลกิจการด้านพลเรือน งานราชการต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยก้าวหน้า เป็นที่พอใจของประชาชน

หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ในสังคมไทยมีรายละเอียดแตกต่างไปพอสมควร เนื่องจากพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทยไม่ใช่มนุษย์ผู้วิเศษ หากแต่คือพระราชผู้ตั้งพระราชปณิธานว่าจะดำเนินรอยตามพระเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีปหรือพระราชผู้เป็นที่รักเทิดทูนของพสกนิกรแล้วได้รับการเทิดทูนว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั่นเอง กอปรทั้งคดีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิที่มาสู่สังคมไทยก็มาจากหลายแหล่ง ไม่ได้มาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา (จักกวัตติสูตรและมหาสุทิสสนสูตร) เท่านั้น แต่มาจากอิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มอญ (กฎหมายตราสามดวง) ด้วย จึงทำให้สถานะของพระองค์แตกต่างไปบ้าง แม้ว่าพระองค์จะได้รับการยกย่องว่าเป็นพระราชผู้ใฝ่ในธรรมและมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมมาก แต่ธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิปฏิบัติก็แตกต่างจากในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพอสมควร

ส่วนวัตถุประสงค์การแสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิสรุปความได้ว่า การแสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในสมัยพุทธกาลผู้แสดงได้แก่ “พระพุทธเจ้า” พระองค์ได้นำคดีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิของพราหมณ์มาปฏิรูปหรือปรับปรุงใหม่จากนั้นนำมาอธิบายใหม่ในรูปแบบของพระพุทธศาสนา การทำเช่นนี้ทำให้ผู้คนสนใจธรรมที่ทรงแสดงเร็วขึ้น ทั้งนี้เพราะเรื่องนั้นๆ ก็เป็นที่รับรู้ในสังคมพอสมควรแล้ว เมื่อนำมาอธิบายเปรียบเทียบกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่างก็สามารถสื่อให้เข้าใจธรรมได้เป็นอย่างดี ส่วนในสังคมไทยนั้น การแสดงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิแตกต่างจากสมัยพุทธกาลมากพอสมควร เนื่องจากผู้นำคดีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิมาแสดงมีทั้งพระเจ้าแผ่นดิน พระสงฆ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิต สิ่งที่เกิดตามมาคือ มีการนำคดีพระเจ้าจักรพรรดิไปอธิบายเพื่อสนับสนุนฐานะ แนวคิดหรือวัตถุประสงค์ด้านต่างๆ ของตน วัตถุประสงค์การทำคดีพระเจ้าจักรพรรดิมาแสดงในสังคมไทยไม่ได้หลายหลายครอบคลุมเหมือนกับในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นเรื่องน่าเสียดายอย่างยิ่ง ลักษณะดังกล่าวนี้จะไม่เป็นเฉพาะในสังคมไทย เพราะจากการศึกษาพบว่า แม้แต่ในลังกา พม่า มอญ ลาว กัมพูชา ที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนไทย เมื่อว่าโดยทฤษฎีแล้วไม่มีกษัตริย์พระองค์ไหนใกล้เคียงกับความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่พระมหากษัตริย์ในประเทศต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้แต่ต้องการจะดำเนินรอยตามพระเจ้าจักรพรรดิ ดังเช่น พระเจ้าอโศกกันทั้งนั้น บางพระองค์ทรงตั้งพระนามประหนึ่งเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเลยทีเดียว เช่น พระมหาธรรมราชาลิไทยแห่งกรุงสุโขทัย พระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา และพระราชาริราชแห่งหงสาวดี เป็นต้น

หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาค่อนข้างจะครอบคลุมในฐานะเป็นธรรมราชาหรือธรรมิกราช ธรรมนั้นเกือบจะทั้งหมดการทำหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร เป็นทั้งอัครมหิตสมบัติและปรหิตสมบัติ ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพระสูตรต่างๆ อาจจำแนกเป็น 4 หมวดหมู่ คือ (1) ธรรมที่ทำให้ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้แก่ ทาน ศีล ทมะ สัจฉริยะ (2) ธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิปฏิบัติ จำแนกเป็นธรรมที่ปฏิบัติส่วนตัว เช่น ศีล 5 อุโบสถศีล พรหมวิหารภาวนา ฌานสมาบัติ และธรรมที่ปฏิบัติต่อผู้อื่น

เช่น จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ 4 (3) ธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิสอนคนอื่น เช่น ศีล 5 อุโบสถศีล และ (4) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำความเข้าใจด้วยคติพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น ธรรมคารวตา กฎแห่งกรรม ไตรลักษณ์ อสุภะ

แนวทางการประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อพัฒนาสังคม

หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในสังคมไทยมีการตีความเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในสมัยต่างๆ มีเนื้อหาครอบคลุมหลายเรื่องสรุปประเด็นสำคัญได้ 6 เรื่อง คือ (1) การดูแลชีวิตครอบครัว (2) การปกครอง (ปกครองประเทศ, ต่างประเทศ, ข้าราชการ, ประชาชน) (3) การคุ้มครองรักษาสัตว์และสิ่งแวดล้อม (4) การส่งเสริมเศรษฐกิจ (5) การศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและส่งเสริมศาสนา และ (6) การดำเนินชีวิตในบั้นปลายพระชนม์ชีพ ดังนั้น หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิจึงสามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาสังคมได้ 6 ด้าน คือ (1) หลักธรรมเพื่อดูแลชีวิตครอบครัว (2) หลักธรรมเพื่อปกครองประเทศ (3) หลักธรรมเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม (4) หลักธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ (5) หลักธรรมเพื่อศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและส่งเสริมศาสนา และ (6) หลักธรรมเพื่อดำเนินชีวิตในบั้นปลายพระชนม์ชีพ หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิครอบคลุมทั้งมิติทางโลก คือ การปกครองบ้านเมือง และมิติทางศาสนา คือ เอาพระทัยใส่ในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและทรงชวนขยายปฏิบัติบรรลुरुธรรมเป็นการส่วนพระองค์อีกด้วย จึงทำให้พระเจ้าจักรพรรดิมีบทบาททั้งทางโลกและทางธรรม ได้รับยกย่องทั้งในฐานะผู้ปกครองที่ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม พร้อมๆ กับสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติธรรมไปด้วย เป็นเหตุให้พระองค์ได้รับการยกย่องและสรรเสริญพระเกียรติคุณในหลายโอกาสว่ามีสถานภาพและบทบาทคล้ายกับพระพุทธเจ้า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทำให้เห็นว่า คติเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้สามารถนำไปเป็นแนวทางพัฒนาสังคมได้หลายด้าน โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ทั้งนี้เพราะพระเจ้าจักรพรรดิมีบทบาทเด่นด้านการพัฒนาจนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและมีบทบาทในการช่วยเหลือมนุษย์ในสังคมอย่างทั่วถึง คือ (1) คนในครอบครัว (2) ข้าราชการบริวาร (3) พระราชาในประเทศใกล้เคียง (4) สมณพราหมณ์ (5) ประชาชนในแคว้น และ (6) รวมทั้งสัตว์ที่ควรสงวน จึงควรนำคำสอนเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้ไปเผยแพร่ในสังคมเพื่อจะให้ผู้สนใจได้นำไปประยุกต์ใช้ตามต้องการ

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าจักรพรรดินี้ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิในพม่ากับประเทศไทย
2. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิกรุงสุโขทัยกับกรุงศรีอยุธยา
3. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิวรรณคดีบาลีกับสันสกฤต

References

- Bannaruj, B. (1986). *Bodhisattva in Theravada*. Bangkok: Sukkhapapjai Publishers.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2000). *Tripitaka with Translation, Commentary Series 91 Books*. (4th ed). Bangkok: MBU Press.
- Namjaisook, P. (2017). The Concept and Practical Pattern for Being Sotapanna in Theravada Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 122-132
- Netnimit, S. (2017). Interdisciplinary Approach to the Analysis of the Jataka. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(3), 1-15.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.
- Phrakhru Sunthonkhemapinan. (2017). Buddha's Panidhana: The Panithanda Project to The Goodness. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 43-56.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ บริเวณพื้นที่ชายแดนของไทย*

Strategic Sustainable Development for the Special Economic Zone at Border Frontier of Thailand

ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์

Natnaporn Aeknarajindawat

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Email: Touch_life@outlook.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดน จังหวัดมุกดาหารเพื่อความยั่งยืน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก มีจำนวนผู้ให้ข้อมูล 24 คน และการสนทนากลุ่มย่อย โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนให้เจริญเติบโตและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนในพื้นที่พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้แก่เมืองชายแดนไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนด้วยการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งในด้านมิติ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน 2) การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนและ 3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเพื่อความยั่งยืนประกอบด้วย 1) ความชัดเจนและความต่อเนื่องของนโยบาย 2) ความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการผลักดันโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างจริงจัง มั่นคง และไม่รีรอ 3) กลไกการพัฒนาที่คำนึงถึงความยั่งยืนและสมดุล 4) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการขนส่งผ่านแดนและ 5) การปรับปรุงแก้ไขระเบียบกฎหมายที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการลงทุน สำหรับอุปสรรคและปัญหา ได้แก่ 1) ความชัดเจนของนโยบาย 2) ด้านเงินลงทุน 3) ด้านการเมือง และ 4) ด้านผลกระทบด้านลบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีข้อเสนอแนะว่ารัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนและผลักดันโครงการอย่างจริงจัง วางแผนนโยบาย ปรับปรุงแก้ไขระเบียบกฎหมายและบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์; การพัฒนา; เขตเศรษฐกิจพิเศษ

Abstract

Research on strategic sustainable development for the special economic zones at the border frontier of Thailand. The objective is to study strategic sustainable development for the special economic zone in the border area of Mukdahan province. By using qualitative research with document research. There are 24 key informants to in-depth interviews and focus group discussions. By defining a strategy for the development of border economic areas to grow and compete sustainably including increasing the efficiency of driving development to achieve tangible results. To expand economic opportunities for communities to provide space and strengthen the border cities to become special economic zones. To attract investment from domestic and international. To improve the quality of life of people in the area. Have employment and increase community income. The results showed that the development of special economic zones in the border area to achieve sustainability by creating balance in both dimensions 1) sustainable economic development 2) sustainable social development and 3) sustainable environmental development. With the development strategy for the special economic zone for the border, consisting of 1) clarity and continuity of the policy 2) the government's determination to push the development of special economic zones seriously, firmly and reluctantly 3) development mechanisms with regard to sustainability and balance 4) infrastructure development to support and facilitate transportation through the border, and 5) amendments to laws that are still obstacles to investment. For obstacles and problems, including 1) clarity of policy 2) investment 3) politics and 4) negative impacts from the establishment of special economic zones. With recommendations that the government must have a strong commitment to drive and drive the project seriously, plan policies, improve regulations, laws, and integration of the work of government agencies, all related agencies.

Keywords: Strategy; Development; Special Economic Zone

บทนำ

ตามที่รัฐบาลได้ประกาศนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเน้นที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องกับเงื่อนไขในแต่ละภูมิภาคและต้องการเปิดความร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ภูมิภาคและพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนให้เจริญเติบโตและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนรวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพการขับเคลื่อน เพื่อหาแนวทางดำเนินการในแต่ละกลุ่มเป้าหมายตามทิศทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ (Choomueang, 2018) การพัฒนาภาคและเมืองให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนในพื้นที่ พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้แก่เมืองที่เป็นชุมชนศูนย์กลางของภูมิภาคและเมืองชายแดน ซึ่งมีศักยภาพที่จะเป็นประตูการค้าที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ ให้สามารถเชื่อมโยงกับศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ อันจะเป็นการพัฒนาฐานการผลิตใหม่ของประเทศในระยะยาว ซึ่งส่งผลถึงการท่องเที่ยวที่เป็นรายได้หลักให้กับคนในชุมชน เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขแบบบูรณาการ (Damrong Siri, 2017) เพื่อดำรงสภาพแห่งสามัคคีธรรมหรือความมีภราดรภาพให้คงไว้ในท้องถิ่น แล้วพัฒนาและกอบกู้ความเป็นพี่เป็นน้องที่มีความรัก ความผูกพัน ความห่วงหาอาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูล ความร่วมแรงร่วมใจ และความปรารถนาดีที่เกิดขึ้น (Brahmakappa, 2018)

การดำเนินการในการพัฒนา จะต้องรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปิดความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ อาทิ ด้านการเกษตร ด้านการค้า ด้านการท่องเที่ยวและบริการ และด้านอุตสาหกรรม ซึ่งการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมไทยที่ผ่านมาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากการที่มีนิคมอุตสาหกรรมที่ดำเนินงานโดยภาครัฐจำนวน 29 แห่ง และนิคมอุตสาหกรรมที่ร่วมดำเนินงานกับภาคเอกชนจำนวน 30 แห่ง ซึ่งนิคมอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมดังกล่าวมีพื้นที่รวมกันถึง 85,000 ไร่ เป็นที่ตั้งโรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงงานประเภทร่วมทุน (joint venture) กับต่างประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เนื่องจากอยู่ภายใต้ข้อบังคับของพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งกำหนดให้การพัฒนาพื้นที่เฉพาะเป็นเขตอุตสาหกรรมหรือเขตอุตสาหกรรมส่งออกเท่านั้น จึงไม่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของประชาชน ต่อมา รัฐบาลจึงได้เห็นชอบตราพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อพัฒนาพื้นที่ 10 จังหวัดขึ้นบังคับใช้ เนื่องจากเห็นว่าบทบัญญัติบางประการของพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534, พ.ศ. 2539 และ พ.ศ. 2550) ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของภาครัฐให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพได้ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนทั้ง 10 แห่ง โดยเฉพาะจังหวัดมุกดาหาร

การขับเคลื่อนยังเป็นไปด้วยความล่าช้า เนื่องจากยังมีปัญหาในเรื่องความไม่ชัดเจนของนโยบายภาครัฐ เงินทุน การจัดหาที่ดิน ตลอดจนกฎระเบียบต่างๆ ที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการลงทุนซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาหาทางปรับปรุง แก้ไขเพื่อให้การนำนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดนจังหวัดมุกดาหาร สามารถขับเคลื่อน และบรรลุเป้าหมายไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ความชัดเจนของนโยบาย การสนับสนุนนโยบายอย่างต่อเนื่อง ความเป็นไปได้ทางการเมือง หน่วยงานปฏิบัติที่มีสมรรถนะที่เพียงพอ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การบริหารงาน และการแก้ไขผลกระทบที่เกิดจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษล้วนเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี ซึ่งจะต้องกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเพื่อความยั่งยืนของจังหวัดมุกดาหารต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเพื่อความยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาอุปสรรคและปัญหาการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเพื่อความยั่งยืน
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเพื่อความยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ควรประกอบด้วย 1) ที่มานโยบาย (source of policy) 2) ความชัดเจนของนโยบาย (clarity of policy) 3) การสนับสนุนนโยบาย (support for the policy) 4) ความซับซ้อนในการบริหารงาน (complexity of the administration) 5) สิ่งจูงใจของผู้ปฏิบัติ (incentives for implementors) และ 6) การจัดสรรทรัพยากร (resource allocation) (Brever & Deleon, 1983) นอกจากนี้ยังต้องเกี่ยวข้องกับประเด็น คือ 1) ระดับความร่วมมือของผู้รับนโยบายไปปฏิบัติที่มีต่อผู้ออกคำสั่งหรือผู้กำหนดนโยบาย 2) การบรรลุผลการปฏิบัติตามนโยบายด้วยความราบรื่นและปราศจากปัญหา และ 3) นโยบายนั้นก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติตามที่พึงปรารถนา (Ripley & Frankin 1982) นอกจากนี้ในการปฏิบัติต้องคำนึงถึงรายละเอียด ได้แก่ 1) คุณลักษณะของนโยบาย 2) วัตถุประสงค์ของนโยบายที่มีความชัดเจน 3) ความเป็นไปได้ในทางการเมือง 4) ความถูกต้องทางทฤษฎีและเทคโนโลยี 5) ความเพียงพอของทรัพยากร 6) ลักษณะของหน่วยงานที่มีโครงสร้างเหมาะสม

7) ทศนคติของผู้ปฏิบัติและ 8) ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ (Chandarasozn, 2005)

แนวคิดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดน

นโยบายเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบต่อการค้าและการท่องเที่ยวในระดับน้อย ผลกระทบด้านการลงทุน ด้านการเมือง ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม มีผลกระทบในระดับมาก ผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดและในพื้นที่ต้องปรับยุทธศาสตร์ในการบริหารงานและบทบาทให้สอดคล้องกันกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ป้องกันและแก้ไขปัญหาการมีคนงานต่างด้าวที่อาจจะกระทบถึงความมั่นคงปลอดภัยและผลกระทบที่จะเกิดกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยปรับปรุงนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษด้วยการรับฟังเสียงเรียกร้องและปัญหาของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบและมีความจริงใจในการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน (Yaweera, 2005)

ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคง สังคมและกฎหมาย สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และสาธารณสุขโรค จึงต้องมีการเตรียมการและการเตรียมพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาผู้ประกอบการใหม่ มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จเพื่อบริการข้อมูล และประสานงานในด้านต่าง ๆ ให้ผู้ประกอบการในจังหวัดจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาต่าง ๆ การให้คำแนะนำปรึกษาทางด้านกฎหมาย การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม การเฝ้าระวังปัญหาของแรงงานข้ามชาติ การจัดการขยะในชุมชนและการบำบัดน้ำเสีย การจัดทำแผนผังกำหนดพื้นที่ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การสืบสานวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่น (Kallayanamit, C. et al., 2015)

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษและมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เรื่องมลพิษทางอากาศ ทางน้ำ และขยะที่เพิ่มมากขึ้น รัฐบาลจะต้องจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเข้ามาสอดส่องดูแลและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วถึง มีการบังคับใช้กฎหมายผังเมืองให้ชัดเจนเพื่อมิให้มีการบุกรุกทำลายป่า เพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการในพื้นที่ในด้านของการจัดอบรม การให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติ และการให้เงินทุน โดยมีหน่วยงานที่คอยชี้แนะและให้คำปรึกษาติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (Wangklon and Yirong, 2015)

ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจะเกิดขึ้นได้ต่างต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งทางด้านการค้า การลงทุน การคมนาคมขนส่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนวัตถุดิบ จึงต้องอาศัยการค้าระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นจุดเชื่อมโยงในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และภายในประเทศต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น ให้เกิดการประสานความร่วมมือการทำงานให้สอดคล้องกัน ตลอดจนมีเป้าหมายพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาคมน เริงเสริมงบประมาณพัฒนาท้องถิ่นให้เพิ่มขึ้น ส่งเสริมการค้าการลงทุนให้มีโอกาสแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านได้ ดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมควบคู่

กันไปกับเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้เป็นจุดแข็งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป เร่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นแนวทางและเตรียมความพร้อมในการรองรับกับวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลง จากความเป็นอยู่อย่างพอเพียงเป็นแนวเศรษฐกิจที่ทันสมัยไร้พรมแดน (Tanlapjut, 2005)

องค์ประกอบทางด้านกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การวางผังเมืองให้เป็นระบบ การคมนาคมขนส่งให้มีความสะดวกปลอดภัย จัดสรรที่ดินให้เหมาะสมอย่างเป็นระบบ สนับสนุนให้เปิดเสรีการค้า เขตปลอดภาษี สนับสนุนด้านการค้าชายแดน ส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาแรงงานให้ได้มาตรฐาน เชื่อมโยงระบบการคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน มีมาตรการร่วมกันในการอำนวยความสะดวกด้านการขนส่ง ระบบตรวจสอบสินค้า การลงทุนในเศรษฐกิจให้พิจารณาเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการวางผังเมืองและนโยบายภาครัฐ (Saengjan, 2015) โครงสร้างการบริหารจัดการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษควรเป็นรูปแบบคณะกรรมการ 12 คน จากผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานส่วนกลาง ผู้ทรงคุณวุฒิหน่วยงานในพื้นที่ ตัวแทนภาคเอกชนและตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่ (Sukyaipat, 2017)

แนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษของประเทศไทย จะต้องพิจารณาอย่างรอบด้านในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยศึกษาจากความสำเร็จและความล้มเหลวของเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้การบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจมีความคล่องตัว ดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อให้รัฐบาลสามารถดูแลด้านความมั่นคงและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการขยายตัวทางการค้าในระดับภูมิภาคอาเซียน การดำเนินการของเขตเศรษฐกิจพิเศษและการประกอบการภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืน (sustainable development) ประชาชนในพื้นที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาและกำกับดูแลการดำเนินการของเขตเศรษฐกิจพิเศษ (public participation) รวมถึงการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐในระดับภูมิภาคและในระดับท้องถิ่นในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกับนโยบายของเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Montraphadung, 2016)

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษและมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เรื่องมลพิษทางอากาศ ทางน้ำ และขยะที่เพิ่มมากขึ้น รัฐบาลจะต้องจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเข้ามาสอดส่องดูแลและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อให้รัฐบาลสามารถดูแลด้านความมั่นคงและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการขยายตัวทางการค้าในระดับภูมิภาคอาเซียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เชิงวิเคราะห์นโยบาย (Policy Analysis) และกฎระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ความคิดเห็นเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหารโดยมีขั้นตอนดังนี้

การศึกษาประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ก. สังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว โดยทำการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- เอกสารเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษของไทยและต่างประเทศ
- เอกสารเกี่ยวกับนโยบายและกฎระเบียบของไทยที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษและการค้าระหว่างประเทศ
- เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในเชิงพื้นที่ของจังหวัดมุกดาหาร

ข. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเบื้องต้นและสำรวจภาคสนามที่จังหวัดมุกดาหาร เพื่อสร้างความรู้เข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ตลอดจนสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive selective) จำนวน 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลโดยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา และเรียบเรียงไว้ตามลำดับในแต่ละประเด็นที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหาร และจัดการสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบโอกาส ปัญหาและอุปสรรค และความพร้อมต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหาร

ค. ประมวลผลข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนการดำเนินงานที่เหมาะสม และความพร้อมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหาร

ง. จัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดมุกดาหาร โดยพิจารณาและการดำเนินการของเขตเศรษฐกิจพิเศษ บริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยจังหวัดมุกดาหาร

ผลการวิจัย

การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม ท้องถิ่นนั้นให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น ในการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะต้องดำเนินการตามหลักการพัฒนายั่งยืนคือ การสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา ซึ่งได้แก่ (1) มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ กระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย (2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาด้านที่มีความรู้มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และ (3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมด้วยการปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากรประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้ ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบสังคมที่เป็นสังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคงไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่อไป

ประเด็นยุทธศาสตร์ ประตูกการค้า การลงทุนเชื่อมโยงอาเซียนสู่สากล จากวิสัยทัศน์ (vision) พันธกิจ (mission) และจุดมุ่งหมาย ของแผนการพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร สามารถนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์สำคัญโดยเฉพาะ 1) การส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนและพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ อันมีแนวทางพัฒนาหลักและพัฒนารอง คือ การส่งเสริมและอำนวยความสะดวกการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 2) การสนับสนุนและยกระดับการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ 3) การส่งเสริมให้ภาคประชาชนและภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการพัฒนา 4) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม 5) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และ 6) การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภาครัฐ แรงงาน และผู้ประกอบการ เพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร โดยยึดแนวทางที่เชื่อมโยงสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้

มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะความรู้สร้างระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง รักษาทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความมั่นคงภายในประเทศ และส่งเสริมการบูรณาการการทำงาน หนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ มุ่งเน้นการพัฒนากายภาพโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งการเชื่อมโยงเครือข่ายโทรคมนาคม และการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ พื้นที่เมือง การเชื่อมโยงการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ

สรุปประเด็นสำคัญจากแนวโน้มและความท้าทายที่มีผลต่อการพัฒนาจังหวัดจากนโยบายที่สำคัญ คือ แผนพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เป็นแนวทางที่สำคัญในการนำมาพัฒนาจังหวัดที่มีผลต่อการดำเนินการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในแต่ละด้าน ได้แก่ 1) ด้านการค้า/เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีสาระสำคัญคือ การสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐาน และคมนาคมเพื่อรองรับการค้าและเขตเศรษฐกิจพิเศษ การใช้ประโยชน์จากเส้นทางในการเพิ่มมูลค่าการค้า และเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องช่วยให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้นในหลากหลายมิติ 2) ด้านเศรษฐกิจ มีสาระสำคัญคือ มุ่งสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เพื่อพัฒนาภาค เมืองและพื้นที่เศรษฐกิจ ตามศักยภาพ โอกาสและข้อจำกัดของพื้นที่ และปรับโครงสร้างของห่วงโซ่มูลค่าเพื่อก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูง และกระจายรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น 3) ด้านอุตสาหกรรม มีสาระสำคัญคือ พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและยังสามารถเชื่อมโยงกับฐานการผลิตของท้องถิ่นได้ 4) ด้านสังคม มีสาระสำคัญคือ สร้างความเสมอภาคในสังคม สร้างโอกาสและความมั่นคงในการอาชีพ การศึกษา และการเข้าถึงสวัสดิการ พัฒนาเมืองและชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนมีความมั่นคง มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน และ 5) ด้านสิ่งแวดล้อม มีสาระสำคัญคือ สร้างการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐาน การสะสม/บ่งชี้องค์ความรู้/ผลงานวิจัย

อุปสรรคและปัญหาการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

1. อุปสรรคด้านความชัดเจนของนโยบาย โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐบาลให้ความเห็นชอบ ยังขาดความชัดเจนในรายละเอียดและไม่สามารถกำหนดแผนการพัฒนาที่ชัดเจนได้ ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุน ทำให้เกิดความล่าช้า เนื่องจากนักลงทุนต้องรอความชัดเจนในเรื่องนี้จากรัฐบาล

2. อุปสรรคด้านเงินทุน เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องการสนับสนุนจากแหล่งทุนอย่าง ต่อเนื่อง โดยเฉพาะต้องดึงนักลงทุนจากต่างชาติมาเป็นผู้ร่วมลงทุน แต่ก็ยังมีปัญหาในเรื่องความชัดเจนของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในเรื่องรายละเอียดต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อนักลงทุนทั้งไทยและต่างประเทศ

3. อุปสรรคด้านการเมือง เนื่องจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2547 และได้มีการผลักดันมาหลายยุคหลายสมัย แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดที่สามารถดำเนินนโยบายดังกล่าวได้ครบถ้วนเท่ากับรัฐบาลในชุดปัจจุบัน ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา แต่ในด้านรายละเอียดของโครงการนี้ของรัฐบาลชุดปัจจุบันก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนแน่นอนพอที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุน

4. อุปสรรคและปัญหาด้านผลกระทบด้านลบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยในด้านเศรษฐกิจ ย่อมที่จะมีผลต่อการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวที่มีอยู่ เช่น การค้าชายแดน การค้าพาณิชย์กรรม การจัดเก็บภาษีของท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในด้านการเมือง การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษย่อมมีผลกระทบต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานอื่นๆ รวมทั้งมีผลกระทบต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ในด้านสังคม ย่อมมีผลต่อประชาชนในพื้นที่โดยตรงทั้งในด้านการถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ความเสมอภาคระหว่างชุมชนกับเขตเศรษฐกิจพิเศษและที่สำคัญ มีผลต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เป็นต้น ในด้านสิ่งแวดล้อม การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษย่อมมีผลให้เมืองขยายตัวมากขึ้น มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกินศักยภาพของระบบนิเวศ รวมถึงการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม จะก่อให้เกิดมลพิษและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบอย่างรุนแรง และในด้านวัฒนธรรม ย่อมมีผลกระทบต่อขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ที่อาจถูกครอบงำจากวัฒนธรรมยุคใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมกับความเจริญเติบโตของจังหวัด ซึ่งจากสถานการณ์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นตรงกันข้ามกับเป้าหมายของแผนพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดมุกดาหาร

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเพื่อความยั่งยืน

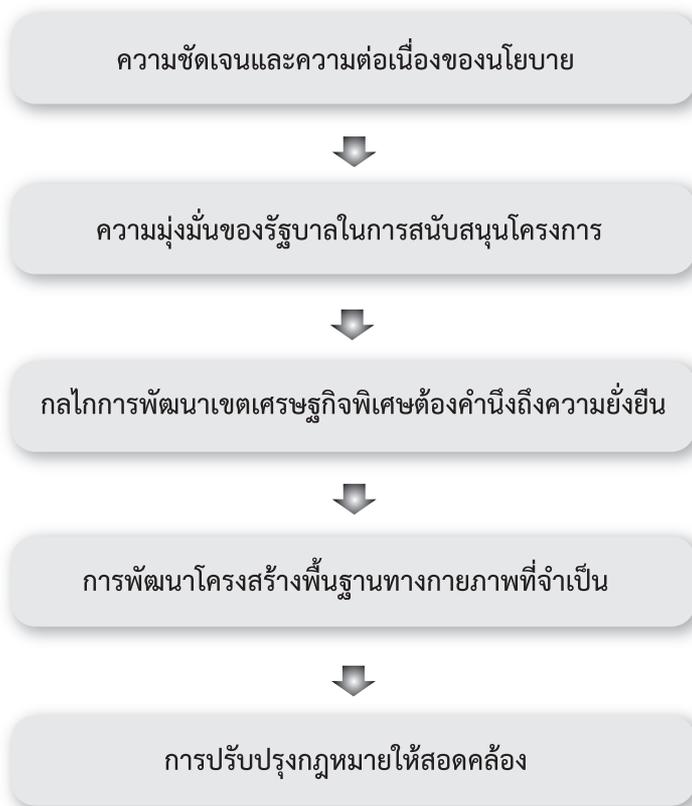
1. ความชัดเจนและความต่อเนื่องของนโยบาย นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ต้องมีความชัดเจนในรายละเอียดและความต่อเนื่องของนโยบาย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนและแหล่งทุนที่จะให้การสนับสนุน

2. ความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการสนับสนุนโครงการ รัฐบาลต้องมีความมุ่งมั่นผลักดันโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างจริงจังและแน่วแน่มั่นคง รัฐบาลไม่ควรรีรอ ปล่อยให้เวลาและโอกาสผ่านไป รัฐบาลต้องขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. กลไกการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องคำนึงถึงความยั่งยืน ด้วยการให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมในพื้นที่ การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษต้องเป็นการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่จำเป็นต่อโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ตลอดจนการพัฒนาระบบสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการขนส่งผ่านแดน

5. การปรับปรุงกฎหมายแห่งระเบียบให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อเป็นการสนับสนุนและดึงดูดใจนักลงทุนที่จะมาลงทุนทั้งชาวไทยและต่างชาติสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

การอภิปรายผล

นโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องมีความชัดเจนและต่อเนื่องตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นและเสียงเรียกร้องจากประชาชน โดยรัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่น ผลักดันโครงการอย่างจริงจัง มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งช่วยเหลือประชาชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยการศึกษาผลสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดตั้งและพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษของต่างประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน กลไกการพัฒนาของภาครัฐต้องมีการขับเคลื่อนอย่างจริงจัง เพื่อการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในเรื่องนี้ โดยยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติในเรื่องวัตถุประสงค์และคุณลักษณะของนโยบายต้องมีความชัดเจนและต่อเนื่อง หน่วยงานที่ปฏิบัติมีสมรรถนะเพียงพอ ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้และความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของนโยบาย (Ripley & Frankin, 1982; Chandarasozn, 2005) นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปรับ

ยุทธศาสตร์ในการบริหารงานและแก้ไขผลกระทบที่เกิดจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษให้แก่ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ต้องร่วมมือประสานงานกันโดยภาครัฐและรัฐบาล ต้องเร่งสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเตรียมพร้อมรองรับวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลง มีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเพื่อเข้ามาดูแลปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการจัดตั้งและพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ ผู้ประกอบการในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ (Kallayanamit, C. et al., 2015; Wangklon, and Yirong, 2015; Yaweera, 2005; Tanlapjut, 2005) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งในระยะสั้นและระยะยาวด้วยการศึกษาจากความสำเร็จและความล้มเหลวของเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน โดยให้สอดคล้องกันกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนและจัดวางระบบผังเมืองให้เป็นระบบและเหมาะสมเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Montraphadung, 2016; Saengjan, 2015) ย่อมมีผลต่อประชาชนในพื้นที่โดยตรงทั้งในด้านการถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ความเสมอภาคระหว่างชุมชนกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ และที่สำคัญ มีผลต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของรัฐบาลสามารถดำเนินการไปได้อย่างบรรลุผลสำเร็จด้วยดี รัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนและผลักดันโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างจริงจัง เนื่องจากรัฐบาลยุคปัจจุบันมีความมั่นคงในทางการเมือง จะต้องใช้เป็นโอกาสในการผลักดันโครงการให้บรรลุผลสำเร็จ ระเบียบกฎหมายใดที่เป็นปัญหาและอุปสรรคจะต้องทำการแก้ไข ต้องวางแผนเรื่องนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของประเทศระยะยาว รวมทั้งการ บูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนและขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

References

- Brahmakappa, A. (2018). The Political Communication of Resolving Conflict on Public Policy: A Case Study of Mae Wong Dam Project. *Journal of Arts Management*, 2(2), 79-88.
- Breuer, Garry D. and Peter DeLeo. (1983). *The Foundation of Policy Analysis*. Homewood. Illinois: The Dorsey Press.
- Chandarasozi, V. (2005). *An Integrated Theory of Public Policy Implementation*. Bangkok: Sahaiblog Publishing.
- Choomueang, S. (2018). Anti-Corruption Network of Local Government Organizations in the Group of Government Officials and State Officials. *Journal of Arts Management*, 2(2), 89-102.
- Damrongsiri, T. (2017). The Integrated Scuba Tourism Management case study at Koh Tao, Koh Tao District, Phangan, Surathane. *Rajapark Journal*, 11(21), 10-22.
- Department of Foreign Trade. (2001). *Border Trade Statistics Report/Cross the Border*. Retrieved February 2, 2018 from <http://www.dft.moc.go.th>.
- Kallayanamit, C. et al. (2015). *Special Economic Development Zone, Nong Khai Province*. Seminar Document for Seminar Program to set the Framework for the Establishment of Special Economic Zones According to the Government Policy of the Fiscal Year 2015.
- Montraphadung, S. (2016). *Special Economic Zones to Support ASEAN Economic Community*. Retrieved March 1, 2018 from https://www.oss.songkhla.go.th/files/com_news/20150813_kxluhuba.pdf
- Mukdahan Governor's office. (2017). *4 years Provincial Development Plan. (2018-2021)*. Retrieved February 2, 2018 from http://www.mukdahan.go.th/pdf/planc2561_2564.pdf
- Office of Permanent Secretary of Nature Resources and Environment. (2013). *Introduction to Sustainable Development*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Ripley, R. & Franklin, G. (1982). *The Bureaucracy and Public Policy*. Chicago: Dorsey.

- Saengjan, P. (2015). *Physical Elements and Land use for the Development of Special Economic Zones, Case Study Mukdahan Province*. Documentation of Academic Conferences in the Region and City Planning for the Year 2015: Resilient City June 2015, Faculty of Architecture and Urban Planning, Thammasat University.
- Special Economic Commission for Commerce and Industry, Senate. (2013). *Special Economic Zone Draft Aet*.
- Sukyaipat, S. (2017). *A Management Prototype of Tak Special Economic Development Zone*. Dissertation Ph.D. in Management. Siam University.
- Tanlapjut, N. (2005). *Management potential of the special border economic zone of Chiang Rai Province*. Master of Political Science Thesis. Chiang Mai University.
- Wangklon, I. and Yirong, P. (2015). *Guidelines for the Development of Basic Infrastructure for the Development of Special Economic Zones in Chiang Rai Province*. Received Mach 1, 2018 from <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=822>
- Yaweera, W. (2005). *Impact of Special Economic Zone Policy on Maesai District Chiang Rai Province*. Master of Public Administration Thesis, Mae Fah Luang University.

หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย*

Principle and Methods of Buddhist Integration that Lead to Success in Mediation

ชลัท ประเทืองรัตนา

Chalat Pratheuangrattana

สาขาวิชาสันติศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail: chalat@kpi.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย โดยเปรียบเทียบและนำมาบูรณาการร่วมกันระหว่างวิธีการไกล่เกลี่ยตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 9 หลักธรรม กับไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด 6 หลักการ ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยสามารถวัดได้จาก 1) คู่กรณีรู้สึกพอใจต่อกระบวนการและผลลัพธ์ 2) ประสิทธิผล 3) ประสิทธิภาพ หลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยดังกล่าวนำมาบูรณาการเป็นเชิงพุทธบูรณาการ ในบทความนี้เพื่อให้จำแนกคิดดังกล่าวได้ง่ายขึ้นจึงใช้คำว่า MEDIATIONPASS ประกอบด้วย 13 หลักการและวิธีการคือ 1. ความเมตตา 2. ความเป็นกลาง 3. สื่อสารอย่างลึกซึ้ง 4. วิเคราะห์เรื่องราว 5. เข้าถึงวิธีการ 6. คิดอย่างแยบคาย 7. หาจุดสนใจ 8. เสนอทางเลือก 9. สร้างสัมพันธภาพอันดี 10. มีข้อเสนอสำหรับข้อตกลงที่ชัดเจน 11. สร้างอำนาจต่อรอง 12. การพูดคุยอย่างนุ่มนวล 13. ใช้บรรทัดฐานที่วัดได้

คำสำคัญ: การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง; บูรณาการ; ความสำเร็จ

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธีบูรณาการ : กรณีศึกษาเทศบาลนครพิษณุโลก หลักสูตรพุทธศาสนาตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article's objective is to study principles and methods of Buddhist integration that lead to success of mediation by comparing and integrating nine Buddhist Dhamma and six principles of negotiation. Success in mediation depends on the satisfaction of the parties, efficiency and effectiveness. Thirteen Principles and methods of Buddhist integration are presented, and the term MEDIATIONPASS is coined to provide an easily-remembered mnemonic 1. Mercy; 2. Equanimity; 3. Deep Communication; 4. Issue Analysis; 5. Approach to Strategies; 6 Thinking Wisely; 7. Interest Finding; 8. Option Creation; 9. New Relationship Building 10. Proposal made clear 11. BATNA'using 12. Soft on humans hard on problems; and 13. Standard's using.

Keywords: Mediation; Integration; Success

บทนำ

การสำรวจองค์ความรู้ด้านการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในตะวันตกและทางพระพุทธศาสนา มีงานศึกษาอยู่จำนวนไม่น้อยแต่ส่วนมากเป็นการแยกศึกษาเฉพาะในมิติของงานตนเอง โดยยังขาดองค์ความรู้ที่เป็นการบูรณาการเชื่อมโยงแนวคิดทางฝั่งโลกตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกันอย่างเพียงพอ งานที่มีการศึกษาไว้และได้รับการอ้างอิงอย่างต่อเนื่อง อาทิ งานเขียนของ จอห์น แมคคอนเนล (McConnell, 1995) วันชัย วัฒนศัพท์ (Vatanasapt, 2007) พระมหาธรรมา ธรรมหาโส (Dhammahaso, 2011) ชลากร เทียนส่องใจ (Tiensongjai, 2010) งานดังกล่าวได้สร้างคุณูปการให้การสร้างองค์ความรู้ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยแนวทางสันติวิธีทั้งในมิติความขัดแย้งภายในจิตใจ (สันติภาพภายใน) และความขัดแย้งในสังคม (สันติภาพภายนอก) อย่างไรก็ตามงานที่ได้กล่าวมา มีจุดเน้นและจุดแข็งที่แตกต่างกันไป งานบางชิ้นเน้นที่ สันติภาพภายในจิตใจของตนเองที่ต้องมีความสงบในจิตใจ มีธรรมะเกิดขึ้นภายในถึงจะสามารถไปช่วยเหลือคนอื่นได้ดี ขณะที่งานบางชิ้นเน้นที่การแก้ปัญหาความขัดแย้งให้กับผู้อื่นและสังคมโดยมีความรู้ ทักษะในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำหรับบทความชิ้นนี้ทำการต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้มีความเป็นระบบมากขึ้น ศึกษาต่อยอดลงลึกเพื่อทำให้ได้วรรณกรรมที่เชื่อมโยงแนวคิดทั้งสองฝั่งของโลกเพื่อทำให้ได้ หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย โดยในบทความชิ้นนี้ มีความเชื่อว่าการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยเฉพาะการบูรณาการองค์ความรู้ที่ไม่ได้มาจากแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียว เพื่ออุดช่องว่างของการวิจารณ์ว่า มีแต่กลิ่นนมเนยแบบตะวันตก หรือมีแต่ความรู้แบบไทยๆ

เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นสามารถใช้วิธีจัดการได้หลายวิธี เช่น การฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรม อนุญาโตตุลาการ การชุมนุมเรียกร้อง การสานเสวนา การเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง แม้กระทั่งการใช้ความรุนแรง การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่นำมาสู่ความพึงพอใจร่วมกันของคู่กรณี โดยคนกลางไม่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือชี้ขาดแต่จะช่วยให้คู่กรณีมองหาช่องทาง ประสานความแตกต่างและหาแนวทางและข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันโดยคู่กรณี คนกลางจึงมีความสำคัญในการทำให้เกิดความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย

หากถามว่าอะไรคือความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง แต่ละคนอาจจะนิยามแตกต่างกันไป บางคนอาจเน้นแค่ได้บันทึกข้อตกลง ไม่สนใจความสัมพันธ์หรือความเข้าใจอกเข้าใจใจต่อกัน แต่บางคนต้องการให้เกิดสัมพันธภาพเข้าใจซึ่งกันและกัน บันทึกข้อตกลงไม่ใช่สิ่งสำคัญในกระบวนการพูดคุยกัน หากประมวลจาก Bercovitch et al. (2009) Morris (2004) และ Mayer (2000) ได้กล่าวถึงความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางไว้ ประมวลสรุปได้คือ

1. **คู่มือรู้สึกว่ามีพลังพอใจต่อกระบวนการและผลลัพธ์** ของการไกล่เกลี่ยว่ามีความเป็นธรรม นักวิชาการหลายคนพยายามสร้างตัวชี้วัดความเป็นธรรม เช่น กระบวนการที่เป็นกลาง การควบคุมการโต้เถียงความเท่าเทียมในการพูดคุย ความเห็นพ้องต้องกันในผลลัพธ์ การเห็นพ้องต้องกันในการยอมรับบรรทัดฐานนอกจากนี้ ยังรวมถึง การปรับปรุงกระบวนการ การเข้าถึงข้อมูลที่เท่าเทียมกัน

2. **ประสิทธิผล** เกิดการเปลี่ยนแปลงในบางสิ่ง อย่างน้อยผลที่ได้ก็เป็นไปในด้านบวกเช่น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากความรุนแรงมาสู่พฤติกรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือการลงนามในบันทึกข้อตกลงที่ยั่งยืน การยอมรับการหยุดยิง การกลับมาคืนดีกัน การพัฒนาสัมพันธภาพจนมีบรรยากาศที่ช่วยให้การไกล่เกลี่ยดำเนินการต่อไปได้ การเห็นด้วยกับกองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ หรือมาตรการต่างๆ

3. **ประสิทธิภาพ** เน้นที่ต้นทุนของการจัดการความขัดแย้ง ทรัพยากรที่ใช้ และเวลา ข้อตกลงที่ได้ ถ้าหากใช้เวลาที่รวดเร็วเกินไป หรือเนิ่นนานเกินไปก็ถือว่าเป็นปัญหา ประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญควบคู่ไปกับประสิทธิผล

ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัยและหลายวิธีการ ไม่ได้มีสูตรสำเร็จที่แน่นอนเหมือนกันทุกครั้ง อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง สามารถพิจารณานำมาเป็นแนวทางในการไกล่เกลี่ยได้จากแนวคิดของตะวันตกและในทางพระพุทธศาสนา โดยในบทความนี้จะได้อธิบายต่อไปถึงหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย โดยเปรียบเทียบและนำมาบูรณาการร่วมกันระหว่างการไกล่เกลี่ยตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 9 หลักธรรม กับไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด 6 หลักการ

หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยทางพระพุทธศาสนา

การไกล่เกลี่ยตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวข้อง แต่ในบทความนี้เลือกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 9 หลักธรรม คือ 1. พรหมวิหาร 4 2. สาราณียธรรม 6 3. อปริหานิยธรรม 7 4. หลักอริยสัจ 4 5. อคติ 4 6. เถรธรรม 10 7. ชั้นติธรรม 8. หลักศีลธรรมและ 9. หลักสังคหัตถุธรรม 4 โดยนำหลักธรรมดังกล่าวมาสังเคราะห์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ประกอบด้วย ความเมตตา ความเป็นกลาง การประชุมสม่ำเสมอ การสื่อสารอย่างลึกซึ้ง การหาวิธีการที่ถูกต้อง การคิดอย่างถูกต้อง การวิเคราะห์เรื่องราวที่เกิดขึ้น ความอดกลั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **พรหมวิหาร 4** เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นธรรมประจำใจ และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนอันประเสริฐบริสุทธิ์ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เพื่อช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ด้วยเมตตากรุณา และรักษารธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา โดยมีหลักความประพฤติ 4 ประการ คือ 1) เมตตา มีความรักใคร่ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญ และมองแง่ดีของผู้อื่น 2) กรุณา มีความสงสาร อยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ รับฟังความคิดเห็นและปัญหาของผู้อื่น สงสารและช่วยเหลือผู้ที่

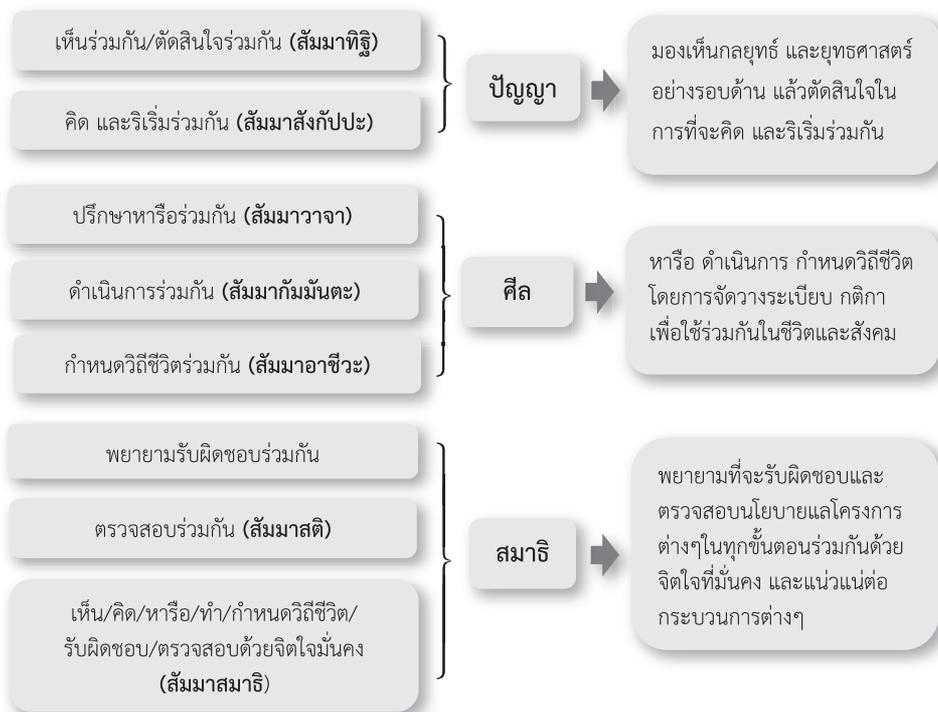
ทุกขียากอย่างเต็มที่ 3) มุทิตา มีความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข ไม่คิดริษยาที่ผู้น้อยมีความเจริญหรือได้รับความยกย่องดีกว่าตน สนับสนุนส่งเสริมและให้โอกาสผู้อื่นเสมอ และ 4) อุเบกขา ความวางเฉย เป็นกลาง หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือความเมตตา คนกลางมีความรัก ปรารถนาดีต่อผู้อื่น (Mercy) และอุเบกขา คือวางเฉย ความเป็นกลางต่อทุกฝ่าย (Equanimity)

2. สาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง เพราะเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความระลึกถึงกัน การปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม มีความเคารพในสิทธิและเงื่อนไข ข้อจำกัดของกันและกัน การหาข้อสรุปในทิศทางที่เกื้อกูลต่อข้อจำกัดและเงื่อนไขของแต่ละคน การปล่อยวางทิฐิ ไม่ทะเลาะกัน การสร้างความสมัคสมานสามัคคี การก้าวไปพร้อมกันอย่างเป็นเอกภาพ (Phra Brahmaganabhorn, 2000) หลักธรรมประกอบด้วย 1) เมตตาภยกรรม ตั้งเมตตาภยกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวัจกรรม ตั้งเมตตาวัจกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณ-โภคิตา หรือ อปัฏฐวิรัตโภคิ การได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงบริโภคทั่วกัน 5) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทาดนให้เป็นที่น่า รังเกียจของหมู่คณะ 6) ทิฐิสสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือความเมตตา ทั้งคิดดี พูดดีและทำดีของคนกลาง

3. อปริหานิยธรรม 7 อปริหานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ และเกิดความสามัคคีในสังคมสืบไป การปกครองทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายศาสนจักร หากมีคุณธรรม 7 ข้อดังนี้ ที่ชื่อว่า อปริหานิยธรรมแล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญ มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ถ้าเราจะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคง เกิดเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงต่อชาติบ้านเมือง ควรพร้อมเพรียงกันยึดแนวหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ หากสามารถปฏิบัติได้โดยพร้อมเพรียงกันแล้ว การเมืองจะกลายเป็นการเมืองบริสุทธิ แก่ปัญหาของชาติได้สำเร็จ เป็นแบบอย่างการเมืองดีเด่นที่โลกจะชื่นชมยินดีมาก (Phra Brahmaganabhorn, 2000) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้

คือหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ (Meeting Regularly) เริ่มประชุมเล็กประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสม่ำเสมอในการปรึกษาหารือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. หลักอริยสัจ 4 ประกอบ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมีองค์ 8 Phramaha Hansa Dhammhaso (2011) ได้อธิบายถึงบทบาทของ **มรรคมีองค์ 8** ในบริบทมุ่งเน้นนัยเชิงโลกียะเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นในเชิงโลกุตระ ดังที่ปรากฏดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : บทบาทของ มรรคมีองค์ 8 ในบริบทมุ่งเน้นนัยเชิงโลกียะ

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือมรรค 8 ซึ่งเน้นไปที่สัมมาทิฐิ (Right View/Think Wisely) อันเป็นความเห็นที่ถูกต้องเห็นถึงประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมากกว่าการเน้นทำร้ายหรือทำลายคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตน รวมถึงการมีสัมมาวาจา (Right Speech) เป็นการเจรจาอย่างสุภาพ ไม่พูดเพื่อเจ้า ส่อเสียด ช่มชู้ บังคับให้คู่กรณียอมความ การเจรจาอย่างถูกต้องเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารอย่างลึกซึ้งหรือ (Deep Communication) นอกจากนี้ยังมีหลักอริยสัจ 4 ยังรวมถึงการวิเคราะห์เรื่องราวที่เกิดขึ้น (Issue Analysis) ได้อย่างเป็นระบบคือ ผลที่เกิดขึ้นมีสาเหตุเกิดจาก

อะไรอย่างเป็นเหตุผล มีเหตุถึงได้เกิดผลขึ้นมา การวิเคราะห์ทำได้โดยเข้าใจทุกขั้วที่เกิดขึ้น หาสาเหตุที่แท้จริง การเข้าถึงการดับทุกข์หรือจัดการกับปัญหา และหาวิธีการในการก้าวพ้นจากปัญหา ในส่วนของการหาสาเหตุที่แท้จริงหรือสมุทัย สามารถเชื่อมโยงได้กับการค้นหาความต้องการที่แท้จริงที่อยู่ลึกซึ้งในจิตใจของคน (Interest) ซึ่งดีกว่าการมองเพียงสิ่งที่คนเรียกร้องหรือแสดงจุดยืนของตน

5. อคติ 4 หมายถึง วิธีในทางที่ผิดหรือการดำเนินไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ อันเกิดจากทัศนคติหรือความคิดเห็นในทางที่ผิด ซึ่งต่อมาจึงใช้คำให้เข้าใจง่ายเป็น ความลำเอียง หรือ ความไม่เที่ยงธรรม ประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ ฉันทาคติ มาจากคำว่า ฉันทะ + อคติ ฉันทะ หมายถึง ความชอบใจ หรือ ความพอใจ 2) โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง โทสาคติ มาจากคำว่า โทสะ + อคติ โทสะ หมายถึง ความโกรธ 3) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือ ความลำเอียงเพราะความเขลา โมหาคติ มาจากคำว่า โมหะ + อคติ โมหะ หมายถึง ความหลง ความลุ่มหลง และ 4) ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว ภยาคติ มาจากคำว่า ภยะ + อคติ ภยะ หมายถึง ความกลัว ความหวาดหวั่น หรือ มักเรียกกลายเป็นศัพท์ว่า ภย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือความไม่ลำเอียงหรือความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย (Equanimity) ที่จะไม่ลำเอียงด้วยเหตุผลต่างๆ

6. เภรธรรม 10 เภรธรรม 10 เป็นคุณธรรมที่ทำให้พระภระอยู่สำราญในที่ทุกสถาน มีรายละเอียดดังนี้ 1) เถโร รัตตัญญู คือ เป็นผู้ใหญ่ บวชนาน รู้เห็นกิจการ ทรงจำเรื่องราวไว้ได้มาก 2) สีลวา คือ มีศีล เคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย 3) พหุสสุโต คือเป็นพหุสุตทรงความรู้ 4) สวาคตปาฏิโมกโข คือ ทรงปาติโมกข์ รู้หลักแห่งวินัย แคล้วคล่อง ชำนิชำนาญ สามารถวินิจฉัยได้ด้วยดี 5) อธิภรณสมุปปาหุอุปสมกุสโล คือ ฉลาดในการระงับอธิภรณที่เกิดขึ้น 6) อัมมกาโม คือ เป็นผู้ใคร่ธรรม รักความรู้ รักความจริง รู้จักรับฟังและรู้จักพูดทำให้เป็นที่ชื่นชมสนทนสมสบายใจ นำเข้าไปปรึกษาสนทนา และขอปรึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ยิ่งๆ ขึ้นไป 7) สันตุฎฐโธ คือ เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ 8) ปาสาทิโก คือ จะไปจะมา มีอาการกริยาน่าเลื่อมใส แม้เข้าไปในละแวกบ้าน ก็สำรวมเป็นอันดี 9) ฉานลาภี คือ ได้แคล้วคล่องในฉาน 4 ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน และ 10) อนาสวเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ คือ บรรลุเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะ (Phra Brahmagunabhorn, 2000) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือ อธิภรณสมุปปาหุอุปสมกุสโล (ฉลาดในการระงับอธิภรณที่เกิดขึ้น) รู้จักรับฟังและรู้จักพูด ทำให้เป็นที่ชื่นชม การระงับอธิภรณที่เกิดขึ้น (Approach to Strategy) มีหลายวิธีการ และมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไป หากคนกลางสามารถเลือกวิธีได้อย่างเหมาะสมความขัดแย้งจะได้รับการแก้ไขลุกล้างไปได้

7. ขันติธรรม คือ ความอดทน ความอดกลั้นอันเป็นตบะอย่างยิ่ง ในพระอภิธรรมปิฎกแสดงลักษณะของขันติ คือ ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งความอดทนที่สมบูรณ์ ขันติคือ ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่

คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยายบาท ความไม่เบียดเบียน มีแบบคายซึ่งจะทำให้เกิด ความอดทน ชั้นดีธรรม ในบริบทของการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง เป็นการอดทนต่อความกระทบ กระทั่ง อดกลั้นความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจจากการล่วงเกินทั้งทางกาย วาจาและใจ ที่เราถูกกระทำโดย ฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจจะเป็นการถูกกระทำทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่น การด่า การทำร้าย การกล่าว เสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น ความอดทนเป็นลักษณะแห่งการยับยั้ง ไม่ลุแก่อำนาจของโทสะที่จะ ครอบงำจิตใจ ด้วยการอดกลั้นไม่ตอบโต้ หรือการล่วงละเมิดเบียดเบียนชีวิตใดๆ (Tiensongjai, 2010) พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ว่า ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกขา ขันติ คือ ความทนทานเป็นตบะอย่าง ยิ่ง หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในบทความนี้คือความอดทน อดกลั้น (Patience) ของคนกลางที่ต้องอดทนต่อสภาวะที่กดดันในกระบวนการไกล่เกลี่ย

8. สังคหัตถุธรรม 4 สังคหัตถุธรรม หมายถึง คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หรือ หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ประกอบไปด้วยพื้นฐานแนวคิด 4 ประการ กล่าว คือ 1) ทาน หรือการให้ มีทั้งการให้ที่เป็นวัตถุ (วัตถุทาน) และการให้ความรู้ (ธรรมทาน) รวมถึงการให้อภัย 2) ปิยวาจา หรือวาจาเป็นที่รัก ประกอบไปด้วยคำที่ จริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบไปด้วยเมตตาธรรม 3) อัถลจริยาหรือการประพฤติประโยชน์ เป็นการช่วยเหลือด้วยแรงกายใน กิจการต่างๆ และ 4) สมานัตตตา หรือการวางตนสม่ำเสมอ เป็นการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อทุกคน ไม่ เอาเปรียบ เป็นการแสดงออกถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกัน หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดย คนกลางในบทความนี้คือ ทานซึ่งรวมถึงอภัยทานอันจะนำมาซึ่งเกิดสัมพันธภาพใหม่เป็นความสัมพันธ์อันดี ต่อกัน (New Relationship) ปิยวาจา พุทธิ วจีไพเราะ และสมานัตตตา มีความเป็นกลาง

9. หลักศีลธรรม ประกอบด้วย ศีล 5 ข้อ คือ 1) การเคารพต่อชีวิตของผู้อื่น เป็นการงดเว้นจาก การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป และยังครอบคลุมไปถึง การไม่เข้าไปเบียดเบียนทางกายภาพด้วยวิธีการ ที่รุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย 2) การเคารพต่อทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นการงดเว้นจากการถือเอา สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ หมายถึง การไม่เบียดเบียนในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) การเคารพต่อคูครองของตนเอง และผู้อื่น เป็นการงดเว้นจากการประทุษมิถินในกาม 4) การเคารพทางวาจาต่อผู้อื่น เป็นการงดเว้นจาก ความประทุษมิถินในการกล่าวด้วยคำพูดที่บิดเบือนจากความเป็นจริง และ 5) งดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพราะการดื่มสุราและของมึนเมา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดย คนกลางในบทความนี้คือการเคารพทางวาจาต่อผู้อื่น

หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ

การเจรจาแบบมุ่งเน้นความร่วมมือ (Integrative Negotiation) หรือการเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ (Principle Negotiation) ในตะวันตก เป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย นักเจรจาไกล่เกลี่ย และนักวิชาการด้านการเจรจาจำนวนมากแนะนำให้ใช้วิธีการนี้ในการเจรจา เนื่องจากนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี เกิดความพึงพอใจหรือผลลัพธ์ที่ชนะ-ชนะทั้งคู่ และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือต่อกันในระยะยาว ไม่นำไปสู่ความเคียดแค้น

การเจรจาไกล่เกลี่ยจำเป็นหรือไม่ที่ผลลัพธ์ที่ได้คือเราชนะและอีกฝ่ายแพ้ ถ้าเราได้ทรัพยากรมาก อีกฝ่ายต้องได้ทรัพยากรน้อยใช่หรือไม่ เนื่องจากทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัดต้องทำอะไรจึงจะไม่ทำให้การเจรจาเป็นบรรยากาศแบบปฏิบัติที่จะเน้นเอาชนะอีกฝ่ายไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ทำอย่างไรจึงจะทำให้ข้อตกลงจากการเจรจาลำบากไปสู่ความยั่งยืน ไม่ใช่เพียงได้ข้อตกลงที่เกิดจากการใช้เล่ห์เหลี่ยมบังคับให้ยอมๆ กันไป การใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบเน้นความพึงพอใจร่วมกัน จึงได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อจัดการกับปัญหาเหล่านี้ โรเจอร์ ฟิชเชอร์ วิลเลียม ยูริ และบรูซ แพตตัน แห่งโครงการเจรจาไกล่เกลี่ย มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้พัฒนาเทคนิคการเจรจาแบบนุ่มนวลที่โด่งดังมากในรอบ 30 ปี ที่ผ่านมามีความสัมพัทธ์อันดีต่อกันระหว่างคู่เจรจาดำเนินต่อไป เป็นการเน้นความร่วมมือไม่นำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ เป็นเทคนิคการเจรจาแบบมีหลักการ ประกอบไปด้วยหลายหลักการ

หลักการเจรจา ซึ่งโรเจอร์ ฟิชเชอร์ วิลเลียม ยูริและบรูซ แพตตัน แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Fisher et al., 1991) ระบุไว้ มี 4 หลักการ ซึ่งผสมผสานวิธีการเข้าไปด้วย คือ 1) แยกคนออกจากปัญหา (Separate the People from the Problem) 2) เน้นที่ความต้องการไม่ใช่จุดยืน (Focus on Interests, Not Positions) 3) สร้างทางเลือกที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย (Invent Options for Mutual Gain) 4) ใช้บรรทัดฐานที่วัดได้ (Insist on Using Objective Criteria) ซึ่งต่อมา วิลเลียม ยูริ (2002) ได้พัฒนาการเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการเพิ่มขึ้น อีก 2 หลักการคือ ทางเลือกที่ดีที่สุดหากไม่เจรจาหรือตกลงกันไม่ได้ (BATNA) และข้อเสนอ (Proposals) สำหรับข้อตกลง ประมวลสรุปการเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการได้เป็น 6 หลักการ ที่จะนำไปสู่ความพึงพอใจร่วมกันของคู่กรณี คือ

1. การพูดคุยกับคนอย่างนุ่มนวลแต่จัดการกับปัญหาอย่างจริงจัง (Soft on Human and Hard on Problem) มนุษย์มีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด มีจิตใจ มีอารมณ์โกรธ เกลียด แตกต่างกันไป แต่ทุกคนก็มีความรู้สึก และต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนเองอย่างไรให้เกียรติ Fisher et al. (1991) เห็นว่าต้องใช้วิธีนุ่มนวลกับคน และแก้ปัญหาเรื่องของคุณสัมพันธ์ไม่ชี้หน้าว่าใครผิดใครถูก ส่วนตัวปัญหาต้องจัดการอย่างเคร่งครัด หลักการนี้เน้นไปที่อารมณ์ ความรู้สึกของคน ที่มีความอ่อนไหว สารพัดรูปแบบ มีค่านิยมที่แตกต่างกัน ถ้าเราเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของคนได้ดี สนใจว่าคนอื่นกำลังคิด รู้สึกอย่างไรก็มีโอกาสได้รับความเข้าใจอกเข้าใจกลับมาเช่นกัน ในการเจรจาจึงควรต้องถามตัวเองเสมอว่า ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ของคนอื่นมากพอหรือยัง? คู่เจรจาก็เป็นคนที่มีหัวใจ อย่าปฏิบัติกับเขาเยี่ยงสิ่งไร้ชีวิตหรือไร้ความ

รู้สึก คู่เจรจาจำนวนไม่น้อยคิดว่าตัวบุคคลและปัญหาเป็นเรื่องเดียวกัน เช่น คำพูดว่า “ครัวสกปรกจัง” ซึ่งเนื้อความสื่อไปในทางที่โจมตี ตัวบุคคล ดังนั้นการเจรจาที่เน้นแต่จุดยืนของตนเองเป็นหลักทำให้การต่อรองไม่ราบรื่น เพราะเกิดบรรยากาศของการเอาชนะกัน และต่างฝ่ายต่างก็จะคิดว่าอีกฝ่ายไม่เห็นคุณค่าของความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

2. เน้นความต้องการที่แท้จริงไม่ใช่จุดยืน (Interest) การเจรจาไกล่เกลี่ยควรเน้นการค้นหาความต้องการที่แท้จริงของแต่ละฝ่ายให้ได้ว่า มีความต้องการอะไร เพื่อจะได้ตอบสนองให้ตรงตามความต้องการ และแก้ปัญหาได้ตรงจุด สามารถสนองตอบต่อความต้องการร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดความพึงพอใจร่วมกัน ความหมายของจุดยืนและจุดสนใจ โรเจอร์ ฟิชเชอร์ ได้นิยามไว้ว่า จุดยืน (Position) คือสิ่งที่เรียกร้องหรือบอกว่าจะทำ หรือสิ่งที่ตัดสินใจ อะไร (What) ที่บอกว่าจะทำโดยคู่ขัดแย้งจุดสนใจคือ (Interest) เหตุผลเบื้องหลังจุดยืน หรือสิ่งที่ผลักดันอยู่เบื้องหลัง การตัดสินใจ ทำไม (Why) จึงบอกว่าจะต้องการเช่นนั้น การวิเคราะห์จุดสนใจจะทำให้เข้าใจจุดยืนของคู่ขัดแย้งได้อย่างถูกต้อง รวมถึงความเชื่อคุณค่า แรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง (Fisher et al., 1991 as cited in Coltri, 2004) จุดยืนอาจเปรียบได้กับภูเขา น้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำขึ้นมา ส่วนจุดสนใจเปรียบได้กับส่วนของน้ำแข็งที่ซ่อนอยู่ใต้น้ำ ที่เรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เราก็สามารถค้นพบจุดสนใจหรือความต้องการนั้นได้ถ้าใช้การค้นหอย่างรอบคอบและมีทักษะในการตั้งคำถาม การเจรจาจึงไม่ควรเน้นที่จุดยืนหรือความต้องการของเราแต่ฝ่ายเดียว เนื่องจากจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดีและทำให้การเจรจาไม่ประสบความสำเร็จ ข้อเสียของการเจรจาโดยยึดจุดยืน คือ 1) ไม่ได้เกิดสัมพันธ์ภาพหรือความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ส่วนการเจรจาโดยยึดจุดสนใจนั้น จะไม่รีบร้อนไปสู่ข้อสรุปแต่จะค่อยๆ หากความต้องการของอีกฝ่ายอย่างถ่องแท้เสียก่อน แล้วคำตอบร่วมกันจะตามมาในภายหลัง (Coltri, 2004) 2) จุดยืนที่แต่ละฝ่ายยึดอยู่นั้น จะเป็นเหมือนหน้ากากที่ปิดบังความต้องการที่แท้จริง 3) มองข้ามข้อพิจารณาทั้งหมดที่อาจเป็นทางเลือกซึ่งตอบสนองต่อความต้องการร่วมกันได้ (Creighton, 2004)

3. สร้างทางเลือกก่อนที่จะตัดสินใจ (Option) คู่กรณีมีแนวโน้มที่จะมาสู่โต๊ะเจรจาพร้อมกับข้อเสนอของตนเองในการแก้ปัญหา ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ผิด แต่การจำกัดที่ข้อเสนอของตนเองเท่านั้น อาจทำให้ขาดโอกาสในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ดังนั้น การสร้างทางเลือกร่วมกันหลายๆ ทางเลือกจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการได้ทางออกที่สร้างสรรค์ โดยมีกระบวนการนำเสนอที่ไม่วิพากษ์วิจารณ์ความเห็นของคนอื่น (Marcus et al., 2009) สอดคล้องกับที่ฟิชเชอร์ได้เสนอแนะให้สร้างทางเลือกหลาย ๆ ทาง เพื่อจะได้พิจารณาประโยชน์ร่วมที่เหมาะสมที่สุดได้กระบวนการที่จะช่วยกันสร้างทางเลือกที่ดีที่สุดเพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เราไม่ควรไปยึดติดกับคำตอบใดคำตอบหนึ่งเท่านั้น แต่ให้สร้างทางเลือกหลากหลายทางที่มาจากข้อเสนอของผู้ที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุด เน้นการเลือกก่อน ตัดสินใจทีหลัง มองหาความต้องการร่วมของทุกฝ่ายและผสมผสานความต้องการที่ต่างกันอันจะนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างมีคุณภาพและการยอมรับในทางเลือกที่ตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ Fisher et al. (1991) ยังได้กล่าวถึงอุปสรรคที่ขัดขวางการคิดค้นทางออกในการเจรจา 4 ประการคือ 1) การตัดสินใจก่อนถึงเวลาอันควร เป็นการตัดสินใจไปแล้วโดยไม่คิด

จะหาทางออกใหม่ 2) การมองหาคำตอบเพียงหนึ่งเดียว เนื่องจากมองว่าแค่เรื่องเดียวก็ตัดสินใจอยู่แล้ว ถ้ามีทางเลือกหลายๆ ยิ่งตัดสินใจได้ยากและเกิดความสับสน 3) การใช้สมมติฐานที่ว่าขนมเค้กมีขนาดคงที่ เนื่องจากมองว่าทรัพยากรมีจำกัด ถ้าคุณได้มาก ฉันก็ได้น้อย แล้วทำไมฉันจะต้องหาทางเลือกอื่นให้เธอพอใจด้วยล่ะ และ 4) ทศนคติที่ว่าการแก้ปัญหาเป็นเรื่อง “ตัวใครตัวมัน” ทำให้จะต้องไปสนใจคู่เจรจา แต่แท้ที่จริงแล้วการมองเห็นแต่ความต้องการของตนเองมักจะนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงมากกว่า กล่าวโดยสรุป การสร้างทางเลือกนั้นเป็นการขยายขนมเค้ก เพิ่มทรัพยากร หรือหาวิธีการต่างๆ โดยไม่ได้คิดหรือมุ่งแต่เพียงการแบ่งเค้กที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่มีทางเลือกอื่นๆอีกมากมายหลายวิธี นอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ จึงไม่ใช่การเน้นที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องแพ้แต่เป็นการมาคิดร่วมกันเพื่อให้ได้ทรัพยากรร่วมกัน ทศนคติดังกล่าวเชื่อว่ามีความหลากหลาย หลายวิธีการที่จะไปสู่ปลายทางเดียวกัน ไม่ได้ติดหรือจำกัดแต่เพียงเส้นทางเดียว เป็นทศนคติที่ไม่ใช่การก่อกำแพงล้อมรอบตนเอง จนเกิดการปิดกั้นไม่ยอมรับทางออกอื่นๆ หรือเหมือนกับม้าที่ถูกรั้งตามองเห็นแต่ทิศทางข้างหน้าของตนเองเท่านั้น

4. การสร้างมาตรฐานที่คู่กรณียอมรับ (Standard) ในการเจรจาหลายครั้งที่คู่กรณีจะยึดมั่นในจุดยืนสุดโต่งของตนเอง และมุ่งมั่นที่จะเอาชนะแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ผลที่เกิดขึ้นคือ การเจรจาล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จ ยกตัวอย่างในการซื้อบ้านนั้นเป็นเรื่องธรรมดาที่ลูกค้าต้องการจ่ายเงินให้น้อยที่สุดในการซื้อบ้าน แต่คุณต้องการให้ลูกค้าซื้อบ้านในราคาที่สูงที่สุด เราจะทำอย่างไร? จะหาราคามาตรฐานอย่างไรที่คู่กรณียอมรับร่วมกัน แนวทางหนึ่งที่ใช้ในการเจรจาก็คือ การใช้บรรทัดฐานหรือมาตรฐานที่คู่กรณียอมรับ Fisher et al. (1991) ได้ยกตัวอย่างการก่อสร้างบ้าน ถ้าหากผู้รับเหมาฝั่งเสาคอนกรีตบอกว่าควรฝังเสาคอนกรีตลึก 2 ฟุต ในขณะที่คุณคิดว่าควรฝังเสาลึก 5 ฟุต คุณในฐานะเจ้าของบ้านย่อมกังวลเรื่องมาตรฐานความปลอดภัยของบ้านที่ตนอาศัยอยู่ แล้วเราควรใช้มาตรฐานใดในการเจรจาร่วมกัน ? นอกจากนี้ พีชเชอร์ได้ยกตัวอย่างการเจรจาเพื่อตีมูลค่ารถยนต์กับบริษัทประกันภัยว่าควรใช้บรรทัดฐานที่ยุติธรรมใด อาจใช้บรรทัดฐาน ต้นทุนลบด้วยค่าเสื่อมราคา รวม ราคาตลาดในขณะนั้น ราคาที่ปิดประกาศขายในปีนั้น ค่าซ่อมให้เหมือนรถคันใหม่ และมูลค่าที่ศาลตัดสิน สิ่งที่จะระลึกไว้คือ มาตรฐานที่ดีไม่ได้เป็นมาตรฐานของเราเท่านั้นคู่เจรจาก็อาจมีมาตรฐานที่ดีได้เช่นกัน เราจึงควรเปิดใจรับฟังสิ่งที่คู่กรณีเสนอมาอย่างมีเหตุผล การเจรจาโดยเน้นมาตรฐานจึงเป็นการยึดเหตุผล มีการอ้างอิงได้ มีตัวเลขที่เป็นมาตรฐาน และไม่ต้องเสียเวลาไปกับการโต้เถียงกันอย่างไร้เหตุผล แต่มาตรฐานที่ควรจะเป็นนั้นควรมีการอ้างอิงจากอะไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็น หลักสากล แนวทางปฏิบัติที่เคยทำมา ตัวเลขอ้างอิง ราคาตลาด ราคาประเมินจากทางการ

5. ทางเลือกที่ดีที่สุดหากไม่เจรจาหรือตกลงกันไม่ได้ (BATNA) ทางเลือกที่ดีที่สุดหากไม่เจรจาหรือตกลงกันไม่ได้ Best Alternative to a Negotiated Agreement (BATNA) Fisher et al. (1991) เห็นว่าเป็นการเตรียมทางออกอื่นเผื่อไว้ล่วงหน้าในกรณีที่การเจรจาไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้เรามีทางเลือกอื่นรองรับ โดยได้ยกตัวอย่าง ในการตัดสินใจราคาขายบ้านนั้น เราไม่ควรถามว่าควรได้เงินค่าบ้านขั้นต่ำเท่าใด แต่ควรถามว่า หากพวกเขาขายบ้านไม่ได้ในเวลาที่กำหนดไว้ เขาควรทำอย่างไร? เช่น ขายบ้านต่อไป

เรื่อยๆ หรือให้เช่า หรือรื้อบ้านทิ้งทำเป็นลานจอดรถ หรือปล่อยให้คนอื่นมาอาศัยโดยมีเงื่อนไขว่าผู้อาศัยคนใหม่ต้องทาสีบ้านให้ เป็นต้น ยกตัวอย่างอีกกรณีคือการเจรจาเรื่องเงินเดือน ระหว่างการเจรจาที่เราไม่มีบริษัทอื่นเสนองานให้ กับการมีทางเลือกอื่นคือบริษัทอื่นเสนองานให้เราสองแห่ง การเจรจาก็จะมีความแตกต่างกันในการสร้างอำนาจต่อรองอย่างเห็นได้ชัด ในประเด็นการเปิดเผยทางเลือกที่ดีที่สุดของเราให้ฝ่ายตรงข้ามทราบหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่า ทางเลือกที่ดีที่สุดของเราดีมากหรือไม่ เช่น ถ้ามีลูกค้ารายอื่นรอซื้อบ้านของเราอยู่แล้ว เราก็น่าจะบอกให้คู่แข่งทราบโดยเร็ว และในทางกลับกันถ้าทางเลือกที่ดีที่สุดของเรายังไม่ดีพอ เราก็ไม่ควรบอกกับคู่แข่งของเรา BATNA เน้นไปที่เรามีทางเลือกอื่นหรือไม่ โดยเห็นว่าการมีทางเลือกอื่นทำให้เจรจาได้ง่ายขึ้น และมีอำนาจต่อรองมากขึ้น เช่น การซื้อขายรถยนต์ ถ้าเราต้องการขายรถยนต์ที่เราใช้อยู่ เราจะสามารถเจรจาได้ดีขึ้น ถ้าเราสอบถามราคาจากบริษัทรับซื้อรถและทราบราคาว่าบริษัทจะรับซื้อรถในราคาเท่าใด การใช้ BATNA เพื่อดึงคู่แข่งจากกลับมาสู่โต๊ะเจรจานั้น (Ury, 2002; Vatanasapt, 2007) ได้เน้นว่าควรใช้การเตือนด้วยข้อเท็จจริง แต่อย่ามุ่งทำให้เกิดความเจ็บปวดกับอีกฝ่าย โดยให้ตั้งคำถามว่า “คุณจะทำอะไรในกรณีที่ไม่มีข้อตกลง” เพื่อทำให้เห็นว่าคู่แข่งของเราอาจประเมินทางเลือกที่ดีที่สุดของเขาสูงเกินไป และเกิดการฉกฉวยขึ้นมาได้ว่าควรกลับมาสู่โต๊ะเจรจา หรืออีกทางหนึ่งถ้าฝ่ายอื่นไม่คิดว่าจะจำเป็นต้องมีการเจรจา เราก็อาจทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกได้ว่า เรามีทางเลือกอื่นเหมือนกัน เช่น ถ้าตัวเราไม่เจรจาเราก็สามารถไปฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมได้ โดยการหาทนายความมาอยู่ด้วยในการเจรจา เมื่อทำเช่นนี้ คู่กรณีก็จะรู้สึกได้ว่าเราก็มีทางเลือกอื่นเหมือนกันถ้าการเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเปิดทางไว้เสมอสำหรับการเจรจา เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งกลับมาสู่โต๊ะเจรจาได้ตลอดเวลา กล่าวโดยสรุปการใช้ BATNA นั้นเป็นประโยชน์กับเราในการเจรจา ประการแรกเป็นการสร้างทางเลือกและอำนาจต่อรอง ทำให้การเจรจาของเราไม่เสียเปรียบคู่แข่ง และมีความยืดหยุ่นให้กับตัวเราในกรณีที่เจรจาไม่ประสบความสำเร็จ ประการที่สอง การใช้ BATNA เป็นการทำให้คู่แข่งจากกลับมาสู่โต๊ะเจรจา เพราะการไม่เจรจางานจะเกิดขึ้น ความเสียหายต่อคู่แข่ง แต่การเจรจากันจะเกิดประโยชน์มากกว่า

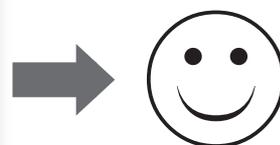
6. ข้อเสนอสำหรับข้อตกลง (Proposals) ข้อเสนอเป็นข้อตกลงที่น่าจะเป็นไปได้ซึ่งคุณพร้อมที่จะตอบตกลง มีทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้สำหรับข้อตกลงมากกว่าหนึ่งทางเลือก แต่อย่างน้อยน่าจะมีข้อเสนอสำหรับข้อตกลงไว้ 3 ระดับคือ 1) อะไรคือข้อเสนอที่เราต้องการมากที่สุด 2) ข้อเสนอที่เราพอใจรองลงไป 3) ข้อเสนอที่พอรับได้ ข้อเสนอที่เราต้องการมากที่สุด เป็นข้อเสนอที่เราคาดหวังไว้สูงสุดที่จะบรรลุการตั้งเป้าหมายไว้สูงจะเป็นประโยชน์กับตัวเราในการได้สิ่งที่เราต้องการ แม้ว่าอาจจะได้รับการตอบสนองหรือไม่ก็เป็นอีกประเด็นที่จะต้องมีการเจรจากันต่อไป สำหรับข้อเสนอที่เราพอใจรองลงไป ก็คือเราอาจจะไม่ได้รับการตอบสนองทั้งหมด หรือร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ยังถือว่าเรายังได้รับการตอบสนองอย่างน่าพึงพอใจ สามารถตอบสนองความต้องการของเราได้ สุดท้ายเป็นข้อเสนอที่พอรับได้ ก็คือเป็นข้อเสนอที่เราไม่พึงพอใจเท่าใดนัก เกือบจะถึงขั้นไม่ตกลงกัน หรือเดินออกจากโต๊ะเจรจา เป็นสิ่งที่ช่วยเตือนเราได้อย่างดีว่าถ้าเราได้รับการตอบสนองต่ำกว่านี้ เราก็จะเดินออกไปจากโต๊ะเจรจา อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอทั้ง 3 ระดับนี้ ไม่ได้เป็นจุดยืนที่ตายตัว เนื่องจากเราก็ไม่รู้ว่าคู่แข่งเรามีข้อเสนออย่างไรบ้าง ข้อเสนอที่เราเสนอจึงควรปรับเปลี่ยนได้ตาม

สถานการณ์ แต่ก็ต้องเป็นไปในทิศทางที่ตอบสนองความต้องการของ คู่เจรจา (Ury, 2002; Vatanasapt, 2007)

กล่าวโดยสรุป การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ 6 ประการที่กล่าวมาจะนำไปสู่ความพึงพอใจร่วมกันของคู่กรณี และได้ข้อตกลงที่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง ไม่เกิดความพยายามละเมิดข้อตกลงเพราะยังไม่ยินยอมพร้อมใจจริงๆ และคู่เจรจาก็ไม่เกิดความระแวงว่าในอนาคต แต่ละฝ่ายอาจดำเนินการใดๆ ให้อีกฝ่ายเสียหาย เพื่อให้จำได้ง่ายจึงใช้คำว่า ISOPAS ตามรูปภาพด้านล่าง

การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ

1. การพูดคุยกับคนอย่างนุ่มนวลแต่จัดการกับปัญหาอย่างจริงจัง
(Soft on human, hard on problem)
2. เน้น (ผลประโยชน์) จุดสนใจไม่ใช่จุดยืนว่าใครจะแพ้หรือชนะ
(Interest)
3. สร้างทางเลือกก่อนการตัดสินใจขั้นสุดท้าย (Option)
4. ใช้บรรทัดฐานที่วัดได้ (Standard)
5. หาทางเลือกที่ดีที่สุดหากไม่เจรจาหรือตกลงกันไม่ได้ (BATNA)
6. ข้อเสนอสำหรับข้อตกลง (Proposals)

ภาพที่ 2 : การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ

หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการ

จากหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธนำมาผสมผสานกับหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการสไตล์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สามารถสังเคราะห์หลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย ได้ 13 หลักการ ประกอบด้วย

1. M – mercy (เมตตา)/meeting regularly (ประชุมสม่ำเสมอ) คนกลางควรมีความเมตตา มีความรัก ปราศจากอคติต่อผู้อื่น ความเมตตาเป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องสัมผัสได้อันจะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จได้ง่ายขึ้น หลักการอีกประการคืออีกมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ หรือกันอย่างต่อเนื่องแม้ว่าประชุมครั้งแรกไม่สำเร็จ สามารถมีการประชุมครั้งต่อไปได้อีก

2. E – Equanimity (ความเป็นกลาง) คนกลางควรวางเฉย ความเป็นกลางต่อทุกฝ่าย ไม่มี ความลำเอียงด้วยเหตุผลต่างๆ ทั้งชอบ ชัง หลง กลัว และปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อทุกคน ให้โอกาสทุก ฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน เปรียบได้กับกรรมการที่กำกับดูแลการแข่งขันกีฬาหากมีความเป็นกลาง นักกีฬาก็จะมี แนวโน้มยอมรับผลการแข่งขันที่เกิดขึ้น

3. D – Deep Communication (สื่อสารอย่างลึกซึ้ง) คนกลางควรรู้จักรู้จักพูดและฟังอย่าง เหมาะสม ฟังอย่างตั้งใจและเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจะสามารถนั่งอยู่ในหัวใจของคู่กรณีได้ และ รู้จักพูดไปในทิศทางบวก พูดในสิ่งที่ควรพูดและพูดแต่สิ่งที่เป็นความจริง ไม่ควรพูดสิ่งที่เป็นเท็จให้ทุกฝ่าย สบายใจในตอนต้น แต่ลำบากในตอนปลาย

4. I – Issues Analysis (วิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น) คนกลางสามารถวิเคราะห์และเข้าใจ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถหาพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปและสาเหตุที่แท้จริง หรือต้นตอของปัญหาจนกระทั่ง ปัญหาปรากฏตัวขึ้นอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่มีที่มาที่ไปอย่างต่อเนื่อง

5. A – Approach to Strategies (เข้าถึงวิธีการ) คนกลางสามารถใช้วิธีการที่ถูกต้องในการ จัดการกับปัญหา วิธีการจัดการที่ถูกต้องมาจากวิธีคิดที่ถูกต้องในการอยากเห็นคู่กรณีฟื้นคืนความสัมพันธ์กัน และใช้วิธีการที่ถูกต้องในเจรจาแบบบูรณาการมุ่งเน้นความร่วมมือของทุกฝ่าย ที่ทุกฝ่ายสามารถชนะร่วมกัน ได้ ไม่ใช่เจรจาแบบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้ชนะ

6. T – Thinking Wisely (คิดอย่างแยบคาย) และ Tolerance (ขันติธรรมหรือความอดทน) คนกลางสามารถคิดอย่างแยบคายแบบเป็นเหตุเป็นผลว่า ผลที่เกิดขึ้นดีมาจากการกระทำที่ดี รวมถึงคิด อย่างถูกต้องว่าการอยู่ร่วมกัน การฟื้นคืนดีกันเป็นสิ่งสำคัญกว่าการทะเลาะกัน นอกจากนี้คนกลางควรมี ขันติธรรมหรือความอดทน แม้ว่าจะเหนื่อยยากลำบากเพียงใด คู่กรณีจะทะเลาะกันมากเพียงใดก็ตาม คนกลางต้องอดทนทำหน้าที่เพื่อความสงบร่มเย็นที่จะเกิดขึ้น

7. I – Interest Finding (ค้นหาความต้องการที่แท้จริง) คนกลางสามารถค้นหาความต้องการ ที่แท้จริง เทียบได้กับการหารากเหง้าที่เป็นต้นตอของปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ ต้นหา ทิฐิ มาณะ รวมถึง ความเชื่อ ผลประโยชน์และเรื่องอื่นๆ การค้นหาความต้องการที่แท้จริง ไม่ใช่มองแบบผิวเผินไปที่จุดยืน (Position) แต่สามารถมองทะลุลงไปค้นหาสิ่งที่ซ่อนอยู่ใต้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เปรียบเสมือนการมองทะลุ ลงไปใต้ภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำจะพบว่ามีน้ำแข็งซ่อนขนาดใหญ่ซ่อนอยู่ใต้น้ำ

8. O – Option creating (สร้างทางเลือก) คนกลางสามารถสร้างทางเลือกให้ได้มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดการริบตัวตัดสินใจ แต่คนกลางสามารถเสนอหรือทำให้คู่กรณีได้เห็นว่ามีทางเลือกหลายวิธีการ ที่จะไปสู่เป้าหมายได้เช่นกัน เมื่อได้ทางเลือกที่มากเพียงพอ จึงค่อยนำไปสู่ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ คู่กรณีเห็นว่าดีที่สุดภายในภายหลัง

9. N – new relationship building (สร้างสัมพันธ์ภาพใหม่) คนกลางเน้นการสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ เป็นการกลับมาคืนดีกันใหม่ เพื่อความพึงพอใจและอยู่ร่วมกันได้ต่อไปของคู่กรณี กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ติดใจเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้น และพร้อมจะมุ่งหน้าสู่อนาคตที่สามารถคบหากันได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

10. P – Proposal (มีข้อเสนอชัดเจน) หากคนกลางและคู่กรณีมีข้อเสนองานใจที่ชัดเจนหลายระดับ จะเป็นประโยชน์ในการหาข้อตกลง เนื่องจากไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ผลตามความต้องการของตนเอง ร้อยเปอร์เซ็นต์ เราจะได้บ้าง เสียบ้าง ไม่สามารถได้ทั้งหมด จึงควรมีข้อเสนอที่เราคิดว่าเราจะได้มากที่สุด มารองลงมา และหากได้น้อยกว่านี้จะยอมรับไม่ได้

11. A – Alternative (สร้างอำนาจต่อรอง) คนกลางสร้างอำนาจต่อรองหรือดึงคู่กรณีกลับสู่โต๊ะเจรจา ด้วยการตั้งคำถามว่าถ้าหากไม่เจรจาหรือเจรจาไม่สำเร็จจะทำอะไรต่อไป จะทำให้คู่กรณีได้ถูกคิดว่าหากไม่เจรจาหรือเจรจาไม่สำเร็จ อาจจะต้องเผชิญกับสิ่งที่แย่กว่าเช่น การฟ้องร้องต่อศาล การร้องเรียนสื่อมวลชน ซึ่งอาจเป็นวิธีการที่ไม่เกิดประโยชน์เท่ากับการขึ้นสู่โต๊ะเจรจาหรือมีข้อตกลงร่วมกันในการเจรจา

12. S – Soft on Human, Hard on Problem (นุ่มนวลกับคนแต่จริงจังหรือแข็งกับปัญหา) คนกลางควรยึดในหลักการอ่อนโยนกับคน แต่ไม่อ่อนแอ ไม่ยอมแพ้อุปสรรคที่เกิดขึ้น มุ่งมั่นจริงจังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ แต่ไม่เสียความสัมพันธ์อันดี โดยยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อไปเพื่อให้คู่กรณีตกลงกันได้แบบบัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น แต่เป้าหมายที่เราต้องการประสบความสำเร็จ

13. S – Standard (สร้างมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกัน) คนกลางควรสร้างมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกันได้ระหว่างคู่กรณี มาตรฐานประกอบการตัดสินใจมีหลายมาตรฐาน บางครั้งคู่กรณีอาจนึกถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง คนกลางสามารถชวนคิดถึงมาตรฐานหลายๆมาตรฐาน สุดท้ายนำมาสู่การเลือกมาตรฐานร่วมกันที่จะทำให้คู่กรณีได้ประโยชน์สูงสุด อันจะนำมาสู่ความพึงพอใจร่วมกันของคู่กรณีว่าเป็นการตัดสินใจแบบมีเหตุผล

จากการสังเคราะห์หลักการและวิธีการใกล้เคียงที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย ได้ 13 หลักการ สรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 หลักการและวิธีการใกล้เคียงเชิงพุทธบูรณาการ

บูรณาการ	พระพุทธศาสนา	ตะวันตก (สไตลฮาร์วาร์ด)
M - mercy / meeting regularly (เมตตา+ประชุมสม่ำเสมอ)	M - Mercy เมตตา ด้วยพรหมวิหาร4 M - meeting regularly อภิธานียธรรม7 ด้วยการประชุมเป็น เนื่องนิตย์	-
E - Equanimity (ความเป็นกลาง)	E - Equanimity เป็นกลาง คือปราศ จากอคติ รวมถึงสังคหวัตถุ 4 ด้วย สมานัตตตา	-
D - Deep Communication (สื่อสารอย่างลึกซึ้ง)	D - Deep Communication (สื่อสาร อย่างลึกซึ้ง) เถรธรรม10 ด้วยการรู้จัก พูดและฟัง ในการระงับอธิกรณ์ รู้จักรับ ฟังและรู้จักพูดทำให้เป็นที่ชื่นชม สังคห วัตถุ 4 ด้วยปิยวาจา อริยสัจ 4 ด้วยมรรค 8 ว่าด้วยสัมมาวาจา และ ศีล ข้อที่ 4 เรื่องการพูดไม่โกหก	-
I- Issues Analysis (วิเคราะห์เรื่องราว)	Issues Analysis หาพลวัตรและสาเหตุ ที่แท้จริง หรือต้นตอของปัญหาในอริย สัจ 4 โดยวิเคราะห์ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	-
A -Approach to Strategies (เข้าถึงวิธีการ)	A -Approach to Strategies (เข้าถึง วิธีการ) ใช้วิธีการที่ถูกต้องในการ จัดการกับปัญหาด้วยมรรค 8	A -Approach to Strategies (เข้า ถึงวิธีการ) ใช้วิธีการที่ถูกต้องเจรจา แบบบูรณาการมุ่งเน้นความร่วมมือ (Integrative Negotiation) ไม่ใช่แบบแพ้ชนะ (Distributive Negotiation)

บูรณาการ	พระพุทธศาสนา	ตะวันตก (สไตลฮาร์วาร์ด)
T- Thinking Wisely/ Tolerance (คิดอย่างแยบคาย+ขันติธรรม หรือความอดทน)	Thinking Wisely คิดอย่างแยบคาย ด้วยโยนิโสมนสิการ คิดแบบเป็นเหตุ เป็นผล รวมถึงคิดอย่างถูกต้องด้วย สัมมาทิวติ Tolerance ขันติธรรมหรือ ความอดทน	-
I- Interest Finding ค้นหา ความต้องการที่แท้จริง	I- Interest Finding ค้นหาความ ต้องการที่แท้จริง เทียบได้กับการหา รากเหง้าที่เป็นต้นตอของปัญหาความ ขัดแย้ง ได้แก่ ตัณหา ทิฐิ มานะ โอรย สังขว่าด้วยสมุทัย	I- Interest Finding ค้นหาความ ต้องการที่แท้จริง ไม่ใช่มองแบบผิว เผินไปที่ Position หรือจุดยืน แต่ ค้นหาสิ่งที่ซ่อนอยู่ได้ปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้น
O - Option Creating สร้างทางเลือก	-	O - Option Creating สร้างทางเลือกให้ได้มากที่สุด ยังไม่ รีบตัดสินใจ
N -New Relationship Building สร้างสัมพันธ์ภาพใหม่	N -New Relationship Building สร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ เป็นการกลับมา คืนดีกันใหม่ เพื่อความพึงพอใจและอยู่ ร่วมกันได้ต่อไปของคู่กรณี กล่าวอีกนัย หนึ่ง คือ การให้อภัยทานซึ่งกันและกัน ด้วยอภัยทานในสังฆัตถุธรรม 4	-
P- Proposal มีข้อเสนอชัดเจน	-	P- Proposal มีข้อเสนอที่ชัดเจน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการหาข้อตกลง โดยมีข้อตกลงในใจหลายระดับ
A -Alternative สร้างอำนาจ ต่อรอง	-	A -Alternative สร้างอำนาจต่อ รอง ด้วยการตั้งคำถามว่าถ้าหากไม่ เจรจาหรือเจรจาไม่สำเร็จจะทำ อะไรต่อไป

บูรณาการ	พระพุทธศาสนา	ตะวันตก (สไตลฮาร์วาร์ด)
S- Soft on Human, Hard on Problem นุ่มนวลกับคนแต่จริงจังหรือแข็งกับปัญหา	คิดดี พูดดี ทำดีในอริยสัจ 4 โดยเฉพาะมรรค8 ใช้สัมมาวาจาและมีความเพียรด้วยสัมมาวายามะ	S- Soft on Human, Hard on Problem นุ่มนวลกับคนแต่จริงจังหรือแข็งกับปัญหา ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาแต่ชนะใจคน
S - Standard สร้างมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกัน	S - Standard สร้างมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกัน ใช้หลักเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์ พิจารณาจากผลเป็นสุขหรือทุกข์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย และจากเจตนาที่เป็นบุญหรือบาป	S - Standard สร้างมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกัน หามาตรฐานที่ยอมรับร่วมกันในการใช้ประกอบการตัดสินใจ

บทสรุป

ปัญหาการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางที่เกิดขึ้นในหลายๆหน่วยงานและหลายพื้นที่คือ การไกล่เกลี่ยแบบเกลี้ยกล่อม ตะล่อม จนกระทั่งก้าวข้ามไปถึงการข่มขู่และบังคับให้คู่กรณียอมตามที่คนกลางต้องการ เนื่องจากคนกลางเกรงว่าจะเสียหน้า หรือคิดไปเองว่าการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องยุติลงด้วยการทำบันทึกข้อตกลงเท่านั้น ซึ่งการคิดเช่นนี้เป็นการคิดที่ไม่ถูกต้อง การไกล่เกลี่ยหากไม่จบลงในขั้นตอนที่เราทำหน้าที่ อาจจบลงในขั้นตอนอื่นๆหรือเวทีอื่นๆได้ เช่น หากไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จในชุมชน อาจสำเร็จในอำเภอหรือในชั้นอัยการ ศาลยุติธรรมแม้กระทั่งในชั้นบังคับคดี สิ่งที่สำคัญคือการทำกระบวนการให้ดี เปรียบได้กับทำเหตุให้ดี ผลที่ดีจะตามมาเอง แม้ว่าทำกระบวนการให้ดีแล้ว จะตกลงกันไม่ได้ก็ไม่เป็นไร แต่คู่กรณีเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันว่าคิด มีเหตุผลอย่างไร และสามารถกลับไปทบทวนได้ต่อไป ในบทความนี้จึงได้เสนอหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการ ที่ผสมผสาน เชื่อมโยงระหว่างหลักการเชิงพุทธกับบางส่วนของโลกตะวันตก ซึ่งหากปฏิบัติตามหลักการที่บูรณาการดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนเชื่อมั่นว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีมิชชีไปกว่าครึ่ง แม้ว่าอาจจะไม่ยุติถึงขั้นได้ข้อตกลงที่ชัดเจน แต่ได้สัมพันธ์ภาพและหัวใจที่เปิดกว้าง พร้อมจะเติบโตและยอมรับกันต่อไป โดยหลักการและวิธีการดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในการไกล่เกลี่ยในบริบทต่างๆได้ตั้งแต่ในระดับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน ที่ทำงานแม้กระทั่งความขัดแย้งที่มีความสลับซับซ้อนมีคนที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากแต่ต้องเข้าใจถึงบริบทของสภาพปัญหาให้ถ่องแท้ จึงจะทำให้การไกล่เกลี่ยลุล่วงได้ด้วยดี

หลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย เป็นการผสมผสานหลักการเชิงพุทธกับหลักการตะวันตกที่เรียกว่าเจรจาไกล่เกลี่ยแบบมีหลักการ ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประกอบไปด้วย 13 หลักการและวิธีการ ประกอบด้วย (1) ความเมตตา - Mercy (2) ความเป็นกลาง - Equanimity (3) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (4) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (5) เข้าถึงวิธีการ - Approaching to Strategies (6) คิดอย่างแยบคาย - Thinking Wisely (7) หาจุดสนใจ - Interest Finding (8) เสนอทางเลือก - Option Creating (9) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี -New Relationship Building (10) มีข้อเสนอสำหรับข้อตกลงที่ชัดเจน (11) สร้างอำนาจต่อรอง (BATNA) (12) การพูดคุยกับคนอย่างนุ่มนวล (Soft on human) และ (13) ใช้บรรทัดฐานที่วัดได้ (Standard) เพื่อให้จำได้ง่ายในบทความนี้จึงใช้คำว่า MEDIATIONPASS

References

- Bercovitch, Jacob., Kremenjuk, Victor., & Zartman, I. William. (2009). *The Sage Handbook of Conflict Resolution*. London: SAGE Publications Ltd.
- Coltri, Laurie S. (2004). *Conflict diagnosis and alternative dispute resolution and Mediation*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Creighton, James L. (2004). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement* Vanchai Vatanasapt. (Vatanasapt, V, trans). Khonkaen: Siripan offset.
- Fisher, Roger, Ury, William., & Patton, Bruce. (1991). *Getting to Yes : Negotiating an Agreement Without Giving in*. London: Random House.
- Leonard, Marcus et al. (2009). *New Way of Negotiation: Dimension of Prevention and Conflict Resolution of Team and HealthCare System*. (Tonteeravong, B., Trans). Bangkok: Kobfai Printing.
- Mayer, Bernard. (2000). *The Dynamics of Conflict Resolution: A Practitioner's Guide*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Mcconell, John. (1995). *Mindful mediation : a handbook for Buddhist peacemaker*. Bangkok: Semsikalai.

- Morris, Catherine. (2004). *Conflict analysis a Tutorial*. Retrieved February 9, 2018, from <http://www.peacemakers.ca>
- Phramaha Hansa Dhammhaso. (2011). *Buddhist Nonviolent: Integrating the Principles and Instruments of Conflict Management*. Bangkok: 21 Century.
- Phra Brahmaganabhorn (Bhikkhu P.A. Payutto). (2000). *Dictionary of Buddhism*. (9th ed.). Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- _____. (2003). *Dictionary of Buddhism*. (12th ed.). February 9, 2018, from http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=322
- Tiensongjai, C. (2010). *Buddhist Mediation: Concept and Tools for Conflict Management* (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand.
- Ury, William. (2002). *Getting Past No*. (Vatanasapt, V, trans). Nontaburi: King Prajadhipok's Institute.
- Vatanasapt, V. (2007). *Conflict: Principle and Tools for Problem Solving*. Khonkaen: Siripan Offset.

ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของ
สำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2556*
Representation of Nature and Environment with
Dynamic of Ecological Consciousness in
Thai Novels between B.E. 2475-2556 (1932-2013)

ทงศ์ จันทะมาตย์¹ และ ธัญญา สังขพันธานนท์
Thanong Chanthamat¹ and Thanya Sangkhaphanthanon

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Thailand.

¹E-mail: thanong009@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2556 โดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่หนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2475-2503 นวนิยายไทยได้นำเสนอสำนักแห่งการพึ่งพาธรรมชาติและการมอบน้อมต่อธรรมชาติ ระยะที่สองระหว่างพ.ศ. 2504-2519 นวนิยายไทยนำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติคือทรัพยากรที่ต้องนำมาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ระยะที่สามระหว่างพ.ศ. 2520-2534 นวนิยายไทยนำเสนอผลกระทบจากการพัฒนาที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างสรรค์นวนิยายเพื่อสร้างสำนักเชิงนิเวศให้มีความตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ระยะที่สี่ในช่วงระหว่างพ.ศ. 2535-2556 นวนิยายได้พยายามนำเสนอให้เห็นว่าทุนนิยมและการพัฒนาคือปัญหาสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และการนำเสนอแนวคิดในการฟื้นฟูวิกฤติสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: นวนิยายไทย; การวิจารณ์เชิงนิเวศ; สำนักเชิงนิเวศในนวนิยาย

Abstract

The purpose of this research was to study the dynamics of ecological consciousness in Thai novels between B.E. 2475-2556 (1923-2013). The ecocriticism theory was used to analyze the novels. The results revealed that the representation of nature and environment with the dynamic of ecological consciousness in Thai novels could be divided into 4 phases. The first phase was between B.E. 2475-2503 which Thai novels presented the consciousness of nature dependence and respect. The second phase was between B.E. 2504-2519 which Thai novels presented nature as economic resources. The third phase was between B.E. 2520-2534 which Thai novels presented the impacts of development towards nature and environment and most Thai novels in this period were mainly about ecological consciousness. The final period was between B.E. 2535-2556 which Thai novels presented the ideas that capitalism and development were the main impacts toward the environment and also proposed the ideas to restore environmental crisis.

Keywords: Thai novels; Ecocriticism; Ecological consciousness in novels

บทนำ

คนไทยมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ดังที่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับธรรมชาติได้แสดงออกในลักษณะของความเคารพยำเกรงต่อพลังอำนาจของธรรมชาติ ดังเช่น มีความเชื่อกันว่าในป่ามีผีป่าดูแลรักษา ต้นไม้ก็มีรุกขเทวดาอาศัยอยู่ ดังที่ Sathirakoses (1960) กล่าวว่าคนไทยจะแสดงความเคารพต่อผีหรือเทวดาผู้รักษาต้นไม้ คนไทยมีความเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่ในป่าเป็นที่อยู่ของผีบางเทวดาที่เรียกกันว่ารุกขเทวดาหรือนางไม้ ถ้าใครไปตัดโค่นต้นไม้ซึ่งเป็นที่อยู่ของท่าน ก็อาจลงโทษแก่ผู้โค่นให้เป็นอย่างต่างๆ เหตุนี้ถ้ามีต้นไม้ขนาดใหญ่ ก็ไม่มีใครกล้าโค่นกล้าตัด ถ้าจะตัดก็ต้องทำบัตรพลีสังเวชขออนุญาตเสียก่อนแล้วจึงจะตัดและโค่นได้ ถ้าทางราชการต้องการไม้ต้นสูงใหญ่ เช่น เอามาทำเสาพระเมรุ เป็นต้น ก็ต้องอ่านประกาศดำเนินกระแสรบมราชโองการ ณ ที่นั้น เพื่อให้รุกขเทวดาและนางไม้รู้ตัวจะได้ย้ายที่อยู่ไป

นอกจากนี้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีความสัมพันธ์กับสังคมไทยในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นแวดวงการเมือง วรรณคดี และวรรณกรรม เช่น ความสัมพันธ์กับการต่อสู้ทางการเมืองของไทย เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ที่นิสิต นักศึกษารวมตัวกันต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2516 นอกจากความไม่พอใจต่อระบบเผด็จการทหารแล้วจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ครั้งนั้นส่วนหนึ่งก็เกิดจากประเด็นด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั่นคือเหตุการณ์เฮลิคอปเตอร์ทหารเกิดอุบัติเหตุตกที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2516 ทำให้มีผู้เสียชีวิต 6 คน และในเฮลิคอปเตอร์ที่ตกก็พบซากสัตว์เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นซากกระต๊อบที่ล่ามาจากป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เหตุการณ์ครั้งนี้ก่อให้เกิดกระแสความไม่พอใจในหมู่นิสิต นักศึกษาและประชาชนอย่างมาก ในเวลาต่อมาจึงมีนิสิต นักศึกษากลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติได้ออกหนังสือชื่อ “บันทึกกลับจากทุ่งใหญ่” เปิดโปงเกี่ยวกับกรณีนี้ ส่งผลให้มีผู้สนใจเป็นจำนวนมาก และขยายผลไปสู่การที่นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงกลุ่มหนึ่งออกหนังสือชื่อ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงกรณีทุ่งใหญ่และเขียนข้อความล้อเลียนกระทบถึงรัฐบาล ทำให้มีการลอบซื้อกลุ่มนักศึกษาที่เป็นแกนนำออกจากมหาวิทยาลัย และเหตุการณ์ได้ขยายตัวไปสู่การชุมนุมประท้วงจนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 (Boonnark, 2006)

ส่วนการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ได้ทำหน้าที่ในการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของกวีดังที่ปรากฏในงานประเภทนิราศที่กวีได้พรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็นระหว่างการเดินทางเชื่อมโยงกับความรู้สึกคิดถึงคนรักของตน แม้การพรรณนาดังกล่าวอาจจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในด้านที่เป็นจริง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไม่น้อยดังที่ Siwasariyanon (2001) กล่าวว่า ในวรรณคดีไทยความรู้สึกรักธรรมชาติ เพลิดเพลินไปในความงามของป่าเขาลำเนาไพรก็มีอยู่เสมอ ในกวีนิพนธ์ไทยเกือบทุกเรื่องเราอาจกล่าวได้ว่า มีการพรรณนาความงามของป่าเขา ภูมิภาคไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์นานาชนิด

จะเห็นได้ว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยในหลายๆ ด้านทั้งในด้านความเชื่อและการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ธรรมชาติกับการเรียกร้องทางการเมือง ธรรมชาติกับการ

สร้างสรรค์วรรณกรรม อย่างไรก็ตามแม้ว่าในวรรณกรรมจะมีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติแต่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็พบการศึกษาที่น้อยกว่าประเด็นอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นทางด้านการเมือง สังคม จิตวิเคราะห์ตลอดจนเรื่องเพศวิถี โดยเฉพาะการศึกษาท่าทีของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่านับตั้งแต่ยุคแรกของนวนิยายไทยได้มีการประกอบสร้างธรรมชาติในงานวรรณกรรมทำให้เกิดเป็นภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นอย่างไร และมีพลวัตที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดอันแสดงออกถึงความสำคัญต่อคุณค่า ความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาจากนวนิยายที่ตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2556 โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยนำทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) มาใช้วิเคราะห์ เนื่องจากทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศนี้เป็นทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ที่น่าเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านตัวบทวรรณกรรม อีกทั้งเป็นทฤษฎีที่ยังไม่แพร่หลายในแวดวงวรรณกรรมวิจารณ์ของไทย

จุดประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2556

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2556 มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ

1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านพัฒนาการของความเคลื่อนไหวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อม การนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อม

1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษานวนิยายในประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาการของนวนิยายไทย การศึกษานวนิยายไทยในประเด็นต่างๆ การศึกษานวนิยายกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.4 คัดเลือกตัวบทนวนิยายที่ตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2556 เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา ผู้วิจัยกำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกตัวบทนวนิยายที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

- 1.4.1 เลือกตัวบทนวนิยายที่ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2556
- 1.4.2 เลือกตัวบทนวนิยายที่มีเนื้อหานำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยอาจจะปรากฏในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของเรื่อง เช่น โครงเรื่อง บทสนทนา ฉาก ตัวละครและแนวคิด เป็นต้น
- 1.4.3 เลือกตัวบทนวนิยายที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2475-พ.ศ.2556 โดยผู้วิจัยพยายามเลือกตัวบทที่ตีพิมพ์ครั้งแรกให้กระจายไปตามช่วงเวลาที่ใช้ในการวิจัยให้มากที่สุด เพื่อจะใช้เป็นข้อมูลในการนำเสนอให้เห็นภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศที่ปรากฏในแต่ละช่วงเวลา
- 1.4.4 เลือกตัวบทนวนิยายที่มีการนำเสนอภูมิวิเวศที่หลากหลายของประเทศไทย เพื่อจะได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในบริบทของภูมิวิเวศต่างๆ
- 1.4.5 เลือกตัวบทนวนิยายให้มีแนวเรื่องที่หลากหลายเพื่อจะได้แสดงให้เห็นภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศ

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศที่ปรากฏในทีปรากฏในนวนิยายไทยแต่ละช่วงเวลา

3. ชั้นนำเสนอผลการศึกษา

3.1 นำเสนอผลการศึกษาภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสำนักเชิงนิเวศที่ปรากฏในนวนิยายไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2556

3.2 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษานวนิยายตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2556 ผลการศึกษาพบว่านวนิยายไทยได้แสดงให้เห็นถึงภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศแบ่งได้เป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

1. ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยยุคก่อนการพัฒนาระหว่าง พ.ศ.2475-2503

ในช่วงระหว่างพ.ศ. 2475-2503 ประเทศไทยยังดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาธรรมชาติและยังไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม จากการศึกษานวนิยายที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาระหว่างพ.ศ. 2475-2503 ได้แก่ เรื่องแผลเก่า

แสนสแป พลายมลิวัลลี ล่องไพร ทุงมหาราช พบว่านวนิยายไทยได้นำเสนอให้เห็นภาพแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความหมายในด้านดี เป็นลักษณะของภาพแทนที่มีการนำเสนอให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติในฐานะที่เป็นที่พึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น นวนิยายเรื่องแผลเก่า และแสนสแป ได้นำเสนอวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ สำนักของผู้คนจึงแสดงออกถึงความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ และนำเสนอให้เห็นสำนักเชิงนิเวศที่เป็นลักษณะของการพึ่งพาธรรมชาติและการอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ และสำนักในคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ

2. ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยยุคการพัฒนา ระหว่าง พ.ศ. 2503–2519

เมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคของการพัฒนาประเทศในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งทางด้านการคมนาคม ระบบชลประทาน ตลอดจนด้านพลังงานไฟฟ้า ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาสังคมและส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากภาครัฐที่มีการสนับสนุนการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนก่อสร้างถนน เขื่อน เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของนวนิยายที่ตีพิมพ์ในช่วงนี้จะเห็นถึงการนำเสนอให้เห็นถึงภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สื่อถึงแนวคิดในการสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ เช่น นวนิยายเรื่องผู้ใหญ่ลี้กับนางมา ได้กล่าวถึงการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและได้รับผลผลิตสูงสุด ส่วนสำนักของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติที่สื่อผ่านวรรณกรรมจึงเห็นแนวคิดในการมองธรรมชาติว่าเป็นทรัพยากรเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

3. ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยยุควิกฤตสิ่งแวดล้อม ระหว่าง พ.ศ. 2520–2534

หลังจากที่ประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ได้ส่งผลให้ประเทศไทยมีการพัฒนาทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานและการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจที่สูงขึ้น แต่จากการพัฒนาประเทศที่มุ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในช่วงหลังจาก พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา จึงเห็นว่าสังคมไทยมีท่าทีต่อธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือเริ่มมีการออกมาตรการในการดูแลธรรมชาติมากขึ้นและเป็นช่วงที่เริ่มปลูกสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการตรวจสอบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐโดยภาคประชาชนที่เข้มข้นมากขึ้นกว่าระยะที่ผ่านมา เช่น กรณีการเคลื่อนไหวต่อต้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนที่ส่งผลกระทบต่อป่าไม้ทุ่งใหญ่นเรศวรจังหวัดกาญจนบุรี จากตัวอย่างของนวนิยายที่นำมาใช้ในการศึกษา เช่น นวนิยายเรื่องเด็กบ้านดอย ผลงานของมาลา คำจันทร์ นวนิยายเรื่องมหรกรรมในท้องทุ่งผลงานของอัศศิริ ธรรมโชติ นวนิยายเรื่องเด็กชายชาวเล ผลงานของพนม นันทพฤกษ์ นวนิยายเรื่องบุษบกใบไม้ ผลงานของกฤษณา อโศกสิน นวนิยายเรื่องบึงหญ้า ป่าใหญ่ผลงานของเทพศิริ สุขโสภา นวนิยายเรื่องคนเผาถ่าน ผลงานของนิมิตร

ภูมิถาวร เป็นต้น ได้นำเสนอให้เห็นภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีคุณค่าและความสำคัญมากกว่าการเป็นต้นทุนทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติคือวิถีชีวิตธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษา ธรรมชาติคือแหล่งพึ่งพิงของคนชายขอบ ดังนั้นในยุคนี้จึงเป็นยุคที่เริ่มมีการนำเสนอสำนักเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ว่าสังคมต้องตระหนักต่อวิกฤตสิ่งแวดล้อม นวนิยายในยุคนี้จึงมีเนื้อหาที่สื่อสารกับคนอ่านในประเด็นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสอดแทรกแนวคิดที่เรียกร้องให้นุรักษ์ป่าไม้เพื่อฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศมากขึ้น ซึ่งที่ผ่านมานวนิยายไทยยังไม่มีควมตื่นตัวในประเด็นนี้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมาเช่นนี้มาก่อน

4. ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยยุคการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระหว่าง พ.ศ.2535 - 2556

นับตั้งแต่พ.ศ.2535 เป็นต้นมาเป็นช่วงเวลาที่มีความสนใจและตื่นตัวในเรื่องของสิ่งแวดล้อม มีความเปลี่ยนแปลงทำที่ต่อธรรมชาติอย่างชัดเจนที่สุด โดยปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการผลักดันให้เกิดความตื่นตัวดังกล่าว เพราะความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ลดลงอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งเริ่มเห็นวาระบบนิเวศที่ขาดความสมดุลเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งต่อธรรมชาติและต่อมนุษย์เอง ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤตก็นำมาสู่ความตื่นตัว และสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แม้แต่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจก็กล่าวถึงการพัฒนาที่สนใจความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยขาดความตระหนักจนส่งผลกระทบต่อมนุษย์ ดังนั้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2535 - 2556 เนื้อหาของนวนิยายจึงสื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความพยายามในการสร้างสรรค์เนื้อหาของนวนิยายเพื่อสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง ตัวอย่างของนวนิยายที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา เช่น นวนิยายเรื่องหมู่บ้านท่าเขี้ยว นวนิยายเรื่องสายใยแห่งความรัก นวนิยายเรื่องต้นไม้ปฏิวัติ ผลงานของอุดม วิเศษสาธิต นวนิยายเรื่องเสียงเพรียกแห่งท้องน้ำ ผลงานของประทีป ชุมพล นวนิยายเรื่องมนต์รักอ่าวทองคำ ผลงานของปรีทรรศ หุตางกูร นวนิยายเรื่องสนิททองคำ ผลงานของภานุมาศ ภูมิถาวร นวนิยายเรื่องป่าเปลี่ยนสี ผลงานของวิธนา บุญยัง เป็นต้น ได้นำเสนอให้เห็นภาพแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการสื่อให้เห็นว่า ธรรมชาติคือที่พึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ธรรมชาติและระบบนิเวศคือเหยื่อของทุนนิยม ธรรมชาติและระบบนิเวศคือสิ่งที่ฟื้นฟูได้ และมีการเรียกร้องให้มนุษย์สำนึกรักและเคารพธรรมชาติ ตลอดจนการสื่อให้ตระหนักว่าแท้จริงแล้วมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมีความใกล้ชิดกัน ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษาและฟื้นฟู อีกทั้งยังนำเสนอให้ตระหนักว่าระบอบทุนนิยมและการพัฒนาทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม และความเคลื่อนไหวในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

การศึกษาภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2556 นี้ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. นวนิยายไทยกับกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรมซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำคัญของทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศแล้ว ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาของนวนิยายได้มีการสื่อให้เห็นแนวคิดที่แสดงถึงความตระหนักต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นยุคเริ่มต้นของการสร้างสรรค์นวนิยายไทยที่มีเนื้อหาและกลวิธีการเล่าเรื่อง โดยใช้ความสามารถในการสร้างสรรค์ของนักเขียนชาวไทย แม้จะมีคำกล่าวตอนหนึ่งของ Siwasariyanon (2001) ที่กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ว่า “ความสนใจในธรรมชาติเกิดขึ้นล่าช้าและกระท่อนกระแท่น” แต่นี่คงเป็นคำกล่าวที่นำเสนอมุมมองต่อการวิจารณ์วรรณกรรมเท่านั้น แต่สำหรับการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่สื่อความให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว ผู้วิจัยพบว่า นักเขียนชาวไทยก็มีความตระหนักสำนึกต่อคุณค่าของธรรมชาติมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าลักษณะที่ปรากฏในนวนิยายไทยยุคแรก อาจจะได้สื่อความอย่างชัดเจนตรงไปตรงมาเกี่ยวกับการอนุรักษ์หรือสะท้อนปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่ก็แสดงให้เห็นว่านักเขียนชาวไทยมีความตระหนักและตื่นตัว ตลอดจนมีสำนึกที่ห่วงใยต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพบว่านวนิยายไทยในยุคแรกจะมีลักษณะของการนำเสนอให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ดังที่นวนิยายได้สื่อให้เห็นว่าไม่ว่ามนุษย์จะมีมุมมองต่อธรรมชาติในด้านบวกหรือลบ แต่สุดท้ายมนุษย์ก็ต้องหวนกลับมาสู่ธรรมชาติ ดังที่งานเขียนของไม้ เมืองเดิมที่สื่อให้เห็นว่าท้ายที่สุดแล้วเราก็จะกลับสู่ธรรมชาติ ดังเช่นความตายของขวัญเยี่ยมในคลองแสนแสบ ก็เป็นการสื่อสารให้เห็นว่าสุดท้ายมนุษย์ก็ย่อมไม่พ้นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและกลับสู่อ้อมกอดของธรรมชาติ

หากพิจารณาเฉพาะประเภทของนวนิยายจะพบว่านวนิยายเยาวชนเป็นประเภทของนวนิยายที่สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างแพร่หลายมากกว่านวนิยายประเภทอื่น โดยกลวิธีในการนำเสนอ ก็คือ ใช้ตัวละครเด็กเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนความทรงจำที่เคยฟังพารธรรมชาติ มีชีวิตที่แนบแน่นกับธรรมชาติ ดังเช่นผลงานของมาลา คำจันทร์หลายเรื่องก็เล่าเรื่องราวของตัวละครเด็กที่ผูกพันกับธรรมชาติและภูมินิเวศของตน โดยเฉพาะภูมินิเวศแบบภูเขาสูงของภาคเหนือ ผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับคำพูน บุญทวี เรื่องลูกอีกสานก็นำเสนอให้เห็นชีวิตของเด็กชายคนที่เติบโตมากับชนบทภาคอีสานที่พึ่งพาธรรมชาติ เรื่องคำอ้ายของรงค์ ยโสธรก็ได้นำเสนอให้เห็นชีวิตของคำอ้ายที่เติบโตในสังคมชนบท รวมทั้งนวนิยายเยาวชน เรื่องเด็กชายชาวเล หนาน้อยกลางทุ่งนา สายใยแห่งความรัก บึงหญ้าในป่าใหญ่ ต่างก็นำเสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่ต้องดำรงชีวิตและพึ่งพาธรรมชาติ นวนิยายเยาวชนเหล่านี้ล้วนแต่ได้นำเสนอแก่นเรื่องที่ว่าด้วยประสบการณ์ของตัวละครเด็กที่มีต่อธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศในนวนิยายเยาวชนนั้นมีนัยที่สำคัญทั้งต่อกลุ่มที่เป็นเยาวชนและกลุ่ม

ผู้อ่านที่เป็นผู้ใหญ่ สำหรับเยาวชนนั้นแน่นอนว่าการอ่านตัวบทอาจจะมีส่วนในการกระตุ้นเตือนให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกหวงแหนธรรมชาติ เป็นการปลูกฝังให้เกิดความรักและหวงแหนธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Phuengern (1994) ที่ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พบว่าในวรรณกรรมเยาวชนได้นำเสนอปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย อันเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ และด้านบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อเยาวชน ผู้เขียนต้องการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนแสดงทัศนคติในเชิงแนะนำ ตักเตือน สั่งสอน ให้เยาวชนตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งชี้ให้เห็นแบบอย่างที่ดีของนักอนุรักษ์เพื่อให้เยาวชนปฏิบัติตาม

นอกจากจะปลูกฝังคุณธรรมต่อเยาวชนแล้ว กลุ่มผู้ใหญ่ที่ได้อ่านนวนิยายแนวนี้ก็อาจจะเกิดความตระหนักต่อธรรมชาติเช่นกัน เพราะตัวละครเด็กเป็นดั่งภาพแทนชีวิตวัยเยาว์ที่ทำให้เกิดความอบอุ่นและหวงคิดถึงธรรมชาติของถิ่นเกิด เพราะนวนิยายเยาวชนที่ใช้ฉากชนบทในการเล่าเรื่องนี้ นักเขียนมักจะถ่ายทอดประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับภูมิภาคนั้นๆ หรือเป็นบ้านเกิดของนักเขียนเอง จึงนับว่าเป็นการนำประสบการณ์ส่วนตัวมาสร้างสำนึกร่วมต่อกลุ่มผู้อ่าน ซึ่งประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับการนำเสนอของ Boonkhachorn (2016) ที่กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “เสียบยามไหล ไหวยามลึก”: สหบทและสำนึกสีเขียว เพลงแม่น้ำ ของไซรัก คำไพโรจน์ ที่ว่าประสบการณ์ในวัยเยาว์ของกวีไม่ได้เป็นเพียงประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล (individual) แต่เป็นประสบการณ์ร่วมของชุมชน (collective) และในมิติของสถานที่ (place) พื้นที่ (space) และบ้านเกิด (Homeland) เป็นสถานที่แห่งความทรงจำในวัยเยาว์ที่อบอุ่น ด้วยความรักและความอบอุ่น เป็นพื้นที่ที่ผู้เขียนรู้สึกมั่นคง ดังนั้นการนำเสนอโดยใช้รูปแบบวรรณกรรมเยาวชนและถ่ายทอดชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติก็อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วม เกิดความรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมจากคนหลากหลายกลุ่มอายุ

2. การพัฒนาประเทศกับอิทธิพลต่อแนวคิดเชิงนิเวศในนวนิยาย

การพัฒนาเป็นวาทกรรมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์เนื้อหาของนวนิยายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยผู้วิจัยเห็นว่าวาทกรรมการพัฒนาได้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการนำเสนอนวนิยายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยพบว่ามีทั้งด้านสนับสนุนการพัฒนา และต่อต้านการพัฒนา ดังที่ผู้วิจัยค้นพบว่าในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศนั้นคือ หลังจาก พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา มีตัวบทนวนิยายที่นำเสนอให้เห็นแนวคิดสนับสนุนการพัฒนาโดยนวนิยายในช่วงนี้สื่อให้เห็นว่าธรรมชาติคือทรัพยากรที่สำคัญในการนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ ดังเช่นนวนิยายเรื่องร้อยป่าผลงานของ อรชร -พันธุ์บางกอก นวนิยายเรื่องผู้ใหญ่ลึกลับนางมาผลงานของ กาญจนา นาคันนันทน์ ได้สื่อให้เห็นถึงแนวคิดดังกล่าวผ่านการนำเสนอตัวละครที่มีความรู้ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ หรือนักวิชาการด้านการเกษตรที่มีความรู้สมัยใหม่ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อการพัฒนาที่มุ่งเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม ก็เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบของการพัฒนาที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะนวนิยายที่

เขียนช่วงหลัง พ.ศ.2520 มีเนื้อหาที่มีการวิพากษ์ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยนำเสนอว่าการพัฒนาได้ทำลายวิถีชีวิตและทำลายสิ่งแวดล้อม ดังเช่น ผลงานนวนิยายของมาลา คำจันทร์ เรื่องเด็กบ้านดอยที่กล่าวถึงการพัฒนาเส้นทางคมนาคม นั่นคือ ถนนสายเอเชียได้ทำให้ชุมชนเล็กๆ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาธรรมชาติก็ต้องเปลี่ยนไปคนจากนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยในชุมชนมากขึ้น วิถีชีวิตชุมชนจึงต้องเปลี่ยนแปลง หรืองานเขียนเรื่องเด็กชายชาวเล ผลงานของพนม นันทพฤกษ์ที่สะท้อนมุมมองว่าการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมนั้นได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่นมลพิษทางอากาศที่มาจากโรงไฟฟ้า โรงงานปลาป่น เมื่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรุนแรงมากขึ้นก็ยิ่งพบว่านวนิยายได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอย่างเข้มข้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าวาทกรรมพัฒนานั้นมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ซึ่งประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Sangkhaphanthanon (2010) ที่กล่าวไว้ในข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์เรื่องวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีไทย ที่กล่าวว่าวิกฤติด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความเคลื่อนไหวทางด้านนิเวศวิทยานำจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการทัศน์และการรับรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้แต่งชาวไทย

สรุป

ภาพแทนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2475–2556 โดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผลการวิจัยสรุปในช่วงระหว่างพ.ศ. 2475–2503 ได้นำเสนอสำนักแห่งการพึ่งพาธรรมชาติและ การมอบน้อมต่อธรรมชาติ ในช่วงระหว่างพ.ศ. 2504–2519 นำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติคือทรัพยากรที่ต้องนำมาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งหลังจากพ.ศ. 2520 เมื่อระบบนิเวศเริ่มเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว จึงได้เห็นการนำเสนอนวนิยายเพื่อวิพากษ์วาทกรรมพัฒนาว่าส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างสรรค์นวนิยายเพื่อสร้างสำนักเชิงนิเวศมาอย่างต่อเนื่อง ในช่วงระหว่างพ.ศ. 2535–2556 นวนิยายได้พยายามนำเสนอให้เห็นว่าทุนนิยมและการพัฒนาคือปัญหาสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และมีความเคลื่อนไหวในการฟื้นฟูวิกฤติสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะตัวบทของนวนิยาย ดังนั้นเพื่อให้เห็นว่าในแวดวงวรรณกรรมมีความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด ควรมีการศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสั้น บทกวี รวมทั้งงานเขียนสารคดี

2. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษานวนิยายในภาพรวมไม่ได้แยกวิเคราะห์ตามแนว (Genre) ของนวนิยาย ซึ่งอาจจะไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างละเอียด ดังนั้น ถ้าหากมีการศึกษานวนิยายเฉพาะประเภท เช่น นวนิยายผจญภัย นวนิยายเยาวชน นวนิยายแนวเพื่อชีวิต จะให้การวิเคราะห์ที่มีความละเอียดยิ่งขึ้น

References

- Boonkhachorn, T. (Ed.). (2016). “*Still in Movement: Intertextuality of Nature and Environment*” in *Sea Write exclusive B.E. 2559: Literature, People, City Life-Suburban, Nature and Social Life in Digital Age*, p. 131. Bangkok: PEN International Thailand-Center under the Royal Patronage of H.M. The King.
- Boonnark, P. (2006). Political and Administration Change from B.E. 2500-2516. In *Analysis of Social, economic, political and cultural Change of Thailand*, pp.8-1, 8-41. Nontaburi: Sukhothaimatirat University Publishing.
- Phuengern, T. (1994). *An Analysis of Fiction for Children Focusing on The Conservation of Natural Resoures and Environment*. Master’s Thesis, of Education of Srinakharinwirot University.
- Sangkaphanthanon, T. (2010). *Ecocriticism: Discourse of Nature and Environments in Thai Literature*. Ph.D. Dissertation Doctor of Thai, Naresuan University.
- Sathirakoses. (1960). *Thai Tradition*. Bangkok: Thaharn Rueng Printing.
- Siwasariyanon, W. (2001). *Literature and Literary Criticism*. (6th ed). Bangkok: Dhammachart Publishing.

การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิผล การจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิล*

Public Policy Drives To Increase the Effectiveness Chain Management of Tilapia Business

บุญชรัสมี วัฒณาไพบุลย์¹, สุชนนี เมธิโยธิน, อิสระ สุวรรณบลด
Puncharas Wattanaphaiboon¹, Suchonnee Methiyothin, Issara Suwannabon
สาขาการจัดการสาธารณะ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
Graduate School of Commerce Burapha University
¹Email: Puncharus2529@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิล เพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิล โดยใช้รูปแบบการแบบผสมวิธี ประกอบไปด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจากเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล

ผลการวิจัยพบว่า

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิล คือ ต้นน้ำ ได้แก่ 1) ต้นทุนในการผลิตปลานิลสูง 2) การขาดองค์ความรู้ด้านต่างๆ 3) ขาดแคลนเทคโนโลยี 4) ขาดแคลนที่ดิน 5) ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง 6) โรคระบาดและภัยธรรมชาติ 7) ขาดพันธุ์ปลานิล 8) ขาดคุณภาพและมาตรฐาน 9) นโยบายภาครัฐไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ 10) ขาดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและเกษตรกร กลางน้ำ ได้แก่ 1) ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง 2) ขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร และ ปลายน้ำ ได้แก่ 1) ราคาและกลไกตลาด 2) ขาดตลาด 3) ขาดการรณรงค์การบริโภคปลานิล การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิล คือ ต้นน้ำ ได้แก่ 1) การเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ 2) การสนับสนุนปัจจัยการผลิต 3) เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและภาคเอกชนมีส่วน

* Received August 2, 2018; Revised August 10, 2018; Accepted February 20, 2019

ร่วม 4) เพิ่มการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการห้วงโซ่ปาลานิล 5) น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ 6) สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุน กลางน้ำ ได้แก่ 1) สร้างความสามารถทางการแข่งขันในตลาด 2) สนับสนุนผู้นำกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง และ ปลายน้ำ ได้แก่ 1) มีช่องทางในการจำหน่ายเพียงพอ 2) ส่งเสริมการสร้างรายได้และการขยายโอกาสจากการเลี้ยงปาลานิลให้กับเกษตรกรและชุมชน

คำสำคัญ: ห่วงโซ่ธุรกิจปาลานิล; การขับเคลื่อน; นโยบายสาธารณะ; ประสิทธิภาพ; ความยั่งยืน

Abstract

This research aims to study the context, problems and obstacles in the management of the Nile Tilapia business to finding ways to drive public policy to increase the effectiveness of the Nile Tilapia business chain by using the mixed methodology that consists of qualitative research by in-depth interviews expert. Quantitative research; the questionnaire was used by tilapia farmers. The research found that the problems and obstacles in managing the tilapia business are: upstream are 1) High cost of production of tilapia. 2) Lack of knowledge. 3) Lack of technology. 4) Lack of land. 5) Lack of water in dry season. 6) Disease and natural disaster 7) Lack of Tilapia 8) Lack of quality and standard 9) Public policy not conducive to implementation 10) Lack of co-integration with the government. Midstream are 1) Being exploited by middlemen 2) Lack of integration of farmers and downstream are 1) Price and market mechanism 2) Lack of market 3) Lack of campaign for consumption of tilapia. While proper public policy drives to increase the effectiveness of current tilapia business chain management as; upstream are 1) Access to necessary information and exchange of knowledge. 2) Support of inputs. 3) Farmer participation and private sector participation. 4) Increase farmers' participation in Tilapia Management. 5) Introduce Sufficiency Economy Philosophy. 6) Support farmers to gain access to funding sources 2) Encouraged to strong leaders and downstream are 1) have sufficient channels of distribution 2) promote income generation and expansion of opportunities of Tilapia farming for farmers and communities.

Keywords: Tilapia business Chain; Propulsion; Public policy; Effectiveness; Sustainability

บทนำ

ปลานิล (*Tilapia nilotica*) เป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่ปี 2508 เป็นต้นมา สามารถเลี้ยงได้ในทุกสภาพ ธรรมชาติ มีผู้นิยมบริโภคกันอย่างกว้างขวาง จากคุณสมบัติของปลานิลซึ่งเลี้ยงง่าย เจริญเติบโตเร็วและกลายเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจของการประมงไทยมาอย่างยาวนานควบคู่กับการเพาะปลูก คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศได้อาศัยปลาน้ำจืดเป็นอาหารบริโภคคู่กับข้าว แต่ปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติเสื่อมโทรมทำให้ปริมาณสัตว์น้ำตามธรรมชาติลดลงไปด้วย (Thipsukhon Phimpimon, 2017) การเกษตรสาขาประมง มีความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจของประเทศซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก จากการรวบรวมสถิติด้านการผลิตปลานิลที่ผ่านมาพบว่า การประมงน้ำจืดในปี พ.ศ. 2558 ปลานิลเป็นสัตว์น้ำจืดที่ผลิตได้มากที่สุด จำนวนกว่า 217,600 ตัน คิดเป็นมูลค่ากว่า 10,805.6 ล้านบาท (Office of Agricultural Economics, 2016) จากตัวเลขรายได้ที่ปรากฏนี้ ทำให้ปัจจุบันภาครัฐได้มีนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลแปลงใหญ่ที่มุ่งปรับเปลี่ยนระบบเดิมให้มีขนาดขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อย มีการรวมกลุ่มเชื่อมโยงกับตลาดเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานของสินค้าและเพิ่มโอกาสและความสามารถในการแข่งขัน (Chatchai Sarikanya, 2015) ซึ่งในประเทศไทยมีแหล่งผลิตปลานิลที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดชลบุรี นครปฐม ขอนแก่น และเชียงราย ผลผลิตรวม (Aphichart Phongsrihadunchai, 2014) และจากการลงพื้นที่โครงการแปลงใหญ่ประมงปลานิล ณ สหกรณ์ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชลบุรี จำกัด อำเภอบางพลี จังหวัดชลบุรี เมื่อช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2559 พบว่า แม้ธุรกิจปลานิลเหล่านี้ จะทำรายได้สร้างความกินดีอยู่ดีให้กับชุมชนได้พอสมควร แต่ในเมื่อบริบทหลายๆ ด้านเปลี่ยนแปลงไป ได้ว่าจะเป็นเรื่องของดิน ฟ้า อากาศ ผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์เองเป็นเหตุให้การดำเนินกิจการธุรกิจปลานิลประสบปัญหาเป็นระยะ เช่น ปัญหาโรคระบาด ประสบกับน้ำเสียที่ปล่อยมาจากโรงงานหรือจากขบวนการปล่อยสารเคมีลงแม่น้ำ ส่วนกลุ่มสหกรณ์เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาก็เกิดปัญหาจากการขายตัดราคาจากฟาร์มที่ไม่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือการที่พ่อค้าคนกลางซื้อปลาไปแล้วไปแบ่งขายเป็นเหตุให้กลุ่มเสียความน่าเชื่อถือ หรือตลาดของลูกปลาเริ่มแคบลงเนื่องจากการประกอบกิจการเช่นเดียวกันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสมาชิกกลุ่มธุรกิจปลานิลได้สะท้อนถึงความต้องการและสิ่งที่ประสงค์จะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในเรื่องของวิชาการ เช่น การสนับสนุนจากราชการ การแก้ไขปัญหาหนี้เสีย การประกันราคา การจัดการตลาด เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่ธุรกิจปลานิลในเรื่องของการเพาะเลี้ยงปลานิล การใช้เทคโนโลยีการตลาดและราคา การรวมกลุ่มเกษตรกร ซึ่งต้องการการสนับสนุนจากรัฐและเอกชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งและส่งเสริมความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลานิล รวมถึงการส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการแบบบูรณาการตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และแนวปฏิบัติให้กับเกษตรกร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและสร้างรายได้จากการเพาะเลี้ยงปลานิลให้มากขึ้นอย่างยั่งยืน และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ภายใต้การดำเนินนโยบายด้านการเกษตรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคในการการจัดการห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรไทย
2. เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงผสมวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยลงพื้นที่จังหวัดชลบุรีเป็นเวลา 1 เดือน เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัจจุบัน ของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล รวมไปถึงอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ที่เกษตรกรต้องเผชิญในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review literature) ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงปลานิล แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value chain) แนวคิดเกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายด้านการเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับ ประชากรและพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ แนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้าง กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีเนื้อหาคำถามที่ประกอบไปด้วยแนวคิดจาก กระบวนการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 ท่าน เพื่อนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้นำไปสู่การสร้างเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ ที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็น ของกลุ่มตัวอย่าง โดยการนำข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียงมาถอดเป็นข้อความ จากนั้นทำการจัดระเบียบ ข้อมูลด้วยการจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ ทำการสรุปข้อมูล และแปลความหมาย จากนั้นทำการตรวจสอบ เพื่อให้อ่านข้อมูลมีความถูกต้อง และทำการสรุปผลวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 4 การลงพื้นที่เก็บแบบสอบถามความคิดเห็นจากเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลใน 5 จังหวัด (จังหวัดชลบุรี, จังหวัดเชียงราย, จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดนครปฐม) จำนวน 600 ชุด ซึ่งหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Yamane (1976) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโค วต้าและแบบสะดวก เพื่อนำข้อมูลเชิงปริมาณที่สามารถนำไปใช้ควบคู่กับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการ สัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเป็นข้อมูลในการสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 5 การสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานราชการที่ เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร จำนวน 7 คน เพื่อยืนยันรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการ ห่วงโซ่ปลานิลแปลงใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ข้อสรุปและรูปแบบที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและนำเสนอ ผู้วิจัยจะนำเสนอ รูปแบบการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่การผลิตปลานิล โดยจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. **ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก** จำนวน 15 ท่าน ได้แก่ หน่วยงานของภาครัฐและตัวแทนภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่การผลิตปลานิล 1) ผู้บริหารระดับสูงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2) ประมงจังหวัด 3) เจ้าของบริษัทเพาะพันธุ์ปลานิล 4) ผู้บริหารสหกรณ์ 5) ประธานสหกรณ์ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชลบุรี 6) เจ้าของแพปลา 7) ประธานกลุ่มแปรรูปและวิสาหกิจชุมชน 8) ผู้บริหาร ธ.ก.ส. 9) ผู้บริหารบริษัทส่งออกปลานิล 10) ตัวแทนบริษัทอาหารปลา 11) ผู้บริหารกรมชลประทาน 12) พาณิชยจังหวัด 13) สถานีพัฒนาที่ดิน 14) ประธานปลานิลแปลงใหญ่ 15) ประมงอำเภอ ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลานิล และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก

2. **ผู้ตอบแบบสอบถาม** ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลใน 5 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี จังหวัดเชียงราย จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดนครปฐม จำนวน 600 ชุด ซึ่งหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Yamane (1976) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตาและแบบสะดวก

3. **ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม** ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 5 ปี ขึ้นไป จำนวน 7 คน ประกอบด้วย 1) ผู้ตรวจการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2) ประมงจังหวัดชลบุรี 3) ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมสหกรณ์ 2 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดชลบุรี 4) ผู้อำนวยการสำนักงาน ธ.ก.ส. สาขาชลบุรี 5) ผู้อำนวยการส่งเสริมธุรกิจสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว 6) หัวหน้าฝ่ายจัดสรรน้ำและปรับปรุงชลประทาน และ 7) ประธานสหกรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. **แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง** โดยเป็นการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยได้ส่งหัวข้อการสัมภาษณ์ไปยังผู้ทรงคุณวุฒิก่อนที่จะดำเนินการสัมภาษณ์แล้วจึงสนทนาถึงความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

2. **แบบสอบถามความคิดเห็น** สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทบทวนงานวิจัยและสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยมีส่วนประกอบดังนี้

ส่วนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Check list) จำนวน 10 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา พื้นที่ในการเลี้ยงปลานิล ประเภทการเลี้ยงปลานิล กำลังการผลิตปลานิล ปริมาณการจับโดยเฉลี่ยต่อครั้ง ราคาขายที่ได้เฉลี่ยต่อกิโลกรัม เลี้ยงปลานิลเป็นอาชีพหลัก และประสบการณ์ในการดำเนินกิจการ

ส่วนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายต่างๆของรัฐบาล ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 22 ข้อ

ส่วนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลและความยั่งยืน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานปลาในในปัจจุบันลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 11 ข้อ

ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานปลาในปัจจุบันลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 11 ข้อ

ส่วนที่ 6 นโยบายสาธารณะ นโยบายด้านการเกษตร และยุทธศาสตร์ประเทศไทยในปัจจุบันลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 11 ข้อ

ส่วนที่ 7 ความคิดเห็นในแบบอื่นๆ จำนวน 30 ข้อ

ผู้ศึกษาวิจัยได้ทดสอบคุณภาพของแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม และคำถามในการสนทนากลุ่มไปเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิ รวมจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และเพื่อให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้ตอบ หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดสอบความเข้าใจกับกลุ่มตัวอย่าง 3 ท่าน แล้วจึงนำไปทดสอบเพื่อหาค่าความตรง (Validity) ของแบบสอบถาม ด้วยการหาค่า IOC (Index of congruence) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามกับตัวแปร โดยคำถามที่ดีควรมีค่า IOC เข้าใกล้ 1 และคำถามนั้นควรปรับปรุงแก้ไข เมื่อมีค่า IOC ต่ำกว่า 0.6 จากนั้นนำมาแก้ไขและปรับปรุงให้มีความถูกต้องก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2. การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับเกษตรกรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าเกิน 0.7

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลจาก 2 ส่วน ได้แก่

1.1 ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก 15 ท่าน ได้แก่ หน่วยงานของภาครัฐ และตัวแทนภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานปลา

1.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ จากความคิดเห็นจากเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาใน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี, จังหวัดเชียงราย, จังหวัดกาฬสินธุ์, จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดนครปฐม จำนวน 600 ชุด

1.3 ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 5 ปี ขึ้นไป จำนวน 7 คน

2. ข้อมูลทฤษฎีภูมิ เป็นข้อมูลจาก 2 ส่วน ได้แก่

2.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร วารสาร เว็บไซต์ เกี่ยวกับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานปลานิล ในเรื่องห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value chain) นโยบายสาธารณะและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ นโยบายด้านการเกษตร ประชากรและพัฒนา ประสิทธิภาพ ความยั่งยืน หลักการตลาด ข้อมูลเกี่ยวกับปลานิล ในประเทศไทยและต่างประเทศ

2.2 ข้อมูลจากทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศบทความทางวิชาการ การสัมมนา ตำรา เอกสาร วารสาร รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลเสริมเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์เชิงเนื้อหาให้ครอบคลุมทุกมิติ และเพื่อเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนาและแบบสอบถาม ดังนี้

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจำแนกข้อมูล (Typological analysis) ตามกรอบความคิดของการวิจัย

2. ข้อมูลจากแบบสอบถาม เป็นข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม แบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ในด้านปัจจัยส่วนบุคคล ด้วยการคำนวณค่าความถี่และร้อยละ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติและนำเสนอในรูปแบบของตาราง

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยการใช้ค่าเฉลี่ยและร้อยละ

3. ทำการวิเคราะห์หรือวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ดังนี้

3.1 สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าความถี่และร้อยละ (Percentage หรือ %) เพื่อใช้แปลความหมายของ ข้อมูลในคำถามแบบเลือกตอบ (Check list)

3.2 สถิติสำหรับการวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ การตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และแบบสนทนากลุ่ม ในส่วนของแบบสอบถามใช้การหาค่า IOC (Index of item objective consistency) และการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient)

3.3 สถิติเพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามโดยใช้การวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis: MRA)

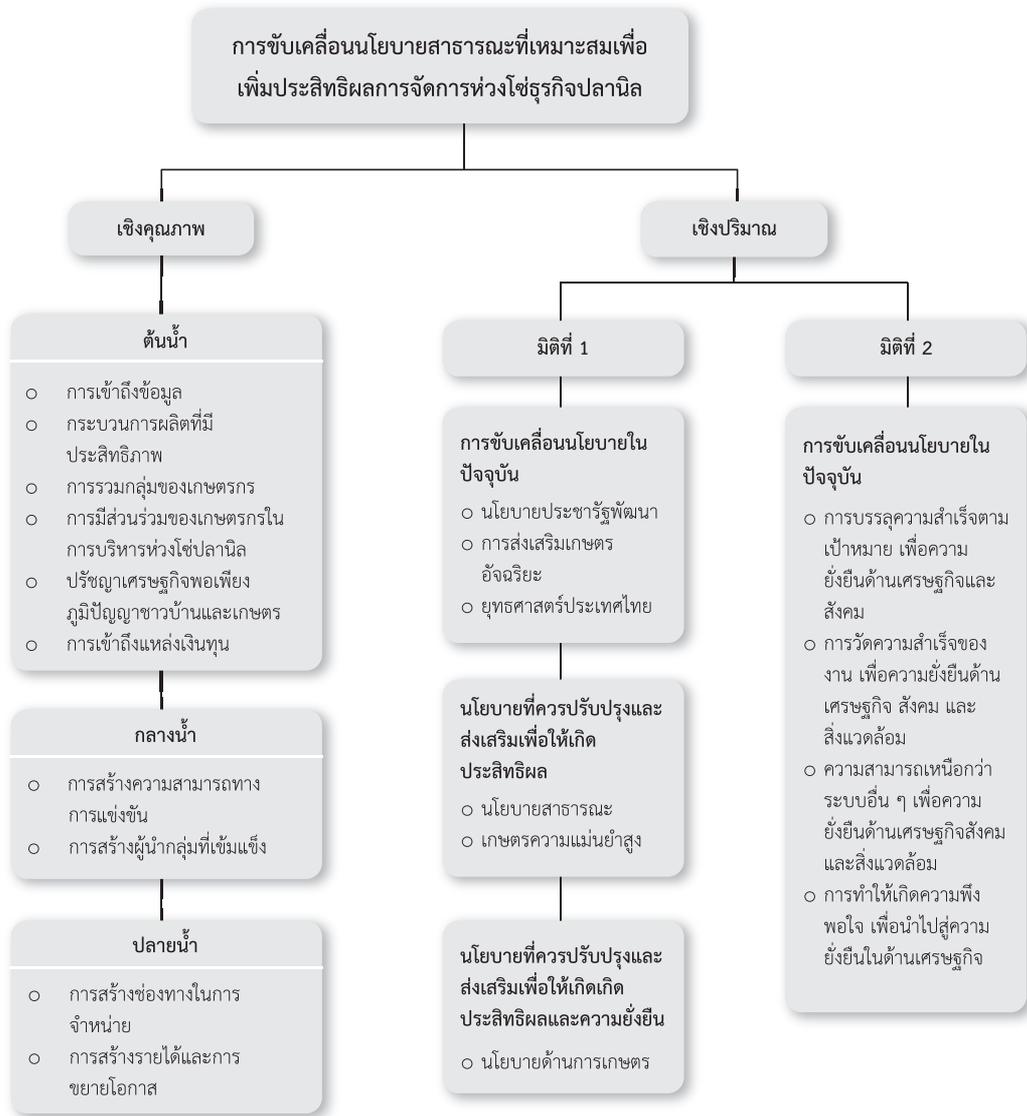
4. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์สามารถสรุปได้ดังนี้

1. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการห่วงโซ่อุปทานปาล์มในปัจจุบันที่สำคัญเกิดจากต้นทุนในการผลิตสูง ซึ่งส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากเกษตรกรขาดองค์ความรู้ในการผลิตและบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ประกอบกับขาดเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จำเป็นในการผลิตและบริหารจัดการ ส่งผลต่อการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานผลผลิต ทำให้ราคาไม่เป็นไปตามกลไกตลาดและขาดความสามารถในการแข่งขัน อีกทั้งยังขาดตลาดเพื่อรองรับผลผลิตปาล์มอย่างเพียงพออีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกรและภาวะผู้นำกลุ่ม จึงถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางและการขาดอำนาจในการต่อรอง มากกว่านั้นเกษตรกรส่วนหนึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งต้องเช่าเป็นรายปีเพื่อทำปาล์ม โดยในบางปีก็ประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำเลี้ยงปาล์มในฤดูแล้งทำให้ไม่สามารถผลิตปาล์มได้ปริมาณที่เพียงพอ ยิ่งกว่านั้น ในบางปีเกษตรกรก็ประสบกับปัญหาโรคระบาด ภัยธรรมชาติและภัยทางสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ปาล์มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรขาดทุนไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด ในขณะที่ปัญหาการจัดการหาลูกพันธุ์ปาล์มอย่างเพียงพอในราคาที่เหมาะสมก็เป็นปัญหากับเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ ในขณะเดียวกัน นโยบายภาครัฐในบางประเด็นก็ไม่เอื้อต่อการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ อีกทั้งยังขาดการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและเกษตรกร รวมถึงขาดการประชาสัมพันธ์และรณรงค์การบริโภคปาล์มอย่างเพียงพอ จึงทำให้ผลผลิตปาล์มในบางฤดูกาลล้นตลาด ทำให้ราคาขายตกต่ำ ในขณะที่ในบางฤดูกาลก็เกิดภาวะภัยแล้ง ทำให้ผลผลิตปาล์มตกต่ำ ส่งผลให้ต้องนำปาล์มจากต่างประเทศเข้ามาบริโภคในราคาที่สูงกว่าราคาตลาด สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้บริโภคโดยทั่วไป

2. จากการศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานปาล์มในปัจจุบัน สามารถอธิบายด้วยแผนภูมิรูปภาพดังนี้

ภาพที่ 2 แผนผังการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรไทย

จากภาพที่ 2 พบว่า การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรไทย สามารถทำได้โดยการส่งเสริมความสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นในการผลิต และมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของเกษตรกร ในขณะที่เดียวกันก็จะต้องมีการส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการลดต้นทุนการผลิต รวมถึงต้องส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานร่วมกัน รวมไปถึงการ

น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาชาวบ้านและเกษตรอินทรีย์ มาใช้เป็นแนวทางในการเลี้ยงปลาในน้ำเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ มากกว่านั้นจะต้องสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนทั้งภาครัฐและเอกชนได้อย่างสะดวกและเท่าเทียม ในขณะเดียวกันจะต้องให้การสนับสนุนชุมชนให้มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง สร้างการมีภาวะผู้นำของผู้ในกลุ่ม รวมไปถึงการสร้างช่องทางในการจำหน่ายเพียงพอกับผลผลิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขันในตลาด และการส่งเสริมการสร้างรายได้และการขยายโอกาสจากการเลี้ยงปลาในน้ำให้กับเกษตรกรและชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ ในขณะที่การเพิ่มประสิทธิผลการเลี้ยงปลาในน้ำของเกษตรกรเพื่อความยั่งยืน ประกอบด้วย การขับเคลื่อนนโยบายในปัจจุบันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลและนำไปสู่ความยั่งยืนในอาชีพการเลี้ยงปลาในน้ำของเกษตรกรมี 3 นโยบาย คือ นโยบายประชารัฐพัฒนา การส่งเสริมเกษตรอัจฉริยะ และยุทธศาสตร์ประเทศไทย ในขณะที่นโยบายที่ควรปรับปรุงและส่งเสริมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการเลี้ยงปลาในน้ำของเกษตรกร คือ นโยบายสาธารณะและเกษตรความแม่นยำสูง ส่วนนโยบายที่ควรปรับปรุงและส่งเสริมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการเลี้ยงปลาในน้ำและความยั่งยืนในอาชีพการเลี้ยงปลาในน้ำของเกษตรกร ได้แก่ นโยบายด้านการเกษตร ในขณะเดียวกันการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิผลของการจัดการห่วงโซ่อุปทานปลาในน้ำ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนก็สามารถทำได้โดยการเพิ่มประสิทธิผลด้านความสามารถในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการเพิ่มประสิทธิผลด้านการวัดความสำเร็จของงาน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ในส่วนของการเพิ่มประสิทธิผลด้านความสามารถเหนือกว่าระบบอื่นๆ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม และการประสิทธิผลด้านการทำให้เกิดความพึงพอใจ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจได้ด้วยเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการการจัดการห่วงโซ่อุปทานปลาในน้ำในปัจจุบันเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ต้นทุนในการผลิตสูง ขาดองค์ความรู้ด้านต่างๆ ขาดแคลนเทคโนโลยี ขาดแคลนที่ดิน ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง โรคระบาดและภัยธรรมชาติ ขาดพันธุ์ปลาในน้ำ ขาดคุณภาพและมาตรฐาน นโยบายภาครัฐไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ ขาดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และเกษตรกร เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา ที่มีพื้นฐานทางการศึกษาน้อย ฐานะค่อนข้างยากจน ซึ่งจะขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการทั้งกระบวนการผลิตและการเงินการบัญชี อีกทั้งยังขาดความรู้ด้านการใช้และเข้าถึงเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการผลิต มากกว่านั้น ยังใช้การผลิตปลาในน้ำแบบตามมีตามเกิด ตามฤดูกาล พอเกิดปัญหาขึ้น ไม่ว่าจะป็นโรคระบาดหรือภัยธรรมชาติ ก็จะทำให้ขาดทุนและไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด สอดคล้องกับแนวคิดจาก Department of Fisheries (2016) ที่กล่าวว่า เพื่อช่วยเกษตรกรในการลดปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จะต้องมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการบริหารแนวทางการจัดการการเพาะเลี้ยงเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการ

ผลิตให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น เช่นเดียวกับ Office of the National Economic and Social Development Board (2011) ที่กล่าวว่า เทคโนโลยีและนวัตกรรมจะช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันได้ ในขณะที่เดียวกัน Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework (2015) ก็กล่าวว่า ประชาชนจะต้องมีความมั่นคงในชีวิตมีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินอย่างเพียงพอ เป็นไปตามยุทธศาสตร์ประเทศไทย 20 ปี ซึ่งเป็นนโยบายหลักของรัฐบาล

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ในมิติแรก การขับเคลื่อนนโยบายในปัจจุบันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลและนำไปสู่ความยั่งยืนในอาชีพการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกรมี 3 นโยบาย ประกอบด้วย นโยบายประชารัฐพัฒนา การส่งเสริมเกษตรอัจฉริยะ ยุทธศาสตร์ประเทศไทย ทั้งนี้ก็เพราะว่า ทั้งสามนโยบายนั้น มุ่งเน้นที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตและบริหารจัดการด้านการเกษตรให้กับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการดำเนินนโยบายเหล่านี้ สอดคล้องกับ Prawes Wasri (2015) ที่กล่าวว่า หลักการประชารัฐเป็นหลักการความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ และภาคธุรกิจ เช่นเดียวกับ Thapana Siriwattanapakdee (2016) ที่มองว่า เป็นการดำเนินงานร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาส่วนรวมและความต้องการของสังคมให้ลุล่วง ในขณะที่ Reuthaichanok Jingjit (2017) มองว่า แนวคิดเกษตรอัจฉริยะเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework (2015) ที่กล่าวว่า การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและตอบสนองต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างรายได้ระดับสูง เป็นประเทศพัฒนาแล้วและสร้างความสุขของคนไทยสังคมมีความมั่นคงเสมอภาคและเป็นธรรม ในประเด็นต่อมาก็คือ นโยบายที่ควรปรับปรุงและส่งเสริมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร คือ นโยบายสาธารณะและเกษตรความแม่นยำสูง ทั้งนี้ก็เพราะว่า นโยบายสาธารณะนั้นเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเกษตรกรในด้านสาธารณะประโยชน์ในทุกมิติ ในขณะที่เดียวกัน การส่งเสริมเกษตรความแม่นยำสูง ก็จะช่วยเกษตรกรมีความสามารถในการผลิตปลานิลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและลดความเสี่ยงให้น้อยลงได้ สอดคล้องกับ Anderson (1994) ที่กล่าวว่า นโยบายสาธารณะเป็นการกระทำที่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ชัดเจน ประกอบด้วยชุดหรือแบบแผนการกระทำที่ต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องในเชิงนโยบายและอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายหรืออำนาจที่ชอบธรรม ในขณะที่ Nattaphon Wattanawisut (2016) มองว่า ระบบเกษตรกรรมความแม่นยำสูงนั้นเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการทำเกษตรกรรม ก่อให้เกิดการลดภาระค่าใช้จ่ายในหลายด้านอีกทั้งยังให้ผลผลิตที่สูง มากกว่านั้นนโยบายที่ควรปรับปรุงและส่งเสริมเพื่อให้เกิดเกิดประสิทธิผลในการเลี้ยงปลานิลและความยั่งยืนในอาชีพการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร ได้แก่ นโยบายด้านการเกษตร ทั้งนี้ก็เนื่องมาจาก นโยบายด้านการเกษตร เป็นนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรโดยตรงและมีความสำคัญกับรายได้ ความเป็นอยู่และระบบเศรษฐกิจโดยรวมในภาคเกษตร การดำเนินนโยบายด้านการเกษตรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถผลิตปลานิลได้อย่างมี

ประสิทธิภาพและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Office of the National Economic and Social Development Board (2011) และ Ministry of Agriculture and Cooperatives (2007) ที่กล่าวว่า ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้มุ่งเน้น ให้ภาคเกษตรสู่ความเป็นเลิศ เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืนจะมุ่งเน้นไปที่ความผาสุกของเกษตรกรและชุมชนการเกษตรมีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับแรก นำไปสู่การพัฒนาภาคเกษตรด้านอื่นๆ ไป

มิติที่ 2 การขับเคลื่อนนโยบายในปัจจุบันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผล จะต้องให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิผลด้านความสามารถในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ก็เพราะว่า การบรรลุเป้าหมายเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินกิจการหรือโครงการต่างๆ ที่มีกระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีการลงทุนเกิดขึ้นในทุกกระบวนการ ดังนั้นการขับเคลื่อนให้เกิดผลสำเร็จจึงเป็นตัวบ่งชี้ว่า จะสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนในทุกๆ ด้านได้ สอดคล้องกับ Anderson (1994) ที่กล่าวว่า ประเมินผลนโยบาย เพื่อให้ทราบผลว่าการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หรือไม่ ในกรณีที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายจะได้มีการปรับแผนให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์มากขึ้น ในขณะที่ การเพิ่มประสิทธิผลด้านการวัดความสำเร็จของงาน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ก็มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่า ความสำเร็จของงานเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพการดำเนินงานได้ชัดเจนที่สุด สอดคล้องกับ Buranasak Madmai (2009) ที่กล่าวว่า การจัดการกระบวนการเพื่อความสำเร็จ เป็นการจัดการกิจกรรมที่เปลี่ยนปัจจัยนำเข้า (Input) ให้เป็นผลผลิต (Output) เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกัน เพื่อจุดมุ่งหมายในการผลิตหรือการบริการให้แก่ ผู้รับบริการทั้งภายในและภายนอกองค์กร มากกว่านั้น ประสิทธิภาพด้านความสามารถเหนือกว่าระบบอื่นๆ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อไปสู่ความสำเร็จได้ สอดคล้องกับ Department of Fisheries (2016) ที่กล่าวว่า กลยุทธ์การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลานิล เพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลการเพาะเลี้ยงปลานิล และเป็นการเผยแพร่ความรู้ข้อมูลด้านการประมงสู่ผู้ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ในขณะที่ ประสิทธิภาพด้านการทำให้เกิดความพึงพอใจ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ ก็เป็นตัวแปรที่สำคัญที่ส่งเสริมให้นโยบายเกิดการขับเคลื่อนได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ความพึงพอใจไม่ว่าจะต่อเกษตรกรหรือผู้ดูแลนโยบายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จะช่วยทำให้เกิดบรรยากาศแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าร่วมกันอย่างสันติ การขับเคลื่อนนโยบายด้านการเกษตรเพื่อประชาชนจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อบูรณาการ ความรู้ ประสบการณ์รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินนโยบาย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความราบรื่นและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสอดคล้องกับ Porter (1998) ที่กล่าวว่า การบริการให้ลูกค้าหรือผู้รับบริการเกิดความประทับใจ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเพื่อเพิ่มคุณค่าหรือบำรุงรักษาสินค้ารวมทั้งบริการหลังการขายเช่นการติดตั้ง การซ่อมแซม การฝึกอบรม ซึ่งสำคัญที่สุดในการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย พบว่า มีปัญหาและอุปสรรคในการการจัดการห่วงโซ่อุปทานปลานิลในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ต้นทุนในการผลิตสูง โดยปัญหาส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการจัดการจัดหาลูกพันธุ์ปลานิลได้ยาก ทำให้พันธุ์ปลาที่มีราคาสูง ในขณะที่เกษตรกรบางรายไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำเป็นต้องเช่าที่ดินเพื่อเลี้ยงปลานิล ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันการต้นทุนทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่สูง ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ดังนั้น การขับเคลื่อนนโยบายการเลี้ยงปลานิล ภาครัฐจะต้องให้การสนับสนุนพันธุ์ปลานิลให้กับเกษตรกรอย่างเพียงพอ โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำงานบูรณาการร่วมกันกับกรมประมงในการเพาะพันธุ์ปลานิล เพื่อจำหน่ายในราคาต่ำกว่าเกษตรกร รวมไปถึงการจัดการจัดหาที่ดินให้แก่เกษตรกรเช่าในราคาถูกเพื่อทำบ่อเลี้ยงปลานิล พร้อมทั้งสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จำเป็น และให้ความรู้ในการใช้งานอย่างเพียงพอ

2. นโยบายภาครัฐไม่เอื้อต่อการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติ รวมไปถึงขาดการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและเกษตรกร เพื่อการพัฒนาและการประชาสัมพันธ์และรณรงค์การบริโภคปลานิล ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายปลานิลแปลงใหญ่ โดยจะต้องประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและเกษตรกร เพื่อเข้ามาบริหารจัดการและแสดงความเห็นอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกฝ่าย เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายปลานิลแปลงใหญ่ได้รับการบูรณาการอย่างแท้จริง

3. ปัญหาด้านราคา กลไกตลาด และความสามารถในการแข่งขัน รวมไปถึงการขาดตลาดเพื่อรองรับผลผลิตปลานิลอย่างเพียงพอ ทำให้ผลผลิตในบางฤดูการล้นตลาด เกษตรกรไม่สามารถขายปลานิลได้ ส่งผลให้ราคาปลานิลตกต่ำ ดังนั้น รัฐบาลควรที่จะเข้ามาเป็นผู้กำหนดและดูแลราคาตลาด และอาจจะต้องเข้าไปแทรกแซงกลไกตลาดในบางครั้ง เพื่อไม่ให้ราคาปลานิลตกต่ำจนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกรมากเกินไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เกษตรกรขาดองค์ความรู้ในการผลิตและบริหารจัดการ ซึ่งอาจส่งผลให้คุณภาพและมาตรฐานการผลิตปลานิลไม่ได้รับการควบคุม ดังนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการด้านปลานิล เพื่อให้ความรู้กับเกษตรกรอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการเลี้ยงปลานิลให้ได้ประสิทธิผลมากที่สุดในขณะเดียวกันก็ใช้ต้นทุนต่ำที่สุด

2. ขาดแคลนน้ำเลี้ยงปลานิลในฤดูแล้ง รวมไปถึงปัญหาโรคระบาด ภัยธรรมชาติและภัยทางสิ่งแวดล้อมที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น ภาครัฐที่ดูแลและบริหารจัดการน้ำรวมถึงเกษตรกรผู้เลี้ยง

ปลานิล จะต้องมีกรวางแผนการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการสร้างบ่อบำบัดน้ำ หรือ การกักเก็บน้ำในรูปแบบอื่นๆ เพื่อรับมือกับภาวะขาดน้ำในฤดูน้ำน้อย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีแผนการรับมือกับโรคระบาดและภัยธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งการวางแผนที่ดีจะช่วยบรรเทาความเสียหายหรือลดการสูญเสียได้

3. การขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกรและภาวะผู้นำกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้เกิดการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางและไม่มีอำนาจในการต่อรองอย่างเพียงพอ ดังนั้น ผู้นำชุมชนและเกษตรกรควรที่จะจัดให้มีการรวมกลุ่มกัน เช่น วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ หรือกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงปลานิล และเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับผู้ค้าคนกลาง อีกทั้งยังจะช่วยในเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดปลานิลอีกด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยด้านพฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกบริโภคปลานิลของคนไทยควบคู่กับการขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงปลานิล เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดหรือปรับปรุงนโยบายการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิล ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคและความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตปลานิลได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคอย่างแท้จริง อีกทั้งยังจะสามารถทำให้เกิดการควบคุมกลไกตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ทำให้เกิดการล้นตลาดของปลานิลในบางฤดูกาล จนทำให้ราคาตกต่ำจนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ อีกทั้งยังจะช่วยให้เกิดการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างครบถ้วนและเพียงพอ

References

- Anderson, J. E. (1994). *Public policy-making: An introduction* (2nd ed.). New York: Mifflin.
- Department of Fisheries. (2016). *Fisheries Statistics of Thailand 2016 Freshwater Fisheries Research and Development Bureau*. Retrieved from <http://www.fisheries.go.th/freshwater/>
- Jingjit, R. (2017). *Inside "Smart farmer" just a new concept or will turn the face of Thai agriculture*. Retrieved from <http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/1074-img.pdf>
- Madmai, B. (2009). SCADA: Intelligent technology, centralized control and evaluation systems. *Journal of Technology Promotion*, 36 (206), 66-69.

- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2007). *The policy to promote cooperative*. Bangkok: Department of Cooperative Promotion.
- National Strategic Framework (2015-2027), 2nd edition (17 September 2015)* Retrieved from http://www.planning.kmutnb.ac.th/data/R1_59.PDF
- Office of Agricultural Economics. (2016). *Potential for production and marketing of tilapia*. Bangkok: Bureau of Agricultural Economics. Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2011). *National Economic and Social Development Board No. 10 (2007-2011)*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Phimpimon, T. (2017). *Training in fish nurseries in the groove and water, Logan garden based on cost reduction and environmental impact, to enter the organic aquaculture system*. Chiang Mai: Faculty of Fisheries Technology and Water Resources Maejo University.
- Phongsrihadunchai, A. (2014). *Agricultural extension promoting system. Documents for discussion at the Provincial Agriculture and Cooperative Meeting on 27 February 2014 at the Office of Agricultural Economics*. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. New York: Free Press.
- Sarikanya, C. (2015). *Workshop on driving the work according to the important policy of the government and the Ministry of Agriculture and Cooperatives. Thursday 11 February 2016. At Vayupak Room 3-4, Centara Hotel, Government Center and Convention Center*.
- Siriwattanapakdee, T. (2016). *Civil Society: Economic Development, Foundations, and the Public*. Bangkok: Department of Social Development and Welfare.
- Subcommittee on Agricultural Preparedness to ASEAN Community. (2013). *Opportunity to Thai agricultural products to the ASEAN community*. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Subcommittee on Strategy Development and Reform Framework. (2015). *The 20-year*

- Sutthichaiya, J. (2016). *Office of Agricultural Economics shown the index of agricultural income in March rose 29.90%. Expect more April*. Retrieved from <https://www.kasetkaoklai.com/home/2017/04/สศก-เผยดัชนีรายได้เกษตรกร/>
- USAID. (2006). *U.S. Agency for International Development's (USAID) Most Serious Management and Performance Challenges*. Washington, DC: U.S. Agency for International Development.
- Wasri, P. (2015). *Civil Society Development Strategy*. Bangkok: Seutawan.
- Wattanawisut, N. (2016). *Government Infrastructure Database for Science and Technology*. Bangkok: National Research Council of Thailand. Ministry of Science and Technology.
- Yamane, T. (1967). *Statistic: An Introductory Analysis*. New York: Harper & row.

ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกที่มีอิทธิพลต่อการ
พัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ :
กรณีศึกษาบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ออยุธยา*
Positive Organizational Psychology Variables
Influencing a High Performance Organization:
Case Study of Company of Plants at
the Hi-Tech Industrial Estate,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

สมโภช ศรีวิจิตรรกุล

Sompoch Srivichitvorakul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: sompochsrivichit@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับจิตวิทยาตามหลักพุทธธรรมเชิงบวกในภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์กรและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้กับการรับรู้องค์การแห่งความเป็นเลิศ โดยดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม 400 ชุด และสัมภาษณ์เชิงลึก 18 ท่าน บริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค สรุปได้ดังนี้

ความคิดเห็นด้านภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบริษัทค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$, $SD = .785$) ด้านพฤติกรรมความเป็นบุคลากรที่ดีต่อบริษัทค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$, $SD = .777$) ด้านองค์การแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้าค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$, $SD = .805$) ด้านการปฏิบัติงานตามหลักพุทธธรรมค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, $SD = .793$) และด้านการพัฒนาองค์กรแห่ง

* Received October 17, 2018; Revised October 23, 2018; Accepted January 17, 2019

ความเป็นเลิศค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$, $SD = .804$)

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับองค์กรแห่งความเป็นเลิศมีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงและระดับสูง สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลทางจิตวิทยาขององค์การเชิงบวกเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำองค์กรและบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ คือภาวะผู้นำองค์กรแบบเบส พฤติกรรมองค์กร องค์กรแบบเซนจ์ และหลักพุทธธรรม ซึ่งมีอิทธิพลหรือพยากรณ์ได้ร้อยละ 88.7 ($R^2 = .887$)

คำสำคัญ: จิตวิทยาเชิงบวก; การพัฒนาบุคลากร; องค์กรแห่งความเป็นเลิศ

Abstract

The research on “Positive Psychological Factors Affecting Personnel Development to the Organization of Excellence “ with the objective to study factors related to psychology according to the principles of positive Dharma in leadership style, good behavior change of the organization and learning organization and perception of organization of being Excellent By conducting integrated research by collected data from 400 questionnaires and 18 in-depth interviews with companies in the Hi-Tech Industrial Estate , summarized as follows

Opinions on the change and development leadership of the company, the average level was at a high level ($\bar{X} = 4.11$, $SD = .785$) in terms of good personal behavior towards the company. The average level was very high มาก ($\bar{X} = 4.17$, $SD = .777$). Learning to develop the organization to progress at a very high level ($\bar{X} = 4.07$, $SD = .805$) in terms of performance according to Buddhist principles, average level ($\bar{X} = 4.12$, $SD = .793$) and organizational development of being Excellent Average More ($\bar{X} = 4.11$, $SD = .804$)

The results of the analysis of the relationship between leadership and the organization of excellence have a high and high level of relationship. For factors influencing positive organizational psychology to develop organizational leadership and personnel to the organization of excellence Is based on Bass’s organizational and Senge’s organizational behavior related to the principle of Buddhism which can influence or predict 88.7 percent ($R^2 = .887$)

Keywords: Positive Psychology; Organization of Excellence

บทนำ

ปัจจุบันมีการพัฒนาองค์การแห่งความเป็นเลิศกันอย่างแพร่หลายและมากขึ้น เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสารสนเทศไปอย่างรวดเร็ว และมีความสลับซับซ้อนในองค์กรมากขึ้น ทำให้การพยากรณ์ล่วงหน้ายากขึ้นไปด้วย องค์กรต่างๆ จำเป็นจะต้องแสวงหารูปแบบขององค์การ ที่มีความสามารถในการปรับตัว และสามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน (Chantanee, 2016) การที่จะก้าวไปสู่การเป็นองค์กรแห่งความเป็นเลิศได้นั้น องค์กรนั้นจะต้องเป็นองค์กรที่เก่ง มีภาวะผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการขับเคลื่อนองค์กร และบุคลากรในองค์กรเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ โดยมีแผนรองรับกับสภาวะต่างๆ อย่างชัดเจน มีการวิเคราะห์สถานการณ์ที่สามารถระดมทรัพยากรการทำงานที่รอบด้าน ทำให้สามารถปฏิบัติภารกิจบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเวลา และสร้างคุณภาพในผลงานดีเยี่ยม เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ซึ่งการบริหารองค์กรจะต้องมีการวิเคราะห์ครบทุกมุมมอง หลายมิติ แล้วแต่ความเหมาะสมและลักษณะขององค์การ โดยองค์การที่ดีมีคุณภาพจะต้องทำให้พนักงานเกิดความหวังที่จะนำพาองค์กรไปสู่ผลสำเร็จ (Phra Brahmagunabhorn P.A.Payutto, 2009) ซึ่งจิตวิทยาเชิงบวกในองค์กรเป็นการเน้นใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อศึกษาและกำหนดการพัฒนาบุคคลในเชิงบวก ซึ่งเข้ากับการศึกษาในจิตวิทยาในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ (Department of Mental Health, 2003; Chongrak, 2006) ทั้งนี้ เพราะจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) เป็นแนวความคิดจิตวิทยาที่ต่างจากมุมมองมาเป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องจุดแข็ง (Strength) คุณค่า (Value) มองโลกทางบวกหรือในแง่ดี (Optimism) ความหวัง (Hope) ความยืดหยุ่น (Resiliency) ความฉลาดทางอารมณ์ (E.Q) ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่นในเชิงบวก การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความคิดและการกระทำเชิงบวก และความสุข (Happiness) ของบุคคล (Seligman, 1998) คุณลักษณะทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) ที่ประกอบด้วยความหวัง (Hopeful) การมองโลกในแง่ดี (Optimisms) และความยืดหยุ่น (Resilient) ทำให้เกิดพฤติกรรมเชิงบวกในการทำงาน สร้างความพึงพอใจ และมีความสุขในการทำงาน ความหวัง ซึ่งเป็นกลไกในการสร้างแรงจูงใจและทำให้เกิดกระบวนการสร้างความมุ่งมั่นในการทำงาน (Boonrat, 2018)

ด้วยบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนเมือง และส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประเทศ ซึ่งพนักงานมีพฤติกรรมเชิงบวกในการทำงาน สร้างความพึงพอใจในขณะปฏิบัติงานและมีความสุขในการทำงานในองค์กร ทำให้ความหวังในความก้าวหน้าและมีความมั่นคงและยั่งยืนใน ซึ่งผู้วิจัยมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับปัจจัยทางจิตวิทยาขององค์การเชิงบวกที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการเป็นพนักงานที่ดีขององค์การเพื่อนำพาองค์กรสู่ความมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับจิตวิทยาตามหลักพุทธธรรมเชิงบวกในภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์กรและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้กับการรับรู้องค์การแห่งความเป็นเลิศของพนักงานโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรับรู้องค์การแห่งความเป็นเลิศของพนักงานโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อศึกษาทางด้านจิตวิทยาเชิงบวกตามหลักพุทธธรรมองค์การและในความเป็นภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์กรที่เป็นองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ในการเชื่อมโยงกับไทยแลนด์ 4.0

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทคแตกต่างกัน
2. ภาวะผู้นำตามแนวคิดของ Bass พฤติกรรมองค์กร (Organ) องค์กรแบบ Senge หลักพุทธธรรม (Buddhism) และองค์กรแห่งความเป็นเลิศมีความสัมพันธ์กัน
3. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของ Bass พฤติกรรมองค์กร (Organ) องค์กรตามแบบ Senge และหลักพุทธธรรม (Buddhism) มีอิทธิพลต่อการพัฒนาองค์กรแห่งความเป็นเลิศ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ที่เป็นตัวแปรในการศึกษาคือ ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ กรณีศึกษาบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านพื้นที่ โดยใช้พื้นที่การศึกษาพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาเชิงบวกและปัจจัยต่างๆ เกี่ยวกับบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค โดยใช้ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ พนักงานบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้จัดการบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค

ขอบเขตด้านเวลา โดยเริ่ม ตุลาคม 2560 – กันยายน 2561 เป็นเวลา 1 ปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พนักงานบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้บริหารหรือผู้จัดการฝ่ายบุคคลจำนวน 18 คน ซึ่งผู้วิจัยเลือกสุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารหรือผู้จัดการบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค โดยยึดตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่เป็นตัวแทนประชากรที่เหมาะสม และทำการสังเคราะห์ผลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพนักงานและสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือผู้จัดการจากบริษัทที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง

การสร้างเครื่องมือวิจัยและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1) เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ที่เป็นแบบสอบถามเพื่อสอบถามพนักงานบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค โดยเครื่องมือวิจัยที่สร้างขึ้นไปทดลอง (Try-out) กับพนักงานบริษัทอื่นจำนวน ๓๐ คน ที่ไม่ใช่เป็นพนักงานบริษัทที่ใช้เป็นอย่างไรในการวิจัยครั้งนี้ ก่อนที่นำมาแบบสอบถามไปใช้สอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจริง ซึ่งผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) = 0.863

2) เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ สร้างเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างฯ และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารหรือผู้จัดการเชิงลึก (In-depth Interview) ตามจำนวนผู้เชี่ยวชาญ 18 คน จากที่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้กำหนดแผนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการใช้สำรวจ (Survey Research) ได้แก่การแจกแบบสอบถาม บริษัทหรือหน่วยงานที่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 ตัวอย่าง ตามที่กำหนดไว้

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะใช้การสัมภาษณ์แบบที่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยนำหนังสืออย่างเป็นทางการโดยคำรับรองของคณะมนุษยศาสตร์ เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเอง พร้อมกับส่งบริบทเนื้อหาต่างๆที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ล่วงหน้า และกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ส่วนในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะขออนุญาตจากผู้เชี่ยวชาญใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพนิ่งและเคลื่อนไหว

การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาเอกสาร (Documentary Review) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเน้นการวิเคราะห์สาระสำคัญด้านหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กำหนดตามประเด็น ดังนี้

1) การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาตามหลักพุทธธรรมเชิงบวกในภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์กรและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้กับการรับรู้องค์กรแห่งความเป็นเลิศของพนักงานในองค์กร

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยการวิเคราะห์ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานการวิจัยและสมมติฐานทางสถิติ คือการทดสอบสมมติฐานด้วย t - test, ANOVA : F - test และ LSD. (Least - Significant Different) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นว่ามีความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างโดยกำหนดค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งถ้ามีค่าเท่ากับหรือน้อยกว่า 0.05 แสดงว่า Sig. มีระดับความคิดเห็นแตกต่างกัน สำหรับการทดสอบสหสัมพันธ์ (Multiple Correlation) โดยใช้วิธีวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson s moment Correlation analysis) สำหรับทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรม การนำค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่คำนวณได้มาแปรผลในรูปของความสัมพัทธ์นั้นใช้เกณฑ์ เช่น ถ้าหากค่าสัมประสิทธิ์มีค่าเท่ากับ 0 แสดงว่าตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่ถ้าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าไม่เท่ากับ 0 แสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน โดยที่ทิศทางของความสัมพันธ์พิจารณาจากเครื่องหมายของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่คำนวณได้ ซึ่งจะแปรผลไปตามเกณฑ์การวัดระดับสหสัมพันธ์ ที่กำหนดไว้ในเกณฑ์การแปลผลระดับสหสัมพันธ์นั้นๆ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยการสังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องปัจจัยทางจิตวิทยาองค์กรเชิงบวกที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้เทคนิค 6C ได้แก่ การจัดกรอบแนวคิด (Conceptualize) การแสดงความคิดเห็น (Commentate) การจัดหมวดหมู่ (Category) การจำแนกกลุ่ม (Classify) การจัดเนื้อหาสาระ (Content) และประเด็นสำคัญ (Important Topic) โดยจัดกระทำไปพร้อมๆกันในช่วงการดำเนินการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึกย่อ และการถอดเทปบันทึกจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งสรุปได้ภาพถ่ายจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน พร้อมทั้งการจัดหมวดหมู่ในแต่ละตัวแปร จนกระทั่งได้ข้อมูลครบถ้วนและเหมาะสมที่จะนำไปสังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยสรุปได้คือกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 72.50 ส่วนเพศชาย มีช่วงอายุ 26-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.00 มีวุฒิการศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. คิดเป็นร้อยละ 49.50 รองลงมาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 24.00 และต่ำสุดคือสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 6.00 โดยอยู่ฝ่ายการผลิต คิดเป็นร้อยละ 58.50 สำหรับสถานภาพส่วนใหญ่เป็นโสด คิดเป็นร้อยละ 46.50 รองลงมาคือแต่งงานแล้ว (อยู่ด้วยกัน) คิดเป็นร้อยละ 43.00 และต่ำสุดคือหม้าย/หย่าร้าง คิดเป็นร้อยละ 4.50 ส่วนรายได้ต่อเดือนส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระหว่าง 10,001 - 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 42.50 และต่ำสุดคือ 40,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 3.00 เป็นต้น

ตาราง แสดงความสัมพันธ์ความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค

ความสัมพันธ์ระหว่าง ความคิดเห็นต่อบริษัท ทั้ง 5 ด้าน	ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานทั้ง 5 ด้าน				องค์กร แห่งความ เป็นเลิศ
	ภาวะผู้นำ ตาม Bass	พฤติกรรม องค์กร	องค์กรแบบ Senge	พุทธธรรม (Buddhism)	
- ภาวะผู้นำตามแนวคิด (Bass)	-	.778**	.724**	.686**	.662**
- พฤติกรรมองค์กร (Organ)	.776**	-	.835**	.804**	.765**
- องค์กรตามแบบ (Senge)	.724**	.835**	-	.854**	.807**
- พุทธธรรม (Buddhism)	.686**	.805**	.854**	-	.849**
- องค์กรแห่งความเป็นเลิศ	.662**	.756**	.807**	.849**	-

ตาราง การถดถอยเชิงพหุคูณของปัจจัยทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านภาวะผู้นำ (Bass) พฤติกรรมองค์กร (Organ) องค์กรตามแบบ Senge และหลักพุทธธรรม(Buddhism) มีอิทธิพลต่อความเป็นเลิศ ดังนี้

ตัวพยากรณ์ด้าน	b	S.E.	Beta	t	Sig.
- ค่าคงที่	.014	.115	-	.123	.902
- ภาวะผู้นำตามแนวคิด (Bass)	.059	.042	.057	1.382	.168
- พฤติกรรมองค์กร (Organ)	.073	.052	.075	1.400	.162
- องค์กรตามแบบ (Senge)	.221	.053	.232	4.168	.000**
-พุทธธรรม (Buddhism)	.533	.049	.552	10.802	.000**

R = .942 R² = .887

by Durbin-Watson = 1.909

2. ผลการทดสอบสมการถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression) แสดงให้เห็นว่า ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 โดยมีปัจจัยที่เป็นตัวพยากรณ์หรือปัจจัยที่มีอิทธิพลทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำองค์กรและพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศฯ ซึ่งมีค่า Sig. น้อยกว่า $\alpha = 0.01$ เท่ากับ 0.000* แสดงว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกเพื่อพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ ประกอบด้วยภาวะผู้นำองค์กรแบบเบสส์ พฤติกรรมองค์กร องค์กรตามแบบเซนจ์ และหลักพุทธธรรม จึงพยากรณ์ได้ว่า ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำองค์กรและพัฒนาบุคลากรสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศ ได้ร้อยละ 88.7 ($R = .942$, $R^2 = .887$)

3. จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้บริหารบริษัทได้ใช้หลักจิตวิทยาเชิงบวก โดยใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อบริหารพนักงานภายในองค์กร มีการเน้นจริยธรรมซึ่งพนักงานทุกคนยึดถือปฏิบัติเสมอ ซึ่งผลการสังเคราะห์จากการสัมภาษณ์ สรุปได้ดังนี้

3.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับจิตวิทยาตามหลักพุทธธรรมเชิงบวกในภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์กร โดยจิตวิทยาทางด้านบวก ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ ความหวัง การมองโลกในแง่ดี การรับรู้ความสามารถแห่งตนเอง และการพลังใจใฝ่ทำงานอยู่เสมอ ดังนี้

(1) ความหวัง เป็นความหวังว่าตนเองจะได้รับและประสบการณ์ในทางบวกและเชื่อว่าตนเองจะมีความสามารถเพียงพอต่อการทำงานและมีประสบการณ์ในทางบวกได้

(2) การมองโลกในแง่ดี เป็นการมองในทางที่จะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เช่น การมองสิ่งต่างๆ หรือมองปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในทางที่ดีหรือในทางบวก มีผลต่อสุขภาพจิต ของผู้มองเอง มองสิ่งรอบข้าง รอบตัวเอง และมองดูคนรอบข้างหรือมององค์กรรอบข้างด้วย

(3) การรับรู้ความสามารถแห่งตนเอง ด้วยความสามารถของบุคคล ไม่อาจคงที่ได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่นตามสภาพการณ์ได้ สิ่งที่จะกำหนดประสิทธิภาพในการแสดงออกของบุคคล จึงขึ้นอยู่กับ การรับรู้ความสามารถของตนเองในสภาวะการณ์นั้นๆ จึงเชื่อว่าบุคคลที่มีความสามารถ จะแสดงออกถึงความสามารถนั้นออกมา คนที่เชื่อว่าตนเองมีความสามารถจะมีความอดทน อุตสาหะ ไม่ท้อถอยง่าย และจะประสบความสำเร็จในที่สุด

(4) การพลังใจใฝ่ทำงาน มีปัจจัยที่ทำให้พนักงานบริษัทมีพลังใจใฝ่ทำ 2 ปัจจัยคือ

(ก) ปัจจัยภายนอก ไม่อาจควบคุมได้ เช่น หัวหน้า/เจ้านาย ลูกน้อง เพื่อนร่วมงานซึ่งจะกำหนดให้สิ่งนั้นต้องเป็นอย่างนี้ สิ่งนี้ต้องเป็นอย่างนั้น คนนั้นควรพูดอย่างนี้ คนนี้ควรทำอย่างนั้น อาจจะทำไม่ได้ยาก

(ข) ปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถทำได้ เช่น การควบคุม”วิธีการคิด” หรือ “ความคิด” ของตนเอง โดยกำหนดให้คิดสร้างสรรค์ในทางบวก แต่ให้หยุดคิดในเชิงลบ เป็นต้น

ดังนั้น ฝ่ายทรัพยากรบุคคล (HR) จึงได้จัดอบรมเพื่อพัฒนาให้บุคลากรในองค์กรได้พัฒนาความคิดแบบสร้างสรรค์ในทางบวก โดยใช้หลักจิตวิทยาเชิงบวกและใช้หลักธรรมาภิบาล ในการเน้นจริยธรรมของ

พนักงาน ซึ่งไม่เน้นการลงโทษพนักงานที่เป็นด้านลบ จะเน้นในด้านบวก โดยดึงส่วนดีของพนักงานมาใช้ประโยชน์ ทำการชี้แจงให้พนักงานได้รู้ล่วงหน้า แต่ถ้าพนักงานยังทำผิดมาซ้ำๆ ซ้ำกันอีก ต้องเชิญมาพูดคุยก่อน ถ้าทำผิดเงื่อนไขจึงจะลงโทษ โดยทำสัญญาใจกันไว้ เป็นต้น

3.2 ความคาดหวังในภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมารับรู้องค์การแห่งความเป็นเลิศของพนักงานบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค โดยส่วนใหญ่เป็นภาวะผู้นำในการพัฒนาบริษัทฯ คือ ผู้นำได้สร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้ทำงานอย่างเต็มศักยภาพ โดยชี้แจงถึงความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การทำงานของพนักงานแต่ละฝ่าย และจัดเรียงลำดับไว้ 3 อันดับ คือ

- (1) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้งบุคลากรทางการศึกษา
- (2) การพัฒนาบุคลากรและการส่งเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน
- (3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับบริหารงานบุคลากร

ดังนั้น การพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี การบูรณาการเทคโนโลยีที่เป็นข้อมูลหรือสารสนเทศ และสมรรถนะทางเทคโนโลยีสมรรถนะเพื่อพัฒนาศักยภาพของพนักงานในบริษัทฯ

3.3 ปัจจัยทางจิตวิทยาเชิงบวกตามหลักพุทธธรรมองค์การในความเป็นภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์การที่เป็นองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ในการเชื่อมโยงกับไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งจิตวิทยาเชิงบวกในหลักพระพุทธศาสนา ได้เน้นให้พนักงานบริษัทมีความเมตตา มีความปรารถนาดีให้พนักงานมีความรักสามัคคีในหมู่ผู้ร่วมทำงาน คือ ผู้นำได้ยึดหลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ทั้งนี้เพื่อให้พนักงานบริษัทมีใจรักและความผูกพันในองค์กร มีความขยันในการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย และพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับยุคไทยแลนด์ 4.0 คือการพัฒนาศักยภาพและนวัตกรรมที่เทคโนโลยีสารสนเทศได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยรวดเร็ว โดยการปรับตัววิธีการคิด วิธีการทำงานและการบริหารขององค์กรต่างๆ เพื่อเสริมสร้างทักษะให้เป็นชุมพลที่สำคัญกับองค์กรยิ่งขึ้น

3.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางจิตวิทยาตามหลักพุทธธรรมเชิงบวกในองค์การกับความเป็นภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขององค์การและการรับรู้การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของพนักงานให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมของบริษัทฯ โดยภาวะผู้นำของบริษัทฯได้นำหลักจิตวิทยาในด้านบวก มาปรับใช้กับพนักงานในบริษัทฯคือด้านการจูงใจเชิงบวกที่ยกย่องพนักงานที่ได้ใช้ศักยภาพของตนทำงานด้วยความขยันไม่ขาดงานบ่อย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย และมีพฤติกรรมในการรักษาระเบียบและวินัยของบริษัทฯด้วยดี รวมทั้งดูแลสุขภาพตนเองทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้นได้อย่างต่อเนื่องทุกปี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การบริหารจัดการบริษัทโดยใช้จิตวิทยาเชิงบวกและหลักธรรมาภิบาลเพื่อบริหารพนักงานภายในองค์กรที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดกับพนักงาน มีองค์ประกอบ 4 ปัจจัย เช่น ความหวัง การมองโลกในแง่ดี การรับรู้ความสามารถของตนเอง และการปลงใจใฝ่ทำงานอยู่เสมอ ดังนี้

1) ความหวัง เป็นความหวังว่าตนเองจะได้รับและประสบการณ์ในทางบวกและเชื่อว่าตนเองจะมี ความสามารถเพียงพอต่อการทำงานและมีประสบการณ์ในทางบวกได้

2) การมองโลกในแง่ดี เป็นการมองในทางที่จะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เช่น การมองสิ่งต่างๆ หรือมองปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในทางที่ดีหรือในทางบวก มีผลต่อสุขภาพจิต ของผู้มองเอง มองสิ่งรอบข้าง รอบตัวเอง และมองดูคนรอบข้างหรือมององค์กรรอบข้างด้วย

3) การรับรู้ความสามารถของตนเอง ด้วยความสามารถของบุคคล ไม่อาจคงที่ได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่นตามสภาพการณ์ได้ สิ่งที่จะกำหนดประสิทธิภาพในการแสดงออกของบุคคล จึงขึ้นอยู่กับ การรับรู้ความสามารถของตนเองในสภาวะการณ์นั้นๆ จึงเชื่อว่าบุคคลที่มีความสามารถ จะแสดงออกถึงความสามารถนั้นออกมา คนที่เชื่อว่าตนเองมีความสามารถจะมีความอดทน อุทิศหา ไม่ท้อถอยง่าย และจะประสบความสำเร็จในที่สุด

4) การปลงใจใฝ่ทำงาน มีปัจจัยที่ทำให้พนักงานบริษัทมีปลงใจใฝ่ทำ 2 ปัจจัยคือ

- ปัจจัยภายนอก ไม่อาจควบคุมได้ เช่น หัวหน้า/เจ้านาย ลูกน้อง เพื่อนร่วมงานซึ่งจะกำหนดให้ สิ่งนั้นต้องเป็นอย่างนี้ สิ่งนี้ต้องเป็นอย่างนั้น คนนั้นควรพูดอย่างนี้ คนนี้ควรทำอย่างนั้น อาจจะถูกกำหนดได้ยาก
- ปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถทำได้ เช่น การควบคุม”วิธีการคิด” หรือ”ความคิด” ของตนเอง โดยกำหนดให้คิดสร้างสรรค์ในทางบวก แต่ให้หยุดคิดในเชิงลบ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางจิตวิทยาองค์การเชิงบวกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลากรสู่องค์การแห่งความเป็นเลิศฯ จึงขอเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ควรทำวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับจิตวิทยาที่ปรึกษาในบริษัทในเขตนิคมอุตสาหกรรมไฮเทคและนิคมอุตสาหกรรมอื่นๆ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) ควรทำวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรมอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบระหว่างนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ

3) ควรทำวิจัยรูปแบบนิคมอุตสาหกรรมที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งความเป็นเลิศของนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย

References

- Boonrat, S. (2018). The Development of the Country with the Philosophy of a Sufficient Philosophy in the Era of Thailand 4.0. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(2), 197-206
- Chantanee, A.(2016). *Advance Management Research Methodology*. (3rd ed.). Bangkok: Jaransanidwong Company.
- Chongrak, D. (2006). *Theory of Counseling and Initial Psychotherapy*. No. 1. Bangkok: Technology Promotion Association (Thai-Japanese), 2006.
- Cronbach, Lee J. (1974). *Essentials of Psychological Testing*. (3rd ed.). New York: Harper& Row.
- Department of Mental Health. (2003). *A Guide to Developing Social Care Standards in the Ministry of Public Health*. Nonthaburi: Department of Mental Health.
- Kotler, P. (1997). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control*. (9th ed.) Englewood Cliffs: Prentice Hall International.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2009). *The Buddhist's Discipline*. (51th ed.). Bangkok: Pimsuay.
- Phra Thammawisuthikawee (Phichit Dhitavanno). (2006). *Mental Development. Type 8*. Bangkok: Creative Company Limited.
- Seligman. M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.

Revisiting the Dichotomy of Educational Research Paradigms: English Language Teaching Underpinning*

Sureepong Phothongsunan
Assumption University, Thailand.
Email: sureepong@hotmail.com

Abstract

In this paper, educational research paradigms in relation to English language teaching are elucidated and the dichotomy between the two main paradigms challenged. In the first part, the writer looks into the division of two different paradigms: the positivist and the interpretive. The writer analyses each paradigm, examining the methods, ontology and epistemology associated with it, including data collection instruments. The pros and cons of each paradigm are also presented critically. Finally, a conclusion is reached by questioning the segregation of the educational research into two distinct mutually exclusive schemes.

Keywords: Positivist; Interpretivist; Research Paradigms; English Language Teaching; Education

*Received March 25, 2018; Revised March 27, 2018; Accepted September 19, 2018

Introduction

Educational research is principally separated into two different paradigms. The term paradigm was employed widely by Kuhn (1996) to investigate changes in key ideas in natural sciences. Such extensive use led to perplexity over its definition. He defined a paradigm as a disciplinary matrix, which the theory is one important part of, comprised of four general categories: symbolic generalizations; metaphysical paradigms; values; exemplars. Within this matrix, it is metaphysical paradigms that are closest to areas such as epistemology and ontology.

Scotland (2012) suggested that a paradigm can serve a set of systematic and theoretical beliefs consisting of a theoretical framework, in which case scientific theories can be tested, evaluated and revised.

The defined term thus appears to describe movements within natural science. However, researchers have used the term 'paradigm' in social science because they believe that the use of certain methods in social scientific research carries with them implicit stances on the nature of social reality and what constitutes human knowledge of this reality.

In English Language Teaching (ELT), the two paradigms also play an important role as groundwork when it comes to conducting research. Many ELT researchers and educators make use of research tools purported by each paradigm to find facts, understand reality and even develop theory. At present, some combine or mix these instruments in hope of attaining deeper, more reliable investigation. Next, a positivist paradigm will be introduced and explicated.

Positivist Paradigm

Where positivists apply their beliefs to social science, they implicitly make specific postulations about the nature of reality and the nature of knowledge. They assume that social reality is independent of human minds and is governed by general laws and relationships. Knowledge of this social reality is discoverable and takes the form of objective truth. Philosophically, they often take a realist position, believing that the objects of thought have an independent existence and are not dependent on a

knower. As researchers, they identify themselves as observers of social reality who can discover its rules through the application of scientific experimental protocols.

Researchers working in the positivist paradigm aim to find laws or law-like generalisations, which elucidate observable human behaviour. This has implications for their research design. Their research usually takes the form of experiments and work with quantitative data.

Hypotheses

One example of a typical experiment on the investigation of phenomena starts with the creation of a hypothesis. Cohen et al. (2001) define the hypothesis as a national statement of the relations between two or more variables. The criteria for a good hypothesis are that it is a statement about the relationship between two or more variables and that it has clear implications for testing the relationship. There are also two additional criteria: the hypothesis is compatible with current knowledge and that it is expressed as economically as possible.

Afterwards, an experimental group of subjects is selected and the hypothesis is tested, using well-developed statistical tests and conventions. The hypothesis is then accepted or rejected. If it is accepted, then it is considered generalizable. The process of proving or disproving hypotheses parallels the method used in the natural sciences. Between a scientific and a non-scientific statement is the criterion of falsifiability. A scientific statement is falsifiable whereas a non-scientific statement is not. Within the positivist paradigm to the social sciences, this also holds. Two key concepts in this kind of research are validity and reliability.

Validity and Reliability

Validity deals with the issue of whether the experiment proved or disproved what it set out to test. For example, a researcher may set out to experiment whether Thai girls are more intelligent than Thai boys at age 15. To do this he/she may use a test incorporating maths questions and English language questions on a sample of

Thai boys and Thai girls. The results of the test may show a significant difference between the results of the boys and those of the girls, leading the researcher to conclude that Thai girls are more intelligent than Thai boys at age 15. However, readers of the research may criticise its validity, pointing out that intelligence cannot be simply measured based on an ability to answer written verbal and mathematical questions. The experiment does not prove what it set out to prove, even though the testing indicates a significant difference between boys and girls.

Reliability focuses on a slightly different area. It is a measure of the rigidity of the experimental method in the research whether the experiment can be repeated and yield the same result if done again. In the previous example, the experiment may have been reliable but not valid. However, if the experiment is considered to be unreliable, it cannot be valid.

Measurement Scales

The positivist paradigm uses quantitative data. It is important to consider the types of data that can be collected, as this has implications for the use of instruments for testing within the positivist paradigm. Peers (1996) cites four different scales: nominal, ordinal, interval and ratio. In a nominal scale, observations are placed into categories. The categories are well-defined, mutually exclusive and thorough. The data can be compiled in the form of frequency counts. An ordinal scale introduces the idea of order. Therefore, categories can be ranked. However, the intervals between scores are not necessarily equal. For example, the final placement of runners at the end of a race requires the use of an ordinal scale. As for an interval scale, there is labelling, ordering and equality of units of measurement. However, there is no zero point. Therefore, numbers cannot be multiplied or divided. Finally, a ratio scale has all the qualities of the interval scale. In addition, it has an absolute zero point.

Using parametric and non-parametric tests

Corresponding to Cohen et al. (2001), parametric tests are designed to represent the wider population which can be a group or a nation. They make assumptions about the wider population and the characteristics of the wider population. In using parametric tests, the researcher assumes that the distribution of scores in the population is normally distributed and that the scores are part of an interval scale. In contrast, non-parametric tests are not designed for generalisation. They are designed for specific populations and they can be used with ordinal scales.

Pros and cons of the positivist paradigm

A number of criticisms have been made of the positivist paradigm. Some critics have pointed out that the paradigm uses methods established in the natural sciences. Natural science deals with the material world which is “out there”. The nature of social reality is different and there is no social world “out there” independent of human minds. Social reality is shaped by individuals and it involves complex nets of ideas, groups of people and their surroundings. Positivists are limited by their paradigm in at least two senses. They tend to focus on observable behaviour and their hypotheses involve relatively few variables. Despite working within the positivist framework of a determined social world where humans are not individual agents but mechanistically respond to stimuli, men and their social world are too complex for the causes of their behaviour to be reduced to one or two variables.

The strengths of the positivist paradigm sit within its claims. For a positivist, it is a means of establishing the objective truth. Using inferential statistics, the results of testing small groups can be expanded to wider populations. With continued testing, a depiction of human behaviour can be built and relationships between key factors in human behaviour can be established.

Detractors have questioned the positivist paradigm for its dehumanizing consequences. Human beings are treated as experimental objects and the researcher isolates himself/herself from the world studied. Subsequently, an interpretative paradigm will be discussed.

Interpretative Paradigm

Often compared on the polarity, the interpretive paradigm takes different ontological and epistemological positions from the positivist paradigm. Interpretive researchers do not see the social world as it exists yet perceive that it is constructed by human beings. As it is people who define their social world, interpretive researchers try to discover how humans see and understand this world. The researcher thus is part of the study as a partaker interacting with the partakers. The research serves as the creation of meanings amid the participants, and the researcher is one of those involved.

Interpretative Methods

The methods used by interpretive researchers differ greatly from those of positivist research (Scotland, 2012). While positivist researchers start their research with a hypothesis, interpretivists use more open-ended research questions. Moreover, interpretive studies are often idiographic, using small numbers of participants. This is because the purpose is not to generalise, but to discover the meanings which participants place on the social situations under study.

In the process of the research, participants often create new meanings and make new connections to ideas. Interpretive research is often called heuristic. By our very nature as human beings, we are able to communicate with one another and in interpretive research, such forms of communication are given priority. It is also connected with hermeneutics as Hermeneutics originally involved the study and interpretation of ancient texts, but in interpretive studies, this can be extended to the study and interpretation of qualitative data.

Interviews and Questionnaires

One of the key implements in interpretive research is the interview. Interview types can fall into three categories: structured; semi-structured and unstructured. In a structured interview, the interviewer has a defined set of questions for the

interviewee. In the semi-structured interview, the interviewer has a set of questions but there is more room for developing ideas. The questions act to loosely structure the interview process but the interviewer is less controlled than in the structured interview. In the case of an unstructured interview, the interviewer does not have a pre-prepared set of questions.

Questionnaires are another way of obtaining qualitative and quantitative data. Questionnaires are used in both positivist and interpretive research. In the interpretive paradigm, there is more flexibility in the use of questionnaires. They can be used to generate qualitative data from larger groups of people than the more time-consuming interviews. They can also be used to confirm the findings of interviews with larger groups of people. This does not necessitate generalisations from small groups to larger populations, rather the results of the interview data can be used to focus the questionnaire. Interpretive researchers may also use succeeding questionnaires to gain depth in the research.

Ethnography and Case Studies

Ethnography is on the interpretive side of the paradigm division. The purpose of ethnographic research is to produce detailed pictures of events or cultures without the need to worry about how representative the situation is or what the implications might be in terms of other events or cultures. The ethnography from this stance is a stand-alone happening that is to be assessed by the depth of its depiction and the complexity of its description.

Where the argument is made for generalisability, this takes a different form from positivist generalisability. Interpretive generalisability involves heuristic methods to build frameworks of analysis and for interpretation.

Case studies are defined by Denscombe (1998) as strategies rather than methods. In the case study one particular group or organisation is selected and studied thoroughly and events are studied as they naturally occur. The researcher aims to gain depth in one area rather than the shallower breadth through the use of surveys.

Grounded theory

One method of conducting interpretive research is grounded theory where ideas are generated from the analysis of data itself. The researcher does not test a theory against qualitative data but uses data to develop a theory. However, it is important to consider what is meant by grounded theory as there is a danger of implicitly accepting a blank slate view of the mind. This is because usually a researcher has a highly trained mind and is possessed and affected by a large number of theories. Thus, in grounded theory, the researcher consciously tries to place theories at the back of his/her mind, collects data in response to open questions, and then analyses the data, trying to find or adapt theory to create the closest aptness with the data.

Validity

Within the framework of this paradigm, the researcher's findings are an interpretation of the events within the study. Validity issues are therefore slightly different from those of the positivist paradigm. The conclusions drawn from the research should be backed up by the qualitative data so that the study is coherent. To strengthen validity claims, triangulation can be used, where researchers use two or more methods in their investigations. If the different methods reinforce the same conclusion, then validity claims are fortified.

Pros and cons of the interpretive paradigm

Cohen and Manion (1997) address critics of interpretive approaches (Rex, 1974; Giddens, 1979). Arguments vary from the concerns about false consciousness to the relativism of the paradigm.

Cohen et al. (2001) provide two examples of studies in a car factory which showed completely different findings. One revealed a virtuous circle of organizational practices that valued leniency and team spirit while the other found a vicious circle of mistreatment and manipulation. It is concluded that both forms of

the same reality co-occur because the reality is multi-dimensional. Nevertheless, for a positivist, such inconsistent findings are intolerable.

The strengths of the interpretative paradigm come from its naturalistic approach, relying on natural forms of human communication, and its acceptance that the social world is complex and cannot be reduced to the relationship between a small numbers of variables. It is able to accommodate human change over time.

Discussion of the paradigm dispute

If paradigms are compared using Guba and Lincoln's (1989) division into ontology, epistemology and methodology, the following observation could be made:

For the positivist paradigm, there is an objective world independent of human minds. It is an ordered world, governed by general laws and relationships. In terms of knowledge, it is about establishing the objective truth. Methodologically, the truth is revealed through the testing of hypotheses using rigorous quantitative methods. If proved correct, the hypothesis is generalizable. The experiment and its results can be replicated.

On the other hand, under the interpretive paradigm, ontologically, there is no objective reality. Reality is constructed by individuals and therefore, as each individual is different, there are multiple realities. Epistemologically, knowledge is individually construed and socially subjective and methodologically, researchers seek the perspectives of others through their own subjective interpretations.

It would appear that scientific statements are those which are falsifiable. However, the idea of paradigm shifts within science, where established theories supported by the mainstream of scientists are overthrown by competing theories which are incompatible with them has to be taken into account. This counterpart's Berlin's (1999) conception and criticism of the jigsaw puzzle of knowledge, whereby those who possess the right qualities or techniques are able to piece together the absolute objective truth. There is, therefore, a modern conception of science that is non-positivist, which has a strict adherence to method but open-mindedness as to result.

Social reality is full of ideas and processes which are the developments of human beings. Many can be altered by humans, whose beliefs and perceptions may change over time. While criticism of the use of statistical methods in sociology is valid, it is difficult to claim that the social world is in the same way as the objects of study of the natural sciences.

Whilst there is undeniably a strong debate on paradigms, some arguments for mixed methods can be considered. Nunan (1993) claims that within the debate the interpretivists have been most vociferous in their criticism of the positivists. This, he believes, is due to the experimental researchers' need for qualitative data in order to build the theoretical frameworks within which they can conduct their experiments.

In contrast to this, Hammersley (1990), who intended to reverse the process of moving from qualitative data gathering and analysis to statistical experimentation, suggested that the use of statistics could be a preliminary instrument to find out significant factors in the complex processes which social psychology is seeking to disentangle.

Thus, methods from the two paradigms are sometimes used in triangulation. Cohen and Manion (1997) note that in its use of multiple methods, triangulation may utilize either normative or interpretive procedures; or it may draw on methods from both these approaches and use them together.

Conclusion

The writer pointed out that educational research paradigms in the discussion are mutually exclusive with ontological and epistemological positions in conflict. The two paradigms categorized are the positivist and the interpretive. It is noted that science is full of interpretation and there are periods of conflict involving a reassessment of the models used to investigate the world. It can be defined more as a process than a product. However, whether experimental research involving inferential statistics in the social world can take a non-positivist stance is unresolved. Research in both areas requires the design of conceptual frameworks. Nonetheless, the design of the frameworks in experimental research precedes the data gathering, while in

interpretive research the framework emerges from the data. Neither type of study emerges from a blank position as humans are born to learn to think in a world full of ideas and processes.

As an English teacher dealing with the intricacies of university life, the writer prefers a heuristic approach as it tends to be more practical as a form of the investigation but an open mind should be kept. The natural sciences investigate an external world through human interpretation and strictly agreed procedures. However, when it comes to socio-educational research, human society manifests itself in multiple ways and exists within the external world. While interpretive criticisms of experimental methods in education are strong, it remains to be seen whether the gap between the paradigms will be bridged and whether this will bring about a reconsideration of the paradigms per se.

References

- Berlin, I. (1999). *The Roots of Romanticism*. London: Chatto & Windus.
- Cohen, L. & Manion, L. (1997). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2001). *Research Methods in Education*. London: Routledge Falmer.
- Denscombe, M. (1998). *The Good Research Guide*. Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan.
- Guba, E., and Lincoln, Y. (1989). *Fourth Generation Evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Hammersley, M. (1990). *The Dilemma of Qualitative Method Herbert Bloomer and the Chicago Tradition*. London: Routledge.
- Kuhn, T. S. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nunan, D. (1993) *Research Methods in Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peers, I. (1996). *Statistical Analysis for Education and Psychology Researchers*. London: Falmer Press.
- Rex, J. (1974). *Approaches to Sociology: an Introduction to Major Trends in British Sociology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Scotland, J. (2012). Exploring the philosophical underpinnings of research: Relating ontology and epistemology to the methodology and methods of the scientific, interpretive, and critical research paradigms. *English Language Teaching*, 5(9), 9–16.

สติสู่สันติ: ปลูกต้นไม้แห่งสติเพื่อสันติภาพของโลก*

Mindfulness Brought Peacefulness: Grow Mindfulness Tree for World Peace

¹ประทีป พิษทองกลาง และญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง
Prateep Peuchthonglang and Yathaweemintr Peuchthonglang
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand.
¹Email: Khun_Jedrin@hotmail.com

บทคัดย่อ

การใส่ใจจิตใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และมีจิตสำนึกของการใส่ใจสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่เราต้องพึ่งพาอาศัยเท่านั้น ที่จะกลายเป็นทักษะสำคัญในอนาคต การจะพัฒนาทักษะสำคัญเช่นนั้นได้ ก้าวแรกคือ การสร้างสันติภาพภายใน คือ มีสติ ไม่ขัดแย้งภายในตนเอง เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ เห็นใจ และไม่เบียดเบียน และเกิดจิตสำนึกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เราต้องพึ่งพิงอาศัย อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดสันติภาพภายนอก คือ สันติภาพของโลกนั่นเอง “โลกสมัยใหม่ ไม่ได้ต้องการซูเปอร์ฮีโร่มาช่วยปกป้องโลก แต่ต้องการมนุษย์ธรรมดาที่มีสติเพียงพอที่จะไม่ทำร้ายโลกเท่านั้น”

บทความนี้ ผู้เขียนต้องการอธิบายการปลูกสติเพื่อแก้ปัญหา และปลูกเมตตาเพื่อสันติภาพ โดยอุปมาเหมือนต้นไม้ใหญ่ ที่ต้องเริ่มจากการหล่อเลี้ยงเมล็ดพันธุ์ การบำรุงรากแก้ว เมื่อรากแก้วของต้นไม้แห่งสติเข้มแข็ง จะเติบโตเร็ว ทนแดด ทนฝน ทัดทานแรงลม ปลอดภัยจากปลวก หนอน แมลง เกิดดอกได้ชม ผลิตผลได้ลิ้มรส สบายตา สบายใจ ให้ร่มเงาแก่คนทั่วไป

คำสำคัญ: สติ; สันติ; สันติภาพ

Abstract

Paying attention to other people's feelings and caring for the environment are important skills for the future. Developing these two skills are the first steps to create a peaceful mind which has awareness and can live with other people without conflict and in harmony and care for nature and the environment. These skills also are an important base for having world peace. We do not need the superhero to protect the world in the modern era, but we need only the normal people who have sufficient mindfulness and do not harm the other people or the world. Therefore, the author explains the cultivation of mindfulness for solving problems and growing loving-kindness for peace.

The mindful cultivation is compared to the huge tree that we need to grow and especially to take care of the taproot. When the taproot of the mindfulness tree is strong, it can outgrow, resist bad weather, be safe from termites, worms, and insects; and then it can bloom, give fruit, and shade to everyone.

Keywords: Mindfulness; Peacefulness; Peace

บทนำ

พระโอรสปาฏิโมกข์ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (Thai Tipitaka/25/183-185/90-91) นี้คือ ร่องรอย หลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งสันติที่มุ่งสันติภาพให้เกิดแก่มนุษย์ อันเป็น “ความสุขแท้” ที่มนุษย์ทุกคนต่างแสวงหาด้วยกันทั้งสิ้น

“ความสุขแท้” ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นหา และค้นพบ ถึงกับทรงอุทาน ณ บริเวณสระมุจลินทรในช่วงเวลาสายแห่งการเสวยวิมุตติสุขว่า “สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี” (Thai Tipitaka/25/25/42) สุขที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนั้น ทรงใช้อะไรเป็นเครื่องมือแสวงหา หรือแนวทางที่นำพาพระองค์ไปพบกับสันติสุขดังกล่าวมานั้น คืออะไร อาจจะเป็นคำถามที่มีหลายคำตอบ ตามความคิดของแต่ละคน แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ พระพุทธองค์ทรง หันกลับมาสื่อสารกับตัวเอง เพื่อพิจารณาทบทวน เดือนตัวเอง พร้อมทั้งเริ่มปรับท่าทีและปรับวิถีชีวิตให้ถูกต้องเพื่อจะก้าวไปสู่สันติได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการเพียรมีให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น การพยายามละอกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว การเร่งพัฒนากุศลธรรมให้เกิด และรักษาตัวกุศลธรรมเอาไว้ให้งอกงาม ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้ความพากเพียรของพระพุทธองค์สำเร็จสมบูรณ์ คือ วางสติได้ถูกต้อง โดยการมีสติกำหนดรู้ที่ฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม เมื่อสติกำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดจากฐานทั้ง 4 ได้ สมายิย้อมมีพลังแก่กล้าขึ้น โดยเริ่มจากขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ มีสติเข้มแข็งสามารถตัดราคะ โทสะ และโมหะ อย่างถอนรากถอนโคนจนเข้าถึงสันติ “ความสุขแท้” ในที่สุด

ความสุขแท้ คือ ชีวิตที่วางมีสติที่ถูกต้อง (Right Mindfulness) กำกับ ควบคุมและรู้เท่าทันความคิดของตนเอง ไม่กระทำการ หรือตัดสินใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความหุนหันพลันแล่นภายใต้อิทธิพลของไฟที่กำลังสุ่มใจ คือ ไฟคือความอยากได้ผลประโยชน์ และความต้องการ ไฟคือความโกรธเกลียดและไฟคือความหลง ในขณะที่เผชิญหน้ากับสถานการณ์ความกดดัน ยุ่งยาก และซับซ้อนต้องใช้สติเป็นเครื่องมือในการกำกับ และตรวจสอบ ไม่ให้ประมาท ย่ำใจ และหลงใหลในชัยชนะ ซึ่งอาจจะก่อเกิดผลกระทบในเชิงลบตามมา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเตือนว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลละความชนะและความแพ้เสียแล้ว จึงสงบระงับ (เวร) นอนเป็นสุข” (PhramahaHansa Dhammhaso, 2016) ความสุขแท้ มีได้สำหรับมนุษย์ที่มีสติสมบูรณ์ และมุ่งมั่นพัฒนาตนเองเท่านั้น หากได้มีกับมนุษย์ทุกคนไม่ ดังนั้น เมื่อไม่มีความสุขที่แท้ ความทุกข์ก็เกิด ความขัดแย้ง ความไม่มีสันติภาพก็ตามมา พระมหาดวงเด่น จิตตญาณ และคณะ (Duangden, Jaturong, Thanat, 2018) ได้เสนอไว้ว่า ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ความขัดแย้ง

เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์อยู่เสมอมา โดยมีหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับกรณีความขัดแย้งในสังคมมากมาย นับตั้งแต่ระบบสังคมเล็กๆ เช่น ในสถาบันครอบครัว กรณีพิพาทระหว่างสามีภรรยา หรือคนในครอบครัวเดียวกัน หรือระบบสังคมที่กว้างขึ้น เช่น ระหว่างองค์กร หรือผู้ร่วมงาน ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างเผ่าต่างชาติพันธุ์ หรือระหว่างประเทศต่อประเทศ ความขัดแย้งจึงกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในอีกแบบหนึ่ง ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสังคมหรือของมนุษย์ เมื่อมีมนุษย์หรือมีสังคมก็ย่อมที่จะต้องมี ความขัดแย้ง ความขัดแย้งสามารถพิจารณาได้หลากหลายมิติทั้งในด้านมิติของสังคมและวิถีชีวิต การเข้าใจความขัดแย้งย่อมทำให้เกิดการสร้าง ความเข้าใจเพื่อการอยู่ร่วมกันได้ เมื่อหมดความขัดแย้ง สันติภาพก็จะเกิดกับโลก

เงื่อนไขสำคัญของการสร้างสันติภาพของโลก คือ มนุษย์ต้องมองความเหมือนมากกว่าความต่าง การจะทำเช่นนั้นได้ มนุษย์ทุกคนต้องมีสติ สติจะช่วยให้เราเกิดปัญญา และมีเมตตาต่อกัน ซึ่งเอื้อให้เกิดทางออกโดยสันติวิธี (Pisal Visalo, 2012) การใช้สติแก้ปัญหา ใช้เมตตาสร้างสันตินั้นจำเป็นต้องปลูกฝังพัฒนา โดยเริ่มจากพัฒนาสติในตัวเองอันเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนโครงการ ใช้เป็นตัวแบบในการสร้างทางเลือก (Alternatives) อีกรูปแบบหนึ่งในฐานะเป็นเครื่องมือ (Tool) หรือเป็นแกนหลักที่จะนำไปใช้ได้จริงในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของสังคมไทย ปัจจุบัน (Phrakhru Sunthonkhemapinan, 2017) ผู้เขียนเชื่ออย่างสนิทใจว่า “โลกสมัยใหม่ ไม่ได้ต้องการซูเปอร์ฮีโร่มาช่วยปกป้องโลก แต่ต้องการมนุษย์ธรรมดาที่มีสติเพียงพอที่จะไม่ทำร้ายโลกเท่านั้น” (Peuchthonglang, 2014) ดังนั้น บทความนี้ ผู้เขียนต้องการอธิบายการปลูกสติเพื่อแก้ปัญหา และปลูกเมตตาเพื่อสันติภาพ โดยอุปมาเหมือนต้นไม้ใหญ่ ที่ต้องเริ่มจากการหล่อเลี้ยงเมล็ดพันธุ์ การบำรุงรากแก้ว เมื่อรากแก้วของต้นไม้แห่งสติเข้มแข็ง จะเติบโตเร็ว ทนแดด ทนฝน ทัดทานแรงลม ปลอดภัยจากปลวก หนอน แมลง เกิดดอกได้ชม เกิดผลได้ลิ้มรส สบายตา สบายใจ ให้ร่มเงาแก่คนทั่วไป

มนุษย์ คือ ต้นไม้เล็กในป่าใหญ่

ศาสนาเกิดขึ้นและดำรงอยู่เพื่อโอบอุ้มและร้อยรัดมนุษย์ให้อยู่ร่วมกัน กล่าวคือ ศาสนาทั้งหลาย ย่อมเกิดมาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตมนุษย์ โดยศาสนาประเภทเทวนิยมเชื่อว่าพระเจ้าสร้างและเป็นผู้กำหนดชีวิตมนุษย์ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งใดในชีวิตได้ ส่วนศาสนาประเภทอเทวนิยม เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีองค์ประกอบของธรรมชาติที่สมดุลโดยมีระบบคุณธรรมความดีเป็นพื้นฐานของจิตใจสามารถพัฒนาตนเองได้จนถึงจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ธรรมะของแต่ละศาสนา คือ การอธิบายกฎธรรมชาติของชีวิต ทุกศาสนากล่าวถึงความเป็นมาและจุดกำเนิดของชีวิต ความเชื่อและแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายสูงสุด หลักธรรมคำสอนของศาสนาจึงได้วางแนวทาง ระบบ และแนวปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองจนบรรลุเป้าหมายคำสอนของแต่ละศาสนาตามความเชื่อของตนเอง มนุษย์ไม่ว่าจะมีความเชื่อ นับถือศาสนาใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นเพียงชีวิตเล็กๆ ในโลกใบนี้ แต่ก็มีพลังอำนาจที่จะสร้างสรรค์และทำลาย

โลกได้เช่นกัน การเริ่มต้นความคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ถูกต้อง เป็นต้นทางที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจชีวิตและรู้จัก “ความสุขที่แท้” ได้ด้วยตนเอง พระพุทธองค์เปรียบชีวิตมนุษย์ว่ามีเพียงเล็กน้อย อย่าเสียเวลาไปทำร้ายคนอื่น ควรสร้างชีวิตให้มีคุณค่า ดังต่อไปนี้

มนุษย์มีชีวิตเพียงเล็กน้อย อย่าเสียเวลาไปทำร้ายคนอื่น

ชีวิตเหมือนรอยมิดที่กรีดลงน้ำเมื่อยกมิดขึ้นรอยก็หายไป พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ รอยขีดในน้ำย่อมขาดหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้นฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยรอยขีดในน้ำ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) ชีวิตเหมือนหยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้าดวงอาทิตย์ขึ้นมาก็ลอยหาย พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า “พราหมณ์ หยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้า เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นก็เหือดแห้งไปอย่างรวดเร็วอยู่ได้ไม่นาน แม้นฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยหยาดน้ำค้าง ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมากบุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีหรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) ชีวิตเหมือนฟองน้ำย่อมแตกหายไปอย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า “พราหมณ์ เมื่อฝนเม็ดใหญ่ตก ฟองน้ำย่อมแตกหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้นฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยฟองน้ำ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกันเป็นของน้อย รวดเร็ว มีทุกข์มากมีความคับแค้นมาก บุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา พึงทำกุศลพึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีหรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) ชีวิตเหมือนใบไม้จะหลุดจากขั้ว (อ่อนแก่ ไม่แน่นอน) พระพุทธเจ้าตรัสกับบุตรของคนฆ่าโคผู้แก่เฒ่า ในโคฆาตกปุตตวัตถุว่า “บัดนี้ ท่านเปรียบเหมือนใบไม้เหลือทิ้งยมทูต มาปรากฏแก่ท่านแล้ว ท่านอยู่ใกล้ปากแห่งความเสื่อม และแม้แต่เสปียงเดินทางของท่านก็ยังไม่มียเลย” “ท่านนั้นจงทำที่พึงแก่ตนเอง จงรีบพยายามจงเป็นบัณฑิต ท่านขจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน จะเข้าถึงอริยมุมนั้นเป็นทิพย์” (Thai Tipitaka/25/235-239/105-106) เมื่อมนุษย์เข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ด้านความเป็นอนิจจัง ก็จะหยุดความลุ่มหลงมัวเมาในชีวิต เห็นชีวิตเป็นของน้อย ไม่ประมาท เร่งรีบละอากุศล รีบเจริญกุศลพัฒนาชีวิตให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (Peuchthonglang, 2017)

มนุษย์มีเวลาเพียงน้อยนิด ควรสร้างชีวิตให้มีคุณค่า

ชีวิตเหมือนพยับแดด ดุจมายา เห็นจริงแต่ไม่จริง พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตนกล่าวไว้ในมหาปชาบดีโคตมีเถรียาปทานว่า “นำดิเตียน ร่างกายที่ปัจจัยปรุงแต่งมีภาวะหวั่นไหว ปราศจากแก่นสาร เปรียบได้กับต้นกล้วยเช่นเดียวกับพยับแดด ซึ่งเป็นมายา ต่ำช้าไม่มั่นคง” (Thai Tipitaka/33/158/408) ชีวิตเหมือนความฝันเมื่อตื่นปลันก็หายไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุรุษย่อมสำคัญเบญจขันธ์ใดว่า นี้ของเราเบญจขันธ์นั้นบุรุษนั้นย่อมละไปเพราะความตาย บัณฑิตผู้เป็นพุทธมามกะ รู้ชัดโทษนี้แล้ว ไม่พึงน้อมไปเพื่อความยึดถือว่าเป็นของเรา” “บุรุษผู้ตื่นขึ้นแล้ว ย่อมไม่เห็นสิ่ง

ที่เกี่ยวข้องด้วยความฝัน ฉันทใด ใครๆ ย่อมไม่เห็นชนผู้เป็นที่รักซึ่งตายจากไปแล้ว ฉันทนั้น” (Thai Tipitaka/29/41-42/149-153) ชีวิตเหมือนสายฟ้าแลบ ไม่นานพลันหายไปแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ชีวิต อติภาพ สุขและทุกข์ทั้งปวง เป็นธรรมที่ประกอบกันขึ้นชั่วขณะจิตเดียว ขณะย่อมหมุนไปอย่างรวดเร็ว... ชันธทั้ง หลายมาโดยสภาวะที่ไม่ปรากฏแต่ทำลายไปแล้ว ก็ไปสู่สภาวะที่ไม่ปรากฏย่อมเกิดขึ้นและดับไป เหมือน สายฟ้าแลบในอากาศ ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/29/10/48-54) สรุปได้ว่า นัยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่าง ถ่องแท้ด้านความเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องของความอนัตตา เพราะเป็นคำสอนที่สำคัญมากใน พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในทุกสรรพสิ่ง แม้แต่ในชีวิตของตนเอง ไม่สามารถบังคับ อ้อนวอน หรือให้เป็นไปตามใจที่เราต้องการได้ สุดท้ายก็ดับดับไปตามกาลเวลา (Peuchthonglang, 2017) เมื่อมนุษย์เข้าใจชีวิตอย่างถูกต้อง ก็จะเห็นตามความเป็นจริงว่า ตนเองเป็นเพียงต้นไม้เล็กในป่าใหญ่ มนุษย์มีชีวิตเพียงเล็กน้อย และมีเวลาเพียงน้อยนิด ก็จะไม่เสียเวลาไปทำร้ายคนอื่น เพิ่มเวลาสร้างคุณค่าให้ กับชีวิต

บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสติ

สันติภาพมิใช่เป็นเพียงการกระทำให้มนุษย์หยุดรบกันเท่านั้น แต่สงครามและสันติภาพเป็นปัญหา ที่ซับซ้อนและเกี่ยวกับสภาวะการแห่งหลายอย่างของชีวิตท่ามกลางปัญหาอื่นมากมายที่กดดันมนุษย์อยู่ เช่น สภาพเศรษฐกิจ ปัญหาความอดอยาก การต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากไม่ได้รับการ แก้ไขและปล่อยทิ้งคงอยู่ต่อไป ก็จะเปลี่ยนภาวะของสันติภาพกลับไปสู่ความขัดแย้งอีก ปัญหาสำคัญ จะมีวิธี การใด ที่จะสร้างสรรค์ภาวะแห่งสันติภาพให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริงในสภาพสังคมที่มีความซับซ้อน ขัดแย้ง และยิ่งเต็มไปด้วยความความรุนแรงในหลายพื้นที่ของโลกเช่นในปัจจุบัน ซึ่งการระงับสิ่งเหล่านั้ นั้นสามารถทำได้ด้วยตัวมนุษย์เอง คือการมีสติ โดยต้องเริ่มจากการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสติในตัวเอง

การบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสติ ทำได้โดยการภาวนา การภาวนาหรือการตระหนักรู้ความรู้สึกแต่ละ อย่างที่เข้ามาเยือน โดยให้ผู้ปฏิบัติกลับมาสู่การหายใจอย่างมีสติ และกำหนดรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้น และ เมื่อตระหนักรู้อย่างมีสติถึงความรู้สึกนั้นแล้ว ความรู้สึกนั้นก็สงบระงับลง ผู้ปฏิบัติภาวนาเพื่อรู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลงนั้นและปล่อยวางความรู้สึกนั้นลงด้วยความรู้ตัวในทุกขณะ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ ทรงต้องการให้ภิกษุทั้งหลายสำรวมระวัง ให้มีสติทั่วพร้อมเพื่อสกัดปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น โดยให้สำรวมอินทรีย์ เพื่อ มิให้เกิดกิเลส ตัณหา และอกุศลธรรมครอบงำได้ รวมทั้งการไม่ประมาทหมัวเมาในชีวิต พระพุทธองค์ ทรงแนะนำให้ใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป มีสติและพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการ คือ ใช้ความคิดถูกวิธี การกระทำในใจโดยอุบายแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึง ต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบ และโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตองให้รู้จักสิ่งที่ดี ที่ชั่ว ยิ่งกุศลธรรมให้เกิดขึ้นด้วยอุบายที่ชอบซึ่งจะทำให้ไม่เกิดอวิชชาและตัณหา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสใน

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัยอยู่ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตมาฉับใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแบบคาบ) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความคิดขึ้นของอริยมรรค มืองค์ 8 ฉะนั้น ภิกษุ ผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีทำอริยมรรค มืองค์ 8 ให้มาก” (Thai Tipitaka/19/55/44-45) หรือตรัสในปมาทาทิวรรคว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนโยนิโสมนสิการนี้” (Thai Tipitaka/20/91/15) และทรงตรัสในทุตติยปมาทาทิวรรคว่า “เพราะพูดถึงองค์ประกอบภายใน เราไม่เห็นองค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เหมือนโยนิโสมนสิการเลย” (Thai Tipitaka/20/10/17)

สติ คือ รากแก้วของชีวิต

เมื่อมนุษย์มีสติตั้งมั่น มีสติที่สมบูรณ์ ก็เหมือนการมีรากแก้วของชีวิต จะทำให้มนุษย์มีสติเป็นฐานในการพิจารณา เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์ แก้ปัญหาความขัดแย้งในชีวิตของตนเอง และสร้างสันติภาพภายในตนและสันติภาพแก่โลกได้ การมีสติตั้งมั่น จะทำให้เราเข้าใจชีวิตตามหลัก “อริยสัจ 4” จะนำพาผู้ที่มีทุกข์ให้เข้าใจถึงกระบวนการแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และจิตใจ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดของความทุกข์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิด และการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเอง และในสัมพันธภาพที่มีต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบตัว พระธรรมปิฎก (P.A. Payutto, 1999) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่เด่นของอริยสัจไว้หลายประการ ได้แก่ (1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหามาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้ (2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ (3) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกด้วยดี เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป (4) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปะวิทยาการหรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนและไม่ว่าศิลปะวิทยาการ หรือกิจการต่างๆ นั้นจะเจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสูญสลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทน อย่างไรก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ก็จะคงยืนยง ใหม่และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดกาล มีสติทำให้เข้าใจอริยสัจ สันติภาพในกึ่งอกงาม สันติภาพโลกก็บังเกิด

ดอก ผล รมเงาแห่งสติ คือ สันติภาพ

สันติภาพมีความหมายที่กว้าง มิใช่เพียงการปลอดสงคราม แต่หมายรวมถึงการปลอดภาวะความรุนแรงทางกายภาพและทางโครงสร้าง สันติภาพ จึงหมายถึงสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำ ความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม สันติภาพเป็นทั้งเป้าหมาย ตัวบ่งชี้สภาพปัญหา และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง (Areeya, 2003) ส่วนสรณีย์ สายศร (Saisorn, 2017) ได้เสนอไว้ว่า สันติภาพภายใน (Internal Peace) คือ สภาวะของจิตใจที่มีความสงบสุข เยือกเย็น รื่นเริงอยู่กับปัจจุบันขณะ ใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์ขุ่นมัว เช่น ความโกรธ ความทะยานอยาก ความฟุ้งซ่าน เป็นต้น รวมทั้งมีความรักและความเข้าใจ ซึ่งเป็นรากฐานของการนำสันติภาพมาสู่สังคม ภายนอก จะหนุนเสริมสันติภาพภายนอก (External Peace) คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม ความรุนแรง และความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงและการทำลายล้าง และเป็นสภาวะที่สังคมมีความสงบสุข สันติและ ชื่นบาน ผู้คนมีวิถีชีวิตที่มีความเคารพ อ่อนน้อม และไม่เบียดเบียนต่อชีวิตอื่นและธรรมชาติ รวมทั้งมีความ ยุติธรรมในสังคมและมีความสมานฉันท์ไม่แบ่งแยกด้วยความรักและเข้าใจซึ่งกันและกันของผู้คน

การสร้างสันติภาพภายใน ต้องเน้นการฝึกปฏิบัติเจริญสติในทุกอิริยาบถเพื่อให้เกิดความสุขสงบ ภายในจิตใจ ทิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh, 1993) เสนอให้เรากลับมาฝึกฝนและพัฒนาจิตใจของตน โดยการเจริญสติให้ตระหนักรู้อยู่กับปัจจุบันขณะในทุกอิริยาบถในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถ สัมผัสถึงความสงบและความสุขจากการมีสติอยู่กับปัจจุบัน และเป็นอิสระจากการคิดฟุ้งซ่านหรือกังวลกับ เรื่องในอดีตหรืออนาคต ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความทุกข์และความไม่สงบของจิตใจ โดยเริ่มจากการฝึก ปฏิบัติด้วยการหายใจอย่างมีสติในลักษณะของอานาปานสติ หรือการมีสติระลึกภูมหายใจเข้า ออก เพื่อ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสงบและผ่อนคลาย สามารถดำรงสติและความรู้ตัวทั่วพร้อมไว้ โดยไม่ปล่อยความรู้สึกให้ปรุง แต่งไปตามสิ่งที่มากระทบ ในการฝึกปฏิบัตินั้น สามารถปฏิบัติในที่ใด หรืออิริยาบถใดก็ได้ ขอเพียงให้ ตระหนักรู้อยู่กับขณะปัจจุบันรวมทั้งทำการพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าของชีวิตและสิ่งที่กระทำอยู่ หลัก การนี้ มุ่งเน้นการสร้างความสงบให้เกิดแก่ตนเองของปัจเจกบุคคลและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเยียวยา จิตใจต่อไป

การเจริญสติทุกอิริยาบถนี้ จะก่อให้เกิดสันติภาพภายในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นดอก และผลแห่ง สติ เป็นการเจริญรอยตามพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ชม ได้ลิ้มรส จนเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยสติ และทรงเป็น รมเงาแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย สามารถพัฒนาพระอริยสาวกจนมีจิตวิญญานเสรีจากอาสวะกิเลสทั้ง ปวงได้ ดังปรากฏในคำพูดของพระอรหันต์หลายองค์ ดังภาษิตของพระสมิทธิเถระ ความว่า “เราออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา มีสติปัญญาเจริญ มีจิตมั่นคงดีแล้ว เจ้ามารร้ายเอ๋ย เจ้าจันดาลรูป แปลกประหลาดต่างๆ ตามใจชอบเถิด แต่จะไม่อาจทำให้เราสะทกสะท้านได้เลย” (Thai Tipitaka/26/46/ 320) ภาษิตของพระอุชยเถระ ความว่า “ข้าแต่พระพุทธองค์ผู้ทรงแก่กล้าแล้ว ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่ พระองค์ พระองค์ทรงหลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งมวล ข้าพระองค์ดำรงอยู่ในพระโอวาทของพระองค์ จึงอยู่

อย่างผู้ปราศจาก อาสวกิเลส (Thai Tipitaka/26/47/320) ภาษิตของพระสังยุตเถระ ความว่า “ตั้งแต่เรา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ความดำริอันต่ำทราม ประกอบด้วยโทษ ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักเลย (Thai Tipitaka/26/48/320)

สติสู่สันติ: ปลุกต้นไม้แห่งสติเพื่อสันติภาพของโลก

สันติภาพของโลกที่แท้จริงต้องขับเคลื่อนด้วยความรัก (Love in Action) มิใช่ความเกลียดหรือ ความโกรธ ถือเป็น การต่อสู้เชิงจิตวิญญาณ โดยทุกการกระทำเพื่อสันติภาพ จะต้องเป็นการปฏิบัติที่ไร้ ความรุนแรงที่ไม่มีวิธีหรือรูปแบบที่ตายตัว แต่ต้องอาศัยความตื่นตัวและความสร้างสรรค์ที่จะรู้เองว่าสิ่งใด ควรทำหรือไม่ควรทำ และมีความกล้าหาญพอที่จะท้าทายกับความรุนแรงด้วยแรงขับเคลื่อนของความรัก และปฏิเสธการใช้ความรุนแรงโดยเด็ดขาดนั่นเอง (Thich Nhat Hanh, 1993) การจะรู้ว่าสิ่งใดควรทำ หรือไม่ควรทำ ต้องเริ่มจากการมีสติ จนเกิดสันติภายในจิตใจที่เข้มแข็ง จิตใจที่เข้มแข็งจะสามารถรู้เท่าทัน ความทุกข์ และเอาชนะกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง การทำลายล้าง คือ สันติภาพภายในตน (internal peace) ส่วนสันติภาพภายนอก (External Peace) คือ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ และไม่เบียดเบียน ซึ่งสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัย สันติภาพภายในใจเป็นพื้นฐานสำคัญ (P.A. Payutto). (1999) การมีสติที่เข้มแข็งภายในใจตัวเอง ก็เหมือน การปลุกต้นไม้แห่งสติภายในจิตใจตัวเอง เมื่อมนุษย์ทุกคนมีสติสมบูรณ์ สันติภาพก็จะเกิดแก่โลก มนุษย์ต้อง ทำตนเป็นดังชาวสวนที่รับผิดชอบงานด้านสันติภาพที่คอยดูแลบ่มเพาะสติ อบรมสั่งสอนตนเอง ทำตนให้ เห็นเป็นแบบอย่าง ปลุกความรัก ความเมตตา เพียรพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงการรู้จักกิเลสของตนเอง เมล็ด พันธุ์แห่งการภาวนาเพื่อสันติภาพก็จะบังเกิด

กระบวนการปลุกสติเพื่อแก้ปัญหา และปลุกเมตตาเพื่อสันติภาพโลก

สติเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนามนุษย์ทุกระดับในยุคปัจจุบัน การปลุกฝังการฝึกสติต้องเริ่มตั้งแต่ เด็กโดยการเปิดโอกาสให้เด็กมีความสุขที่ได้มาแสวงหาคำความรู้ใหม่ๆ และใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นที่หลากหลายภายในสังคมแห่งการเรียนรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องช่วยดูแลสถานะด้านจิตใจและอารมณ์ อันจะนำไปสู่ การเกิดสติ และมีสมาธิในการเรียนต่อไป เรื่องนี้เป็นหลักการและแนวคิดที่มีผลวิจัยรับรองเป็นสากลหลาย ชิ้น โดยเด็กจะสามารถเข้าใจถึงภาวะความเครียดที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวัย และมีวิธีรับมือกับ ความเครียดที่เกิดขึ้น รวมถึงเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเอง ผู้ปกครอง ครูต้อง คอยชี้ให้เห็นว่าสติสามารถสร้างได้ในทุกอิริยาบถ อาจจะเริ่มจากแนะนำให้เดินสมาธิ เปิดเพลงให้เขาผ่อนคลาย รู้สึกนั่งสงบ จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเมื่อเกิดความเคยชิน เด็กจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของ เขาเองได้ เมื่อเด็กเกิดสติ สมาธิก็จะตามมา เด็กเมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า สามารถ

รูปภาพที่ 1 รูปแบบกระบวนการปลุกสติ และปลุกเมตตาเพื่อสันติภาพโลก

พัฒนาและสร้างสันติภาพให้แก่โลกใบนี้ได้ การปลุกสติเพื่อแก้ปัญหา และปลุกเมตตาเพื่อสร้างสันติภาพโลกนี้ เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่เป็นความหวังของมนุษยชาติที่จะทำให้ทุกคนมั่นใจได้ว่า จะสามารถสร้างอัจฉริยภาพด้านการเรียนรู้รวมทั้งเพิ่มทักษะการใช้ชีวิตในสังคมร่วมสมัยให้มีความสุขในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีปัญหาชีวิต เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง แตกต่างกันไป บางคนแก้ปัญหาได้เร็ว บางคนแก้ปัญหาได้ช้า หรือแก้ปัญหาไม่ได้เลย สติถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสันติภาพด้านในใจตนเอง โดยเริ่มจากการฝึกและปลุกสติ รู้ทันจิต พิจารณาทุกข์และสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตให้เห็นตามความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 มีเมตตาแก่ตนเอง มีเมตตาต่อผู้อื่น จนเกิดเป็นสันติภาพภายนอกได้อย่างแท้จริง ผู้เขียนขอสรุปองค์ความรู้ในการปลุกสติเพื่อแก้ปัญหา และปลุกเมตตาเพื่อสันติภาพโลกดังนี้

1. กระบวนการปลุกสติ

การมีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทันจิตด้วยหลักอริยสัจ 4 สามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิต มีความลึกซึ้งและมีหลักการอื่นๆ ซ้อนซ้อนและผสมผสานรวมกันอยู่ในหลักธรรมนี้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในหลักอริยสัจ 4 จะช่วยนำพาผู้ที่มีทุกข์ให้เข้าใจถึงกระบวนการแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและจิตใจ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นไป

จนถึงจุดสิ้นสุดของความทุกข์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเองและในสัมพันธภาพที่มีต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบตัว โดยมีองค์ประกอบดังนี้ (1) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์ (2) สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา (3) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัดมหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน (4) มรรค หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมีองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การเจริญสติทุกอิริยาบถนี้ จะก่อให้เกิดสันติภาพภายในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นดอก และผลแห่งสติ เป็นการเจริญรอยตามพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ชม ได้ลิ้มรส จนเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยสติ และทรงเป็นร่มเงาแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย สามารถพัฒนาพระอริยสาวกจนมีจิตวิญญานเสรีจาก อาสวะกิเลสทั้งปวงได้ จนเกิดเป็น “สันติภาพภายใน” ได้

2. กระบวนการปลูกเมตตา

การที่มนุษย์มีเมตตาต่อตนเอง โดยเริ่มจากการรู้จักตัวเอง หมั่นฝึกฝนสติ รู้ว่าอะไรควรทำ และอะไรไม่ควรทำ ดำรงชีวิตด้วยการเคารพสิทธิคนอื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตัวเองด้วยอบายมุขต่างๆ ดำรงตนอยู่ในข้อปฏิบัติตามศาสนาที่ตนนับถือ ศรัทธา รักษาศีล เป็นต้น นั่นคือการรักตนเอง ส่วนการขับเคลื่อนชีวิตด้วยความรักแก่คนในครอบครัว มิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ได้สร้างความเกลียดหรือความโกรธ การต่อสู้เชิงจิตวิญญาน โดยทุกการกระทำมุ่งเน้นความปรารถนาดี สุขสงบ เรียบร้อยเพื่อสันติภาพ ปฏิบัติตน ดำรงตน โดยไร้ความรุนแรง ตีนตัว และร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อสังคม นั่นก็คือ “เมตตาต่อผู้อื่น” จนเกิด “สร้างสันติภาพภายนอก” และเป็นสันติภาพของโลกที่แท้จริง

บทสรุป

การจะรู้ว่าสิ่งใดควรทำ หรือไม่ควรทำ ต้องเริ่มจากการมีสติ จนเกิดสันติภายในจิตใจที่เข้มแข็ง จิตใจที่เข้มแข็งจะสามารถรู้เท่าทันความทุกข์ และเอาชนะกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง การทำลายล้าง คือ สันติภาพภายในตน ส่วนสันติภาพภายนอก คือ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ และไม่เบียดเบียน ซึ่งสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยสันติภาพภายในใจเป็นพื้นฐานสำคัญ ทั้ง 2 ประการนี้ คือ เงื่อนไขสำคัญของการสร้างสันติภาพของโลก คือ

มนุษย์ต้องมองความเหมือนมากกว่าความต่าง การจะทำเช่นนั้นได้ มนุษย์ทุกคนต้องมีสติ สติจะช่วยให้เราเกิดปัญญา และมีเมตตาต่อกัน ซึ่งเอื้อให้เกิดทางออกโดยสันติวิธี การใช้สติแก้ปัญหา ใช้เมตตาสร้างสันตินั้น จำเป็นต้องปลุกฝัง พัฒนา โดยเริ่มจากพัฒนาสติในตัวเอง โดยอุปมาเหมือนต้นไม้ใหญ่ ที่ต้องเริ่มจากการหล่อเลี้ยงเมล็ดพันธุ์ การบำรุงรากแก้ว เมื่อรากแก้วของต้นไม้แห่งสติเข้มแข็ง จะเติบโตเร็ว ทนแดด ทนฝน ทัดทานแรงลม ปลอดภัยจากปลวก หนอน แมลง เกิดดอกได้ชม เกิดผลได้ลิ้มรส สบายตา สบายใจ ให้ร่มเงาแก่คนทั่วไป

References

- Areeya, K. (2003). *Support for Peaceful Means*. 30 Years of October 14 Documents People's Newsletter. 23-25. (3rd ed.). October 1, 2003.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996), *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Paisal Visalo. (2012). *Before the Relationship Ends*. Bangkok: Post Publishing Printing.
- Peuchthonglang, P. (2014). *Buddhist Counseling Model According to Kalyanamitra*. Doctoral Dissertation Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Peuchthonglang, P., Peuchthonglang Y. (2017). The Metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of Life. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 348-365.
- Phrakhru Sunthonkhemapinan. (2017). Buddha's Panidhana: The Panithand Project to The Goodness. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 43-56.
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1999). *Buddhist Methods of Teaching*. Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.
- Phramaha Duangden Thitañano, Phra Jaturong Ajarasuphoo, Phra Thanat Vaddhano and Sumalai Kanjana. (2018). Philosophy of Conflicts. *Journal of MCU Peace Studies*. 6(1), 284-292
- Phramaha Hansa Dhammaso. (2016). Peace Studies: the Buddhist Path to World Peace. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(sp1), 1-9.
- Saisorn, S. (2017). Lotus in the Sea of Fire: The Ways of Peace-making in the View of Thich Nhat Hanh, a Vietnamese Zen Buddhist Monk. *Humanities Journal*, 24(1), 80-111.
- Thich Nhat Hanh. (1993). *Love in action: Writings on nonviolent social change*. California: Parallax Press.

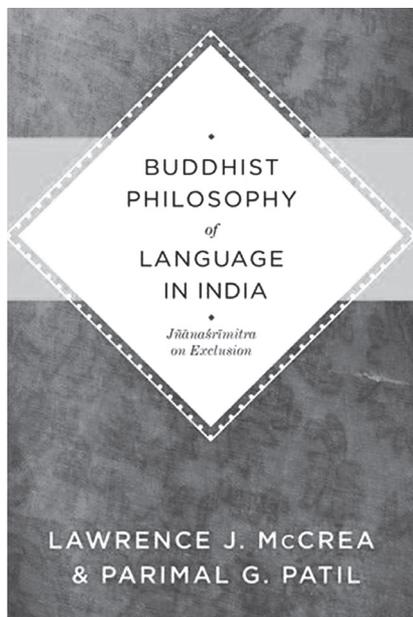
Buddhist Philosophy of Language in India : Jñānaśrīmitra on Exclusion

อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์

Oraphan Suchartkullawit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้เขียน : Lawrence J. McCrea,
and Parimal G. Patil

ปีที่พิมพ์ : October 14, 2010

จำนวนหน้า : 216 หน้า

สำนักพิมพ์ : Columbia University Press

Language : English

ISBN-10 : 0231150954

ISBN-13 : 978-0231150958

บทนำ

หนังสือที่จะนำมาวิจารณ์ต่อไปนี้มีชื่อว่า “Buddhist Philosophy of Language in India : Jñānaśrīmitra on Exclusion” เขียนโดย Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil. เป็นหนังสือที่เขียนถึงทฤษฎีการจำแนก (Theory of Exclusion) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าทฤษฎีอุปหะ (The Theory of Apoha) ของพระชญาณศรีมิตร (Jñānaśrīmitra) ทฤษฎีอุปหะเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่นำเสนอแนวคิดพุทธญาณวิทยาที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งไม่เพียงในประเทศอินเดียแต่รวมถึงระดับโลก ในทฤษฎีมีการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดปรัชญาภาษา (Language Philosophy), ปรัชญาภววิทยา (Ontology) และกระบวนการจิตวิทยา (Psychology) การเกิดขึ้นของปรัชญาภาษาและปรัชญาญาณวิทยาในยุคนั้นเกิดจากปัจจัยหลัก 2 ประการด้วยกันคืออิทธิพลของปรัชญาฮินดู 2 สายด้วยกันคือ มีมางสา (Mīmāṃsā) และ นยายะ (Nyāya) โดยเฉพาะนักปรัชญาอินเดีย ที่ต้องการเข้ามาตรวจสอบและค้นคว้าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และให้ความสำคัญกับญาณวิทยาในฐานะคุณสมบัติของจริยศาสตร์กล่าวคือผู้มีสภาวะธรรมที่ดีถือว่าเป็นผู้มีคุณธรรม ทฤษฎีอุปหะในส่วนปรัชญาภาษามุ่งเน้นที่จะตอบคำถามว่า ภาษาสามารถถ่ายทอดสิ่งที่มีอยู่จริงได้หรือไม่ ความหมายของคำที่ใช้ได้การถ่ายทอดมีธรรมชาติเกิดจากอะไร และมีลักษณะการถ่ายทอดในรูปแบบไหน

ทฤษฎีอุปหะในช่วงต้นมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการรับรู้ต่อมาทฤษฎีถูกขยายความและโต้แย้งจนเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาภาษา พระทินนาคะ (Dīnāga) เป็นผู้คิดค้นทฤษฎีอุปหะเพื่อจำแนก หมวดหมู่, แนวคิดและประเภทของแต่ละสิ่งเนื่องจากแต่ละสิ่งมีลักษณะเฉพาะ (Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil, 1893) ต่อมาพระธรรมกิริติ (Dharmakīrti) ได้นำเสนอเพิ่มเติมเรื่องเงื่อนไขของความสมเหตุสมผล 2 ประการซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทั้งเหตุการณ์เชิงประจักษ์และเชิงอนุมาน ถัดจากนั้นพระธรรมโมตระได้อธิบายการรับรู้แบบประจักษ์ (ปรัตยัก্ষะ) และแบบอนุมานในรูปแบบของกระบวนการ นอกจากนี้พระธรรมโมตระยังนำทฤษฎีอุปหะมาสู่การอธิบายแนวคิดภาษาผ่านงานเขียนที่มีชื่อว่า Monograph on Exclusion (Apoḥaprakara) โดยเริ่มอธิบายเรื่องการรับรู้ภาพเข้ามาในใจและความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับภาษา จนกระทั่งมาถึงพระชญาณศรีมิตรผู้นำทฤษฎีอุปหะมาเขียนใหม่โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของภาษา (Semantic Value) โดยทำนินยาม การจำแนกไว้ว่าคือ สิ่งที่สามารถถูกอธิบายโดยคำและเหตุผล (Exclusion is what is revealed by word and inferential reasons) ดังนั้นจากพัฒนาการจะเห็นได้ว่าทฤษฎีอุปหะไม่ใช่เพียงทฤษฎีเพียงส่วนหนึ่งของทฤษฎีความหมายในทางปรัชญาภาษาแต่ยังสามารถประยุกต์ใช้กับการตรวจสอบความรู้ได้อีกด้วย

เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจความเป็นมาของทฤษฎีอุปหะ Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil. ได้เขียนหนังสือโดยมีเนื้อหาทั้งในส่วนทฤษฎี, ประวัติศาสตร์ และ ตัวอย่างการแปลภาษาสันสกฤต จุดมุ่งหมายของการเขียนคือเพื่อแสดงจุดยืนที่ว่า การที่จะเข้าใจภาษานั้น ไม่ใช่เกิดจากการตีความอย่างเดียว ต้องเกิดจากการวิเคราะห์บริบทของสังคมนั้นด้วย ยกตัวอย่างเช่น งานเขียนชิ้นนี้เกิดขึ้นมาเพราะต้องการ

ตอบโต้แนวคิดอะไรหรือไม่, สภาพสังคม หรือ ความนิยมของคนในสมัยนั้น โดยในหนังสือได้แบ่งเนื้อหาเป็น 5 ส่วนดังนี้ 1) มุมมองของพระชฎาณศรีมิตรและประวัติความเป็นมา (Jñānaśrīmitra's Intellectual World and Its History), 2) รูปแบบพุทธญาณวิทยา (The Buddhist Epistemological Tradition), 3) การปฏิวัติญาณวิทยาของพระธรรมโมตระ (Dharmottara's Epistemological Revolution), 4) การปรับปรุงทฤษฎีโอปะหะโดยพระชฎาณศรีมิตร (Jñānaśrīmitra's Reworking of the Theory of Exclusion) และ 5) แบบฝึกหัดการแปล นอกจากนี้ยังมี ทฤษฎีฉบับสันสกฤตเพื่อใช้ในการอ้างอิงในตอนท้ายหนังสือ โดยแต่ละส่วนมีรายละเอียดโดยย่อดังนี้

1. สรุปสาระสำคัญของเนื้อหา

ส่วนที่ 1 มุมมองของพระชฎาณศรีมิตรและประวัติความเป็นมา (Jñānaśrīmitra's Intellectual World and Its History)

ในส่วนแรกเป็นส่วนเกริ่นนำเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจภาพรวมของทฤษฎีของทฤษฎีโอปะหะตามมโนทัศน์ของพระชฎาณศรีมิตรและความเป็นมา ผู้เขียนได้อธิบายความลึกซึ้งและความอิทธิพลของทฤษฎีโอปะหะต่อทั้งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและไม่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคหนึ่งและยุคถัดไป แนวคิดนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีความรู้โดยอธิบายความรู้ว่ามีที่มาได้ 2 ทางด้วยกัน คือ ปรตยักษะ (Perception) และการอนุมาน (Inference) ที่ทฤษฎีความรู้เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงเพราะพื้นฐานความคิดด้านการใช้ภาษาในสมัยนั้น เป็นที่ยอมรับว่าการสื่อสารภาษาสัมพันธ์กับความรู้ ไม่ว่าจะการประสาทสัมพันธ์และกระบวนการคิดวิเคราะห์ภายใน คำถามที่เกิดขึ้นคือ ภาษาทำงานอย่างไรมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าถึงโลกในรูปแบบใดแบบบางส่วน (Particulars) ,แบบสากล (Universal) หรือทั้งสองแบบ

นอกจากนี้ในส่วนที่หนึ่งยังแสดงถึงประวัติศาสตร์ทางความคิด ข้อโต้แย้งและพัฒนาการด้านมุมมองต่อทฤษฎีความรู้ โดยทฤษฎีโอปะหะมีฐานมาจาก 2 นิยายด้วยกันคือ การตีความ (Hermeneutics) จากปรัชญามีมังสา (Mīmāṃsā) และ ระบบการให้เหตุผล (Systematic Reasoning) จากปรัชญานายายะ (Nyāya) ในทฤษฎีต้องการหาจุดที่สัมพันธ์ ระหว่าง ธรรมชาติ (Nature), ตัวเลข (Number), การจัดหมวดหมู่ต้นกำเนิดของความรู้ (Pramānas), ธรรมชาติของการอ้างอิงของภาษา (The Nature of Linguistic Reference) และการประยุกต์ใช้ทางภววิทยา (It's Ontological Implications)

ส่วนที่ 2 รูปแบบพุทธญาณวิทยา (The Buddhist Epistemological Tradition)

ในส่วนที่ 2 ได้กล่าวลงในรายละเอียดในพระพุทธศาสนาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 ความสนใจหลักในช่วงนี้คือ ความเป็นจริงของจักรวาล (The Reality of Universal) เป็นอย่างไร ทำให้เกิดการพยายามอธิบายการมีอยู่ของสิ่งต่างๆด้วยแนวคิด ญาณวิทยา (Epistemology) และ ภววิทยา (Ontology) โดยนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนี้ 2 คนคือพระทินนาคะ (Dīnāga) และพระธรรมกิริติ (Dharmakīrti)

พระทินนาคะ (Dinnāga) มีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาความยากของทฤษฎีอนุมาน (Theory of Inference) โดยเริ่มตรวจสอบจากลักษณะทฤษฎีความรู้ว่าการรับรู้แบบประจักษ์ (Perceptual) และแบบอนุมาน (Inference) สามารถเข้าถึงความรู้เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Knowledge) ได้อย่างไร เข้าถึงความเป็นจริงในระดับบางส่วนหรือทั้งหมด และการรับรู้แบบประจักษ์ (Perceptual) และแบบอนุมาน (Inference) เป็นอิสระต่อกันหรือสัมพันธ์กัน

พระธรรมกิริติ (Dharmakīrti) ช่วยทำให้ทฤษฎีของพระทินนาคะ (Dinnāga) มีความชัดเจนขึ้น โดยการอธิบายลักษณะของความรู้ที่สมเหตุสมผลว่าต้องมีคุณสมบัติ 2 ประการคือ ต้องมาจากวิธีการรับรู้ที่เชื่อถือได้ (อวิสัมาพา) คือสภาวะความเป็นจริงและสิ่งที่ถูกรับรู้สอดคล้องกัน และ ต้องให้ผลตามเหตุปัจจัย (อรรถกิริยา) นอกจากนี้พระธรรมกิริติยังนำรูปแบบ ทฤษฎีการโต้แย้ง (Theory of Debate) ไม่ว่าจะเป็ นแนวคิดการวิเคราะห์และการประเมินคำศัพท์มาเสริมการอธิบายทฤษฎีการอนุมาน (Theory of Inference) สิ่งที่ถูกนำมาวิเคราะห์ได้แก่ คุณสมบัติที่ตรวจสอบได้ (Sadhya) และสถานที (Paksa) ซึ่งจะ ช่วยในการเปรียบเทียบ สิ่งปรากฏพื้นฐานว่าเหมือนหรือต่างกับวัตถุอื่นอย่างไร ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้ทฤษฎี ของพระธรรมกิริติ (Dharmakīrti) เข้าใจง่ายขึ้นและนำมาสู่สภาพการปฏิบัติจริงๆ

จะเห็นได้แนวคิดพุทธญาณวิทยาของพระทินนาคะและพระธรรมกิริติมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบ พื้นฐานของการตระหนักรู้ (Investigation of the Basic of Awareness: Alambanapariksa) ต่อการเข้าถึง ความจริงประเภทต่างๆ ซึ่งแม้ในงานเขียนชิ้นนี้พระทินนาคะจะให้ความสำคัญในเรื่องจิตแต่ในงานเขียนหลัก ของท่านที่มีชื่อว่า The Compendium on the Source of Knowledge (Pramasamuccaya) พระทินนาคะหลีกเลี่ยงที่จะอธิบายเรื่องจิตและกายซึ่งงานเขียนของพระธรรมกิริติก็มีลักษณะคล้ายกันคือให้ เหตุผลที่สนับสนุนใกล้เคียงกันทั้งเรื่องจิตนิยมและวัตถุนิยม

ส่วนที่ 3 การปฏิวัติญาณวิทยาของพระธรรมโมตระ (Dharmottara's Epistemological Revolution)

ในส่วนที่สาม กล่าวถึงพัฒนาการทางพระพุทธศาสนาในช่วงยุคสมัยของพระธรรมโมตระ (Dharmottara) พระธรรมโมตระ (Dharmottara) เน้นอธิบายการทำงานของความตระหนักรู้ที่แท้จริง (Valid Awareness) โดยโต้แย้งเรื่องวัตถุที่ถูกรู้ ว่าสภาวะที่แท้จริง (สวลักษณะ)มีส่วนประกอบของลักษณะ ซึ่งเป็นของตัวเอง (Sva) ไม่ว่าจะเป็ นทั้งลักษณะเฉพาะและลักษณะทั่วไป ดังนั้น ความตระหนักรู้ที่แท้จริง (Valid Awareness) ของวัตถุที่ถูกรู้ควรมีองค์ประกอบ 2 ส่วนด้วยกัน คือ Grasped Object (ช่วงที่ภาพ เข้าตรงสู่การตระหนักรู้) และ Determine Object (การรับเข้ามาสู่การปรากฏภาพในใจ) ปัญหาที่เขาค้น พบคือ ภาพในใจสามารถถูกเข้าใจผิดภาพ เนื่องจากปัญหาการเชื่อมต่อระหว่าง ความคิดทางจิต (A Purely Fictitious Mental Construct) กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง (A Real Object of Activity) ซึ่งทำให้เกิด ปัญหาในการให้เหตุผลแบบอนุมาน (Inference Reason) ทฤษฎี อโปะหะในช่วงนี้ได้รับการแก้ไข, แปลใหม่ จึงให้อ่านยากและไม่ได้รับการยอมรับกันเท่าไรนัก

ส่วนที่ 4 การปรับปรุงทฤษฎีโปะหะโดยพระชฎานศรีมิตร (Jñānaśrīmitra's Reworking of the Theory of Exclusion)

ในส่วนที่ 4 กล่าวถึงบทบาทของพระชฎานศรีมิตร (Jñānaśrīmitra) ทฤษฎีโปะหะฉบับนี้มุ่งแก้ความซับซ้อนที่เกิดจากท่านพระโถมตระ (Dharmottara) และทำให้พุทธญาณวิทยาเข้าใจง่ายขึ้น

ทฤษฎีโปะหะท่านชฎานศรีมิตร (Jñānaśrīmitra) ได้เห็นตรงกันกับท่านธรรมโถมตระ (Dharmottara) เรื่อง 2 หมวดของ ความตระหนักรู้ที่แท้จริง (Valid Awareness) คือ Grasp Object (ช่วงที่ภาพเข้าตรงสู่การตระหนักรู้) และ Determine Object (การรับเข้ามาสู่การปรากฏภาพในใจ) แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ ทศนคติต่อสถานะทางภววิทยาของวัตถุ (Their Attitude Toward the Ontological Status of These Objects) ซึ่งความต่างนี้ทำให้ ทำให้พระชฎานศรีมิตรต้องการแยกให้ชัดเจนระหว่างการอธิบายความจริงและการใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพระชฎานศรีมิตรเชื่อว่าเกิดขึ้นของภาษามีความซับซ้อน มนุษย์สามารถรู้ความหมายของของคำแต่ละคำได้ทั้งโดยการจำแนกออกและไม่จำแนกออก (Both a Positive and a Negative Elements)

ลักษณะเด่นของทฤษฎีโปะหะของพระชฎานศรีมิตรคือการอธิบายเรื่อง การปรับบทบาทตามเงื่อนไข (Conditionally Adopted Position) วัตถุประสงค์ของการอธิบาย พระชฎานศรีมิตรกล่าวว่า สิ่งภายนอกกับจิตแต่ละบุคคลสัมพันธ์กันและแสดงออกผ่านกระแสความคิด (Consciousness) ทำให้การแยกออก (Exclusion) ตามแนวคิดของท่านชฎานศรีมิตรจึงเป็นการตรวจสอบความจริงว่าโครงสร้าง (Conceptual Construction) มีวัตถุประสงค์อะไร ในการใช้ภาษาการเกิดขึ้นของคำจะเกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ การตัดสินใจ (Adhyavasaya) และ ภาพในใจ (Abhasa) ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองนี้ทำให้คำแต่ละคำมีคุณค่าไม่เท่ากัน (Semantic Value) ดังนั้นในการสื่อสารสิ่งที่สำคัญคือ เจตนาในการสื่อสาร ประโยคและความหมายในการสื่อสารไม่จำเป็นต้องถูกทั้งหมด แต่มีบางส่วนถูกเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างก็เพียงพอ จึงทำให้มีเกิดข้อโต้แย้งว่าทฤษฎีมีส่วนคล้ายกับการโกหกบริสุทธิ์ (A Kind of White Lie)

ส่วนที่ 5 Translation Practices

หนังสือเล่มนี้ยังมีส่วนตัวอย่างที่ใช้ทฤษฎีโปะหะ ช่วยในการแปล โดยยกบทในภาษาสันสกฤตมาจำนวน 5 บท และได้ลองแปลด้วยวิธีแปลโดยอรรถ และวิธีแปลโดยพยัญชนะ ซึ่งทำให้เห็นภาพชัดขึ้นว่า หากเรามีความเข้าใจเราสามารถวิเคราะห์การแปลได้ดีขึ้น มากกว่าการแปลโดยศัพท์เท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น การแปลสรรพนาม (Pronoun) การแปลสรรพนามที่อ้างถึงสิ่งต่างๆ (It) ภาษาสันสกฤตจะกำกวมน้อยกว่าในภาษาอังกฤษเพราะในภาษาสันสกฤตคำนามต่างๆมีเพศ การใช้สรรพนามอ้างถึงสิ่งของก็จะให้ตรงกัน ทำให้เข้าใจและอ้างถึงได้โดยง่าย ในขณะที่ภาษาอังกฤษคำนามต่างๆไม่มีเพศ เป็นต้น

ส่วนที่ 6 สรุปความและบทภาษาสันสกฤต

ในส่วนสุดท้ายมีประโยชน์สำหรับผู้อ่านกลับมาทบทวนและผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม โดยมีสรุปความมีการแปลทฤษฎีในรูปแบบภาษาไทยและในรูปแบบภาษาอังกฤษ และบทของตัวบทเป็นภาษา

สันสกฤต เนื้อหาการสรุปความมีทั้งหมด 9 หัวข้อ และบทแปลทฤษฎีอโปหะเป็นภาษาอังกฤษ และ ตัวบททฤษฎีอโปหะฉบับภาษาสันสกฤต

ประเด็นการวิจารณ์

สำหรับประเด็นการวิจารณ์นั้น ผู้วิจารณ์ได้แบ่งประเด็นในการวิจารณ์ออกเป็น 2 ข้อโดยมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

รูปแบบการนำเสนอ

หนังสือภาษาของพุทธปรัชญาในประเทศอินเดีย : ทฤษฎีการจำแนกตามมโนทัศน์ของพระชฎาณศรีมิตร (Buddhist Philosophy of Language in India : Jhānaśrīmitra on Exclusion) นำเสนอแนวคิดทางปรัชญาภาษาควบคู่กับการนำเสนอประวัติศาสตร์และพัฒนาการของความคิด การศึกษาเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามิชอบคือทำให้ทราบความเชื่อมต่อของแนวคิดปรัชญาภาษากับเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย เนื่องจากทฤษฎีแต่ละทฤษฎีล้วนมีข้อพร่อง ไม่ว่าจะจากความไม่สอดคล้องในตัวทฤษฎีหรือจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากการศึกษาทำให้รู้ถึงประเด็นปัญหาแน่ชัดช่วงให้สามารถนำทฤษฎีมาวิเคราะห์และพัฒนาได้อย่างตรงประเด็นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเรียบเรียงเนื้อหาตรงกันกับความต้องการของผู้เขียนที่แสดงไว้ในหนังสือว่า การศึกษาเพื่อความเข้าใจคัมภีร์ไม่ควรศึกษาเฉพาะการตีความภาษาต้องอาศัยการวิเคราะห์ไปควบคู่กัน

จากการศึกษาผ่านพัฒนาการของความคิดยังแสดงให้เห็นว่า การเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากการใช้ภาษาไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัญหาตัวภาษาแต่เพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงความบกพร่องเกี่ยวกับลักษณะของความรู้ที่แท้จริง พระพุทธศาสนาเชื่อว่าธรรมชาติมีกฎของตัวเอง บุคคลที่บริสุทธิ์จึงมีความสามารถในการเข้าใจกฎที่บริสุทธิ์นี้ได้ถูกต้องถ่องแท้ เมื่อได้ประวัติศาสตร์ก็แสดงให้เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการอธิบายเครื่องมือในการเข้าถึงความรู้ (Instruments of Knowledge) ถึงกระบวนการทำงานและปัจจัยที่มีผล ฉะนั้นความสามารถในการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงจึงเป็นสาเหตุหลักที่เกิดปัญหาผิดพลาดหรืออ้างถึงในสิ่งที่ไม่ตรงกันในแต่ละยุคสมัย ยกตัวอย่างเช่น การนิยามคุณสมบัติของ สมมติสัจจะ (Conventional Truth) และ ปรมาตถ์สัจจะ (Ultimate Truth) ที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย

รูปแบบการเขียนและภาษาที่ใช้ – รูปแบบการเขียนมีการเรียบเรียงเนื้อหาไล่ตามลำดับโดยไม่เร็วเกินไป ทำให้ขณะอ่านสามารถไล่ตามแนวคิดไปได้ทัน แต่อุปสรรคส่วนใหญ่มาจากภาษาที่ใช้ในการเขียน เนื่องจากคำศัพท์ที่ใช้ในภาษา เป็นคำศัพท์ที่มีนัยเฉพาะ ตามบริบททางพระพุทธศาสนาและปรัชญาอินเดีย เช่นคำว่า ตระหนักรู้ (Awareness) และ ปรตยักษะ (Perception) ในการศึกษาจึงต้องมีพจนานุกรมและหนังสือปรัชญาอินเดียไว้เทียบเคียงความหมายของคำ

ประเด็นเนื้อหา

การเข้าใจภาษาต้องเข้าใจธรรมชาติของการเกิดภาษา และธรรมชาติของโลก กล่าวคือ ทุกครั้งเวลาที่มีการเกิดขึ้นของคำ คือการไปสมมติให้สิ่งนั้นออกมาเป็นสิ่งที่มีความหมายที่ไว้ถ่ายทอดกัน จึงดูเหมือนว่าเหมือนภาษาจะทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณสมบัติของวัตถุ (Object) แต่ก็ยังแฝงด้วยการถ่ายทอดความคิด (Thought) ในรูปแบบของการสมมติ สิ่งนี้ทำให้การใช้ภาษาในบางครั้งไม่สามารถเข้าถึงความจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกระบวนการพัฒนาความรู้ภายในตัวมนุษย์เป็นสภาวะภายในที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ องค์ประกอบภายในได้แก่ความตั้งใจ ความบริสุทธิ์ ความไม่รู้ สิ่งเหล่านี้ทำให้วัตถุประสงค์ของการใช้ภาษาเปลี่ยนจากการถ่ายทอดความจริงมาเป็นถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ธรรมชาติของการเกิดภาษาจึงเป็นสิ่งที่มิชอบกพร่องในตัวเอง ทำให้ทุกครั้งที่มีการใช้ภาษาทั้งเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารจึงควรทำด้วยความระมัดระวังตั้งใจ และตรวจสอบเจตนา

ภาษาเป็นคุณสมบัติหนึ่งบนโลก ดังนั้นธรรมชาติของโลกก็มีผลกับภาษา กล่าวคือ ธรรมชาติของโลกคือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงแท้แน่นอนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ภาษาก็เช่นกันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีการเกิดขึ้นใหม่ๆของภาษาแสดง และมีคำเก่าๆที่ถูกยกเลิกไม่ใช้ ยกตัวอย่างคำในสมัยสุโขทัยที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีคำที่ไม่ใช้ในปัจจุบันหลายคำ ได้แก่ หัวฟุงหัวรบแปลว่า ข้าศึกชั้นหัวหน้า หรือ ตีหนึ่ง วังช้าง ที่แปลว่า คล้องช้าง เป็นต้น หรือความหมายเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย ยกตัวอย่างเช่นในสมัยสุโขทัยคำว่าผีใช้เพื่อเรียกเทวดา เป็นต้น เมื่อภาษามีความไม่แน่นอน การศึกษาภาษาทั้งผ่านทฤษฎีหรือตำราใดๆ จึงไม่ควรทำไปด้วยความยึดติดโดยการเอาเกณฑ์ความคิดส่วนตัวไปเพื่อตัดสินผู้อื่น แต่ควรสืบฐานความคิดว่าภาษาที่เกิดขึ้นมานั้นมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร อ้างถึงสิ่งใด เพราะอะไร ซึ่งจะทำให้พัฒนากระบวนการคิดของตัวเอง เกิดเป็นความรู้เพื่อความรู้ของตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ในส่วนของตัวอย่างการแปล เนื้อหาในส่วนนี้ช่วยทำให้เห็นความจำเป็นของการศึกษาภาษาได้ชัด เมื่อเทียบระหว่างการแปลโดยอรรถ และการแปลโดยพยัญชนะ ซึ่งเนื้อหาแสดงจุดยืนที่สอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้เขียนหนังสือที่ต้องการให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจภาษาสันสกฤต (บนตัวภาษาอังกฤษ) ได้เข้าใจแม้ผู้ที่ไม่ได้เรียนภาษาสันสกฤต ด้วยการเข้าใจบริบทและลักษณะของภาษาสันสกฤต

สรุปความและข้อแนะนำ

ทฤษฎีอุปมา (ปรากฏมากในคัมภีร์เทเวตและจีน) ช่วยให้เข้าใจวิธีการใช้คำเพื่อสื่อสารสิ่งที่สัมผัสและเข้าถึงไม่ได้โดยประสาทสัมผัส แต่มนุษย์รับรู้ได้ มนุษย์รับรู้สิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร และภาษาสามารถถ่ายทอดสิ่งนั้นได้ในระดับไหน แม้ว่าในตัวที่ทฤษฎีจะอธิบายลักษณะของการรับรู้ทั้งในประสาทสัมผัสและอนุมานอย่างละเอียด และยังอธิบายความเชื่อมโยงความรู้กับภาษาที่มีผลกับตัวของผู้ส่งสาร แต่ข้อสรุปนั้น

กลับหักมุมคือ ภาษาไม่ได้สามารถถ่ายทอดอะไรได้เลย ภาษาในพระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อบำบัด เพื่อปลดปล่อย จากความหลงเชื่อที่ผิดที่มีในมนุษย์แต่ละคน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดในพระพุทธศาสนา คือนั้นเรื่องจริยศาสตร์ ที่ตั้งคำถาม มนุษย์ควรอยู่อย่างไร (How Should I live)

สุดท้ายผู้วิจัยเห็นว่าหนังสือภาษาของพุทธปรัชญาในประเทศอินเดีย : ทฤษฎีการจำแนกตาม มโนทัศน์ของพระชฎาณศรีมิตร (Buddhist Philosophy of Language in India: Jñānaśrīmitra on Exclusion) มีประโยชน์ในการเข้าใจพัฒนาการปรัชญาภาษาในพระพุทธศาสนาซึ่งจะช่วยทำให้เข้าใจ รูปแบบการเขียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในช่วงยุคสมัยนั้นว่ามีปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้ เข้าใจตัวคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ดีขึ้น

References

Lawrence J. McCrea, and Parimal G. Patil. (2010). *Buddhist Philosophy of Language in India: Jñānaśrīmitra on Exclusion*. New York: Columbia University Press.